

Pr. conf. univ. dr. Ionuț HOLUBEANU

Lucrări științifice relevante

1. HOLUBEANU, Ionuț, „The Holy Martyr Cyrillus of Axiopolis”, în: *History and Tradition – To the Memory of Emilian Popescu (February 20, 1928–August 25, 2020)*, Ionuț Holubeanu (ed.), Ed. Universitară, București, 2023, pp. 71-108;
2. HOLUBEANU, Ionuț, „A New Reading of the Data concerning the Ecclesiastical Organization in the Roman Province of Scythia during the Sixth Century AD”, în: *Proceedings of the International Scientific Conference History and Theology, Constanța (Romania), November 17-18, 2020*, Ionuț Holubeanu (ed.), Ed. Universitară, București, 2021, pp. 151-181;
3. HOLUBEANU, Ionuț, „The Province of the Metropolitan See of Marcianopolis in *Notitiae Episcopatum*”, în: *5th International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2018. Conference Proceedings. 26 August – 01 September, 2018, Albena, Bulgaria*, Aleksander Bursche et al. (eds.), vol. 5/2.2: Anthropology, Archaeology, History, Philosophy, Medieval & Renaissance Studies, STEF92, Sofia, 2018, p. 397-402;
4. HOLUBEANU, Ionuț, „Armenia Prima and Armenia Secunda in the Original Epiphanius' *Notitia Episcopatum*”, în: *5th International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2018. Conference Proceedings. 26 August – 01 September, 2018, Albena, Bulgaria*, Aleksander Bursche et alii (eds.), vol. 5/2.2: Anthropology, Archaeology, History, Philosophy, Medieval & Renaissance Studies, STEF92, Sofia, 2018, pp. 223-230;
5. HOLUBEANU, Ionuț, „The Ecclesiastical Organization in Armenia Interior in the 5th Century AD”, în: *Revista Română de Studii Eurasiatice*, XIII (2017), 1-2, pp. 253-266;
6. HOLUBEANU, Ionuț, „Organizarea bisericească în Moesia Secunda în secolele V-VII p.Chr.”, în: *Pontica*, 50 (2017), pp. 71-126;
7. HOLUBEANU, Ionuț, „Interpreting *Notitiae Episcopatum*”, în: *4th International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2017. Conference Proceedings, Book 2: Ancience Science*, vol. II: Anthropology, Archaeology, History, Philosophy, Medieval & Renaissance Studies, Albena, 2017, pp. 279-284;
8. HOLUBEANU, Ionuț, „Noi interpretări privind rangul scaunului bisericesc de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea p.Chr.”, în: *Pontica*, 48-49 (2015-2016), pp. 25-60;
9. HOLUBEANU, Ionuț, „The Silence of the Christian Martyrs”, în: *Balkanistic Forum*, XXIV (2015), 2, pp. 62-71;
10. HOLUBEANU, Ionuț, „A Change of Thought and Language in the 5th Century C.E.”, în: *International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2014. Psychology and Psychiatry, Sociology and Healthcare, Education*, II, Antonietti, Alessandro et alii (eds.), Albena, 2014, pp. 17-23.

HISTORY AND TRADITION

**To the Memory of Emilian Popescu
(February 20, 1928–August 25, 2020)**

IONUȚ HOLUBEANU

Editor

History and Tradition

**To the Memory of Emilian Popescu
(February 20, 1928–August 25, 2020)**

EDITURA UNIVERSITARĂ
Bucharest, 2023

Series RELIGIE ȘI FILOSOFIE

Reviewers: Rev. Prof. Dr. habil. Constantin-Claudiu Cotan
Lect. Dr. Ionuț Chircalan

Editor-in-chief: Gheorghe Iovan
Technical editor: Ameluța Vișan
Cover illustration: Monica Balaban
Imagine copertă: *Muzeul de Arheologie Callatis, Mangalia*

Publishing house recognized by the Romanian National Council for Scientific Research (C.N.C.S) and included by the Romanian National Council for Attestation of University Degrees, Diplomas and Certificates (C.N.A.T.D.C.U.) in the category of recognized prestigious publishing houses.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
History and tradition : to the memory of Emilian Popescu / ed.: Ionuț
Holubeanu. - București : Editura Universitară, 2023
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-1692-6

I. Holubeanu, Ionuț (ed.)

94
2

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062816926

© All rights reserved. No part of this book may be reproduced stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Copyright © 2023
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
Blvd. N. Bălcescu nos. 27-33, Sector 1, Bucharest
Phone: 021.315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribution: Phone: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

Emilian Popescu
(February 20, 1928 – August 25, 2020)

CONTENTS

Emilian Popescu (1928-2020). <i>In memoriam</i> (Constantin C. PETOLESCU, Tudor TEOTEOI, and Rev. Ionuț HOLUBEANU)	9
Emilian Popescu (1928-2020). <i>List of Publications</i> (Rev. Ionuț HOLUBEANU)	17
Rev. Marin COJOC: - The Historical Context of the Passion of the Holy Martyrs Hermes, Aggeus, and Gaius in Dacia Ripensis	45
Rev. Ionuț HOLUBEANU: - The Holy Martyr Cyrillus of Axiopolis	71
Adrian MARINESCU: - Edictul de la Mediolanum și contextualitatea sa în analiza Pr. Valerian Șesan (1878-1940)	109
- The Edict of Milan and its contextualisation according to Rev. Valerian Șesan (1878-1940)	109
Rev. Mihai CĂȚOI: - Les martyrs Goths : <i>Ariens</i> dans le Calendrier nicéen ou <i>Nicéens</i> dans le Calendrier arien ?	175
Alexander MINCHEV: - A Little Marble Sculpture of Fish – an Early Christian <i>Phylakterion</i> in Varna Museum	203
Nikolay MARKOV: - Unusual “Wedding” Ring from the End of 5th–First Half of 6th Century	217
Rev. Mihăiță BRATU: - Saint Germain de Constantinople (715-730), le premier patriarche iconophile confesseur et sa défense de l’icône	235

Constantin C. PETOLESCU:	
- Note creștine	261
- Notes chrétiennes	261
Pr. Vasile MUNTEAN:	
- Împrumuturi grecești în limbajul creștin-ortodox românesc	277
- Greek Loans in the Romanian Christian-Orthodox Language	277
Rév. Emanoil BĂBUȘ:	
- Byzantins et latins durant le règne d’Alexis I ^{er} Comnène. Orchestration statale et ritualisation des émotions.....	299
Alexandru MADGEARU:	
- The Relations of the ‘Paristrian’ Region with the Byzantine Empire during the Reign of Michael VIII Paleologos	323
Tudor TEOTEOI:	
- Réalités et permanences médiévales communes aux Vlaques sud-danubiens et aux Roumains nord-danubiens.....	339
Rev. Cristian GAGU:	
- Hesychasm as a Doctrine and Living in the Tradition of the Church until the 14th Century	381
Anca Mihaela SAPOVICI:	
- “For the Mind is the Standard of the Soul:” The Mind in the <i>Teachings of Neagoe Basarab to his Son Theodosius</i>	417
Pr. Ion RIZEA:	
- Familia Buzeștilor	439
- Buzești Family.....	439
Pr. Mihail SPĂTĂRELU:	
- Un misionar dăruit – Preotul Profesor Grigore Cristescu	469
- A Dedicated Missionary – Father Professor Grigore Cristescu	469
Pr. Gabriel ROMAN:	
- Chemarea preotesei de a fi pătașă la slujirea soțului ei – provocări și adevăruri.....	477
- The Call of the Presbytera to Take Part in the Ministry of Her Husband – Challenges and Truths.....	477

The Holy Martyr Cyrillus of Axiopolis

Rev. Ionuț HOLUBEANU*

Keywords: *Christianity, Roman province of Scythia, Axiopolis, Tomi, Martyrologium Hieronymianum, Breviarium syriacum, Martyrology of Tomi, holy martyr Cyrillus of Axiopolis, Diocletian persecution.*

Cuvinte-cheie: *Creștinism, provincia romană Scythia, Axiopolis, Tomis, Martyrologium Hieronymianum, Breviarium syriacum, Martirologiul tomitan, Sf. Mc. Cyrillus de la Axiopolis, persecuția lui Dioclețian.*

Abstract: *The name of the holy martyr Cyrillus of Axiopolis (near modern Cernavodă, Constanța County, Romania) is mentioned in both the Breviarium syriacum (on 10 March and 12 May) and the Martyrologium hieronymianum (on 8, 9, and 11 March, 26 April, 9 and 10 May, 9 July, and 1 August). In the latter document, he is also mentioned as a bishop (on 8 and 11 March, 10 May, and 9 July). The existence of the martyr is archaeologically confirmed by an inscription on a limestone slab uncovered at Axiopolis, in which the names of the martyrs Cyrillus, Kyndaeas, and Tasius are displayed. In his De aedificiis, Procopius of Caesarea also mentions a fortress (φρούριον) in Roman Scythia bearing the name Sanctus Cyrillus. This indicates the prestige the martyr enjoyed in the province in Late Antiquity. One of the issues related to this martyr concerns his episcopal rank. The historical sources attest to the existence of a single bishopric (that of Tomi) in Scythia until the first half of the 6th century. Based on the available sources, the author puts forward the hypothesis that Cyrillus was a bishop of Tomi who was arrested and martyred at Axiopolis during the Diocletian persecution.*

Rezumat: *Numele Sfântului Mucenic Cyrillus de la Axiopolis (lângă actualul Cernavodă, în România) este menționat atât în Breviarium syriacum (la 10 martie și 12 mai), cât și în Martyrologium hieronymianum (la 8, 9 și 11 martie, 26 aprilie, 9 și 10 mai, 9 iulie și 1 august). Într-unele dintre manuscrisele acestui din urmă document, el este menționat uneori cu rangul de episcop (la 8 și 11 martie, 10 mai și 9 iulie). Existența acestui mucenic a fost confirmată arheologic de o lespede de calcar cu inscripție, descoperită la Axiopolis, în care sunt menționați mucenicii Cyrillus, Kyndaeas și Tasius. În lucrarea De aedificiis, Procopius de Cezareea menționează, la rândul său, existența în Scythia a unei fortificații (φρούριον) care purta numele Sanctus Cyrillus. Aceasta relevă cinstirea deosebită de care acest mucenic s-a bucurat în provincie în perioada Antichității Târzii. Una dintre problemele legate de acest mucenic privește rangul său episcopal. Aceasta, întrucât izvoarele istorice atestă existența unui singur scaun episcopal (cel de la*

* Ionuț HOLUBEANU: Ovidius University of Constanța, Faculty of Theology;
e-mail: ionutho@gmail.com.

Tomis) în Scythia, până în prima jumătate a secolului al VI-lea. Pe temeiul informațiilor documentare păstrate, autorul a avansat ipoteza potrivit căreia Cyrillus a fost episcop de Tomis, dar a fost arestat și martirizat la Axiopolis, în timpul persecuției lui Dioclețian.

The name of the holy martyr Cyrillus of Axiopolis can be found in four historical sources: 1. an inscription engraved on a limestone slab uncovered at Axiopolis (near modern Cernavodă, Constanța County, Romania); 2. the writing *De aedificiis* of Procopius of Caesarea, mentioning a fortress in Roman Scythia bearing the name Sanctus Cyrillus; 3. in *Breviarium syriacum*; and 4. in *Martyrologium Hieronymianum*. Three of these references (1, 3, and 4) mention his name together with those of other martyrs.

The present study focuses on the issue of this holy martyr's episcopal rank.

The Inscription at Axiopolis

The limestone slab (0.33 x 0.36 x 0.09 m) with the engraved inscription mentioning the name of the holy martyr Cyrillus was discovered among the remains of the extramural basilica in Axiopolis, in the summer of 1947 (see the photo). On the main side, the following text is engraved, within a simple frame in relief: “Κυρίλλω / Κυνδαία / Τασεῖω παρατίθομαι Εὐφράσιον” (“[To martyrs] Cyrillus, Kyndaeas and Tasius I entrust Euphrasius”).¹ These three martyrs are known from hagiographical texts

¹ This interpretation of the inscription was proposed by V. Laurent [“Review for ‘I. Barnea, O inscripție creștină de la Axiopolis (=Une inscription chrétienne d’Axiopolis)’. *Studii Teologice* 6 (1954) 219–228,” in: *Byzantinische Zeitschrift*, 48 (1955), p. 220] and was accepted by most of the scholars. I. Barnea, who published the inscription, proposed first the interpretation “[Martirilor] Chiril, Chindeus și Tasius le aduc laudă” (“Glory to [martyrs] Cyrillus, Kyndaeas, and Tasius”) – see Ion BARNEA, “O inscripție creștină de la Axiopolis” [A Christian Inscription at Axiopolis], in: *Studii Teologice*, 6 (1954), 3–4, pp. 219 and 225–226, I. BARNEA, “Creștinismul în Scythia Minor după inscripții” [Christianity in Scythia Minor according to Inscriptions], in: *Studii Teologice*, 6 (1954), 1–2, p. 107, followed by Ene BRANIȘTE, “Martiri și sfinți pe pământul Dobrogei de azi” [Martyrs and Saints on the Land of Now Dobruja], in: *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Antim Nica et alii (eds.), Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1979, p. 44. Subsequently, I. Barnea accepted the interpretation proposed by V. Laurent – see Ion BARNEA, “Quelques considérations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie Mineure,” in: *Dacia*, [N.S.], 1 (1957), p. 280; Ion BARNEA, “Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Române” [Christian Art Monuments Discovered on the Territory of the People's Republic of Romania], in: *Studii Teologice*, 10 (1958), 5–6, pp. 296–297; Ion BARNEA, “Perioada Dominatului (sec. IV–VII)” [The Dominate (4th–7th Centuries)], in: Radu VULPE and Ion BARNEA, *Din istoria Dobrogei* [A History of Dobruja], 2, Editura Academiei Române, Bucharest, 1968, p. 380, n. 65; Ion BARNEA, Octavian ILIESCU, and Corina NICOLESCU,

(see below). The inscription shows the burial of a certain Euphrasius near their holy relics.

Due to the absence of the sign of the cross and of any other Christian symbol on the limestone slab, the inscription has been dated to the first decades of the 4th century.² It certifies the martyrdom and the burial of the

Cultura bizantină în România/La culture byzantine en Roumanie, Comitetul de stat pentru cultură și artă, Bucharest, 1971, p. 100; Ion BARNEA, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Pontificio istituto di archeologia cristiana, Città del Vaticano, 1977, no. 71, p. 102; Ion BARNEA, "Note de epigraphie romano-bizantină" [Notes of Roman-Byzantine Epigraphy], in: *Pontica*, 10 (1977), p. 279; Ion BARNEA, *Christian Art in Romania*, 1, EIBMBOR, Bucharest, 1979, pl. 4/1, p. 44; Ion BARNEA, "L'épigraphie chrétienne de l'Illyricum oriental," in: *Actes du Xe Congrès international d'archéologie chrétienne. Résumés des communications, Thessalonique, 22 septembre–4 octobre 1980*, coll. *Studi di antichità cristiana* 37, Pontificio Istituto di archeologia cristiana, Città del Vaticano, 1984, p. 652; Ion BARNEA, "Sfinții martiri 'Dasius' de la Durostorum și Axiopolis" [The Holy Martyrs 'Dasius' of Durostorum and Axiopolis], in: *Biserica Ortodoxă Română*, 107 (1989), 5–6, pp. 148–149. Later, P. Ș. Năsturel questioned the interpretation of the last term of the inscription (εὐφράσιον), considering that it indicates a funeral feast honouring the three martyrs – see Petre Ș. NĂSTUREL, "L'inscription des martyrs d'Axiopolis (Scythie mineure) et sa signification," in: *Actes du Xe Congrès international d'archéologie chrétienne*, p. 71; Petre Ș. NĂSTUREL, "Inscripția mucenicilor de la Axiopolis" [The Inscription of the Martyrs of Axiopolis], in: *Dorul*, 7 (1997), July, no. 93, Norrës, Denmark, pp. 26–27. Moreover, N. Duval did not exclude the possibility for the inscribed limestone slab at Axiopolis to have been a *mensa* (a table for offerings) – see Noël DUVAL, "Discussion," in: *Actes du Xe Congrès international d'archéologie chrétienne*, p. 681. In his last study dedicated to this inscription, I. Barnea admitted the interpretation of P. Ș. Năsturel and translated the inscription: "Aduc pomană (fac pomenire) pentru (martirii) Chiril, Chindeas și Taseios (Dasius)" ("I bring alms [offerings] for [martyrs] Cyrillus, Kyndaeas, and Tasius [Dasius]") – see Ion BARNEA, "Inscripția martirilor de la Axiopolis. Noi observații" [The Inscription of the Martyrs of Axiopolis. New Observations], in: *Pontica*, 30 (1997), pp. 202–203; Constantin C. PETOLESCU, "Cronica epigrafică a României (XVII, 1997)" [The Epigraphic Chronicle of Romania (XVII, 1997)], in: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 49 (1998), 3–4, p. 285, no. 747. Evaluating all these opinions, N. Zugravu and M. Alexianu concluded that the interpretation of V. Laurent is the most plausible of all those proposed until that moment – see Nelu ZUGRAVU and Marius ALEXIANU, "Din nou despre inscripția mucenicilor de la Axiopolis" [Again about the Inscription of the Martyrs at Axiopolis], in: *Istorie și conștiință. Profesorului Ion Agrigoroaiei la a 65-a aniversare*, Gheorghe Iacob, Cătălin Turliuc, and Ovidiu Buruiană (eds.), Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2002, pp. 19–27.

² This date was proposed by I. Barnea ("O inscripție creștină," pp. 226–227) and was accepted, with some reservation, by V. Laurent ("Review for 'I. Barnea, O inscripție creștină de la Axiopolis,'" p. 220). The reservations of the French scholar were due to the possibility for the text of the inscription to have been preceded and followed by an introduction and an ending, respectively, engraved on two other limestone slabs that had not been discovered. In such a case, V. Laurent considered that the date could be revised. Similar dates were also proposed in subsequent studies dedicated to this inscription: I. BARNEA, "Creștinismul în Scythia Minor," p. 81 (following the persecutions of Diocletian

and Licinius); I. BARNEA, "Quelques considérations," p. 280 (the first decades of the 4th century); I. BARNEA, "Perioada Dominatului," p. 380 (the beginning of the 4th century); I. BARNEA, O. ILIESCU, and C. NICOLESCU, *Cultura bizantină*, p. 100 (4th century); I. BARNEA, *Les monuments paléochrétiens*, no. 71, p. 102 (the first half of the 4th century); I. BARNEA, "Note de épigraphie," p. 279 (the first half of the 4th century, post-313); I. BARNEA, *Christian Art in Romania*, p. 9 (the first half of the 4th century); I. BARNEA, "L'épigraphie chrétienne," p. 652; I. BARNEA, "Sfinții martiri," p. 148 (the first decades of the 4th century); I. BARNEA, "Inscripția martirilor," p. 199 (the end of the 3rd–beginning of the 4th century); Emilian POPESCU, "Die spätgriechischen inschriften aus Klein-Skythien," in: *Dacia*, [N.S.], 11 (1967), p. 168 (from the time of Diocletian or Licinius persecution); Emilian POPESCU, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII* [The Greek and Latin Inscriptions from the 4th to 13th Centuries Discovered in Romania], Editura Academiei Române, Bucharest, 1976, p. 205 (the end of the 3rd–beginning of the 4th century or in the time of Diocletian or Licinius); Emilian POPESCU, "Martiri și sfinți în Dobrogea (II)" [Martyrs and Saints in Dobruja (II)], in: *Studii Teologice*, 41 (1989), 4, pp. 65 and 67 (the end of the 3rd or/and beginning of the 4th century); Emilian POPESCU, "Christliche Märtyrer in den griechischen inschriften Kleinskythiens (Dobrudscha)," in: Emilian POPESCU, *Studii de istorie și de spiritualitate creștină* [Studies in Christian History and Spirituality] (hereafter cited as *SISC*), Mihai Hau (ed.), 1, Editura Academiei Române/Basilica, Bucharest, 2018, p. 562 (in Diocletian's time, when Christianity was *religio illicita*); Emilian POPESCU, "Creștinismul în Dobrogea antică, de la origini până în secolul al VII-lea" [Christianity in Ancient Dobrogea, from its Origins to the 7th Century], in: *SISC*, Mihai Hau (ed.), 3, Editura Academiei Române/Basilica, Bucharest, 2018, p. 37 (the end of the 3rd–beginning of the 4th century); Ioan RĂMUREANU, "Sfinți și martiri la Tomis-Constanța" [Saints and Martyrs in Tomi-Constanța], in: *Biserica Ortodoxă Română*, 92 (1974), 7–8, p. 995 (the beginning of the 4th century); E. BRANIȘTE, „Martiri și sfinți,” p. 43 (the beginning of the 4th century); Adrian RĂDULESCU, "Bazilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din secolele III–VII din Dobrogea" [Christian Basilicas and Monuments in Dobruja from the 3rd–7th Centuries in the Context of the Romanian Ethnogenesis], in: *Monumente istorice și izvoare creștine. Mărturiile de străveche existență și continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei*, Antim Nica (ed.), Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1987, p. 30, no. 1 (the end of the 3rd–beginning of the 4th century); Nestor VORNICESCU, "Una dintre primele scrieri ale literaturii române străvechi: 'Pătimirea Sfinților Epictet și Astion (de la cumpăna secolelor III–IV)'" [One of the First Writings of the Old Romanian Literature: 'The Passion of the Holy Martyrs Epictet and Astion' (from the Turn of the 4th Century)], in: *Mitropolia Olteniei*, 41 (1989), 1, p. 68 (the first half or beginning of the 4th century); P. Ș. NĂSTUREL, "Inscripția mucenicilor," p. 27 (the 4th century); Nelu ZUGRAVU, "Obiecte paleocreștine din Dobrogea, Dacia și alte teritorii romane. Privire comparativă" [Early-Christian Objects from Dobruja, Dacia and Other Roman Territories. A Comparative View], in: *Anuarul Institutului de Istorie "A.D. Xenopol"*, 32 (1995), p. 6 (the beginning of the 4th century); Nelu ZUGRAVU, *Geneza creștinismului popular al românilor* [The Genesis of Romanian Folk Christianity], coll. *Bibliotheca Thracologica* 18, Bucharest, 1997, p. 178 (the first decade of the 4th century); Virgil LUNGU, *Creștinismul în Scythia Minor în contextul vest-pontic* [Christianity in Scythia Minor in the West-Pontic Context], T.C. Sen, Sibiu/Constanța, 2000, p. 34; Virgil LUNGU, "The Christian Scythia," in: Mihail ZAHARIADE, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284–681)*, Hakkert, Amsterdam, 2006, p. 203 (the first half of the 4th century); Rajko BRATOŽ, "Verzeichnis der

three martyrs at Axiopolis,³ the building of a martyrium over their tomb,⁴ as well as the devotion directed to them during Late Antiquity.

The chronology of the extramural basilica in Axiopolis remains debatable. The opinions of the scholars are based only upon the archaeological excavation conducted at the end of the 19th century. However, it was not extensive, and the results were published in an abbreviated form.⁵ At this moment, it is assumed that the basilica was built in the second half of the 4th century and the chapel on its south side in the 5th–6th.⁶ The possibility that the basilica may have been preceded by a

Opfer der Christenverfolgung in den Donau- und Balkanprovinzen,” in: *Diokletian und die Tetrarchie. Aspekte einer Zeitenwende, Millennium-Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr.*, Alexander Demandt, Andreas Goltz, and Heinrich Schlang-Schöningen (eds.), 1, De Gruyter, Berlin/New York, 2004, p. 239 (the beginning of the 4th century); Emil DUMEA, *Creștinismul antic în Scythia Minor (Dobrogea)* [The Ancient Christianity in Scythia Minor (Dobruja)], Sapientia, Iași, 2016, pp. 31–32 (the beginning of the 4th century). On the scholarly opinion concerning the dating of the limestone slab, see also below, n. 6.

³ G. Atanasov [“De nouveau sur la localisation de la forteresse bas-byzantine St. Cyril en Scythie Mineure,” in: *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Ionel Căndea et alii (eds.), Istros, Brăila, 2004, p. 406] rejects the idea that the whole relics of the three martyrs may have been buried at Axiopolis. To support this opinion, he showed the case of Tasius, the third martyr mentioned on the inscription of Axiopolis, that G. Atanasov identified with martyr Dasius of Durostorum. In the latter’s case, it is well known that his relics had been preserved for a long time in Durostorum, the place of his martyrdom. Later, the sarcophagus with the holy relics was transferred to Ancona, in Italy. Nevertheless, Tasius of Axiopolis and Dasius of Durostorum are rather two different martyrs – see Renate PILLINGER, *Das Martyrium des Heiligen Dasius*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viena, 1988, pp. 49–51; I. BARNEA, “Sfinții martiri,” pp. 144–149; I. BARNEA, “Inscripția martirilor,” p. 202; N. ZUGRAVU, *Geneza*, p. 216; C. C. PETOLESCU, “Cronica epigrafică,” p. 285, no. 747. The relics of the first mentioned martyr were preserved most probably at Axiopolis, at least in the beginning, together with those of Cyrillus and Kyndaeas, as certified by the inscription found there.

⁴ Even before the discovery of the inscribed limestone slab at Axiopolis, H. Delehaye supposed that the extramural basilica of Axiopolis had been built over the tomb of Cyrillus – see Hippolyte DELEHAYE, “Saints de Thrace et de Mésie,” in: *Analecta Bollandiana*, 31 (1912), p. 259; Hippolyte DELEHAYE, *Les origines du culte des martyrs*, Bureaux de la Société des Bollandistes, Brussels, 1912, pp. 287–288; Hippolyte DELEHAYE, *Les origines du culte des martyrs*, Société des Bollandistes, Brussels, ²1933, pp. 250–251.

⁵ See Grigore TOCILESCU, “Fouilles d’Axiopolis,” in: *Beiträge zur Alten Geschichte und Griechisch-Römischen Altertumskunde: Festschrift zu Otto Hirschfelds sechzigsten Geburtstage*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1903, pp. 354–359; Raymund NETZHAMMER, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, SOCEC & Co., Bucharest, 1918, pp. 120–122.

⁶ V. LUNGU, *Creștinismul*, p. 75; V. LUNGU, “The Christian Scythia,” p. 210; Ioan IAȚCU, *Construcții religioase creștine în provincia Scythia: secolele IV–VI p.Chr.* [Christian Religious Constructions in the Province of Scythia: The 4th–6th Centuries AD], Istros, Brăila, 2012, p. 49. On the basis of the initial dating of the extramural basilica and the

small martyrion built in the first half of the 4th century could also be considered. But all of these aspects can only be clarified in full if new archaeological excavations took place.

In what concerns the moment of the three saints' martyrdom, scholars have dated it to the great persecution at the beginning of the 4th century, started by Diocletian (284–305).⁷

chapel on its south side (i.e., from the time of Justinian I) advanced by Grigore Tocilescu ("Fouilles d'Axiopolis," p. 359), Renate Pillinger (*Das Martyrium*, p. 49) expressed reservations about the early dating of the inscribed limestone slab. G. Atanasov also advanced a later dating of it. He considered that it was made when small relics of martyrs Cyrillus, Kyndaeas, and Tasius (identified by him with Dasius of Durostorum) were placed under communion table of the extramural basilica in Axiopolis, who was built, in his view, in the second half of the 5th or the first half of the 6th century – see G. ATANASOV, "De nouveau," pp. 406 and 410; Georgi ATANASOV, *Khristiianskiiat Durostorum-Drüstür/The Christian Durostorum-Drastar*, Zograf, Veliko Tarnovo, 2007, pp. 20 and 65; Georgi ATANASOV, "Christianity along the Lower Danube Limes in the Roman Provinces of Dacia Ripensis, Moesia Secunda and Scythia Minor (4th–6th c. AD)," in: *The Lower Danube Roman Limes (1st–6th C. AD)*, Lyudmil Vagalinski, Nikolay Sharankov, and Sergey Torbatov (eds.), NIAM-BAS, Sofia, 2012, pp. 333–334.

⁷ Radu VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, coll. *Connaissance de la terre et de la pensée roumaines* 4, Académie Roumaine, Bucharest, 1938, pp. 290 and 332 (in the year 304); I. BARNEA, "O inscripție creștină," p. 225; I. BARNEA, "Sfinții martiri," p. 148 (in the year 304); Emilian POPESCU, "Das Problem der Kontinuität in Rumanien im Lichte der epigraphischen Entdeckungen," in: *SISC*, Mihai Hau (ed.), 4, Editura Academiei Române/Basilica, Bucharest, 2019, p. 244; Emilian POPESCU, "Zur Geschichte der Stadt in Kleinskythien in der Spätantike. Ein epigraphischer Beitrag," in: *Dacia*, [N.S.], 19 (1975), p. 276; E. POPESCU, *Inscriptiile*, p. 206; Emilian POPESCU, "Epigrafia greacă izvor pentru istoria Bizanțului în secolele IV–IX" [Greek Epigraphy, a Source for the History of Byzantium in the 4th–9th Centuries], in: *SISC*, 4, pp. 75–76; E. POPESCU, "Martiri și sfinți (II)," p. 67 (the end of the 3rd or beginning of the 4th century); E. POPESCU, "Griechische Inschriften," in: *SISC*, 4, p. 116; E. POPESCU, "Christliche Märtyrer," pp. 562 and 565 (in the years 303–304); E. POPESCU, "Creștinismul în Dobrogea antică," pp. 37 (the end of the 3rd–beginning of the 4th) and 98 (the beginning of the 4th century); I. RĂMUREANU, "Sfinți și martiri," p. 995 (in the year 303); E. BRANIȘTE, "Martiri și sfinți," p. 43 (in the year 303); Ion BARNEA and Octavian ILIESCU, *Constantin cel Mare* [Constantine the Great], Editura Științifică și Enciclopedică, Bucharest, 1982, p. 24 (in the years 303–304); Adrian RĂDULESCU and Virgil LUNGU, "Le christianisme en Scythie mineure à la lumière des dernières découvertes archéologiques," in: *Actes du XIe congrès international d'archéologie chrétienne. Lyon, Vienne, Grenoble, Genève, Aoste, 21–28 septembre 1986*, École Française de Rome, Roma, 1989, p. 2589 (in the years 303–304); N. VORNICESCU, "Una dintre primele scrieri," p. 68 (in the year 303); N. ZUGRAVU, "Obiecte paleocreștine," p. 6 (in the years 303–304); N. ZUGRAVU, *Geneza*, pp. 178 (in the years 303–304) and 216 (in the year 303); Nelu ZUGRAVU, "Studiu introductiv, notițe bibliografice, note și comentarii" [Introductory Study, Bibliographical Notes, Footnotes, and Comments], in: Nelu ZUGRAVU (ed.), *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2008, p. 81 (in the years 303–304); Nicolae DĂNILĂ, *Martyrologium Daco-Romanum*, Danubius, Bucharest, 2003, p. 72 (around 303–304); R.

As can be noticed, the text of the inscription does not mention Cyrillus' possible episcopal rank. This absence could be due to the laconic aspect of the epigraphic text. In fact, the text does not mention the rank of martyr of the first three people, either.

Sanctus Cyrillus Fortress

Procopius of Caesarea mentioned the fortress (φρούριον) bearing the name Sanctus Cyrillus in *De Aedificiis*. It appears within the paragraph dedicated to the fortification works carried out during the reign of Justinian I (527–565) on the territory of Scythia province. After concluding the paragraph dedicated to Moesia Secunda province, the Byzantine historian asserts:

ἐπὶ Σκύθας δὲ τὸ λοιπὸν βαδιοῦμαι· ἔνθα δὴ φρούριον πρῶτον Κυρίλλου ἁγίου ἐπώνυμόν ἐστιν, οὗπερ τὰ πεπονηκότα τῶ χρόνῳ ἀνφοκοδομήσατο οὐκ ἀπημελημένως Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς (Next I shall proceed to Scythia; there the first fortress is the one named for St. Cyril, of which the Emperor Justinian rebuilt with care those portions which had suffered with time).⁸

The writing of Procopius is the only historical document that mentions this fortress. This makes its identification difficult. Certain scholars have considered it to be the city of Axiopolis, whose name was changed at a certain moment to the memory of the most honoured saint who suffered martyrdom there.⁹ This hypothesis is contradicted, however, by the mention

BRATOŽ, “Verzeichnis,” pp. 244–245 (in the year 304); G. ATANASOV, “De nouveau,” p. 410; G. ATANASOV, “Christianity along,” p. 346 (in the year 304); M. ZAHARIADE, *Scythia Minor*, p. 87 (during the Tetrarchic period); Victor H. BAUMANN, *Sângele martirilor* [The Blood of the Martyrs], Dobrogea, Constanța, 2015, p. 80 (after the fourth edict of February 304); E. DUMEA, *Creștinismul antic*, pp. 31–32 (in the year 303). In one of his studies, E. Popescu (“Zur Geschichte der Stadt,” p. 276) did not exclude the possibility for Cyrillus to have suffered martyrdom during the persecution of Licinius (308–324).

⁸ PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.7.16, in: PROCOPIUS, *On Buildings, History of the Wars, and Secret History*, 7, trans. Henry Bronson Dewing and Glanville Downey, coll. *Loeb Classical Library* 343, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1954, pp. 282–283.

⁹ Raymund NETZHAMMER, *Das altchristliche Tomi: eine kirchengeschichtliche Studie*, Markl, Salzburg, 1903, p. 17; Constantin LITZICA, “Procopie din Cesarea (Secl. VI d.Hr.). Contribuțiuni la Topografia Balcanică în Evul Mediu” [Procopius of Caesarea (6th Century A.D.). Contributions to Balkan Topography in the Middle Ages], excerpt from *Ioan Neculce, Buletinul Muzeului municipal Iași*, fasc. 6 (1926), Institutul de arte grafice “Viața Românească,” Iași, 1926, pp. 63–65; I. BARNEA, “O inscripție creștină,” p. 221; I. BARNEA, “Perioada Dominatului,” p. 421; I. BARNEA, *Les monuments paléochrétiens*, no. 71, p. 102;

of the name Axiopolis by Procopius, in *De Aedificiis*, within the list of places in Scythia restored during the reign of Justinian.¹⁰ Other scholars proposed its identification with the fortified settlement of Rasova (Constanța County, Romania).¹¹ This hypothesis was rejected because this fortress was subsequently identified with Flaviana.¹² The possibility for Sanctus Cyrillus to have been the new name of the city Tropaeum Traiani (near modern Adamclisi, Constanța County, Romania) was also taken into account.¹³ But this suggestion is contradicted by the mention of Procopius of Caesarea that

I. RĂMUREANU, "Sfinți și martiri," p. 995; E. POPESCU, *Inscriptiile*, p. 205; E. BRANIȘTE, "Martiri și sfinți," p. 43; Alexandru BARNEA, "La Dobroudja aux IVe–VIIe siècles n.è." in: Alexandru SUCEVEANU and Alexandru BARNEA, *La Dobroudja Romaine*, Editura Enciclopedică, Bucharest, 1991, p. 181; M. ZAHARIADE, *Scythia Minor*, pp. 5, 62, and 87–88; V. LUNGU, "The Christian Scythia," p. 203, n. 253.

¹⁰ PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.11.20, p. 315: 'Ἀξιόπολις' ['Axiopa'], an altered form of Axiopolis.

¹¹ Jakob WEISS, *Dobrudscha im Altertum*, Daniel A. Kajon, Sarajevo, 1911, p. 44; Vasile PÂRVAN, *Cetatea Ulmetum. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911* [The Fortress of Ulmetum. The Discoveries of the First Excavation Campaign in the Summer of 1911], SOCEC & Comp./Librăria Națională, Bucharest, 1912, pp. 596–597; H. DELEHAYE, "Saints de Thrace," p. 259; H. DELEHAYE, *Les origines*, 1912, p. 288; H. DELEHAYE, *Les origines*, 1933, p. 251; R. NETZHAMMER, *Die christlichen Altertümer*, pp. 122–124; R. VULPE, *Histoire ancienne*, pp. 290 and 332; I. BARNEA, "O inscripție creștină," p. 221; I. BARNEA, "Perioada Dominatului," p. 421; Nicolae GOSTAR et alii (eds.), *Tabula Imperii Romani: Romula-Durostorum-Tomis, L 35 Bucurest*, Editura Academiei Române, Bucharest, 1969, p. 63; Haralambie MIHĂESCU et alii (eds.), *Fontes Historiae Dacoromanae*, 2, Editura Academiei Române, Bucharest, 1970, p. 471, n. 131; I. RĂMUREANU, "Sfinți și martiri," p. 995; E. POPESCU, *Inscriptiile*, p. 205; E. POPESCU, "Martiri și sfinți (II)," p. 67; Emilian POPESCU, "Le village en Scythie Mineure (Dobroudja) à l'époque protobyzantine," in: *SISC*, 3, p. 553. C. Auner considered that Sanctus Cyrillus fortress was part of the fortification system of Axiopolis – see Carol AUNER, "Dobrogea," in: *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, IV/1, Fernand Cabrol and Henri Leclercq (eds.), Letouzey et Ané, Paris, 1920, col. 1240. E. Popescu took also into account the identification of Sanctus Cyrillus fortress with Sacidava (near modern Dunăreni, Constanța County, Romania) – see E. POPESCU, "Creștinismul în Dobrogea antică," p. 68.

¹² See Sergey TORBATOV, "'Skifskie anomalii' Prokopiia Kesariiskogo i vopros o vremeni sostavleniia ego traktata 'O postroikakh'" ['Scythian Anomalies' Procopius of Caesarea and the Question of the Time of Compiling His Treatise 'On Buildings'], in: *Vizantiiskii Vremennik*, 61 (2002), p. 50; Sergey TORBATOV, *Ukrepitel'nata sistema na provintsia Skitiia (kraia na III–VII v.)/The Defence System of the Late Roman Province of Scythia (The End of the 3rd–the 7th Century A.D.)*, Faber, Veliko Tarnovo, 2002, p. 35.

¹³ Andrei ARICESCU, "Quelques précisions sur la carte de la Scythia Minor," in: *Dacia*, [N.S.], 14 (1970), pp. 302–306; Andrei ARICESCU, *Armata în Dobrogea romană* [The Army in the Roman Dobruja], Editura Militară, 1977, pp. 171–172. This hypothesis was admitted also by I. RĂMUREANU, "Sfinți și martiri," p. 995; E. POPESCU, "Martiri și sfinți (II)," p. 67; I. BARNEA, "Sfinții martiri," p. 149; A. BARNEA, "La Dobroudja," p. 200; M. ZAHARIADE, *Scythia Minor*, pp. 5, 62, and 86; V. LUNGU, "The Christian Scythia," p. 203, n. 253; E. DUMEA, *Creștinismul antic*, p. 32.

Sanctus Cyrillus was the first fortress of Scythia at the border with Moesia Secunda. This geographical position does not correspond with the city Tropaeum Traiani.¹⁴

Other hypotheses referring to this fortress were proposed by S. Torbatov and G. Atanasov. S. Torbatov considered that it is the fortified settlement on the territory of Viile village (Constanța County, Romania), known today by the locals as the ‘Cetatea de la Turnu Orman’ [‘Fortress of Orman Tower’] or ‘Cetatea Bratca’ [‘Bratca fortress’]. The Bulgarian scholar supported his opinion by the fact that this is the first fortified settlement on the territory of Scythia situated on the road that traversed the provinces of Moesia Secunda and Scythia on the Danube shore.¹⁵

G. Atanasov referred to the fortress on the territory of Kapitan Dimitrovo village (Krushari Mun., Dobrich Prov., Bulgaria), close to Golesh (Kălnardzha Mun., Silistra Prov., Bulgaria).¹⁶ This is the first fortress in Scythia on the road relating Durostorum (modern Silistra, Silistra Prov., Bulgaria) to Zaldapa (near modern Abrit, Dobrich Prov., Bulgaria) (see the map).

Based on the documentary information known to date, it is difficult to establish precisely where Sanctus Cyrillus was located. It is to be determined whether forthcoming archaeological discoveries will provide new information that may contribute to the identification of this fortress. However, of interest for the topic under discussion is the fact that one of Scythia’s fortresses received the name of this martyr. This shows his special veneration and popularity during Late Antiquity among the ordinary Christians in Scythia, as well as among local officials and those in Constantinople. Special mention must be made of the fact that Sanctus

¹⁴ S. Torbatov (“‘Skifskie anomalii,’” p. 50; *Ukrepielnata sistema*, p. 35) firmly rejected the identification of Sanctus Cyrillus fortress with Tropaeum Traiani, seeing as incorrect the geographical arguments used to support this hypothesis.

¹⁵ S. TORBATOV, “‘Skifskie anomalii,’” pp. 50–52; S. TORBATOV, *Ukrepielnata sistema*, pp. 35 and 87.

¹⁶ G. ATANASOV, “De nouveau,” pp. 405–411; G. ATANASOV, *Khristiĭanskĭat Durostorum*, pp. 55–68; G. ATANASOV, “Christianity along,” p. 346; Georgi ATANASOV, “Le martyrium, la basilique et le confessio avec des reliques dans le castel bas-byzantin près du village de Goleche, région de Silistra (Durostorum),” in: *Acta musei Varnaensis*, 4 (2006), pp. 216–222. G. Atanasov’s opinion was accepted by Alexandru MADGEARU, “The Persecution of Galerius in Scythia, with a Special Regard to Halmyris,” in: *Serdica Edict (311 AD). Concepts and Realizations of the Idea of Religious Toleration. Proceedings of the International Interdisciplinary Conference (Sofia, 2012)*, Dimitar Dimitrov and Veselina Vachkova (eds.), Tangra, Sofia, 2014, p. 126. Many studies situate the ruins of this fortress on the territory of Golesh village, even if, according to the present-day administrative separation, they belong to Kapitan Dimitrovo village – see S. TORBATOV, *Ukrepielnata sistema*, p. 310.

Cyrrillus is the only fortress mentioned by Procopius of Caesarea in the North of the Balkan Mountains (*Haemus Mons*) bearing the name of a saint,¹⁷ in an area (Scythia and Moesia Secunda) where a large number of martyrs have been attested.¹⁸ Therefore, Cyrrillus seems to have been the most popular martyr of Scythia.

The Episcopal Rank of the Holy Martyr Cyrrillus

The main uncertainty related to the holy martyr Cyrrillus' personality concerns his position within the Church. Some documents mention him as a bishop. However, this information seems to be in conflict with the situation of the church organisation in Scythia, at least at first sight. Only one bishop is attested here, the one in Tomi, for the whole province, until the first half of the 6th century.¹⁹ On the other hand, Cyrrillus is known to have suffered martyrdom at Axiopolis, not at Tomi; his tomb is also there, in the Danube shore city. For this reason, his episcopal rank was excluded or regarded with great reserves by most of the scholars.

The opinions of the scholars on this topic are offered below, with short comments.

¹⁷ There are three similar cases within the southern provinces of the diocese of Thrace: the cities Sanctus Theodorus (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.11.20, p. 311) and Sanctus Iulianus (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.11.20, p. 311) in Haemimontus, as well as Sanctus Traianus in Thrace (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.11.20, p. 310). Other four fortresses bearing names of saints appear to the west of the Balkan Peninsula, within the diocese of Macedonia. Two cities had the name Sanctus Sabinus, one in Epirus Nova (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.4.3, p. 250) and another one in Epirus Vetus (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.4.3, p. 253), two bore the name Sanctus Donatus, both in Epirus Vetus (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.4.3, p. 253), and one Sanctus Stephanus, in Epirus Nova (PROCOPIUS OF CAESAREA, *On Buildings* IV.4.3, p. 251).

¹⁸ See Georgi ATANASOV, Ioto VALERIEV, and Valeri YOTOV, "The Crypt in the Sanctuary of the Basilica No 3 at the Ancient City of Zaldapa (Province of Scythia)," in: *Niš and Byzantium/Fifteen International Symposium, Niš, 3–5 June 2016: The Collection of Scientific Works XV: The Days of St. Emperor Constantine and Helena*, Miša Rakocija (ed.), NKC, Niš, 2017, p. 132; Alexandru MADGEARU, "Martyrs from the Danubian Limes during the Reign of Galerius," in: *Proceedings of the International Scientific Conference History and Theology, Constanța (Romania), November 17–18, 2020*, Ionuț Holubeanu (ed.), Editura Universitară, Bucharest, 2021, p. 58. The authors of the first study also showed the fact that Scythia is the Balkan province with most of the large crypts.

¹⁹ See Ionuț HOLUBEANU, *Organizarea bisericească în Scythia și Moesia Secunda în secolele IV–VII* [The Ecclesiastical Organization in Scythia and Moesia Secunda in the 4th–7th Centuries], Basilica, Bucharest, 2018, pp. 24–28; Ionuț HOLUBEANU, "A New Reading of the Data Concerning the Ecclesiastical Organization in the Roman Province of Scythia during the Sixth Century AD," in: *Proceedings of the International Scientific Conference History and Theology*, pp. 151–181.

The first scholars who proposed that Cyrillus may have been a bishop were hagiographers G. Henschen and D. Papebroch. In the second volume of *Acta Sanctorum* collection (hereafter cited as *ASS*), on 10 May, they wrote two paragraphs dedicated to Cyrillus, Cendeus (Kyndaeas), Dionus, Acacius, Crispion, and Zenon of Axiopolis. At the end of the first paragraph, they stated the fact that a manuscript of Monte Cassino mentions Cyrillus as being a bishop: “*In MS. Casinensi dicitur S. Cyrillus Episcopus.*”²⁰ It should be noted that the manuscript indicated only that Cyrillus was a bishop, without naming his episcopal see.

The first scholar who sustained Cyrillus’ episcopal rank was M. le Quien. In the first volume of his *Oriens Christianus*, he referred to the martyrdom of Cyrillus at Axiopolis, on 9 May.²¹ At the same time, he pointed to the fact that in the manuscript of Monte Cassino it is written that Cyrillus was a bishop. M. Le Quien referred to the information from *ASS* Maii, exposed above. On the basis of these two references (the martyrdom at Axiopolis and the episcopal rank) the French historian concluded that in Axiopolis there was a bishopric, run by Cyrillus.

In 1903, R. Netzhammer published his work *Das altchristliche Tomi: eine kirchengeschichtliche Studie*. In this study, he rejected the possibility that Cyrillus was a bishop.²² The Roman-Catholic Archbishop backed his opinion with two arguments: 1. There was only one hierarch in Scythia at that time, the one in Tomi; 2. The only document that mentions this martyr with this rank is the manuscript of Monte Cassino. The other martyrologies do not register him with such a rank.

Later, in 1918, publishing *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, R. Netzhammer mentioned the name of Cyrillus in two paragraphs, but he did not make any reference to his possible episcopal rank.²³ What can be inferred from here is that the Roman Catholic prelate maintained his point of view expressed in 1903.

As can be observed, R. Netzhammer shared M. le Quien’s opinion: had he been a bishop, Cyrillus would have had his residence at Axiopolis.

C. Auner also referred to the issue of Cyrillus’ churchly rank in two studies: “*Martirii dobrogeni*” [The Martyrs of Dobruja] and “*Dobrogea*” [Dobruja]. In the first of these, published in 1912, commenting on the information exposed in *Martyr.Hieron.* (on the days of 9 and 10 May) and

²⁰ Godfrey HENSCHEN and Daniel PAPEBROCH (eds.), *ASS* Maii, II, Apud Michaellem Cnobarum, Antwerp, 1680, p. 557.

²¹ Michael LE QUIEN, *Oriens christianus*, 1, Ex typographia regia, Paris, 1740, col. 1231–1232.

²² R. NETZHAMMER, *Das altchristliche Tomi*, p. 17.

²³ R. NETZHAMMER, *Die christlichen Altertümer*, pp. 122–124.

in *Brev.Syr.* (on 12 May), he recalls the information regarding Cyrillus' episcopal rank from the manuscript of Monte Cassino, considering it as the result of a mistake. To support his assertion, C. Auner used R. Netzhammer's argument referring to the jurisdiction of the Tomi hierarch over the entire territory of the Roman province of Scythia.²⁴

In this study, C. Auner did not mention explicitly Cyrillus' possible episcopal see. Nevertheless, the fact that he followed the argument proposed by R. Netzhammer regarding the atypical church organisation in Scythia shows his opinion, that the only urban centre where Cyrillus could have had his residence was Axiopolis.

C. Auner rejected Cyrillus' episcopal rank also in the article "Dobrogea," published in *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie* in 1920. This time, he sustained that the manuscript of Monte Cassino attested Cyrillus as a bishop of Axiopolis. Even if there is no bibliographical reference, it can be inferred that he based his opinion on M. le Quien's conclusion. After having rejected this possibility on the grounds of the argument regarding the extended jurisdiction of the bishop of Tomi, C. Auner tried to find an explanation for this error. From his point of view, it is the result of an anachronism. More specifically, Axiopolis became an episcopal centre during the reign of Justinian I. One of the copyists, knowing the status of episcopal centre of this city, attributed to Cyrillus the rank of bishop.²⁵

J. Zeiller made a critical analysis of M. le Quien's conclusions. His study shows that he did not have access to the document of Monte Cassino and actually did not know exactly what type of document it was. J. Zeiller considered that it could be the calendar of Monte Cassino, mentioned by G. B. De Rossi and L. Duchesne in their introductory study to *Martyr.Hieron.* In J. Zeiller's opinion, admitting the existence of a bishopric at Axiopolis based on only one information, mentioned in a late document, such as the one described by G. B. De Rossi and L. Duchesne, cannot be accepted. Especially if the information is contradicted by the specific church organization in Scythia.²⁶

In their study, G. B. De Rossi and L. Duchesne refer to the old calendars based on the information exposed in *Martyr.Hieron.*, mentioning indeed, a codex (Vat. Ott. Lat. 3) copied over the 12th–13th centuries. It comprised a short martyrology designed as a calendar for the usage of the

²⁴ Carol AUNER, "Martirii dobrogeni" [The Martyrs of Dobruja], in: *Revista Catolică*, 1 (1912), p. 289.

²⁵ C. AUNER, "Dobrogea" [Dobruja], col. 1240.

²⁶ Jaques ZEILLER, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, De Boccard, Paris, 1918, p. 171.

monastery in Monte Cassino. The information uncovered in this document originated both in *Martyr.Hieron.* and in Western historical martyrologies.²⁷ However, in their edition of *Martyr.Hieron.*, G. B. De Rossi and L. Duchesne did not mention any information from the calendar of Monte Cassino on the day of 10 May. It can be admitted, though, that this was the document wherefrom G. Henschen and D. Papebroch took the information regarding Cyrillus' episcopal rank.

Cyrillus of Axiopolis is also mentioned in the writings of the famous Jesuit hagiographer H. Delehaye. In the oldest of these [“Saints de Thrace et de Mésie” and *Les origines du culte des martyrs* (first edition)] he did not say anything about the possibility for this martyr to have been a bishop. Furthermore, in the second writing, referring briefly to the information exposed in paragraph from 9 July in *Martyr.Hieron.*, where there is the note “*in Thomis [...] Cyrilli episcopi igni traditi*” (see also below), he asserted that this was the bishop martyr of Gortyna, from Crete.²⁸

Later, in 1923, H. Delehaye published *Les martyrs d'Égypte*. In this book, he presented a more detailed analysis of the hagiographical information on Cyrillus, celebrated on 9 July. H. Delehaye's purpose was to clarify the contradictory information about this martyr. The Belgian hagiographer took into account the information exposed in *Martyr.Hieron.*, in *Brev.Syr.*, in the old synaxaria and in the Greek and Latin *Passions*, which presented the sufferings of bishops bearing the name of Cyrillus. Following this analysis, H. Delehaye concluded: 1. There are two martyred bishops named Cyrillus; 2. One of them is Cyrillus of Gortyna. He is mentioned in the old synaxaria on 5 September and 14 June, but not on 9 July. More detailed information about him is presented in a *Passion* preserved in Greek; 3. Bishop Cyrillus mentioned in *Martyr.Hieron.* on 9 July differs from the one of Gortyna. He held a bishopric in Moesia. Mention must be made of the fact that by Moesia, H. Delehaye meant Moesia Inferior, which included the territory of the future provinces Moesia Secunda and Scythia, organized as a result of the administrative reform of Diocletian; 4. Cyrillus of Moesia is mentioned in *Brev.Syr.* on 12 May, at Axiopolis, together with six other martyrs, and in more places of *Martyr.Hieron.*, either alone, as on 26 April, also at Axiopolis,²⁹ or together with other martyrs; 5. Information about Cyrillus of Moesia can be found in a *Passion* preserved in Latin. The evidence of this writing is different from

²⁷ Giovanni Battista DE ROSSI and Louis DUCHESNE, “Prolegomena,” in: *ASS Novembris*, II/1, Socii Bollandiani, Brussels, 1894, p. [XXXIX].

²⁸ H. DELEHAYE, *Les origines*, 1912, p. 261.

²⁹ Actually, as it will be shown below, Cyrillus is mentioned in *Martyr.Hieron.* on 26 April together with Kyndaeas. H. Delehaye corrected this assertion in his subsequent studies.

the one exposed in the Greek *Passion* of Cyrillus of Gortyna; 6. In the Latin *Passion*, Cyrillus of Moesia (Scythia) is wrongfully attributed to Egypt; 7. As his episcopal see was not mentioned in the note on Cyrillus on 9 July in *Martyr. Hieron.*, some of the authors of synaxaria mistook him for the homonymous hierarch of Gortyna. This confusion led to the introduction, on 9 July, in the more recent versions of the synaxaria, of a new paragraph dedicated to Cyrillus of Gortyna. But the information is taken from the Latin *Passion* of Cyrillus of Moesia (Scythia).³⁰

These conclusions were presented by H. Delehaye also in his subsequent works: “Commentarius perpetuus in Martyrologium Hieronymianum,”³¹ *Les origines du culte des martyrs* (second edition),³² and *Martyrologium Romanum, ad formam editionis typicae scholiis historicis instructum*.³³ The Jesuit hagiographer did not specify clearly in any of his studies which was Cyrillus’ episcopal see. Nevertheless, the fact that in some of them he mentioned Tomi as the place of his martyrdom may lead to the conclusion that he considered him bishop of this metropolis.³⁴

In the postwar period, several scholars approached the issue of Cyrillus’ episcopal rank in their studies. They started from the premise that his episcopal see could be nowhere else other than at Axiopolis.³⁵ Most of them rejected his episcopal rank, given the fact that it is mentioned only in the manuscript of Monte Cassino and due to the atypical church

³⁰ Hippolyte DELEHAYE, *Les martyrs d’Égypte*, Bureau de la Société des Bollandistes, Brussels, 1923, pp. 61–62.

³¹ Hippolyte DELEHAYE, “Commentarius perpetuus in Martyrologium Hieronymianum,” VII id. Mai./9 March, no. 1; VII id. Iul./9 July, no. 5, in: *ASS Novembris*, II/2, Socii Bollandiani, Brussels, 1931, <https://www.heiligenlexikon.de/ActaSanctorum/November_I12.html>, 19 January 2022.

³² H. DELEHAYE, *Les origines*, ²1933, p. 226.

³³ Hippolyte DELEHAYE, Paul PEETERS, Maurice COENS, Baudouin DE GAIFFIER, Paul GROSJEAN, and François HALKIN, *Martyrologium Romanum, ad formam editionis typicae scholiis historicis instructum*, VII id. Iul./9 July, no. 2, in: *Propylaeum ad ASS Decembris*, (s.n.), Brussels, 1940, <https://www.heiligenlexikon.de/ActaSanctorum/Propylaeum_Dezember.html>, 19 January 2022.

³⁴ H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII id. Mai./9 March, no. 1. In other works, H. Delehaye stated the existence of Cyrillus’ tomb at Axiopolis, fact which would confirm his martyrdom there – see H. DELEHAYE, “Saints de Thrace,” p. 259; H. DELEHAYE, *Les origines*, 1912, pp. 287–288; H. DELEHAYE, *Les origines*, ²1933, pp. 250–251. Later, the Belgian hagiographer admitted the possibility for Cyrillus to have suffered martyrdom either at Tomi or at Axiopolis – see H. DELEHAYE et alii, *Martyrologium Romanum*, VII id. Iul./9 July, no. 2.

³⁵ See I. BARNEA, “O inscripție creștină,” p. 220; I. RĂMUREANU, “Sfinți și martiri,” pp. 995–996; E. POPESCU, *Inscripțiile*, p. 205; I. BARNEA, *Les monuments paléochrétiens*, no. 71, p. 102; V. LUNGU, *Creștinismul*, p. 34, n. 46; V. LUNGU, “The Christian Scythia,” p. 203, n. 253; N. ZUGRAVU, “Studiu introductiv,” pp. 80–81.

organization in Scythia (only one bishop, that of Tomi, for the whole province).³⁶

Only E. Popescu, I. Barnea, and E. Dumea expressed different opinions. The first mentioned in one of his later studies the possibility for the holy martyr Cyrillus to have been a bishop at Axiopolis.³⁷ I. Barnea admitted the possibility of Cyrillus' episcopal rank, without specifying the name of his episcopal see.³⁸ E. Dumea, accepting the conclusion of H. Delehay, also admitted Cyrillus' episcopal rank.³⁹

Holy Martyr Cyrillus in *Breviarium syriacum* and *Martyrologium Hieronymianum*

The name of the holy martyr Cyrillus is mentioned both in *Brev.syr.* and in *Martyr.Hieron.* The first source of these hagiographical documents was a general martyrology of the Eastern Churches written in Nicomedia in the second half of the 4th century, after the persecution of Julian the Apostate (361–363).⁴⁰ It is known today either as the *Ancient Oriental Martyrology*, or the *Martyrology of Nicomedia*, or the *General Martyrology of the East*.

The *Oriental Martyrology*, now lost, was based on hagiographical information found in the writings of Eusebius of Caesarea (†339/340), in Eastern Church calendars of those times, as well as in the traditions about

³⁶ I. BARNEA, "O inscripție creștină," pp. 220 and 225; I. RĂMUREANU, "Sfinți și martiri," p. 995; E. POPESCU, *Inscripțiile*, p. 205; E. POPESCU, "Martiri și sfinți (II)," p. 67; E. BRANIȘTE, "Martiri și sfinți," p. 44; N. ZUGRAVU, *Geneza*, p. 216; V. LUNGU, *Creștinismul*, p. 34, n. 46; V. LUNGU, "The Christian Scythia," p. 203, n. 253; A. MADGEARU, "The Persecution of Galerius," p. 126; N. ZUGRAVU, "Studiu introductiv," pp. 80–81. In the last-mentioned study, N. Zugravu considered the possibility for the episcopal title to have been attributed to martyr Cyrillus by contamination with a homonymous martyred bishop. At the same time, he pointed to the fact that the alleged episcopal reign of Cyrillus overlaps that of Evangelicus of Tomi, attested by the *Passion* of holy martyrs Epictet and Astion as the only bishop of Scythia.

³⁷ Emilian POPESCU, "La hiérarchie ecclésiastique sur le territoire de la Roumanie. Sa structure et son évolution jusqu'au VIIe siècle," in: Emilian POPESCU, *Christianitas daco-romana*, Editura Academiei Române, Bucharest, 1994, p. 215; E. POPESCU, "Creștinismul în Dobrogea antică," p. 98.

³⁸ I. BARNEA, "Sfinții martiri," p. 149.

³⁹ E. DUMEA, *Creștinismul antic*, pp. 31–32. However, E. Dumea corrected the mistake of H. Delehay regarding Cyrillus' martyrdom place, being at Axiopolis, not Tomi.

⁴⁰ The writing of the *Martyrology of Nicomedia* (*Oriental Martyrology*) following the persecution of Julian the Apostate is proved by the mention in its content of the martyrs Zotikos, Attalos, Kamasis, and Philippos of Niculițel, as well as of Emilian of Durostorum, martyred during that persecution. On these martyrs, see Victor H. BAUMANN, *Sângele martirilor, passim*; G. ATANASOV, "Christianity along," pp. 338–343.

martyrs that were not so old and circulated in Christian communities.⁴¹ The rich information about the martyrs of Scythia, preserved in *Brev.syr.* and *Martyr.Hieron.*, proves that the author of the *Oriental Martyrology* also used a copy of the Martyrology of Tomi, now lost. This writing provided a general perspective, presenting information on the martyrs of Tomi, as well as on those from the rest of the Roman province of Scythia.

Brev.syr., known also as the *Syriac Martyrology of 411*, was written in Syria sometime before November 411. It is an abbreviated translation into Syriac of the *Oriental Martyrology*. A list with Persian martyrs, that was missing in the Nicomedia document, was added at the end.⁴² *Brev.syr.* is special because of the information taken from the *Oriental Martyrology*. Although abbreviated, this information was preserved in a form that was very close to that of its source. The last days of June and the beginning of July are missing, however.⁴³ Mention must be made of the fact that the notes of several days were preserved in a truncated form.

The *Oriental Martyrology* was also translated into Latin by a cleric from Northern Italy toward the middle of the 5th century. It was then that the translation was enriched with information about the martyrs and saints mentioned in Western documents, such as the existing calendar of Rome, one from Africa, hagiographic data from Southern and Northern Italy and, rarely, from the other Western provinces. It is believed that this compiler is the one who attributed the martyrology resulted from his work to Saint Jerome. This is why the document received the name of *Martyrologium Hieronymianum* (*Martyrology of Jerome*).⁴⁴

⁴¹ On the *Oriental Martyrology*, see Louis DUCHESNE, "Les sources du Martyrologe hiéronymien," in: *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 5 (1885), pp. 121–137; Henri LECLERCQ, "Martyrologe," in: *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, Fernand Cabrol and Henri Leclercq (eds.), 10/2, Letouzey et Ané, Paris, 1932, col. 2530 and 2563.

⁴² See L. DUCHESNE, "Les sources," pp. 121–127; H. LECLERCQ, "Martyrologe," col. 2563–2567; Oliver P. NICHOLSON, "Martyrology of 411, Syriac," in: *The Oxford Dictionary of Late Antiquity*, Oliver P. Nicholson (ed.), 2, Oxford University Press, Oxford, 2018, p. 976.

⁴³ Scholars came with two hypotheses to explain this omission. According to one of them, the manuscript of the *Oriental Martyrology* used by the Syrian translator did not have the page with the notes for those days. According to the other hypothesis, the translator may have turned two pages together, by mistake. In the text that he translated, June starts with the feast days of this month; from the sixth day on, it continues with the feast days of July, and immediately came August. The month of July, without any title, seemed to be completely absent from the translation. Later, another Syrian, who copied the translation, seeing the "absence" of July, introduced the name of this month, as well as three commemorations – see H. LECLERCQ, "Martyrologe," col. 2563–2564.

⁴⁴ Louis DUCHESNE, "A propos du Martyrologe Hiéronymien," in: *Analecta Bollandiana*, 17 (1898), pp. 426 and 429–430; H. LECLERCQ, "Martyrologe," col. 2530, 2591, 2594, and 2596.

At the end of the 6th century, *Martyr.Hieron.* was completed at Auxerre with the names of numerous saints in Gallia. This final writing was the source of all preserved manuscripts of this document.⁴⁵ Unfortunately, the original text of *Martyr.Hieron.* has been affected in all these manuscripts by various truncations of notes, deformations and displacements of names, as well as confusions and repetitions that led to a series of interpretation problems.⁴⁶

Information on the holy martyr Cyrillus of Axiopolis preserved in *Brev.syr.* and *Martyr.Hieron.* is presented here. The most relevant opinions of scholars concerning this is also exposed, along with short comments. The places where the name of Cyrillus is specified in *Brev.syr.* and *Martyr.Hieron.* are the following:

<i>Breviarium syriacum</i>	<i>Martyrologium Hieronymianum</i>
10 March	8 March
	9 March
	11 March
–	26 April
12 May	9 May
	10 May
–	9 July
–	1 August

As can be observed, the name of Cyrillus of Axiopolis is mentioned in *Brev.syr.* in two places: on 10 March and 12 May. Considering the accuracy of the information preserved in this source, it can be stated that these were the days when the martyr of Axiopolis was mentioned also in the *Oriental Martyrology*. Three mentions correspond to the first date (10

⁴⁵ L. DUCHESNE, “A propos du,” pp. 426, 429–430, and 437–446; H. LECLERCQ, “Martyrologe,” col. 2530.

⁴⁶ See, in this respect, the opinion of Giovanni Battista DE ROSSI, “Le Martyrologe Hiéronymien,” in: *Mélanges d’archéologie et d’histoire*, V (1885), p. 117, accepted also by H. LECLERCQ, “Martyrologe,” col. 2532.

March) in *Martyr.Hieron.*: 8, 9, and 11 March. This shows that, as a result of the compilers' and copyists' errors, the information exposed in *Oriental Martyrology* on 10 March migrated toward these three other dates. The information provided below shows that there were also alterations of the content.

The paragraph on 26 April from *Martyr.Hieron.* has no correspondence in *Brev.syr.* H. Delehayé suspected this mention of the martyrs of Axiopolis, Cyrillus included, to have been the result of a copyist's error (see below).

The second mention of Cyrillus in *Brev.syr.* appears on 12 May. It has a correspondence in *Martyr.Hieron.* on the days of 9 and 10 May. This case, as well, reveals the migration of the information toward two dates close to the original one, possibly as a result of the compilers' and copyists' errors.

Finally, the name of Cyrillus of Axiopolis is also mentioned in *Martyr.Hieron.* on 9 July and 1 August. These days are also without a correspondence in the preserved text of *Brev.syr.*

10 March (*Brev.syr.*) – 8, 9, and 11 March (*Martyr.Hieron.*)

The mention in *Brev.syr.* from 10 March has the following content: “καὶ τ' τοῦ Ἀδάρ. - Κύριλλος καὶ Κίνδος” (“and on 10 Adar [i.e., 10 March] – Cyrillus and Kindus”).⁴⁷

As can be noticed, Cyrillus is mentioned here together with another martyr of Axiopolis, Kyndaeas. The real existence of the two martyrs is confirmed by the text of the inscription on the limestone slab uncovered at Axiopolis (see above).

The note does not specify the place where the two martyrs were celebrated. It must have been mentioned in the *Oriental Martyrology*, but then omitted by the scribe of *Brev.syr.*

In four of the best-preserved manuscripts of *Martyr.Hieron.*, the note on 8 March appears as follows:

(*Codex Bernensis*) UIII . ID MAR· / NICOMEDIA / *Quirilli epi.*⁴⁸ / ET capitulini. / IN AFRICA. / Rogati . Felicis. / IT . Rogati . Beromię. / Ereme . Felicitatis. / Orbani . ET *cerilli epi.* / Siluani . Manili.
(*Codex Epternacensis*) VIII idus m nicom *quirilli epi* et capitolini in aff rogati felicis It rogati beroniae aereniae felicitatis orfani et *cyrilli silvani epi.*

⁴⁷ Giovanni Battista DE ROSSI and Louis DUCHESNE (eds.), *Breviarium syriacum*, in: *ASS Novembris*, II/1, p. [LIV] (hereafter cited as *Brev.syr.*).

⁴⁸ All the italics in the quotations from *Martyr.Hieron.* are mine.

(*Breviarium Richenoviense*) In nicomedia . natale *quiril* | *li* . *epi* . et capitulini . In affrica . rogatae . felicis | item rogatę . iocundi . beromiae : orbani . siluani.

(*Codex Wissenburgensis*) VIII IDUS MAR· / In Nicomedia *quintili epi* et capitu / lini In africa rogati felicis Ite rogati berome acrem//// feli / //// orbani *cyrilli epi* //// / et manili.⁴⁹

G. De Rossi and L. Duchesne, as well as H. Delehayé and his collaborators, have stated that the names Quirillus/Quintillus and Cerillus/Cyrillus refer to the same person, which they have identified with the martyr of Axiopolis.⁵⁰ At the same time, they also admitted his episcopal rank, specified in all these four manuscripts of *Martyr.Hieron.* The mention of the holy martyr Cyrillus of Axiopolis on 8 March is also accepted by N. Dănilă,⁵¹ N. Zugravu,⁵² P. Năsturel,⁵³ and A. Madgearu.⁵⁴

The process of displacement of the term *episcopus* inside the note is to be observed in the second mention of Cyrillus in *Cod.Eptern.* Initially, it had certainly been linked to his name, indicating his episcopal rank. This is obvious in the other three manuscripts and even in *Eptern.*, in the first mention of the saint (*quirilli epi*). In the second entry in this manuscript, as a result of a copyist's error, the episcopal rank was attributed to Silvanus (*Silvani epi*). As shown below, the displacement of the term indicating Cyrillus' episcopal rank can also be found in the note on 11 March.

In what concerns the place of his commemoration, H. Delehayé identified it, with some reservation, with the city of Beroe (Augusta Traiana) in Thrace. Based on the information exposed in this note and in the one on the preceding day (7 March), where the name of the province Thrace can be found, he reconstituted the mention regarding Cyrillus as follows: "*Beroeae in Thracia Cyrilli episcopi*."⁵⁵ Other scholars, based on the present text of the note, proposed the city of Nicomedia as his veneration

⁴⁹ Giovanni Battista DE ROSSI and Louis DUCHESNE (eds.), *Martyrologium Hieronymianum*, in: *ASS Novembris*, II/1, p. [30] (hereafter cited as *Martyr.Hieron.*).

⁵⁰ G. B. DE ROSSI and L. DUCHESNE, "Prolegomena," p. [LIV]; H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VIII id. Mart./8 March, nos. 1–2 and 17; H. DELEHAYE et alii, *Martyrologium Romanum*, VIII id. Mart./8 March, nos. 2 and 5.

⁵¹ N. DĂNILĂ, *Martyrologium*, p. 21.

⁵² N. ZUGRAVU, "Studiu introductiv," p. 81, n. 510. In his *Geneza*, p. 223, n. 93, N. Zugravu wrongfully sustains the mention on 8 March, in *Martyr.Hieron.*, of martyr Kyndaeas, as well.

⁵³ P. Ș. NĂSTUREL, "Inscriptia mucenicilor," p. 27.

⁵⁴ A. MADGEARU, "The Persecution of Galerius," p. 125.

⁵⁵ H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VIII id. Mart./8 March, no. 1; VII id. Mai./9 May, no. 1. See also H. DELEHAYE et alii, *Martyrologium Romanum*, VIII id. Mart./8 March, nos. 2 and 5.

place.⁵⁶ And finally, there were certain scholars who considered it an error to attribute martyrs Cyrillus, Kyndaeas, and Dasius (Tasius) to Nicomedia.⁵⁷

In the paragraph of the following note (9 March), the name of Cyrillus is mentioned together with that of Kyndaeas (*Cede.Cesis/Cedecesis/Cendei*):

(*Cod. Bern.*) UII. ID MAR· / IN ARMINIA. / Minore. / Natl sci Sebastiani / et militū numero . LX. / quorū gesta habent / IN AFRICA . Iuliani / ET sici . Cyrilli. / Felicis . Philippi. / *Cede . Cesis . Cendei.* / Mariani . Rogati. / Concessi.

(*Cod. Eptern.*) VII id m In armen sebastia militū XL item iuliani et sici in aff | *cyrilli* felicis philippi *cedecesis cendei* mariani rogati concessi.

(*Rich.*) In armenia minore . natale | militum XL. In africa . iuliani . et sici . *cirilli* . | philippi . mariniani . rogati . concessi.

(*Cod. Wissenb.*) VII IDUS MAR· / In arminia minore sabastiani / et milia XL quorum gesta habentur / iuliani et sici *cy rilli* In afreca / felicis philippi *cedecesis cendei* / mariani rogati et concessi.⁵⁸

The commemoration of the two martyrs together is in agreement with the information exposed in *Brev.syr.* on 10 March. However, there are obvious alterations in this case as well. The names of the two martyrs are no longer mentioned one after the other, as in the original note. Moreover, the name of Kyndaeas was doubled in three of the manuscripts. In *Rich.* he disappeared completely. In what concerns Cyrillus' episcopal rank, it is not mentioned anywhere.

The attribution of the two martyrs to Africa is, undoubtedly, the result of a copyist's error. In fact, none of the scholars who referred to this paragraph admitted this attribution.⁵⁹

H. Delehaye reorganized the information preserved in this note as follows: "*Sebastia in Armenia Minore militum XL quorum gesta habentur. Iuli et Isici. Cendei Cyrilli.*"⁶⁰

⁵⁶ E. BRANIȘTE, "Martiri și sfinți," p. 41; G. ATANASOV, "De nouveau," pp. 405–406; G. ATANASOV, "Le martyrium, la basilique," pp. 218–219; G. ATANASOV, *Khristiānskiiat Durostorum*, pp. 64–65. In his studies, G. Atanasov explained the veneration of martyrs Cyrillus and Kyndaeas of Axiopolis at Nicomedia by the offering of parts of their holy relics to a local church.

⁵⁷ N. DĂNILĂ, *Martyrologium*, p. 22.

⁵⁸ *Martyr.Hieron.*, p. [30].

⁵⁹ H. Delehaye ("Commentarius perpetuus," VII id. Mart./9 March, no. 15) firmly rejected the attribution of martyrs Cyrillus and Kyndaeas to Africa.

⁶⁰ H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VII id. Mart./9 March, nos. 1, 11, and 16.

The note on 11 March has the following content:

(*Cod. Bern.*) U. ID· MAR· / CARTAGINE ∴ / ERacli Zosimi. / ALEXANDRIA. / Gagi . Philomi *epi*. / Candedi . Ualeri. / *Quirilli* . Petruni. Marciani . Sici. / Piperionis. / ET aliorum XU. / Rogati . ET *Cendei*. / NICOMEDIA. / Eunusci . Gorgoni. / ET uigilia sci grego / rii pa pe ∴

(*Cod. Eptern.*) V id m kart eracli zosimi alaxandri gai pilomi *epi* candidi valeri | *quirilli* petruni marciani sicipi perionis et alior XII rogati | *cendei* nicom eunuchi gorgoni firmi agapiti.

(*Rich.*) In ciuitate nicea . natale gor | gonii . et firmi . Cartagine. zosimi . alexandria . | gagi . philomi *epi* . candidi . ualerii . *quirilli*.

(*Cod. Wissenb.*) V IDUS MAR· / IN cartagine zosimi alexandri / philomi *epi* candedi ualeri *quirilli* / petruni gagi marciani syci piperonis. / et aliorum XU rogati et *cendei* In / nicomedia eunuchi et gurgoni.⁶¹

The content of the note shows again the names of both martyrs of Axiopolis (Cyrillus and Kyndaeas). But they are not mentioned successively this time, either. The name of Kyndaeas is no longer doubled, whereas in *Rich.* it is completely missing.

In the case of this note, of interest for the topic under discussion is H. Delehaye's observation about the episcopal rank attributed to Philoromus (*Philomi epi/pilomi epi*). The Belgian scholar identified this martyr, as well as others mentioned in this note, with one of the 40 soldiers who suffered martyrdom in Sebaste of Armenia. On these grounds, he rejected the possibility for Philoromus to have been a bishop. He considered that the term *episcopus* (*epi*) referred to the name of Cyrillus, identified with the martyr of Axiopolis.⁶² Therefore, this term may have been displaced inside the note, during the repeated stages of copying and processing of the hagiographical text, and thus wrongfully attributed to another martyr.

Regarding the commemoration place of martyrs Cyrillus and Kyndaeas, G. De Rossi and L. Duchesne indicated Nicomedia, while H. Delehaye considered that it is not mentioned in the preserved text of the note.⁶³

Based on the information above, the commemoration day for martyrs Cyrillus and Kyndaeas was, most probably, 10 March. The information

⁶¹ *Martyr. Hieron.*, p. [31].

⁶² H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," V id. Mart./11 March, no. 7.

⁶³ G. B. DE ROSSI and L. DUCHESNE, "Prolegomena," p. [LIV]; H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VII id. Mai./9 May, no. 1.

provided in this respect by *Brev.syr.* can be considered trustworthy. The original note of 10 March was the source for paragraphs on 8, 9, and 11 March of *Martyr.Hieron.* In each of these cases, the information taken from the *Oriental Martyrology* is exposed in a modified form. On 8 March, only the name of Cyrillus is mentioned, but his episcopal rank is also specified. On 9 March, his episcopal rank is omitted, but his name is mentioned together with that of Kyndaeas. And finally, on 11 March, he is mentioned again together with Kyndaeas, his episcopal rank being attributed to another martyr.

Concerning their commemoration place on 10 March, this is difficult to establish. As could be noticed, it is omitted in *Brev.syr.* Moreover, the information in *Martyr.Hieron.* is not clear at all. On 8 March, Cyrillus is attributed to Nicomedia. In the same paragraph, though, the city of Beroe is also mentioned, but in a distorted form and having the aspect of a martyr's name (*Beromie/beroniae/beromia/berome*). On 9 March, the two martyrs are attributed to Africa. In the paragraph on 11 March the name Nicomedia can be found again.

Be it Nicomedia, be it Beroe, this mention shows the veneration of these martyrs even beyond the borders of the Roman province of Scythia.

In what regards Cyrillus' episcopal rank, the information exposed in the notes from 8 and 11 March of the best-preserved manuscripts of *Martyr.Hieron.* constitute a new documentary argument in favour of this possibility. The presence of the term *episcopus* associated (directly and indirectly, respectively) with the name of the martyr of Axiopolis in both notes suggests its presence also in the protograph of *Martyr.Hieron.*, from which the notes derived. This implicitly supposes the existence of this term also in the *Oriental Martyrology*, used as a source for the writing of *Martyr.Hieron.* The omission of Cyrillus' episcopal rank in *Brev.syr.* in the note on 10 March, can be explained in this case by the extremely short form in which the author of this document rendered the information exposed in the *Oriental Martyrology*. Furthermore, this aspect is also proved by the omission in *Brev.syr.* of the place name where Cyrillus and Kyndaeas were celebrated on 10 March.

Mention must be made of the fact that in *Brev.Syr.* there are four more notes where the episcopal rank of some of the martyrs is not specified. Thus, on 26 March it is written: “Ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης ἐκ τῶν ἀρχαίων μαρτύρων Μαρκιανός” (“In Heraclea of Thrace, <the commemoration> of Marcianus, <who is> one of the old time martyrs”). The correspondence of this note of *Martyr.Hieron.*, on 26 March, mentions the martyr's episcopal rank: “In Thracia [...] in Heraclea Marciani episcopi” (“In Thrace [...] in

Heraclea, Marcian the bishop”).⁶⁴ On 24 April, *Brev.syr.* mentions: “Ἀνθίμος καὶ ἕτεροι [μάρτυρες] πέντε” (“<the commemoration> of Anthimus and of five other <martyrs>”). In *Martyr.Hieron.*, on 27 April, where one can find the equivalent of this note, the episcopal rank of Anthimus is mentioned: “*In Nicomedia Anthimi episcopi*” (“In Nicomedia, Anthimus the bishop”).⁶⁵ On 7 May, in *Brev.syr.*, there is this note: “Ἐν Νικομηδείᾳ Φλάβιος καὶ ἕτεροι μάρτυρες δ’” (“In Nicomedia, <the commemoration> of Flavius and of four other martyrs”). In its correspondence of *Martyr.Hieron.*, also on 7 May, there is the text: “*In Nicomedia Flavii episcopi*” (“In Nicomedia, Flavius the bishop”).⁶⁶ And finally, on 16 September, in *Brev.Syr.*, there is this note: “Ἐν Ἀγκύρᾳ Εὐσέβιος” (“In Ancyra, <the commemoration> of Eusebius”), whereas in *Martyr.Hieron.*, on 12 September, “*Eusebii episcopi*” (“Eusebius the bishops”).⁶⁷

26 April (*Martyr.Hieron.*)

The note on 26 April of *Martyr.Hieron.* does not bring new elements concerning the issue of Cyrillus’ episcopal rank. Its text has the following content:

(*Cod. Bern.*) UI · KL· MAI· / IN AXIOPOLI. / Aureli. / ET IN ANTHIO / CIA SYRIE. / Natale . Leonidis / Uindei. / ET IN AFRICA / Iuli . Uicturi. / Sirici . Honorati. / Felicis . Pauli. / Maximi . IT . uicto / ris . Simplici. / Pullionis . Uiti. / Calendini . Apolloni. / Marciane . Felicis / sime . &himie / Marciani . Lictis / ///simi . Simię / Germani . Felicię / Euasie . Gemelline / Cleti martyris.

(*Cod. Eptern.*) VI k m in axiopoli nt cirilli et in antio eutimiae et rom primitivi aureli it antioc leonidis uindei | in aff iuli victurini sirici honorati felicis pauli maximi victuris | simplici pollionis viti calendini appolloni marcianae felicissimae timiae marciiani litissimi simiae germani feliciae evassiae gemelinae.

(*Rich.*) In anxio poli . cyrilli . et in antio | chia syriae . leonidis . uindei . et in affrica . uicto | ris . sirici . honorati . felicis . pauli . maximi . martiani.

⁶⁴ *Brev.syr.*, p. [LV]; *Martyr.Hieron.*, VII kl. Apl., p. [36]. See also H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII kl. April/26 March, no. 49.

⁶⁵ *Brev.syr.*, p. [LVI]; *Martyr.Hieron.*, V kl. Mai., p. [50]. See also H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VI kl. Mai./27 April, no. 9.

⁶⁶ *Brev.syr.*, p. [LVI]; *Martyr.Hieron.*, V kl. Mai., p. [56]. See also H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” non. Mai./7 May, no. 1.

⁶⁷ *Brev.syr.*, p. [LXI]; *Martyr.Hieron.*, prid. id. Sep., p. [120]. See also H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” prid. id. Sept./12 Sept., no. 30.

(*Cod. Wissenb.*) VI KL· MAI· *In axiopoli aurili* / In antiocia leonedis uindei in / afreca iuli uicturi syrici hono / rati felicis pauli maximi uicto / ris symplici pullionis uiti calen / dini Apulloni marcianę felicis / simę Aethemię marcianı lictis / simi simię germani felicię eua / się gemellini.⁶⁸

Absolutely all scholars identified *Cirilli/cyrilli* in *Cod.Eptern.* and *Rich.* with the homonymous martyr of Axiopolis.⁶⁹ H. Delehaye considered that *Aureli/aurili*, mentioned at Axiopolis in *Cod.Bern.* and *Cod.Wissenb.* is also a modified form of *Cyrilli*.⁷⁰ In this case, in *Cod.Eptern.*, the process of repetition of Axiopolis martyr name can be observed in the note content, both the correct form (*cirilli*) and the modified one (*aureli*) being mentioned. *Uindei* is Kyndaeas of Axiopolis. In all four manuscripts, his name is wrongfully attributed to the Antioch of Syria.

Some scholars considered 26 April as the day of Cyrillus' martyrdom.⁷¹ The mention of the term *natalis* ("in axiopoli nt cirilli") in *Cod.Eptern* was used to support this hypothesis. At first, H. Delehaye also considered this possibility.⁷² Nevertheless, he considered afterward that the mention on this day of martyrs Cyrillus and Kyndaeas is the result of an error. It would be a repetition of the information exposed on 10 May in *Martyr.Hieron.* (see below), as a result of the wrong reading of the date *VI id. Maii* (10 May) in *VI kal. Maii* (26 April).⁷³ The hypothesis proposed by the Belgian hagiographer would also explain the absence of a correspondence of this note in *Brev.syr.*, in April.

⁶⁸ *Martyr.Hieron.*, p. [49].

⁶⁹ See C. AUNER, "Martirii dobrogeni," p. 288; H. DELEHAYE, "Saints de Thrace," p. 259; H. DELEHAYE, *Les origines*, 1912, p. 287; H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VI kal. Mai./26 April, no. 1; H. DELEHAYE, *Les origines*, ²1933, p. 250; E. BRANIȘTE, "Martiri și sfinți," p. 43; E. POPESCU, "Martiri și sfinți (II)," p. 67; Mircea PĂCURARIU, *Sfinți daco-romani și români* [Daco-Roman and Romanian Saints], Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994, p. 39; N. ZUGRAVU, "Studiu introductiv," p. 81, n. 510.

⁷⁰ H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VI kal. Mai./26 April, no. 3. According to G. Henschen and D. Papebroch, followed by C. Auner, Aurelius had been a martyr of Rome, attributed to the city of Axiopolis as a result of a copyist's error – see Godfrey HENSCHEN and Daniel PAPEBROCH (eds.), *ASS Aprilis*, III, Apud Victorem Palmé, Paris/Rome, 1866, p. 419; C. AUNER, "Martirii dobrogeni," p. 288.

⁷¹ E. BRANIȘTE, "Martiri și sfinți," p. 43; E. POPESCU, "Martiri și sfinți (II)," p. 67; M. PĂCURARIU, *Sfinți daco-romani*, p. 39. See also C. AUNER, "Martirii dobrogeni," p. 288.

⁷² H. DELEHAYE, "Saints de Thrace," p. 259; H. DELEHAYE, *Les origines*, 1912, p. 287.

⁷³ H. DELEHAYE, "Commentarius perpetuus," VI kal. Mai./26 April, no. 1. H. Delehaye maintained this point of view even later. This can be inferred from the fact that, in the revised edition of his work *Les origines du culte des martyrs* (1933, p. 250), he did not mention the term '*natale*' anymore, that he had used in the first edition of the book (1912, p. 287).

As can be observed, none of the writings on 26 April attribute the rank of bishop to Cyrillus. If the note from 10 May is, really, the source of the note on 26 April, the absence of the term *episcopus* in the latter note could be explained by the fact that the term had already disappeared in the note from 10 May in most of the manuscripts at the moment of the wrong reading of the date *VI id. Maii* (in *VI kal. Maii*). However, its presence in the protograph of *Martyr.Hieron.* on 10 May is suggested at present by the information in the manuscript of Monte Cassino.

12 May (*Brev.syr.*) – 9 and 10 May (*Martyr.Hieron.*)

The note on 12 May in *Brev.syr.* mentions the following: “καὶ ἰβ’ τοῦ Ἰάρ. - Ἐν Ἀξιουπόλει Κύριλλος καὶ ἕτεροι μάρτυρες ζ’” (“and on 12 Iar [i.e., 12 May] – In Axiopolis, Cyrillus and 6 other martyrs”).⁷⁴

The note summarizes the information taken from the *Oriental Martyrology*. This *Martyrology* certainly presented at least some of the other names of martyrs commemorated at Axiopolis on this day together with Cyrillus. This can be inferred from the identification of two of them (Kyndaeas and Zenon) in the notes on 9 and 10 May in *Martyr.Hieron.*⁷⁵

Cyrillus is not included with the episcopal rank in this source, either. If it really existed in the *Oriental Martyrology*, it means that the author of *Brev.syr.* took no heed of it again.

In *Martyr.Hieron.*, the note on 12 May migrated to the days of 9 and 10 May. On 9 May, it has the following content:

(*Cod. Bern.*) UII. ID· MAI· / IN AXIOPOLI. Quirilli . Quindei. / Zenoni . / TARSO CILICIE / Afradisi. / MEDIOLANO. / De ingressu . reliqui / arum apostoloru / Iohannis . Andree / ET thome . In basilica / ad portam romanã / IN PERSIDA . Mar / tyres . tricentos X / CONSTANTINOPL· / Natale . Sci timothei / ROME . UIA LA / tina . Gordiani. / Primoli . et natale. / Beati . confessoris.

(*Cod. Eptern.*) VII idus mar in axiopoli quirilli gindei zenonis In tarso cilio afrodisi | mediol ephenici in persida martyr CCCX. constantinop nat | timothei rom gordiani primoli et alibi beati confess.

(*Rich.*) In axiopoli . quirilli . zenonis | Et in tarso ciliciae . afrodisii . constantinopoli . sci | timothei . Alibi . primuli . beati confessoris.

⁷⁴ *Brev.syr.*, p. [LVII].

⁷⁵ The identification with Zenon of one of the six anonymous martyrs mentioned in *Brev.syr.* on 12 May at Axiopolis is supported by H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII id. Mai./9 May, no. 1; H. DELEHAYE et alii, *Martyrologium Romanum*, VII id. Iul./9 July, no. 1.

(*Cod. Wissenb.*) VII ID· MAI· *In axiopoli quirilli quin / dei zenoni .*
 tarsu cilię afrodisi / mediolano Inpsida martyres / CCCX
 constantinopoli Nat sci thi / mothei Rom uia latina gordi / ani primoli
 Nat sci beati confs⁷⁶

The names of three of the saints celebrated on this day in Axiopolis are listed successively and attributed correctly to this city. The information about them was reconstituted by H. Delehaye as follows: “*in Axiopoli Quirilli, Cindei, Zenonis.*”⁷⁷ From his point of view, the name of the other four martyrs commemorated together with them are not among those mentioned on 9 and 10 May in the preserved manuscripts of *Martyr.Hieron.*⁷⁸

In the note of 10 May, the reference to the martyrs of Axiopolis is slightly altered. This time, the city-name of Axiopolis has the aspect of a martyr name, whereas other names are inserted between Kyndaeas and Zenon. Moreover, three of the manuscripts (*Cod.Bern.*, *Cod.Eptern.*, and *Cod.Wissenb.*) mention the name of Cyrillus repeated in the final part of the note:⁷⁹

(*Cod. Bern.*) UI ID· MAI· / ROME . UIA · LA / TINA . IN CIMIT· /
 eiusdem natale. / Gordiani. / ET IN CIMITR· / Pretextati. / ROME
 Natale / Sci Ephimici. / et ma^{io}ris confes / UIALATINA. / ad centum
 aulas. / Quarti et Quinti. / IN AFRICA. / Probatı . Moece. / Petri .
 Ianuarii. / Furtunionis. / Tecle . Lucelle. / Maxime . Matrone / *Axiopoli*
 . *Cyrilli* . / *Cindis* . Dionis. / Acaci . Crispionis. / *Zenonis* . /
 TARSOCILICIE / AFrodisi . Priuati. / Citdini . Saturnini. / Petri .
 Datuuae. / Furtuni . Lucelle / Maxime . Matrone / Mutaci . Cicili. /
 Uicturi . Ianuari. / Sacuse . Uicturine. / Bonosi . Constantię. / maximae
 / Gemini . Ianuari. / Samini . Perecrie / Senturi . Aeruli. / Maiuli .
 Marulle / Felicis . Indici. / Reﬂenti . Tinni. / Felioni Thointi. / Sileuci .
 Zetule. / Ianuarie . Furtu / nate . Teglacie / Rogate . Pauline / Ianuari .
 Ninne. / Honori . Candide / Saturnini . IT. Satur. / nini . Secundi .
 Donati. / Solutoris . IT. Felicis. / Marci . Nappoli. / Goddei . Dati. /
 Nasomosi . IT. Uictor / Satulli . Masuti. / Malci . Seueri. / Marciani .
 Furtuni. / Saturni . Saturi. / Quintali . Seuerioli. / Fidelis . Quinte /

⁷⁶ *Martyr. Hieron.*, p. [57].

⁷⁷ H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII id. Mai./9 May, no. 1; VI id. Mai./10 May, nos. 56 and 62.

⁷⁸ H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII id. Mai./9 May; VI id. Mai./10 May.

⁷⁹ On this repetition, see H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VI id. Mai./10 May, no. 183.

Congilli . abbatis. / IN S^COTCIA / Fausti . Donati. / Excritati . Septimi.
 / Lucini . Restituti. / Birici . Datiui. / Ianuarie . Nine. / Felicis . Satiri. /
 Marcelle . Matrone / Tuiae . Lucusse. / Uicturie . IT . Felicie. / Iocunde
 . Gloriose. / Rogatine . Uicturi / ne . Iulie . Primi. / IT . Furtunati .
 Marie. / Rogati . Munni. / Iacobi . Septemine / Maurelle . Incidi. /
 Tunni . Felicionis. / Seleugi . Honorati. / Saturni . Lucini. / Zeperie .
 Crispi / Uenuste . Saturni. / Quintule . IT . *Cyrilli*. / Diunisi . et alibi /
 Depos . Siue natale. / Iob . prophete .

(*Cod. Eptern.*) VI idus m rom pas gordiani rome epimacis et midonis
 confes | via lat ad centum aulas quarti et quinti in aff probatae | mecae
 petri dativi ianuari furtunionis theclae lucellae | maximae matronae .
axiopoli cyrilli cendis dioni acaici | cripionis *zenonis* tarso cilic afrodisi
 privati giddini saturnini | petri dativi furtuni lucellae maximae
 matronae muttaci | cicili victuri ianuari securae victuriae bonosi
 constantiae | maximi gemini ianuari sam///ni perecrie sinteriae ruli |
 maiolae maruli felicis indidi reflenti tinni filioni tinthisi leuci | zetulae
 ianuariae furtunatae teclaciae rogatae paulinae | Ia//varininae ianuari
 condediae honoriae saturnini saturni | secundi donati solutoris felicitis
 marci nappoli cuddei dati | nasomosi It victoris satuli masuti malei
 severi marciani furtuni | saturi quintali severioli felicis quinti fausti
 donati excritati | septimi lucini restituti birisi dativae It ianuariae ninae
 felicię | satirae marcillae matronae tuiae luesae victurinae it | feliciae
 iocundae gloriosae rogatinae victurinae iuliae | primae it furtunati
 manae rogati munni iacobi septiminae | maurelli incidi tunni felicionis
 seleuci honorati saturni lucini | gebberiae venustae saturnae quintubae
 It *cirilli* dionisi | alibi depos iob profetae

(*Rich.*) Rome . gordiani . et epymachi . | et maioris In affrica . probati .
 petri . *anxiopoli* . cy | *rilli* . felicis . faustae . uicturini . saturnini . In
 scotia . | fausti . Depositio . siuae . natal . iob . prophetae.

(*Cod. Wissenb.*) UI ID· MAI· Rom uia latina In ci / mit eiusdem Nat
 sci gordiani et in / cimit pretextati Rom nat sci epi / maci et maioris
 conf et quarti / quinti probatę moecę petri / datiui ianuarii furtinonis /
 teclę bucellę maximeę matro / nę *axiopoli cyrilli cendeis* dio / nis
 crispionis *zenonis* cylici sa / cuseę bonoseę maiuli constantię / gemini
 samini zetuleę ianuarie / theclacię regatę pauli nę / nineę honori . cande
 dię secun / dę solutoris felicitis marci / nappoli coddei dati masomosi /
 satulli uictoris masuti malci / seueri marcię furtini saturi / quintali
 fedelis seuerioli quinti / fausti donati et critati biroci / septimi lucini
 restituti datiui ia / nuarię nineę felicis sati marcell / lę tuiae matroneę
 lucuseę uic / turieę felicię iocundę glorioseę / rogatineę Uicturineę zeberiae /

uenustę saturnę Item *cyrilli* dio / nisi et alibi deps siue nat ioh pro /
fetae⁸⁰

This is the day when Cyrillus' episcopal rank is mentioned in the calendar of Monte Cassino. Nevertheless, the source of this information is still unknown. As can be noticed, the term *episcopus* is absent from the content of the entire note of 10 May in these four best-preserved manuscripts of *Martyr.Hieron.* Therefore, even its possible migration to the name of another martyr cannot be asserted. However, the information in the manuscript of Monte Cassino leaves open the possibility for the term to have existed in the original form of the note in *Martyr.Hieron.*

9 July (*Martyr.Hieron.*)

One of the most difficult problems related to the name of Cyrillus is that regarding the identification of the bishop mentioned on 9 July in *Martyr.Hieron.* The note has the following content:

(*Cod. Bern.*) UII . ID· IUL· / MEDIOLANO / Moechi. / ET IN THOMIS. / Scoru . Zenonis. / Minmę . Uitalis. / Rufinę . Euangeli. / Urisi . Agni/tis. / *Cyrilli epi igni traditi.* / IN SICILIA / Feliciani. / ROMAE· AD GUT / ta iugit manente / Natal Uirgi . Flori / ani . Faustini / Anatolie . Felicita / tis cu prbt . UII. / Felicis . Philippi. / Marcialis . Uitalis. / Alexandri cu aliis VI / et fraterni epi.

(*Cod. Eptern.*) VII idus in thomis nt zenonis minniae et in medioł meci vitalis | rufimae evangeli uris aunitis *cyrilli epi* in sicilia feliciani rom | nat virginum florianae faustinae anatholiae felicitatis | cum prb VII . felicis philipi marcialis alexandri et alior triu.

(*Rich.*) In thomis . zenonis . Et in medio | lano . mo///cci . uitalis . In sicilia . feliciani . Rome . flori | ani . faustini . anatholii . felicitatis.

(*Cod. Wissenb.*) VII ID· IUL· Mediolano monachi et in thomis scorom zenoni / minę uitalis rofinae euan / geli urisi Agnitis *cyrilli epi* / igni traditi In sicilia feliciani / Rom nat uirg floriani fa / ustini anatholię felicita / tis . cum prbis UI . felicis phy / lippi marcialis . uitalis alex / andri cum aliis UI . et fra / terni epi.⁸¹

Bollandist hagiographers identified this Cyrillus with the martyr bishop of Gortyna.⁸² H. Achelis shared the same point of view. He also

⁸⁰ *Martyr.Hieron.*, p. [58]. R. Bratož supposed that 10 May could be the day of Cyrillus' martyrdom – see R. BRATOŽ, "Verzeichnis," p. 245.

⁸¹ *Martyr.Hieron.*, p. [88].

⁸² Conrado JANNINGO, Joannes Baptista SOLLERIO, and Joannes PINIO (eds.), *ASS Iulii*, II, Apud Iacobum du Moulin, Antwerp, 1721, pp. 666 and 682–687.

stated that a wrong tradition appeared in the Western world, saying that he was an Egyptian bishop. It is detailed in the Latin *Passion* of the saint. Achelis explained this tradition by the fact that the Cretan bishop was mentioned in this note after a group of martyrs commemorated at Tomi (the metropolis of the Roman Scythia) and, at the same time, by the confusion between the name of this city and Thmuis in Egypt.⁸³

Other scholars have also accepted the identification of this saint with the bishop of Gortyna.⁸⁴ E. Popescu had a different point of view, however.⁸⁵ He took into account the possibility for him to be a local saint, therefore different from the one in Axiopolis, who was also a bishop of Tomi. In one of his studies, N. Zugravu, together with E. Setnic, hesitated in identifying this martyr with the bishop of Gortyna or with the homonymous Christian of Axiopolis.⁸⁶

As already shown, H. Delehayé made a distinction between this bishop and the one in Gortyna, pointing to the fact that the Cretan is mentioned in the old synaxaria only on 5 September and 14 June. He is also the one who pointed to the fact that the scene of throwing into the fire, source of the words “*igni traditi*” in *Martyr.Hieron.*, is not mentioned in the Greek *Passion* of the bishop of Gortyna. It appears only in the *Passion* of a homonymous bishop, preserved in Latin. In its content, this last-mentioned document differs completely from the Greek *Passion* of Cyrillus of Gortyna. Based on these aspects, the Belgian hagiographer concluded that there are two homonymous bishops and martyrs. In what concerns the attribution of the one thrown into the fire to Egypt, H. Delehayé considered that it was an error. From his point of view, this martyr died at Tomi or Axiopolis, having the rank of bishop and being extremely venerated in Moesia and Thrace.⁸⁷

Based on this analysis and on the examination of the data preserved in the note on 9 July, H. Delehayé reconstituted the text regarding the saints

⁸³ Hans ACHELIS, *Die Martyrologien, ihre Geschichte und ihr Wert*, coll. *Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-historische Klasse, N.F. 3/3*, Weidmann Verlag, Berlin, 1900, pp. 154–155.

⁸⁴ See C. AUNER, “Martirii dobrogeni,” p. 285; C. AUNER, “Dobrogea,” col. 1239; E. BRANIȘTE, “Martiri și sfinți,” p. 41; I. RĂMUREANU, “Sfinți și martiri,” pp. 993 and 996; N. ZUGRAVU, *Geneza*, p. 216; N. ZUGRAVU, “Studiu introductiv,” p. 81; N. DĂNILĂ, *Martyrologium*, p. 44; R. BRATOŽ, “Verzeichnis,” p. 237.

⁸⁵ Emilian POPESCU, “Martiri și sfinți în Dobrogea (I),” in: *Studii Teologice*, 41 (1989), 3, p. 60.

⁸⁶ Nelu ZUGRAVU and Eduard SETNIC, “Câteva considerații privind martirii din Scythia Minor” [Some Considerations concerning the Martyrs of Scythia Minor], in: *Memoria Antiquitatis*, 20 (1995), p. 241.

⁸⁷ H. DELEHAYÉ, “Commentarius perpetuus,” VII id. Iul./9 July, no. 5; VIII id. Mart./8 March, no. 1; H. DELEHAYÉ et alii, *Martyrologium Romanum*, VII id. Iul./9 July, no. 2; VIII id. Mart./8 March, no. 5.

commemorated at Tomi on this day as follows: “*in Tomis Zenonis et Cyrilli episcopi igne traditi.*”⁸⁸

The comparison of the *Passions* preserved in Latin and Greek reveals, indeed, major differences between them. In the Latin version, Cyrillus is presented as a bishop known by the Egyptians (“*Sanctus Cyrillus Episcopus, non incognitus Aegyptiis*”), without any mention of the name of his episcopal see.⁸⁹ He is said to have suffered martyrdom by the order of the military commander (*dux*) Lucius. Two of the manuscripts specify in the ending phrase that the martyrdom took place during Decius’ persecution (249–251).⁹⁰ According to the first paragraph of the *Martyrdom*, Cyrillus died at the age of 82, after approximately 50 years as a bishop. The second part of the document presents the interrogatory that the bishop had to endure from the military commander. It takes the form of short questions and answers, such as those of the original *Acts of the Martyrs*. A note must be made that the name of Lucius is never mentioned in the content of the hagiographical text. He is always referred to as the “military commander” (“*Dux dixit: [...] Cyrillus respondit: [...]*” etc.). This aspect raises the question about his real name. After the interrogatory, the scene of throwing the bishop into the fire is presented, as well as his coming out unharmed from the flames. The bishop was set free following this miracle, but after a while he was arrested again and sentenced to death. At the end of the *Passion*, the account specifies that the bishop was killed by the sword.

In the Greek *Passion*, Cyrillus is mentioned both with the rank of bishop (ἐπίσκοπος) and with the one of archbishop (ἀρχιεπίσκοπος).⁹¹ His martyrdom is chronologically placed during the persecution of Maximian, in

⁸⁸ H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII id. Iul./9 July, no. 5.

⁸⁹ ASS Julii, II, p. 687.

⁹⁰ In manuscript 4554 of Munich and in manuscript 98–100 of Brussels, the text of the *Passion* ends with the phrase: “*Passus est autem venerabilis doctor sanctus Cyrillus episcopus apud Aegyptum VII idus iulias sub Decio imperatore, agente Lucio duce*” (“And the venerable doctor holy Cyrillus the bishop suffered in Egypt on the 7th day before the Ides of July [i.e., 9 July] under the emperor Decius and the military commander Lucius”). In Lat. 5306, from the National Library in Paris, fol. 157^v, information about the place and time of Cyrillus’ martyrdom appear in the title of the *Passion*, the name of Decius being not mentioned, though: “*Passio sancti ac beatissimi Cyrilli episcopi qui passus <est> in Egypto sub Lucio duce VIII idus iulii*” (“The passion of the holy and blessed Cyril the bishop, who suffered in Egypt under the military commander Lucius on the 8th day before the Ides of July [i.e., 8 July]”) – see H. Delehaye, *Les martyrs d’Égypte*, p. 61.

⁹¹ ASS Julii, II, pp. 684–686. Summaries of this *Passion* can be also found in Hippolyte DELEHAYE (ed.), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e Codice Sirmondiano nunc Berolinensi*, 5 September (no. 2) and 14 June (no. 3), in: *Propylaeum ad ASS Novembris*, Apud Socios Bollandianos, Brussels, 1902, col. 17^{1–16} and 750^{7–25} (hereafter cited as *Syn.eccl.Const.*).

the times of governor (ἄρχων, ἡγεμόν) Agrianus (“ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ἀγρειανοῦ”). He is said to have been of old age.⁹² Before being arrested, this Cyrillus had a vision that foreshadowed his martyrdom in the mountain. It is specified that he was arrested on 9 July, on a Sunday. However, taking into account the traditional feast days of the bishop of Gortyna (5 September and 14 June), this mention can be considered a late interpolation in the *Passion*. There is no interrogatory specific to the old *Acts of the Martyrs* in the document, which suggests the quite late writing of the whole *Passion*. Finally, the martyr was taken to the mountain in a chariot drawn by bulls, up to the place called Raxus. By the will of God, the bulls would not go further. It was there that the saint suffered a martyrdom death, being beheaded by the sword [“τὸν ἀνχένα ὑποθείς τῷ ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη” (“putting his neck under the sword, he was beheaded”)]⁹³.

These texts show, indeed, that there were two different bishops and martyrs. Therefore, the one thrown into the fire and commemorated at Tomi on 9 July is not the same as the bishop of Gortyna. His *Passion* seems to have been written starting from a real *Act of Martyr*. This is proved by the interrogatory exposed in the content of the document.

H. Delehaye’s scepticism regarding the attribution of this saint to Egypt was determined by the fact that none of the preserved manuscripts of the *Passion* mentions the name of Cyrillus’ episcopal see. Moreover, as it has already been shown, Egypt is mentioned either in the title or in the first phrase of the introductory paragraph, or in the final phrase, but never in the text of the *Passion*. The same is the situation of Decius’ and of the military commander Lucius’ names.

If the attribution of this martyred bishop to Egypt is the result of a distortion of the original document, as H. Delehaye has supposed, then Cyrillus, the bishop thrown into the fire, can be identified with no other than the martyr of Axiopolis. H. Delehaye’s hypothesis is supported by his veneration in Scythia and even outside of it, as well as by his mention as a bishop on 8 and 11 March, and in the calendar of Monte Cassino, on 10 May.

1 August (*Martyr. Hieron.*)

Cyrillus is mentioned for the last time on 1 August, also at Tomi. The note was preserved as follows:

⁹² The summary of the *Passion* in *Syn. eccl. Const.* mentions that Cyrillus became bishop of Gortyna at the age of 60 (col. 17⁴) or 68 (col. 750^{10–11}), having this mission for 25 years (col. 17⁶ and 750¹³), and that he died at the age of 95 (col. 17^{11–12} and 750^{20–21}).

⁹³ *Syn. eccl. Const.*, 5 September, col. 17¹⁶; 14 June, col. 750^{24–25}.

(*Cod. Bern.*) LAETANIAS IN / DICEND· M(EN)SIS / AGS· HABET
 DI(E)S· / XXXI. / KL· AGUS· / IN ANTIOCHIA· / Passio Scorum /
 machabe^oru septe / fratrum cu matre / sua . qui passi sunt / sub
 anthioco rege. / ROMAE . Dedit / tio ecclesię A bea / to petro
 construc / te et consecratę. / IN ARABIA CIUIT· / Filadelfinę Sino /
 dus martyrum. / celebratur. / ET IN THOMIS / ciuitate . Cyrilli /
 Aquilę . Petri . Domi / ciani . Rufi . Minan / dri . unadię . coro /
 natorum . Pufumi / ROMAE . Uia pre / nestina . miliario / xxx ab urbe
 natale / Scorum . Secundini / Donatulę . Secundolę / Maximę . Iustę /
 Minandri . Profuni. / IN ITALIA Uir / cellis ciuitate pas / et Depositio .
 Sci Eusebii. / epi et confessoris. / IN HISPANIIS / Geronda ciuitate /
 Natale . Sci Felicis / martyris. / IN GALL· CIUIT· / beturicas . beati /
 Archandi episcopi.

(*Cod. Eptern.*) Augustus dies XXXI. / Kl agus antioc machabeoru ^{vii} .
 ffrum cum matre in tomis cyrilli aquilae domitiani | rufi menandri et
 rom secundi et cиви vercellas nt eusebi epi | petri pufuni in spanis
 gerunda cиви felicis mar in gal cиви beturica | depos sarcadi epi.

(*Rich.*) In antiochia . passio . scoru. | machabeorum septem fratrum.
 cum matre sua . | Rom . secundi . uercellis . eusebii episcopi . Bituricas
 | archadii episcopi. [Ad uincula sci Petri.]

(*Cod. Wissenb.*) LETANIAS INDIC· / MENSIS AGUS· HABET
 DIES XXXI / KL· agustas In anthiocia / pas scorum machabe / orum
 septem fratu / cum matre sua qui passi sunt / sub antioco regi Rom
 dedica / tio primę aecclesiae a bea / to petro constructae In / arabi ciuit
 filadelfie sino / dus martyrum celebra / tur nat scorum cyrilli / aquilae
 petri domiciani / Rufi minandri una die co / ronati . Romę miliari xxx /
 ab urbe . nat scorum secun / dini donatule secundolae / maxime iustae
 menandri / profuni . In italia uercellis / ciuit dep sci eusebii epi et /
 conf In hispaniis ierunda / ciuit Nat sci felicis marty / In gal ciuit
 beturicas bea / ti archadi epi⁹⁴

The paragraph confirms the special veneration of martyr Cyrillus in Scythia.⁹⁵ This time, his episcopal rank is not mentioned. His name was not preserved in the *Rich.* either, which confirms the advanced mutilation of the original text of *Martyr.Hieron.* in the case of this manuscript.

⁹⁴ *Martyr.Hieron.*, p. [99].

⁹⁵ R. Bratož ("Verzeichnis," pp. 238 and 245) considered that Cyrillus celebrated on 1 August is a martyr of Tomi, not known from other sources.

Hippolyte Delehayre reconstituted the information on Cyrillus preserved in the note of this day in the forme: “*in Tomis Cyrilli*.”⁹⁶

The Episcopal See of Holy Martyr Cyrillus

As already shown, most of the scholars who treated Cyrillus’ episcopal rank in their studies considered that his episcopal see could be nowhere else but at Axiopolis.⁹⁷ This point of view was based on the fact that Cyrillus was martyred in this city. H. Delehayre has a different opinion. Wrongfully supposing that Cyrillus suffered martyrdom at Tomi, the Belgian scholar also related his episcopal rank to this city.⁹⁸ Nevertheless, the inscription of Axiopolis invalidates the hypothesis of Cyrillus’ martyrdom at Tomi.

The specific church organization in Scythia constitutes a real impediment as to the identification of Cyrillus’ episcopal see at Axiopolis. In the year 304, Evangelicus is attested as the only bishop of the province.⁹⁹ This proves the existence at that time of the organization principle specific to the Church in Scythia (only one bishop, that of Tomi, for the whole province).

On the other hand, Cyrillus’ martyrdom at Axiopolis does not exclude the possibility of him to have been a bishop of Tomi. This hypothesis is supported by the information on bishop Evangelicus, exposed in the *Passion* of holy martyrs Epictet and Astion. This hagiographical document specifies that Evangelicus visited the Christian community in Halmyris. This event took place during the anti-Christian persecution, shortly after the beheading of the two martyrs in 304, on 23 May.¹⁰⁰ It is there that Evangelicus

⁹⁶ H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” kal. Aug./1 Aug., no. 35; H. DELEHAYE et alii, *Martyrologium Romanum*, Kal. Aug./1 Aug., no. 6.

⁹⁷ See above, “The Episcopal Rank of the Holy Martyr Cyrillus.”

⁹⁸ H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” VII id. Mai/9 May, no. 1.

⁹⁹ *De SS. Epicteto presb. et Astione monacho, martyribus almiridensibus in Scythia* III.26, in: *ASS Julii*, II, p. 546: “*Cujus provinciae tunc Pontifex et Praepositus sanctarum Dei ecclesiarum, beatissimus Euangelicus habebatur*” (“That province <of Scythia> had most blessed Evangelicus as a bishop and protector of God’s holy churches in those times”).

¹⁰⁰ The martyrdom of holy martyrs Epictet and Astion in the year 304 was argued by A. Madgearu – see Alexandru MADGEARU, “Data pămîririi sfinților Epictet și Astion de la Halmyris” [The Date of the Martyrdom of Saints Epictet and Astion from Halmyris], in: *Pontica*, 45 (2012), pp. 539–548; A. MADGEARU, “The Persecution of Galerius,” pp. 128–132; A. MADGEARU, “Martyrs from the Danubian Limes,” pp. 64–68. In what concerns the day when the two martyrs were beheaded, there are differences in the sources. Their *Passion* indicates the day of 8 July – see *De SS. Epicteto presb. & Astione monacho* IV.49, p. 551. On the other hand, in *Martyr.Hieron.*, their names are mentioned on 23 May – see *Martyr.Hieron.*, p. [65]; H. DELEHAYE, “Commentarius perpetuus,” X Kal. Iun./23 May, no. 3. According to H. Delehayre, the note on 23 May existed both in the initial text of

baptized Astion's parents, Alexander and Marcellina, who arrived in the city after their son's execution.¹⁰¹ The same hagiographical document mentions the fact that, afterward, the bishop left for another city (*civitas*) not far from there, whose name is not specified.¹⁰²

This information shows that the hierarchs of Tomi visited the Christian communities all over the province of Scythia, found under their jurisdiction. During these visits, they accomplished the duties conferred by their hierarchical rank, such as the baptism of catechumens or the guidance and encouragement of the Christians facing the dangers that threatened them through the Roman pagan authorities. Visits took place also during persecution times, as is proven by the case of bishop Evangelicus, who visited Halmyris and the other neighbouring city even during the Diocletian persecution. Under these circumstances, the presence, arrest, and execution of one of the bishops of Tomi at Axiopolis are definitely possible.

Concerning the period when Cyrillus could have been a bishop at Tomi, it most probably preceded that of Evangelicus. A proof in this respect is the duration of Cyrillus' mission as a bishop. In the Latin *Passion*, this is estimated at approximately 50 years. Even if this estimation is exaggerated, the old age of the hierarch and his longer mission as bishop can be accepted. In this case, for the martyrdom of Cyrillus to be attributed to Diocletian persecution (as the inscribed limestone slab uncovered at Axiopolis suggests), his serving as a bishop must be placed prior to that of Evangelicus.

Cyrillus' episcopal rank also leans in favour of his early arrest and martyrdom. The second persecutory edict issued under Diocletian in the spring or at the beginning of the summer of 303, ordered the arrest of the

Martyr. Hieron. and in that of the *Oriental Martyrology* – see Hippolyte DELEHAYE, “Les Martyrs Épictète et Astion,” in: *Académie Roumaine. Bulletin de la section historique*, XIV (1928), p. 5. In this case, it is most probably the real day of their martyrdom. See also R. BRATOŽ, “Verzeichnis,” p. 242.

¹⁰¹ *De SS. Epicteto presb. et Astione monacho* IV.47, p. 550: “et Christi pontifex Evangelicus in urbem Almiridensium devenisset: assumens eos Vigilantius una cum sancto presbytero Bonoso, ad eum perduxerunt, [...] rogabant, ut in numero fidelium eos Christo consecraret. At ille nimium gavisus in Domino, assumens eos et orans pro eis sufficienter, sacramentum Baptismi tradidit” (“And Evangelicus, high-priest of Christ, came to the city of Halmyris; Vigilantius, taking <Astion's parents> together with the saint priest Bonosus, conducted them to Evangelicus. [...] <and> asked him to bless them among those faithful to Christ. Whereas himself, filled with divine joy, taking them and praying intensely for them, baptized them”).

¹⁰² *De SS. Epicteto presb. et Astione monacho* IV.47, p. 550: “Et [...] in aliam civitatem, quae in proximo habetur, remeavit” (“And [...] after that <bishop Evangelicus> went to another city, which was not far”).

Christian Church clergy members.¹⁰³ Cyrillus could have also been arrested on the grounds of this stipulation. Therefore, his martyrdom may have taken place exactly in the year 303.¹⁰⁴ In this case, he may have been one of the first martyrs on the territory of the Roman province of Scythia, executed during the Diocletian persecution.

As the evidence reveals, Cyrillus' martyrdom must have taken place before 23 May 304, when Evangelicus was bishop of the province.

In what concerns the beginning of Cyrillus' mission as a bishop at Tomi, the only information preserved is the one in the Latin *Passion*. In this document, the duration of his episcopal mission is appreciated at approximately 50 years. In such a case, the moment of his ordination as bishop would be placed around the year 253, shortly after the end of the reign of Decius (d. 251). Taking into account the falsifications submitted by this hagiographical document, the information must be cautiously considered. Nevertheless, even in this case, it is possible for Cyrillus to have become bishop of Tomi before the establishment of the Roman province of Scythia, between the years 286 and 293.¹⁰⁵ In this case, it is not excluded that he may have been the one who reorganized the Church there, imposing the guidance by the hierarch of Tomi on all Christian communities on the territory of the newly created province. The prestige that Cyrillus already had in those times may have contributed to the establishment and acceptance of this rule.

The identification of the day of his martyrdom also raises problems. It must have been one of the days in which this martyr appears to be celebrated at Axiopolis. Therefore, 10 March and the rest of the days derived from it (8, 9, and 11 March) must be excluded, as on those days Cyrillus was celebrated outside the province (at Nicomedia or Beroe). The days 9 July and 1 August must also be excluded, as he was then celebrated at Tomi. May 12 (with what derives from it, 9 and 10 May) seems to mark the celebration at Axiopolis for all the martyrs commemorated (and having suffered martyrdom?) there. If 26 April is not a duplicate of 12 May, then this must have been the day of Cyrillus' martyrdom. If it is, indeed, the result of some compiler's error, then 12 May remains the only date when the martyr could have suffered martyrdom. It must have been the most important Christian feast of the city and, as time passed, it could have

¹⁰³ Geoffrey de Ste. CROIX, *Christian persecution, martyrdom, and orthodoxy*, Michael Whitby and Joseph Streeter (eds.), Oxford University Press, New York, 2006, p. 37.

¹⁰⁴ R. Bratož ("Verzeichnis," p. 245) supposed that holy martyr Cyrillus suffered martyrdom in the year 304.

¹⁰⁵ On the establishment of the Roman province of Scythia, see M. ZAHARIADE, *Scythia Minor*, pp. 40–41.

become a moment of celebration also of the other martyrs especially honoured at Axiopolis. This is an explanation for the presence of the other six martyrs together with Cyrillus' name in martyrologies.

Moreover, the two feast days of Cyrillus at Tomi (9 July and 1 August) may have been instituted as a result of certain events related to this martyr that took place within the metropolis, such as the bringing of parts of his holy relics or the consecration of a local basilica in his honour.

Conclusions

Based on what was presented above, the following conclusions can be drawn:

1. Holy martyr Cyrillus of Axiopolis was one of the most venerated martyrs of Scythia. He was honoured both on the territory of the province and outside of it;

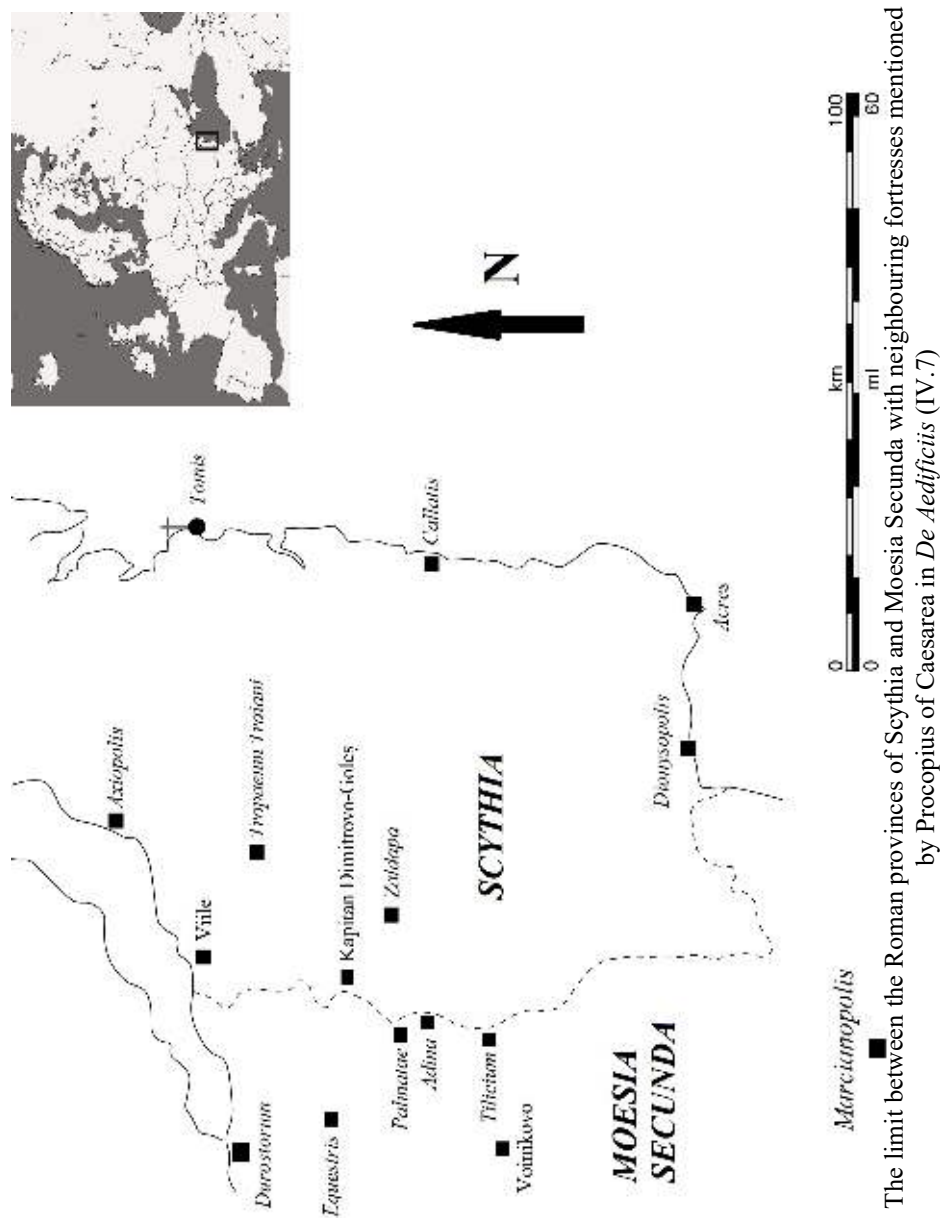
2. The episcopal rank of holy martyr Cyrillus of Axiopolis is attested in *Martyr.Hieron.* in four places: on 8 and 11 March, on 10 May (in the manuscript of Monte Cassino) and on 9 July;

3. Even if he suffered martyrdom at Axiopolis, Cyrillus was most probably a bishop of Tomi. He seems to have been the predecessor of bishop Evangelicus. In this case, Cyrillus becomes the first hierarch of Tomi known by his name;

4. Cyrillus' martyrdom took place during the Diocletian persecution, before 23 May 304. In what concerns his becoming a bishop of Tomi, this may have taken place before the establishment of the Roman province of Scythia, that happened between the years 286 and 293. In this case, Cyrillus is the one who reorganized the Church on the territory of the newly created province, imposing the guidance by the hierarch of Tomi of all Christian communities here.

The limestone slab with inscription of Axiopolis, where the names of holy martyrs
Cyrillus, Kyndaeas, and Tasius are mentioned
(after V. Lungu, "The Christian Scythia", p. 203)

The limit between the Roman provinces of Scythia and Moesia Secunda with neighbouring fortresses mentioned by Procopius of Caesarea in *De Aedificiis* (IV.7)

**Proceedings of the International
Scientific Conference
„History and Theology”**

Constanța (Romania)

November 17-18, 2020

Organizing Committee:

Rev. Professor Nicușor TUCĂ

Rev. Associate Professor Ionuț HOLUBEANU

Rev. Associate Professor Claudiu-Constantin COTAN

Rev. Associate Professor Corneliu-Dragoș BĂLAN

Lecturer Dumitru CARABAȘ

Assistant Ionuț CHIRCALAN

DISCLAIMER

This book contains abstracts and complete papers approved by the Conference Review Committee. The authors are responsible for the content and its accuracy.

**Proceedings of the International
Scientific Conference
„History and Theology”**

Constanța (Romania)

November 17-18, 2020

**Edited by
Rev. IONUȚ HOLUBEANU**

**EDITURA UNIVERSITARĂ
Bucharest**

Series RELIGIE ȘI FILOSOFIE

Reviewers: Rev. Ass.-Prof. Dr. Constantin-Claudiu Cota
Rev. Ass.-Prof. Dr. Dragoș-Corneliu Bălan

Editor-in-chief: Gheorghe Iovan
Technical editor: Ameluța Vișan
Cover illustration: Monica Balaban

Publishing house recognized by the Romanian National Council for Scientific Research (C.N.C.S) and included by the Romanian National Council for Attestation of University Degrees, Diplomas and Certificates (C.N.A.T.D.C.U.) in the category of recognized prestigious publishing houses.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României /
CIP Description of the National Library of Romania

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/

© All rights reserved. No part of this book may be reproduced stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Copyright © 2021
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
Blvd. N. Bălcescu nos. 27-33, Sector 1, Bucharest
Phone: 021.315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribution: Phone: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

CONTENTS

INTRODUCTION	9
<i>Florin CURTA and Ethan WILLIAMSON</i>	
ANCHOR OF FAITH: THE CULT OF ST. CLEMENT IN EASTERN EUROPE (ca. 500 TO ca. 1050)	16
<i>Alexandru MADGEARU</i>	
MARTYRS FROM THE DANUBIAN LIMES DURING THE REIGN OF GALERIUS	55
<i>Alexander MINCHEV</i>	
“I AM THE LIGHT”: TWO HANGING LAMPS FROM BULGARIA (FIFTH-SIXTH CENTURIES AD)	69
<i>Bartłomiej Szymon SZMONIEWSKI and Valentina M. VOINEA</i>	
THE SACRED AND PROFANE DESTINATION OF THE KARST CAVE SPACE: THE CASE OF CHEILE DOBROGEI	89
<i>Cristina PARASCHIV-TALMAȚCHI and Constantin ȘOVA</i>	
CHRISTIAN ELEMENTS DISCOVERED IN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENTS FROM DOBRUDJA	127
<i>Rev. Ionuț HOLUBEANU</i>	
A NEW READING OF THE DATA CONCERNING THE ECCLESIASTICAL ORGANIZATION IN THE ROMAN PROVINCE OF SCYTHIA DURING THE SIXTH CENTURY AD.....	151
<i>Rev. Marin COJOC</i>	
CAROSUS FROM SCYTHIA MINOR, ARCHIMANDRITE IN CONSTANTINOPLE AND COMBATANT IN THE COUNCIL OF CHALCEDON (451)	182
<i>Rév. Emanoil BĂBUȘ</i>	
BYZANTINS ET LATINS DURANT LE RÈGNE D’ALEXIS I ^{er} COMNÈNE. ORCHESTRATION STATALE ET RITUALISATION DES ÉMOTIONS.	196

<i>Rev. Constantin Claudiu COTAN</i> THE ROLE OF THE TYPIKON IN THE ORGANISATION OF BYZANTINE MONASTICISM IN THE ELEVENTH CENTURY	220
<i>Rév. Mihai Ovidiu CĂȚOI</i> MIRACULA SANCTI DEMETRII II.5 COMMENTAIRES, CLARIFICATIONS, HYPOTHESES DU TRAVAIL	240
<i>Rev. Cristian GAGU</i> THE CHURCH AND RELIGIOUS LIFE OF CHRISTIANS IN PANDEMIC TIMES.....	288
<i>Adrian MARINESCU</i> PATRISTIC PHENOMENOLOGIES OF ORTHODOX CONTEMPORANEITY: PATRISTICS – POST-PATRISTICS – NEO- PATRISTICS IN THE RECENT THEOLOGICAL DEBATE IN GREECE	318
<i>Rev. Corneliu-Dragoș BĂLAN and Rev. Nicușor TUCĂ</i> THE ANTINOMY BETWEEN THE SIN OF INTOLERANCE AND THE SUFFERING ASSUMED AS PAIN, PENANCE OR CHANGE...	348
<i>Ionuț CHIRCALAN</i> CHALLENGERS AND DEFENDERS OF THE <i>CORPUS</i> <i>DIONYSIACUM</i> FOR THE ORTHODOX CHURCH IN THE TWENTIETH AND TWENTYFIRST CENTURIES	367
<i>Rev. Gheorghe ATOMEI</i> CYNICS, HEDONISTS, STOICS, AND THE ISSUES OF HUMAN IMPERFECTION	382
<i>Daniel NIȚĂ-DANIELESCU</i> GUERRE ET PHILANTHROPIE PENDANT LES ANNEES ARCHPASTORALES DE L'EVEQUE, ENSUITE METROPOLITE IACOV STAMATI (1782-1803)	403
<i>Adrian MARINESCU</i> ASPECTS OF SAINT ANTHIM THE IBERIAN'S CONNECTIONS WITH SINAI.....	420
<i>Rev. Nicușor MORLOVA</i> PATRIARCH OF JERUSALEM CHRYSANTHOS NOTARAS (1660- 1731): A SCIENTIST OF HIS TIME	451

<i>Rev. Ion RIZEA</i> PETRE D. ROȘCA (1849-1922) – A GREAT OLTENIAN FOUNDER AND PHILANTHROPIST	475
<i>Rev. Nechita RUNCAN</i> PATRIARCH NICODIM MUNTEANU OF ROMANIA – ENLIGHTENED SCHOLAR AND PATRIOT	508
<i>Dumitru CARABAȘ</i> SEVERAL CHURCHES BUILT IN CONSTANȚA COUNTY BETWEEN 1923 AND 1950.....	521
<i>Rev. Ion APOSTU</i> THE PERSONALITY OF METROPOLITAN GURIE GROSU OF BESSARABIA (1928-1936).....	544

A NEW READING OF THE DATA CONCERNING THE ECCLESIASTICAL ORGANIZATION IN THE ROMAN PROVINCE OF SCYTHIA DURING THE SIXTH CENTURY AD

Rev. Ionuț HOLUBEANU*

Abstract: The subject of this paper is the evolution of the ecclesiastical organization in the Roman province of Scythia during the sixth century. Examining the documentary and archaeological evidence together, the author assumes that Scythia ceased to be an exception in terms of ecclesiastical organization (i.e., an only see – that of Tomis – for the whole province) during the first part of Justinian I's reign (527-565), most likely in 536, when at least 14 ordinary bishoprics were organized in its main cities. Other new ecclesiastical sees were organized in the province during the second half of the sixth century, as it happened in the neighboring Roman province of Moesia Secunda.

Keywords: The Roman Province of Scythia, ecclesiastical organization, *Codex Iustiniani*, Hierocles' *Synecdemus*, *Notitiae episcopatum*

The evolution of the ecclesiastical organization in the Roman province of Scythia has long been a topic of scholarly debate. Today, most of the scholars⁴⁰⁷ who are concerned with the issue have accepted the existence of

* Rev. Ionuț HOLUBEANU: Ovidius University of Constanța, Faculty of Theology; e-mail: ionutho@gmail.com.

⁴⁰⁷ Vasile Pârvan, "Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore," *Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia. 3. Rendiconti* 2 (1923-1924), 117-35, here 121-35; Carol Auner, "Dobrogea," in *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, IV/1, edited by Fernand Cabrol and Henri Leclercq (Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1920), col. 1231-60, here 1253; Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja* (Bucharest: Académie Roumaine, 1938), pp. 340-44; Emilian Popescu, "Contributions à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve-VIIIe siècles," *Dacia* N.S. 13 (1969), 403-15, here 412; Em. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum* (Bucharest: Editura Academiei Române, 1994), pp. 91, 124-38, 154-55 and 212; Ion Barnea, *Arta creștină în România*, 1 (Bucharest: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979), pp. 12-14 and 16; Victor Baumann, "De la Turcoaia la Niculițel. Mărturii și monumente vechi creștine," in *De la Dunăre la Mare. Mărturi istorice și monumente de artă creștină* (Galați: Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, 1979), pp. 111-16, here 112 and 114; Noël Duval, "L'archéologie chrétienne en Roumanie à propos de deux livres récents de I. Barnea," *Revue archéologique*

some ordinary bishoprics in the province. However, there is no consensus on the numbers and the moment of their foundation.

Some data in Justinian's code and the archaeological evidence in the territory of the former Roman province of Scythia allow for the establishing of the chronological span when the first ordinary bishoprics were organized there. Besides, the evolution of the ecclesiastical organization in the neighboring Roman province of Moesia Secunda suggests the development of the episcopal infrastructure in Roman Scythia even during the second half of the sixth century.

Justinian's Code and Zeno's Law

At the beginning of his reign, emperor Justinian I (527-565) ordered the compilation of a new collection of imperial constitutions. On February 13,

2 (1980), 313-40, here 314; Adrian Rădulescu, "Bazilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din sec. III-VII în Dobrogea," in *Monumente istorice și izvoare creștine. Mărturii de străveche existență și de continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei*, edited by Antim Nica *et al.* (Galați: Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării și Jos, 1987), pp. 9-77, here 47-48, 69-70; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, 1, 2nd edition (Bucharest: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991), pp. 149-50; Alexandru Barnea, "La Dobroudja aux IVe – VIIe siècles n.è." in Alexandru Suceveanu, Alexandru Barnea, *La Dobroudja Romaine* (Bucharest: Editura Enciclopedică, 1991), pp. 154-295, here 290; Al. Suceveanu, "La basilique épiscopale d'Histria," *Études Byzantines et Post-Byzantines* 6 (2011), pp. 57-63, here 57-58 and 63; Nelu Zugravu, *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis* (Iași: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2008), pp. 17-132, here 91-92; Virgil Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor în contextul vest-pontic* (Sibiu/Constanța: Editura T.C. Sen, 2000), pp. 68, 78, 80-82; Ventzislav Dintchev, "The Limit of Urban Life in the Late Antique Dioceses of Thracia and Dacia: The Overestimated Centers," *Archaeologia Bulgarica* 4 (2000), no. 2, 65-84, here 77-78; Georgi Atanassov, "Christianity along the Lower Danube Limes in the Roman Provinces of Dacia Ripensis, Moesia Secunda and Scythia Minor (4th - 6th C. AD)," in *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th C. AD)*, edited by Lyudmil Vagalinski, Nikolay Sharankov and Sergey Torbatov (Sofia: NIAM-BAS, 2012), pp. 327-80, here 359-64; Mihail Zahariade, "The Episcopal Basilica from Halmyris and the Crypt of Epictetus and Astion," *Thraco-Dacica* 1 (24) (2009), nos. 1-2, 131–50, here 139-40; Alexandru Madgearu, "The Church in the Final Period of the Late Roman Danubian Provinces," in *Antiquitas Istro-Pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu*, edited by Mircea Victor Angelescu *et al.* (Cluj-Napoca: Mega Éditions, 2010), pp. 145-53, here 145-50; Ioan Iațcu, *Construcții religioase creștine în provincia Scythia: secolele IV-VII p.Chr.* (Brăila: Istros, 2012), pp. 29-30; Ionuț Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia și Moesia Secunda în secolele IV-VII* (Bucharest: Basilica, 2018), pp. 19-70; Georgi Atanassov and Yoto Valeriev, "La résidence épiscopale à proximité de la cathédrale de la ville romano-byzantine de Zaldapa dans la province de Scythie," *Archaeologia Bulgarica* 24 (2020), no. 1, 33-58, here 47-53.

528, he appointed a commission of ten, including Tribonianus, at that time *magister officiorum*, and Theophilus, professor of law in Constantinople, to carry out the project. They finished the work in over a year. The Code was published on April 7, 529 and entered into effect on April 16.⁴⁰⁸ This collection of laws, however, has not survived.⁴⁰⁹

Since soon afterward this first Code was no longer a reliable guide to the statute law, Justinian appointed a new commission of five to prepare the second edition of the collection. This time Tribonianus worked together with Dorotheus, professor of law at Berytus, and three lawyers who had previously drawn up the Digest. Their work was published under the title *Codex repetitae praelectionis* in November 534, and enforced from December 29 of the same year. This is the Justinianic code that has been preserved.⁴¹⁰

Of particular interest for the present investigation are the requirements addressed by Justinian to both commissions of lawyers. The emperor asked the first commission to omit everything obsolete or unnecessary, to remove all contradictions and repetitions, to make additions and even changes in the former laws if necessary, and, where convenient, to put together several enactments:

Quibus specialiter permisimus resecatis tam supervacuis, quantum ad legum soliditatem pertinet, praefationibus quam similibus et contrariis, praeterquam si iuris aliqua divisione adiuventur, illis etiam, quae in desuetudinem abierunt, certas et brevi sermone conscriptas ex isdem tribus codicibus, novellis etiam constitutionibus leges componere et congruis subdere titulis, adicientes quidem et detrahentes, immo et mutant verba earum, ubi hoc rei commoditas exigebat, colligentes vero in unam sanctionem, quae in variis constitutionibus dispersa sunt, et sensum earum clariorem efficientes, ita tamen, ut ordo temporum earundem constitutionum non solum ex adiectis diebus et consulibus, sed etiam ex ipsa compositione earum clarescat, primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis et, si quae earum sine die et consule in veteribus codicibus vel in his, in quibus novellae constitutiones receptae sunt, inveniantur, ita his ponendis nullaue dubietate super generali earum robore ex hoc orienda, sicut et illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quae ad certas personae rescriptae vel

⁴⁰⁸ On the first edition of Justinian code, see Herbert Felix Jolowicz, Barry Nicholas, *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, 3rd edition (Cambridge/London/New York/Melbourne: Cambridge University Press, 1972), pp. 479-80.

⁴⁰⁹ It has been preserved a papyrus which contains fragments of an index of the first Code, see Jolowicz and Nicholas, *Historical Introduction*, p. 480, n. 1.

⁴¹⁰ On the second edition of Justinian code, see Jolowicz and Nicholas, *Historical Introduction*, pp. 493-96.

per pragmaticam ab initio datae eidem novo codici propter utilitatem sanctionis inditae fuerint. [We have given them (i.e., the people appointed to compile the first Code) specific permission to cut away prefaces that are superfluous as regards the completeness of the laws, as well as all repetitions and contradictions unless they contain a legal distinction, as well as whatever has fallen out of use; and to arrange unambiguous and concisely worded laws out of the three Codices (i.e., *Gregorianus*, *Hermogenianus* and *Theodosianus*) and the new constitutions, and to put them under appropriate titles; adding and striking out, even changing their words where the suitability of the material has required this; to collect into one ordinance provisions scattered throughout various constitutions, and to clarify their meaning - provided that the chronological order of these constitutions shall appear clearly not only by indication of days and consuls (their dates), but also by the arrangement itself, the older constitutions being put first with the later ones following. And if any constitutions without day or consul are discovered in the ancient Codices or where the new constitutions are collected, they too shall be inserted, and no doubt as to their general force shall arise from this fact, just as it is clear that rescripts which were written to specific persons or were originally issued by pragmatic sanction have the force of a general constitution and have been included in the New Codex on account of the usefulness of the enactment they contain. (February 13, 528)]⁴¹¹

Similarly, the emperor required the layers of the second commission to delete and discard from the first code any superfluous constitution, those repealed after April 529, leaving nothing repetitive, contradictory, or obsolete:

Supra dictis itaque magnificis et prudentissimis viris permisimus haec omnia facere et, si qua emendatione opus fieret, hanc facere non titubante animo, sed nostra auctoritate fretos, constitutiones vero superfluas vel ex posterioribus sanctionibus nostris iam vacuatas, vel si quae similes vel contrariae invenirentur, circumducere et a prioris codicis congregatione separare et tam imperfectas replere quam nocte obscuritatis obductas nova eliminationis luce retegere, ut undique non solum institutionum et digestorum via dilucida et aperta pateret, sed etiam constitutionum nostri codicis plenum iubar omnibus clareat, nulla penitus nec simili nec diversa nec inusitata relictas, cum nemini venit in dubium, quod repetita praelectio probavit, hoc satis validum satisque esse formosum. [We have permitted the aforesaid magnificent and most learned men (i.e., the persons appointed to compile the second Code) to do all this, and, if there should be any need

⁴¹¹ *Constitutio Haec. 2*, in *The Codex of Justinian. A new Annotated Translation, with Parallel Latin and Greek Text*, 1, edited by Bruce W. Frier et al. (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), pp. 2-5.

for correction, to make it unhesitatingly, bolstered by Our authority: to delete and discard from the collection of the prior Codex superfluous constitutions, or those repealed by Our subsequent decrees, or if any repetitions or contradictions are found; to supplement incomplete constitutions, and to illuminate with the new light of explication those enveloped in dismal obscurity - in order not only that the path of the Institutes and Digest might lie clear and intelligible, but also that the full brilliance of the constitutions of Our Codex may shine forth for all, leaving nothing repetitive or contradictory or obsolete, since no one may doubt whether what has been approved in a second revision is sufficiently legitimate and normative. (November 16, 534)]⁴¹²

These requirements are valuable pieces of evidence that the Justinianic code of 534 (*Codex repetitae praelectionis*) contained only the constitutions and paragraphs of constitutions still being in use at that time.⁴¹³

Between the constitutions in Justinian's code there is also a law issued by emperor Zeno (476-491) sometime between 474 and 484, enforcing the existence of a bishopric in every settlement that had the city status (*civitas*/πόλις):

Πᾶσαν πόλιν εἴτε ἀνανεωθεῖσαν κατὰ τοὺς προλαβόντας χρόνους εἴτε οὐκ οὖσαν μὲν πρότερον, διὰ δὲ βασιλικῆς φιλοτιμίας ἀποδειχθεῖσαν πόλιν ἔχειν ἐκ παντὸς τρόπου ἀχώριστον καὶ ἴδιον τὸν ἐπιμελησόμενον τῶν κατ' αὐτὴν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐπίσκοπον θεσπίζομεν· μηδενὶ παντάπασιν οὐσης ἀδείας δι' οἰουδήποτε τρόπου, μηδὲ μὴν διὰ θείας βασιλικῆς καλεῦσεως ἀφαιρεῖσθαι πόλιν οἰανδήποτε τοῦ τῆς ἰδιαζούσης ἐπισκοπῆς ἢ καὶ τῆς ἀφορισθεῖς αὐτῇ περιοικίδος ἢ ἄλλου τινὸς δικαίου καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἢ καὶ ἄλλως ὅπωςδὴποτε πόλεσιν ἐτέραις ὑποτελῆ ποιεῖν. [We decree that every city, whether restored to its former status or not previously a city, but declared a city by imperial benefaction, shall have a bishop, in every way unique and its own, to attend to ecclesiastical affairs therein. No one, by any means whatsoever, not even pursuant to a divine imperial command, may deprive any city whatsoever of its own bishopric or the territory established for it, or of any other right, and, in that respect or indeed in any other way, make it tributary to other cities.]⁴¹⁴

⁴¹² *De Emend.* 3, in *The Codex of Justinian*, pp. 10-13.

⁴¹³ The papyrus fragments of the index to the first Code (see above n. 3) gives definite proof that some new titles were inserted and that individual constitutions were deleted as well as inserted in the second Code; see Jolowicz and Nicholas, *Historical Introduction*, p. 495.

⁴¹⁴ *The Codex of Justinian* I.3.35.pr., pp. 98-99.

On the basis of Justinian's requirements, it is to be inferred that Zeno's law in 474-484 was still in force in 534. It follows that it was continuously applied in all territories under the control of Constantinople not only when it was issued, but even during the next century.

This reveals the great similarity between the administrative and ecclesiastical structures on the territory of the Roman Empire after the issuance of the law, and discloses the value of the civil lists, like those in the Hierocles' work *Synecdemus*, in establishing the evolution of the ecclesiastical organization in the Roman provinces after 474-484. In fact, the main issue in this regard consists in identifying the time when the settlements displayed in the civil lists had the city status and implicitly their own bishop.

It is to be noted that L. Duchesne, evaluating the data in C. De Boor's *Notitia*⁴¹⁵ (i.e., *Notitia 3* in J. Darrouzès' edition⁴¹⁶), argues that the paragraphs on Macedonia, Epirus Vetus, Epirus I, Thessalia II, Hellada and Peloponesos in this document display the names of the cities (*civitates/πόλεις*) in these provinces, but not those of the bishoprics.⁴¹⁷

Although this view is very likely correct, the French scholar ignores the value of the civil lists in identifying the ecclesiastical structures. Admitting in a purely hypothetical sense that those are bishoprics, he asserts that the only period when they could have been in existence is the time span between the second half of the fifth (*post* 458) and the end of the sixth centuries. However, quite surprisingly, Duchesne did not find any reason for such a large development of the episcopal infrastructure in the southern Balkan Peninsula at the time,⁴¹⁸ although he makes mention in his study of Zeno's law.⁴¹⁹

However, in view of the above, these paragraphs in De Boor's *Notitia* can be seen as important evidence in identifying the ecclesiastical framework of organization in those provinces between 474-484 and the end of the sixth century, along with the data provided by other extant literary and archaeological sources.

⁴¹⁵ Carl De Boor, "Nachträge zu den Notitiae episcopatum (II)," *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 12 (1891), 519-34, here 520-34.

⁴¹⁶ Jean Darrouzès, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, Géographie ecclésiastique de l'empire Byzantin, 1 (Paris: Institut français d'études byzantines, 1981), pp. 230-45.

⁴¹⁷ Louis Duchesne, "Les anciens évêchés de la Grèce," *Mélanges d'archéologie et d'histoire* 15 (1895), 375-85, here 379-85.

⁴¹⁸ Duchesne, "Les anciens évêchés," p. 384.

⁴¹⁹ Duchesne, "Les anciens évêchés," p. 381, n. 1.

“The Scythian Exception”

In Zeno's law in Justinian's code there is also a paragraph exempting the Roman province of Scythia from the imperial enactment:

Ταῦτα δὲ γενικῶς διατάξαντες καὶ εἰς νοῦν εἰληφότες τὴν κατάστασιν τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν τῶν διακειμένων ὑπὸ Τόμιν τῆς τῶν Σκυθῶν ἐπαρχίας καὶ ὅτι οὐκ ἐγγωρεῖ τὰς αὐτὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας συνεχέσι βαρβάρων ἐπιδρομαῖς καταβλαπτομένας ἢ καὶ ἄλλως πῶς πενία συζώσας ἐτέρως διασώζεσθαι, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ θεοφιλοῦς ἐπισκόπου Τόμεως, ἣτις ἐστὶ καὶ τοῦ ἔθνους μητρόπολις, τυγχάνοιεν προμηθείας, θεσπίζομεν ὑπεξαίρεισθαι τῆς παροῦσης θείας νομοθεσίας καὶ μηδαμῶς αὐτάς ὑπάγεσθαι τῇ ταύτης ἀνάγκῃ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος μένειν. [Although We have decreed these provisions generally, We have also taken note of the state of the most holy churches under the jurisdiction of Tomis in the province of Scythia; and that it is impossible in any other way to save the aforesaid most holy churches, damaged by continuous barbarian incursions or otherwise afflicted by want, but that they should receive the foresight of the reverend bishop of Tomis, which city is also the capital of the province. We thus decree that they are excepted from the present imperial enactment and in no way subject to its compulsoriness, but shall remain in their own special form.]⁴²⁰

This peculiar ecclesiastical organization in Scythia (an only see – that of Tomis – for the whole province) is also attested in other documentary sources by the fourth and fifth centuries.⁴²¹

The preservation of this paragraph of Zeno's law in Justinian's code in 534 is a piece of evidence that it was still in effect at that time.⁴²² Otherwise, the commissions of lawyers who prepared the Justinianic code ought to have discard this clause. It excludes also the thesis supported by many scholars⁴²³ that the first ordinary bishoprics on the territory of the

⁴²⁰ *The Codex of Justinian* I.3.35.2, pp. 100-01.

⁴²¹ See Holubeanu, “Noi interpretări privind rangul scaunului bisericesc de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea d.Hr.” *Pontica* 48-49 (2015-2016), 25-60, here 29-30; Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 24-26 (with bibliography).

⁴²² This view is also supported by Liviu Stan, “Obârșia autocefaliei și autonomiei. Teze noi,” *Mitropolia Olteniei* 13 (1961), nos. 1-4, pp. 80-113, here 88-89, n. 33; Georgi Atanasov, *Християнският Дуросторум-Дръстър (The Christian Durostorum-Drastar)* (Veliko Tarnovo: Zograf, 2007), p. 89; Atanasov, “Christianity,” pp. 360-61.

⁴²³ See Popescu, “Contributions à la géographie,” p. 412; Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România* (Bucharest: Editura

Roman province of Scythia had been organized under Anastasius (491-518). In fact, this latter view is also refuted by the archaeological discoveries in three Scythian cities, namely Tropaeum Traiani, Halmyris, and Zaldapa. At Tropaeum Traiani (near today's Adamclisi, Constanța County, Romania), the renovation of the sixth century cathedral ("B" basilica, the so-called "marble basilica") and of the baptistery next to it is dated to the reign of Justinian.⁴²⁴ At Halmyris (near today's Murighiol, Tulcea County, Romania), the construction of the new annexes near the cathedral of the city occasioned by the organization of the local bishopric, as the scholars argued, is also dated

Academiei Române, 1976), pp. 30, 35, 98 and 137; Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, pp. 91, 124-38, 154-55 and 212; Ion Barnea, "Perioada Dominatului (sec. IV-VII)," in Radu Vulpe and Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, 2 (Bucharest: Editura Academiei Române, 1968), pp. 369-556, here 458-59; Barnea, *Arta creștină*, pp. 12-14 and 16; Ion Barnea, "Noi date despre Mitropolia Tomisului," *Pontica* 24 (1991), 277-82, here 277-78; Duval, "L'archéologie chrétienne," p. 314; Păcurariu, *Istoria Bisericii*, pp. 149-50; Barnea, "La Dobroudja," p. 290; Alexandru Suceveanu, "Contribuții la istoria orașelor romane din Dobrogea. Note de geografie istorică," *Historia Urbana* 1 (1993), no. 2, 137-48, here 145; Alexandru Suceveanu, "Cercetări recente în Histria creștină," in *Omagiu Virgil Cândea la 75 de ani*, 2, edited by Paul H. Stahl (Bucharest: Editura Academiei Române/Roza Vânturilor, 2002), pp. 281-95, here 286, 292-93; Alexandru Suceveanu, *Histria. Les résultats des fouilles XIII. La basilique épiscopale* (Bucharest: Editura Academiei Române, 2007), pp. 29, 101, 105, 130, 137-38, 140-41; Suceveanu, "La basilique épiscopale," pp. 57-58 and 63; Nelu Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, Bibliotheca Thracologica, 18 (Bucharest: Institutul Român de Tracologie 1997), pp. 241, 365-66; Nelu Zugravu, "Itineraria ecclesiastica în Scythia Minor," *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica* 52 (2007), no. 3, 9-29, here 12; Zugravu, *Fontes Historiae*, pp. 91-92; Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 68, 78, 80-82; Virgil Lungu, "The Christian Scythia," in Mihail Zahariade, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284-681)* (Amsterdam: Hakkert, 2006), pp. 193-218, here 204-06 and 217; Virgil Lungu, "L'evoluzione tipologica delle basiliche della Scythia Minor," in *Cruce și misiune. Sfinții Împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, 2, edited by Emilian Popescu and Viorel Ioniță (Bucharest: Basilica, 2013), pp. 655-78, here 662-63; Dintchev, "The Limit of Urban Life," pp. 77-78; Alexandru Madgearu, "The Plate of Paternus from the Malaja Pereščepina Treasure: Booty or Gift?" *Études Byzantines et Post-Byzantines* 6 (2011), 65-71, here 66-67; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 29-30.

⁴²⁴ Vasile Pârvan, *Cetatea Tropaeum. Considerații istorice* (Bucharest: "Gutenberg" J. Göbl S-sori, 1912), pp. 109-12; Auner, "Dobrogea," col. 1252-53; Vulpe, *Histoire ancienne*, p. 342; Ion Barnea, "Nouvelles considérations sur les basiliques chrétiennes de Dobroudja," *Dacia* 11-12 (1945-1947), 221-41, here 225; Barnea, "Perioada Dominatului," pp. 470-71; Barnea, *Arta creștină*, pp. 160 and 162; Adrian Rădulescu, "Bazilicile creștine de la Axiopolis, Callatis și Tropaeum Traiani," in *De la Dunăre la Mare*, pp. 90-97, here 93, 95-96; Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 73-74; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 96-97. A less accurate dating (Anastasius-Justinian) is supported by Barnea, *Arta creștină*, p. 162 and Ioana Bogdan Cătănciu, "The marble basilica (B) in Tropaeum Traiani," *Dacia N.S.* 50 (2006), 235-54, here 244, 249 and 252.

to Justinian's reign.⁴²⁵ Finally, at Zaldapa (near today's Abrit, Krushari Municipality, Dobrich Province, Bulgaria), although the main basilica of the city (no. 3) was renewed under Anastasius, the erection of the episcopal palace on its southern side is dated to a few decades later.⁴²⁶ Some scholars have dated to Justinian's patronage even the construction of the episcopal cathedral in Histria (near today's Istria, Constanța County, Romania).⁴²⁷

To the present day, the archaeological discoveries prove the existence of at least eight ordinary bishoprics on the territory of the former Roman province of Scythia (at Callatis, Histria, Argamum, Halmyris, Troesmis, Axiopolis, Tropaeum Traiani and Zaldapa). The existence of three of these bishoprics, namely Callatis, Histria, and Tropaeum Traiani, is certified by clear evidence, accepted today by almost all scholars interested in the issue. At Callatis (today's Mangalia, Constanța County, Romania), a stone cross with an inscription mentioning at least two bishops of the city and the local cathedral were unearthed.⁴²⁸ At Histria, the cathedral of the city and the

⁴²⁵ Mihail Zahariade, "The Halmyris Episcopal Basilica and the Martyrs' Crypt," *Il mar nero: annali di archeologia e storia* 5 (2001-2003), 143-68, here 148-49; Zahariade, "The Episcopal Basilica," pp. 139-40. See also Mihail Zahariade and John Karavas, "A Fort of the Danubian Roman Frontier: Halmyris," in *Culti e religiosità nelle province danubiane. Atti del II Convegno Internazionale Ferrara 20-22 Novembre 2013 a cura di Livio Zerbini*, edited by Laura Audino and Silvia Ripà (Bologna: Casa editrice Emil di Odoya, 2015), pp. 575-84, here 583, where the organization of the bishopric of Halmyris is dated under Justinian.

⁴²⁶ Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 33-58.

⁴²⁷ Octavian Bounegru, "Analogies, utilisation et répartition de l'espace sacré," in Suceveanu, *Histria*, pp. 72-84, here 83-84; Iațcu, *Construcții religioase*, p. 71. This dating was also supported for a while by Suceveanu, "Cercetări recente," pp. 292-93.

⁴²⁸ On episcopal cathedral of Callatis, see Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 51-52 (with bibliography). On stone cross with inscription, see Popescu, *Inscripțiile*, pp. 136-37, no. 91; Emilian Popescu, "Praesides, duces et episcopatus provinciae Scythiae im lichte einiger inschriften aus dem 4. bis 6. JH." in *Epigraphica. Travaux dédiés au VII-e Congrès d'épigraphie grecque et latine (Constantza, 9-15 septembre 1977)*, edited by Dionisie M. Pippidi and Emilian Popescu (Bucharest: Editura Academiei Române, 1977), pp. 255-84, here 277-81; Barnea, *Arta creștină*, pp. 102-03, fig. 33. The existence of a bishopric at Callatis is accepted by Pârvan, "Nuove considerazioni," pp. 121 and 128, Popescu, "Contributions à la géographie," p. 412, Popescu, *Inscripțiile*, pp. 30, 136-37, Popescu, "Praesides, duces et episcopatus," pp. 277-83, Emilian Popescu, "Organizarea ecleziastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV-VI," *Studii Teologice* 23 (1980), nos. 7-10, 590-605, here 599 and 603, Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, pp. 132-33, Emil Condurachi, "Problema unor basilici creștine de la Histria și Callatis," *Pontica* 4 (1971), 173-89, here 182, Barnea, *Arta creștină*, pp. 102, 134 and 136, Duval, "L'archéologie chrétienne," p. 314, Rădulescu, "Basilici și monumente creștine," pp. 13, 47-48, Barnea, "La Dobroudja," pp. 290-91, Zugravu, *Geneza*, pp. 365-66, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 68 and 81, Lungu, "The Christian Scythia," pp. 206-07, Lungu, "Evoluzione tipologica," p. 663, Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146, Iațcu, *Construcții*

episcopal palace are known.⁴²⁹ At Tropaeum Traiani, as already noted, the cathedral (basilica B) and the baptistery in its vicinity were uncovered.⁴³⁰

This archaeological data proves that the peculiar ecclesiastical organization in Scythia ceased to exist at one point. Very likely, the disposition of Zeno's law concerning the special status of the ecclesiastical organization in Scythia became obsolete and the provisions of the law were applied to the whole territory of the province at the time. It must have resulted in the establishment of bishoprics in all Scythian settlements having the city status (*civitas*/πόλις).

religioase, pp. 29-30, 41, 131-32, 144 and fig. 1, Nicolae Alexandru, "Creștinismul în lumina unor documente arheologice de la Callatis (Mangalia) în secolul al IV-lea," in *Cruce și misiune*, 2, pp. 679-96, here 689, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," p. 47.

⁴²⁹ On the cathedral and episcopal palace in Histria, see Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, pp. 318-24; Suceveanu, *Histria, passim*; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 67-72, 132-52. The existence of a bishopric at Histria is accepted by Popescu, "Contributions à la géographie," p. 412, Popescu, "*Praesides, duces et episcopatus*," p. 282, Popescu, "Organizarea ecleziastică," pp. 601 and 603, Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, pp. 134-35, 318-24, Condurachi, "Problema unor basilici," pp. 181-82, Barnea, *Arta creștină*, pp. 146 and 204, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 68 and 81, Lungu, "The Christian Scythia," pp. 207 and 217, Lungu, "L'evoluzione tipologica," p. 663, Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146, Suceveanu, "Cercetări recente," pp. 290-93, Suceveanu, *Histria, passim*, Suceveanu, "La basilique épiscopale," pp. 57-63, Zugravu, *Fontes Historiae*, p. 126, Atanasov, "Christianity," p. 360, Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 14, 29-30, 37, 41, 67-72, 126, 131-32 and fig. 1, Georgi Atanasov, Ioto Valeriev and Valeri Yotov, "The Crypt in the Sanctuary of the Basilica no 3 at the Ancient City of Zaldapa (Province of Scythia)," *Нум и Византија/Ниш & Byzantium* 15 (2017), 123-32, here 125, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 47-51.

⁴³⁰ On episcopal cathedral (basilica B) and the baptistery near it in Tropaeum Traiani, see Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, pp. 93-112 and Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 95-97 (with bibliography). The existence of a bishopric at Tropaeum Traiani is accepted by Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, pp. 106-12, Pârvan, "Nuove considerazioni," pp. 121 and 130, Auner, "Dobrogea," col. 1252-53, Vulpe, *Histoire ancienne*, pp. 341-42, Popescu, "Contributions à la géographie," p. 412, Popescu, "*Praesides, duces et episcopatus*," p. 282, Popescu, "Organizarea ecleziastică," pp. 600 and 603, Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, pp. 133-34, Barnea, "Perioada Dominatului," pp. 458-59, 470-71, Barnea, *Arta creștină*, p. 162, Condurachi, "Problema unor basilici," p. 182, Rădulescu, "Basilici și monumente creștine," pp. 28-29, Barnea, "La Dobroudja," pp. 290-91, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 68 and 81, Lungu, "The Christian Scythia," pp. 207 and 217, Lungu, "L'evoluzione tipologica," p. 663, Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146, Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 29-30, 40, 96-97, 131 and fig. 1, Atanasov, "Christianity," p. 365, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 47-48 and 51. G. Atanasov and Y. Valeriev argue that the episcopal ensemble (ἐπισκοπεῖον) of Tropaeum Traiani consisted of basilicas A and D and their annexes (see Atanasov, "Christianity," p. 365, n. 18, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," p. 48).

The Dating of the First Ordinary Bishoprics in Scythia

The data in the available sources allow a close dating of the first ordinary bishoprics in Scythia. A certain *terminus post quem* is just the publishing day of Justinian's second code (November 16, 534). This chronological limit is valid whether the paragraph of Scythia in De Boor's *Notitia* displays the cities in the province, as L. Duchesne⁴³¹ argued, or the bishoprics, as E. Popescu⁴³² argued.

In establishing a *terminus ante quem* of the event, the archaeological discoveries are valuable pieces of evidence. The last possible dating of the annexes near the episcopal cathedral in Halmyris, whose construction was occasioned by the organization of the local bishopric, is the middle of the sixth century.⁴³³ In this case, the organization of the first Scythian ordinary bishoprics must have occurred before this moment.

It is to be noted that this *terminus ante quem* (the middle of the sixth century) is also valid regardless of the character of the Scythian paragraph in De Boor's *Notitia* (a civil or an ecclesiastical list).

In establishing a closer dating of the event, the extensive administrative and ecclesiastical reorganization in the western and northern territories on the Black Sea coast under the Roman rule during Justinian's reign is important. In 536, a *quaestura exercitus* was organized, including the Roman Provinces of Moesia Secunda and Scythia together with Caria, Cyprus, and Cyclades.⁴³⁴ In May of the same year, the see of Bosporus (the former Panticapaeum, today's Kerch, in Crimea) was raised to the titular

⁴³¹ Duchesne, "Les anciens évêchés," pp. 380-81. This view is also supported by Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain* (Paris: Ed. de Boccard, 1918), p. 170, Ernest Honigmann, *Le Synekdèmos d'Hiéroklos et l'opuscule géographique de Georges de Chypre: texte, introduction, commentaire et cartes* (Bruxelles: Éditions de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, 1939), pp. 3-5, Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, pp. 28-29 and Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 145.

⁴³² Popescu, "Contributions à la géographie," pp. 403-15; Popescu, "Organizarea ecleziastică," pp. 597-605; Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, pp. 124-38. The view is also supported by almost all the scholars in the note 1, above.

⁴³³ Zahariade, "The Halmyris Episcopal Basilica," pp. 148-49; Mihail Zahariade and Octavian Bounegru, "Despre începuturile creștinismului la Dunărea de jos: *Martyrium*-ul de la Halmyris," in *Izvoarele creștinismului românesc*, edited by Liliana Naclad (Constanța: Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2003), pp. 115-26, here 119; Zahariade, "The Episcopal Basilica," pp. 139-40.

⁴³⁴ See Sergey Torbatov, "Quaestura exercitus: Moesia Secunda and Scythia under Justinian," *Archaeologia Bulgarica* 1 (1997), no. 3, pp. 78-87; Alexandru Madgearu, "Un eșalon logistic din armata romano-bizantină din secolul al VI-lea – quaestura exercitus Iustiniani," *Gândirea militară românească* 4 (2009), 189-94.

metropolitan rank. This is an important event on the issue given that the bishop of Bosphorus seems to have been subjected to the metropolitan of Tomis up to that moment.⁴³⁵ In 538, the bishopric of Odessos (today's Varna, Bulgaria), also a former subject to the metropolitan see of Tomis, is attested for the first time as the great metropolis of Moesia Secunda. Very likely, Odessos was raised to this rank in 536 when the city became the seat of the *queastura exercitus*.⁴³⁶

Therefore, it is possible that 536 is also the year when the metropolitan see of Tomis acquired other subordinate sees that were organized in the main cities of the Roman province of Scythia. In this way, the canonical functioning⁴³⁷ of the Scythian metropolis was further fulfilled after it had lost at least two of its three subject bishoprics.⁴³⁸

It is also possible that by organizing the ordinary bishoprics in Scythia, Justinian tried to improve the administrative and military organization in the province in the circumstances in which the bishop had become an important factor in managing local affairs.⁴³⁹

⁴³⁵ On the see of Bosphorus during the fourth-sixth centuries, see Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 274-81.

⁴³⁶ On the see of Odessos during the fourth-sixth centuries, see Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 205-34.

⁴³⁷ The requirements of the 4th canon of the First Council of Nicaea (325) involve the existence of at least three bishops in every ecclesiastical province, beside the metropolitan; see *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, edited by Giuseppe Alberigo *et al.* (Paderborn/München/Viena/Zürich: Ferdinand Schöningh, 1973), pp. 717-32.

⁴³⁸ The third bishopric subordinated to the metropolitan see of Tomis was that of Cherson (near today's Sevastopol, Crimean Peninsula), but there is no data on the status of this see during the sixth century. However, given that Cherson was the most significant city in Crimean Peninsula in the sixth century and it was rebuilt by Justinian [Procopius Caesariensis, *De Aedificiis*, III, 7, 10, in *Opera omnia*, vol. IV, edited by Jakob Haury and Gerhard Wirth (München/Leipzig: Saur, 2001), pp. 100²⁴-101³], together with the neighboring Bosphorus, it seems very likely that its bishopric was also raised to the titular metropolitan rank in 536. On the see of Cherson during the fourth-sixth centuries, see Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 263-70.

⁴³⁹ On the role of the bishop in the Roman cities during the sixth century, see Arnold Hugh Martin Jones, *The Later Roman Empire 284-602. A Social Economic and Administrative Survey*, vol. 2 (Oxford: Blackwell, 1964), pp. 758-60; Gilbert Dagron, "Le Christianisme dans la ville byzantine," *Dumbarton Oaks Papers* 31 (1977), 1-25, here 19-21; Gilbert Dagron, "Les villes dans l'Illyricum protobyzantin," in *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin. Actes du colloque organisé par l'École française de Rome (Rome, 12-14 mai 1982)*, Collection de l'École française de Rome, 77 (Roma: École française de Rome, 1984), pp. 1-19, here 14-18; Alain Ducellier, "Le problème des autonomismes urbains dans les Balkans: origines, continuités et ruptures (VIe-XIIIe siècles)," in *Les origines des libertés urbaines (Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public, 16e congrès, Rouen, 1985)* (Rouen: Université de Rouen, 1990), pp. 121-141, here 126-127; Michel Pillon, "Armée et défense de l'Illyricum byzantin de Justinien à Héraclius (527-641). De la réorganisation justinienne à l'émergence des «armées de cité»," *Erytheia* 26 (2005), 7-85, here 40-41.

The First Ordinary Bishoprics in the Roman Province of Scythia

According to the provisions of the Zeno's law, the first ordinary bishoprics in the Roman province of Scythia must have been organized in the settlement having the city status (*civitas/πόλις*) at the time. In his *Synecdemus*, dating from ca. 527, Hierocles records 14 cities in the Scythian province, namely Dionysopolis, Akres, Callatis, Histria, Constantiana, Zaldapa, Tropaeum Traiani, Axiopolis, Capidava, Carsium, Troesmis, Noviodunum, Aegyssus and Halmyris, together with the metropolis Tomis.⁴⁴⁰ Given that all of these managed to survive at least until the end of the sixth century, one would have to assume that all of them became episcopal sees between 534 and 550 (likely in 536).

The existence of bishoprics is archaeologically attested in the case of seven of these cities: Callatis, Histria, Tropaeum Traiani, Axiopolis, Troesmis, Halmyris, and Zaldapa. The archaeological discoveries from the first three centers listed here have already been noted. In the case of the others, at Axiopolis (near today's Cernavodă, Constanța County, Romania), a basilica with a baptistery (with *piscina*) is known to have existed,⁴⁴¹ while at Halmyris⁴⁴² and Troesmis (near today's Turcoaia, Tulcea County,

⁴⁴⁰ Hierocles, *Synecdemus* 637, 1-15, in Honigmann, *Le Synekdomos d'Hiérokles*, pp. 13-14.

⁴⁴¹ On the basilica with baptistery in Axiopolis, see Raymund Netzhammer, *Antichitățile creștine din Dobrogea* [Die christlichen Altertümer der Dobrudscha], translated into Romanian by George Guțu (Bucharest: Editura Academiei Române, 2005), pp. 111-12; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 49 and 125. The existence of a bishopric at Axiopolis is accepted by Auner, "Dobrogea," col. 1253, Pârvan, "Nuove considerazioni," pp. 121 and 127, Popescu, "Organizarea ecleziastică," pp. 600-01 and 603, Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, p. 134, Barnea, "Perioada Dominatului," pp. 458-59, Barnea, "La Dobroudja," pp. 290-91, Condurachi, "Problema unor basilici," p. 182, Rădulescu, "Basilici și monumente creștine," p. 12, Dintchev, "The Limit of Urban Life," pp. 77-78, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 68 and 81, Lungu, "The Christian Scythia," pp. 207 and 217, Lungu, "Levoluzione tipologica," p. 663, Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146 and Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 22-23 and fig. 1.

⁴⁴² On the episcopal cathedral in Halmyris, see Zahariade, "The Halmyris Episcopal Basilica," pp. 143-68; Zahariade, "The Episcopal Basilica," pp. 131-50; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 57-60 (with bibliography). The existence of a bishopric at Halmyris is accepted by Barnea, "La Dobroudja," p. 291 the map, Dintchev, "The Limit of Urban Life," pp. 77-78, Zahariade, "The Halmyris Episcopal Basilica," pp. 148-49, Lungu, "The Christian Scythia," pp. 207 and 217, Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146, Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 22-23, 57 and fig. 1, Atanasov, "Christianity," p. 365, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," p. 48.

Romania)⁴⁴³, the episcopal cathedrals of the cities have been uncovered. Finally, at Zaldapa, as already noted, the cathedral and the episcopal palace are known.⁴⁴⁴

There are two other Scythian cities who became episcopal centers in the sixth century, namely Salsovia (near today's Mahmudia, Tulcea County, Romania)⁴⁴⁵ and Beroe (Piatra Frecăței, near today's Ostrov, Tulcea County, Romania).⁴⁴⁶ Their names are listed in De Boor's *Notitia*.⁴⁴⁷ Although there

⁴⁴³ On the episcopal cathedral in Troesmis, see Iațcu, *Construcții religioase*, p. 89 (with bibliography). The existence of a bishopric at Troemis is accepted by Popescu, *Inscriptiile*, p. 246, Condurachi, "Problema unor basilici," p. 182, Baumann, "De la Turcoaia la Niculițel," p. 112, Rădulescu, "Basilici și monumente creștine," p. 24, Barnea, "La Dobroudja," p. 185 (if Κοῦπρον in De Boor's *Notitia* is an altered form of the name Troesmis) and 291 the map, Zugravu, *Geneza*, p. 371, Dintchev, "The Limit of Urban Life," pp. 77-78, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, pp. 74 and 81, Lungu, "The Christian Scythia," pp. 207 and 217, Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146, Iațcu, *Construcții religioase*, fig. 1, Atanasov, "Christianity," p. 365, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 47-48 and 51.

⁴⁴⁴ Atanasov, Valeriev and Yotov, "The Crypt in the Sanctuary," pp. 123-32; Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 33-53. The existence of a bishopric at Zaldapa is accepted by Atanasov, "Christianity," p. 365, Atanasov, Valeriev and Yotov, "The Crypt in the Sanctuary," pp. 123-24, Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 33-58, Barnea, "La Dobroudja," p. 291 the map, and Iațcu, *Construcții religioase*, fig. 1.

⁴⁴⁵ The existence of a bishopric at Salsovia is accepted by Barnea, "La Dobroudja," p. 291 the map, Dintchev, "The Limit of Urban Life," p. 78, Sergey Torbatov, *Укрепительната система на провинция Скития (края на III – VII в.)/The Defence System of the Late Roman Province of Scythia (The End of the 3rd – the 7th Century A.D.)* (Veliko Tarnovo: Faber, 2002), p. 157 and Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 29-30 and fig. 1.

⁴⁴⁶ The existence of a bishopric at Beroe is accepted by Popescu, "*Praesides, duces et episcopatus*," p. 282, Popescu, "Organizarea ecleziastică," p. 604, Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, p. 137, Barnea, "La Dobroudja," p. 291 the map, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 81, Lungu, "The Christian Scythia," p. 207, Torbatov, *Укрепительната система*, p. 119, Atanasov, Valeriev and Yotov, "The Crypt in the Sanctuary," p. 130.

⁴⁴⁷ De Boor, "Nachträge," 674, 678, p. 532; Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, 3, 40, 645, 649, p. 242. The name of Beroe is displayed in an altered form in the document: Βιραινον/Bipainou. The identification Beroe → Birainon/Βιραινον → Bipainon/Βιραινον (Bipainou/Βιραινον in the genitive case) has been argued by Popescu, "*Praesides, duces et episcopatus*," p. 282, Popescu, "Organizarea ecleziastică," p. 604, Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, p. 137 and accepted by many scholars [see Barnea, "La Dobroudja," pp. 183 and 307 n. 222; Zugravu, *Geneza*, p. 366; Suceveanu, "Contribuții," p. 147; Alexandru Suceveanu and Iuliana Barnea, "Contributions à l'histoire des villes romaines de la Dobroudja," *Dacia* N.S. 37 (1993), 159-79, here 178; Torbatov, *Укрепительната система*, p. 119; Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146; Atanasov, "Christianity," p. 360; Iațcu, *Construcții religioase*, p. 30]. Vulpe, *Histoire ancienne*, p. 341 n. 1 has taken into account the identification of Βιραινον/Bipainou with Troesmis [identification considered acceptable by Mihai Sâmpetru, *Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos*, Bibliotheca Thracologica, V (Bucharest: Institutul Român de Tracologie,

is no consensus among scholars on the character of this document, having in mind the provisions of the Zeno's law, it is clear that the two fortresses gained the city status at a time and, implicitly, became episcopal centers.⁴⁴⁸

No extended archaeological excavations have been conducted at the ruins of Salsovia and Beroe so far. Therefore, any archaeological evidence regarding the dating of these bishoprics is missing. However, given that neither Salsovia nor Beroe is mentioned in Hierocles' *Synecdemus*, one would suppose that they were raised to the city status after 527, when this work was composed. On the other hand, the Scythian paragraph in De Boor's *Notitia* certainly derived from a list whose archetype was compiled before the Avar invasion from the end of the sixth – beginning of the seventh centuries, when Salsovia and Beroe were destroyed and abandoned.⁴⁴⁹ It is also to be noted that (L)Ibida and Argamum are not mentioned in De Boor's *Notitia*. In this case, the data in this document is prior to the third quarter of the sixth century, when the bishoprics of these two cities were organized (*see below*). All this presupposes that the bishoprics of Salsovia and Beroe were organized in the second quarter of the sixth century, either together

1994), p. 108, Zugravu, *Geneza*, p. 366 and Iațcu, *Construcții religioase*, p. 30] or (L)Ibida [considered acceptable by Barnea, “La Dobroudja,” p. 204, Suceveanu, “Contribuții,” p. 147, Suceveanu and Barnea, “Contributions à l'histoire,” p. 178, Zugravu, *Geneza*, p. 366, Atanasov, “Christianity,” pp. 360 and 362, Iațcu, *Construcții religioase*, p. 30, Dorel Paraschiv and Mihaela Iacob, “(L)ibida christiana,” *Îndrumător Pastoral - Episcopia Tulcii* 6 (2014), 356-70, here 357]. However, these hypotheses are unlikely. In fact, in the paragraph of Scythia, the cities/bishoprics are listed following their geographical order, and Bipainon is mentioned among the settlements on the shore of the Danube. This excludes the possibility to identify it with (L)Ibida, who was an inland fortress. On the other hand, the resemblance between Troesmis and Bipainon is lacking.

⁴⁴⁸ Troesmis and Acres (Kaliakra Cape, Bulgaria) are lacking in De Boor's *Notitia*, but they are listed by Hierocles in *Synecdemus*. On the other hand, Salsovia and Beroe are not listed in *Synecdemus*. Considering that Troesmis and Acres were more important than Salsovia and Beroe, one can infer that *Synecdemus* displays a status prior to that in *Notitia*. On the other hand, given that Troesmis and Acres had been not destroyed by barbarian attacks before the end of the sixth century (see Barnea, “La Dobroudja,” pp. 184-85 and 198; Torbatov, *Укрепителната система*, pp. 121-29, 226-32) is unlikely that they lost their city status at the time. In this case, their omission in De Boor's *Notitia* is very likely the result of a copyist's error. It is to be said that some omissions were also identified in the paragraphs of Marcianopolis and Odessos in this *Notitia* [see Holubeanu, “Organizarea bisericească în Moesia Secunda în secolele V-VII p.Chr.” *Pontica* 50 (2017), 72-126, here 95-104; Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 165-78].

⁴⁴⁹ On the end of Beroe, see Dumitru Vâlceanu and Alexandru Barnea, “Ceramica lucrată cu mâna din așezarea romano-bizantină de la Piatra Frecăței (secolul al VI-lea e.n.),” *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 26 (1975), no. 2, 209–18, here 215; Torbatov, *Укрепителната система*, p. 120. On the end of Salsovia, see Torbatov, *Укрепителната система*, p. 158.

with the first Scythian ordinary bishoprics (likely in 536) or in the next two decades following this event.

It is also to be noted that Salsovia and Beroe are not listed by Procopius of Caesarea among the settlements fortified by Justinian. This suggests that they had been rebuilt under Anastasius and raised to the city status after 527, at the beginning (first decade?) of Justinian's reign.⁴⁵⁰ In this case, the first hypothesis (the foundation of their bishoprics in 536) seems to be more acceptable.

The Bishoprics of (L)Ibida and Argamum

As one can see, there were in existence sixteen fortified settlements with the city status on the territory of the Roman province of Scythia at the middle of the sixth century (*see* Map 2). Nine of them (Axiopolis, Capidava, Carsium, Beroe, Troesmis, Noviodunum, Aegyssus, Salsovia and Halmyris) were located on the Danube frontier of the Empire, five (Dionysopolis, Acres, Callatis, Histria and Constantiana) on the Black Sea coast, and two inland (Tropaeum Traiani and Zaldapa). Thus, the Scythian province had a very high density of urban centers at the time, especially along the bank of the Danube.

However, the fortified area of most of the cities was small. As a matter of fact, Capidava had ca. 1,3 ha⁴⁵¹ at the time, Constantiana (near today's Enisala, Tulcea County, Romania) ca. 1,7 ha,⁴⁵² Troesmis ca. 1,75 ha,⁴⁵³ Salsovia ca. 1,8 ha,⁴⁵⁴ Halmyris ca. 2,0 ha,⁴⁵⁵ Axiopolis ca. 2,3 ha,⁴⁵⁶ and Aegyssus ca. 2,5 ha.⁴⁵⁷ It is to be noted that, except Constantiana, these small cities were located on the Danube border of the Empire. Histria (ca. 7 ha),⁴⁵⁸ Tropaeum Traiani (ca. 9 ha),⁴⁵⁹ Noviodunum (ca. 11,5 ha),⁴⁶⁰

⁴⁵⁰ This view is also supported by Sâmpetru, *Orașe și cetăți romane*, pp. 108-09 and Torbatov, *Укрепителната система*, p. 157.

⁴⁵¹ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 103.

⁴⁵² Torbatov, *Укрепителната система*, p. 166.

⁴⁵³ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 125. This is the eastern fortress of Troesmis. The western fortress of Troesmis, located at ca. 400 m from the eastern one, is less known (*see* Barnea, "La Dobroudja," pp. 184-85; Torbatov, *Укрепителната система*, pp. 127-29).

⁴⁵⁴ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 157.

⁴⁵⁵ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 159. According to Zahariade and Bounegru, "Despre începuturile creștinismului," p. 116, the area of Halmyris is ca. 2,5 ha.

⁴⁵⁶ Torbatov, *Укрепителната система*, pp. 100-01.

⁴⁵⁷ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 153.

⁴⁵⁸ Torbatov, *Укрепителната система*, pp. 176-77.

⁴⁵⁹ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 301.

⁴⁶⁰ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 149.

Carsium (ca. 20 ha),⁴⁶¹ Acres (ca. 25 ha),⁴⁶² and Zaldapa (ca. 25 ha)⁴⁶³ were more extended. Only the fortified area of the metropolis Tomis exceeded 60 ha.⁴⁶⁴

This aspect raises the question of why these small settlements were granted city status? The answer is important on the issue because it could clarify yet another aspect, namely: Is it possible that other fortresses of the province acquired the city status (and implicitly their own bishopric) during the second half of the sixth century?

The most important pieces of evidence in answering these questions are the paragraphs in Theophylact Simocatta's *History* concerning the events that took place at Asemus during the reign of Maurice (582-602).⁴⁶⁵

Asemus (Osamsko Kale, near today's Cherkovitsa, Pleven Province, Bulgaria) was a small fortress (1,15 ha) of the Roman province of Moesia Secunda, located on the Danube frontier of the Empire.⁴⁶⁶ Describing the events there in the year 594, in which the commander of the Roman army Peter (emperor's Maurice brother) and the citizens of Asemus were involved, Theophylact Simocatta stated that the emperor Justin II⁴⁶⁷ had granted the city the right to have its own army, by a decree (νόμος).⁴⁶⁸ This aspect stands out given that the Roman state of late antiquity was very wary of anything that looked like private militias and reluctant to arm the civilians.⁴⁶⁹

⁴⁶¹ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 115.

⁴⁶² Torbatov, *Укрепителната система*, p. 228.

⁴⁶³ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 319.

⁴⁶⁴ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 189.

⁴⁶⁵ Theophylact Simocatta, *Historiae*, VII, 3, 1-10, edited by C. de Boor and Peter Wirth (Stuttgart: Teubner, 1972), pp. 249²⁰-51⁸; English translation by Michael L. Whitby and Mary Whitby (Oxford/New York: Oxford University Press, 1986), pp. 182-83.

⁴⁶⁶ On Asemus, see Sergey Torbatov, "Anasamus/Ansamus/Ἀσημοῦς/Ἀσήμος (античните селищни и фортификационни останки край устието на р. Осъм)," *Bulgarian e-Journal of Archaeology* 6 (2016), 21-79.

⁴⁶⁷ Although Theophylact Simocatta did not specify whether it was Justin I (518-527) or Justin II (565-574), given that he never made mention of Justin I in his work and he made no further clarification in this regard in this paragraph, one would to assume that here Justin II was meant. On this issue, see also Haralambie Mihăescu, "Indice și note" in Teofilact Simocata, *Istorie bizantină* [The History of Theophylact Simocatta] (Bucharest: Editura Academiei Române, 1985), p. 137 n. 8, Pillon, "Armée et défense," p. 39, and, especially, Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 185-89.

⁴⁶⁸ Theophylact Simocatta, *Historiae*, VII, 3, 4, p. 250⁵⁻⁸; transl. p. 182: οἱ μὲν οὖν ἄστοι τό τε περὶ τὴν πόλιν ὀπλιτικὸν Ἰουστίνου τοῦ αὐτοκράτορος ὑπεδείκνυνον νόμον χαριζόμενον τῇ πόλει τὴν ἔνοπλον αὐτὴν διάδοχον πρόνοιαν (And so the citizens and the city's garrison produced a decree of the emperor Justin which granted the city this successive armed protection); WHITBY & WHITBY 1986, p. 182.

⁴⁶⁹ See Pillon, "Armée et défense," p. 34.

S. Torbatov has argued that the decree issued on behalf of Asemus was a *lex civitatis*.⁴⁷⁰ This means that Emperor Justin had raised Asemus to the city status and, under this new condition, it had acquired the right to have its own bishop⁴⁷¹ and a standing army. This shapes a policy of militarization of the small settlements in order to achieve greater defensive efficiency.

M. Pillon, based on the case of Asemus and another one in Appiaria (near today's Ryahovo, Slivo Pole Municipality, Rousse Province, Bulgaria), also in Moesia Secunda, concluded that the military defense system of the Roman Empire was provided by both the regular army of the Empire and those of the cities during the sixth century.⁴⁷² Emperor Justinian strongly supported the spread of this kind of military defense system in his effort to ensure a better defensive of the Empire against the barbarian attacks. In the events of Asemus, just the imperial army and the local troops were involved.

This military policy also explains why so many border settlements in the Danubian provinces, including Scythia, acquired city status. In fact, as in the case of Asemus, the authorities in Constantinople tried to ensure here the best military defense using as few human resources from elsewhere as possible. Besides, having in mind the case of Asemus, which become a city under Justin II, it is possible that other fortresses also acquired this status and implicitly their own bishopric during the second half of the sixth century, even in Scythia.

⁴⁷⁰ Torbatov, "Anasamus," p. 28. This view is also supported by Pillon, "Armée et défense," p. 40.

⁴⁷¹ Theophylact Simocatta, *Historiae*, VII, 3, 6, 8, p. 250^{12, 27-28} makes mention of a bishop in Asemus. Some scholars (Whitby and Whitby, *The History of Theophylact Simocatta*, p. 183 n. 14, and Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 148) consider that he had taken refuge there from another city that had been destroyed by barbarians. However, it seems more likely that he was the bishop of Asemus and that his see had been organized on the ground of the Zeno's law in 474-484 when the settlement had attained the city status [this view is also supported by Petar Mutačiev, *Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays danubiens* (Sofia: Danov, 1932), pp. 122-23, 126-27, Gheorghe I. Brătianu, *Privileges et franchises municipale dans l'Empire Byzantin* (Paris: Geuthner, 1936), pp. 60-61, John Bagnell Bury, *A History of the Later Roman Empire*, vol. 2 (New York: Dover Publications, 1958), p. 133, Velizar Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity (Studies and Materials)* (Amsterdam: Adolf M. Hakkert, 1977), p. 247, Dagron, "Le Christianisme," p. 21, Mihăescu, "Indice și note," p. 195, Peter Schreiner, "Städte und Wegenetz in Moesien, Dakien und Thrakien nach dem Zeugnis des Theophylaktos Simokates," in *Spätantike und frühbyzantinische Kultur Bulgariens zwischen Orient und Okzident*, edited by Renate Pillinger (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1986), pp. 25-35, here 29, Peter Schreiner, "Das Christentum in Bulgarien vor 864," *Miscellanea Bulgarica* 5 (1987), 51-61, here 52, Torbatov, "Anasamus," p. 28 n. 22, and Pillon, "Armée et défense," pp. 39-40].

⁴⁷² Pillon, "Armée et défense," p. 35 sqq.

On the basis of documentary and archaeological evidence, some scholars have argued for the existence of bishoprics at (L)Ibida⁴⁷³ and Argamum. (L)Ibida (today's Slava Rusă, Tulcea County, Romania) was a large, fortified settlement (ca. 24 ha). It had a certain importance as it was situated on the main road crossing the interior of the province from south to north.⁴⁷⁴

In his *De Aedificiis*, Procopius labeled (L)Ibida as a city (πόλις).⁴⁷⁵ It is the only place where the Byzantine historian used this term describing Justinian's constructions in Scythia.⁴⁷⁶ This can be seen as an argument for the importance the fortress had in the contemporary provincial fortification

⁴⁷³ The existence of a bishopric at (L)Ibida is accepted by Condurachi, "Problema unor basilici," p. 182, Barnea, "La Dobroudja," p. 204 [if Bipainon in De Boor's *Notitia* is an altered form of (L)Ibida], Sâmpetru, *Orașe și cetăți romane*, p. 109, Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 81, Lungu, "The Christian Scythia," p. 207, Mihaela Iacob, "Le trésor de solidi romans-byzantins découvert à Ibida (Scythie Mineure)," in *Simpozion de Numismatică dedicat centenarului Societății Numismatice Române (1903-2003): Chișinău, 26-28 noiembrie 2003/comunicări, studii și note*, edited by Eugen Nicolae et al. (Bucharest: Editura Enciclopedică, 2005), pp. 75-80, here 79, Atanasov, "Christianity," p. 365, Mihaela Iacob, Antonio Ibba, Dorel Paraschiv and Alessandro Teatini, "La città romana di (L)Ibida, in Scythia Minor. Le ricerche recenti e l'accordo dicollaborazione tra l'Istituto di Ricerche Eco-Museali di Tulcea e l'Università di Sassari," in *Culti e religiosità nelle province danubiane. Atti del II Convegno Internazionale Ferrara 20-22 Novembre 2013 a cura di Livio Zerbini*, edited by Laura Audino and Silvia Ripà (Bologna: Casa editrice Emil di Odoya, 2015), pp. 559-74, here 563 [if Bipainon is an altered form of (L)Ibida], Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146, Iațcu, *Construcții religioase*, fig. 1, Paraschiv and Iacob, "(L)ibida christiana," p. 357 [if Bipainon is an altered form of (L)Ibida].

⁴⁷⁴ On (L)Ibida, see Torbatov, *Укрепительната система*, pp. 281-86; Mihaela Iacob, "La circulation monétaire à (L)Ibida (Scythie Mineure) du Ve siècle au début du VIIe siècle," in *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century. Proceedings from the conference organised by Polish Academy of Arts and Sciences and Institute of Archaeology University of Rzeszów w under the patronage of Union Académique Internationale (Programme No. 57 Moravia Magna) Kraków w, 23- 26 IV 2007*, edited by Marcin Wołoszyn, Moravia Magna. Seria Polona, 3 (Karków: Polish Academy of Arts and Sciences; Rzeszów: Institute of Archaeology, University of Rzeszów: 2009), pp. 61-79; Iacob, Ibba, Paraschiv and Teatini, "La città romana di (L)Ibida," pp. 559-74; Mihaela Iacob, "Le monete raccontano la storia di una città. Il caso della Polis Ibida," in *Numismatica e Archeologia. Monete, stratigrafie e contesti. Dati a confronto. Workshop Internazionale di Numismatica*, edited by Giacomo Pardini et al. (Roma: Edizioni Quasar, 2018), pp. 241-47.

⁴⁷⁵ Procopius, *De Aedif.*, IV, 7, 19, p. 133¹¹⁻¹³; English translation by Glanville Downey and Henry Bronson Dewing (Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press, 1971), p. 283: ἔστι δὲ που μετὰ τοῦτο Ἰβιδὰ πόλις, ἥς δὴ τοῦ περιβόλου πολλὰ ἐπεπόνθει, ἀπερ ἀνανεωσάμενος οὐδεμιᾷ μελλήσει ἐχυρωτάτην διεπράξατο εἶναι. (Beyond this [i.e., Ulmetum] is the city of Ibida, whose circuit-walls had suffered in many places: these he [i.e., emperor Justinian I] renewed without delay and made the city very strong).

⁴⁷⁶ A similar case can be seen in Moesia Secunda, where the only settlement referred to by Procopius as city (πόλις) is Theodoropolis, whose name came from that of the empress Theodora (see Procopius, *De Aedif.*, IV, 7, 5, p. 131²⁰⁻²¹; transl., p. 281).

system, and suggests that the emperor raised the status of (L)Ibida to a city. Its urban character is suggested also by a bath edifice (*thermae*) that was built *ex integro* at the time.⁴⁷⁷

Archaeological research has confirmed the restoration of (L)Ibida undertaken under Justinian. It was established that the reconstruction work started after the inroad of the Kutrigurs in 559.⁴⁷⁸ Given that Procopius finished *De Aedificiis* in 560-561,⁴⁷⁹ those last years can be seen as the latest moment when (L)Ibida acquired the city status and implicitly its own bishopric.

So far at (L)Ibida the ruins of a monumental basilica located in the central area of the city have been partially unearthed.⁴⁸⁰ It is one of the

⁴⁷⁷ Iacob, Ibba, Paraschiv and Teatini, "La città romana di (L)Ibida," p. 569.

⁴⁷⁸ Iacob, Ibba, Paraschiv and Teatini, "La città romana di (L)Ibida," p. 569; Iacob, "Le monete raccontano," p. 243.

⁴⁷⁹ G. Downey, "The composition of Procopius' *de Aedificiis*," *Transactions of the American Philological Association* 78 (1947), 171-83, here 181; Michael L. Whitby, "Procopius' description of Martyropolis (de Aedificiis III. 2. 10-14)," *Byzantinoslavica* 45 (1984), no. 2, 177-82, here 181; Michael L. Whitby, "Justinian's bridge over the Sangarius and the date of Procopius' de Aedificiis," *Journal of Hellenic Studies* 105 (1985), 129-48; Torbatov, *Укрепительная система*, p. 37; Piotr Ł. Grotowski, *Prokopiusz z Cezarei, O budolach (Peri ktismaton)* (Warsaw: Prószyński i S-ka, 2006), pp. 62-64; Denis Roques, *Procopée de Césarée. Constructions de Justinien Ier* (Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2011), pp. 52-59; Atanasov, "Christianity," p. 363. Although most of the scholars date the completion of *De Aedificiis* in 553-554 [see Ernest Stein, *Histoire du Bas-Empire*, vol. II (Paris/Bruxelles/Amsterdam: Desclée de Brouwer, 1949), p. 837; Berthold Rubin, "Prokopios von Kaisareia," in *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XXIII/1 (Stuttgart: J. B. Metzler, 1957), col. 273-599, here 573-74; Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, vol. I, 3rd edition (Leiden: Brill, 1983), p. 491; Geoffrey Greatrex, "The Dates of Procopius' Works," *Byzantine and Modern Greek Studies* 18 (1994), 101-14, here 107-13; G. Greatrex, "The Date of Procopius' Buildings in the Light of Recent Scholarship," *Estudios bizantinos* 1 (2013), 13-29; G. Greatrex, "Perceptions of Procopius in Recent Scholarship," *Histos* 8 (2014), 76-121, here 101-03; Averil Cameron, *Procopius and the Sixth Century* (London/New York: Routledge, 1996), pp. 10-11; Paolo Cesaretti, Maria Luigia Fobelli, *Santa Sofia di Costantinopoli: un tempio di luce (De Aedificiis I, 1, 1 - 78)* (Milan: Jaca Book; Vicenza: Gallerie di Palazzo Leoni Montanari, 2011), pp. 15-19; Federico Montinaro, "Byzantium and the Slavs in the reign of Justinian: comparing the two recensions of Procopius's Buildings," in *The Pontic-Danubian Realm in the Period of the Great Migration*, edited by Vujadin Ivanišević and Michel Kazanski (Paris: Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance; Belgrade: Archeološki Institut Beograd, 2012), pp. 89-114, here 104-05], the dating of the renovation of (L)Ibida after the inroad of the Kutrigurs in 559 (see *supra*, n. 72) argues for 560-561.

⁴⁸⁰ On the basilica of (L)Ibida, see especially Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 72-73; Dorel Paraschiv and Ioan Iațcu, "The Christian Basilica of Ibida. Elements of Interior Decoration," *Arheologia Moldovei* 36 (2013), 239-52.

largest in the province (around 22 m width).⁴⁸¹ A varied range of decorative marble elements as bases, columns and capitals, as well as pieces of liturgical apparatus (pilasters, small columns and finials of the chancel) have been found. They were manufactured from Proconnesus, Aphrodisias, and Naxos marble. The pavement of the monument was made in mosaic.⁴⁸² The high cost of the materials and the techniques to process them suggest that the construction of the edifice was financed by the imperial treasury.

Although there is no consensus among scholars on the date of the basilica,⁴⁸³ some of them recently argued in favor of an extended decorative program, dating to the reign of Justinian, which was successfully implemented at (L)Ibida.⁴⁸⁴

It is very likely that after the raising of the fortress to the city status in 560-561, this basilica became the episcopal cathedral.

Some scholars today argue also for the existence of a bishopric at Argamum in the sixth century.⁴⁸⁵ Argamum/Orgame (Doloşman Cape, near today's Jurilovca, Tulcea County)⁴⁸⁶ was the largest antique fortified settlement on the bank of Razim Lake (formerly a bay at the Black Sea). By the middle of the sixth century, it covered approximately 2,5 ha.

Argamum had a strategic position, controlling the shipping traffic between the Black Sea and the Razim-Sinoe Lagoon through the Mouth of Portița. This was a route to the Danube Delta area and the northern inland region of Scythia.⁴⁸⁷

The fortress is not listed either in Hierocles' *Synecdemus* or in the paragraph of Scythia in De Boor's *Notitia*. This proves that it did not have the city status in the first half of the sixth century. In his *De Aedificiis*, Procopius listed Argamum between the settlements fortified by the emperor Justinian.⁴⁸⁸ The information is confirmed by the archaeological research. The settlement managed to survive until the second decade of the seventh century, when it was destroyed and abandoned.

⁴⁸¹ The definite length of the basilica remains unknown.

⁴⁸² Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 72-3; Paraschiv and Iațcu, "The Christian Basilica of Ibida," pp. 239-52.

⁴⁸³ See Iațcu, *Construcții religioase*, p. 73.

⁴⁸⁴ Paraschiv and Iațcu, "The Christian Basilica of Ibida," p. 244.

⁴⁸⁵ Condurachi, "Problema unor basilici," p. 182; Barnea, "La Dobroudja," p. 291 the map; Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 81; Lungu, "The Christian Scythia," pp. 207 and 217; Madgearu, "The Church in the Final Period," p. 146; Iațcu, *Construcții religioase*, p. 131 and fig. 1; Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 47-49 and 51.

⁴⁸⁶ On Argamum, see Monica Mărgineanu Cârstoiu and Mihaela Mănucu-Adameșteanu, "Zidul de incintă romano-bizantin de la Argamum: un tronson din cortina de est," *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 49 (1998), nos. 3-4, 233-58; Torbatov, *Укрепительная система*, pp. 170-73.

⁴⁸⁷ See Mărgineanu Cârstoiu and Mănucu-Adameșteanu, "Zidul de incintă," p. 233 n. 1.

⁴⁸⁸ Procopius, *De Aedif.*, IV, 11, p. 149¹³; transl., p. 315.

The ruins of four Christian basilicas have been uncovered at Argamum, three *intra muros* and one *extra muros*.⁴⁸⁹ All the *intra muros* had baptisteries with *piscina*. In the middle of the sixth century, following a natural disaster (an earthquake or a landslide), a new defensive wall was built on the east side of the fortress. This caused the reconstruction of the main basilica (no. II). A new altar apse with synthronon was erected, slightly shifted to the west of the old apse. Subsequently, a few annexes (a baptistery with *piscina* and three other rooms) were built near the south wall of the edifice. The synthronon and the baptistery suggest that the shrine was designed as an episcopal basilica.⁴⁹⁰

The natural disaster that severely affected the fortress was identified with the earthquake of 543. It has been inferred that the construction of the new east wall of the fortress and the renovation of the great basilica were completed in the years immediately following the disaster.⁴⁹¹ Thus, Argamum may have been raised to the city status and, consequently, became an episcopal see, either at the time, just before the middle of the sixth century, or a little later, when the annexes (the supposed episcopal palace) on the south side of the great basilica were built.

Other Possible Ordinary Bishoprics in the Roman Province of Scythia

It is possible for other settlements in the Roman province of Scythia to have attained the city status and thus become episcopal sees in the second half of the sixth century, before the Avar invasion. Assessing the archaeological findings at Timum (near today's Balgarevo, Kavarva Municipality, Dobrich Province, Bulgaria),⁴⁹² S. Torbatov⁴⁹³ has considered the possibility that the fortress acquired the city status at a certain time. The fortified area of Timum amounted to ca. 6-7 ha. A basilica was uncovered in the central part of the settlement, having decorative marble elements. A capital and several fragments of slabs from the apse of the altar were extracted from its ruins.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ On basilicas in Argamum, see P. Nicoresco, "Les Basiliques Byzantines de Dolojman," *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine* 25 (1944), no. 1, 95-101; Barnea, "Nouvelles considérations," p. 227; Barnea, *Arta creștină*, pp. 148-49; Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 74; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 44-49 and 114.

⁴⁹⁰ Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 47-48 argue that the three rooms near the south wall of basilica were the bishop's palace.

⁴⁹¹ Mărgineanu Cârstoiu and Mănucu-Adameșteanu, "Zidul de incintă," p. 254.

⁴⁹² On Timum, see Torbatov, *Укрепителната система*, pp. 232-38.

⁴⁹³ Torbatov, *Укрепителната система*, p. 237.

⁴⁹⁴ Goranka Toncheva, "Къде са се намирали градовете Тимогиция и Тимиум?" *Исторически преглед* 26 (1970), no. 6, 91-92; Torbatov, *Укрепителната система*, p. 234.

Two other possible Scythian settlements that could have acquired the city status around the middle or in the second half of the sixth century are Ulmetum and Sacidava. Ulmetum (near today's Pantelimon, Constanța County, Romania)⁴⁹⁵ was a fortified settlement located in the inland of Scythia⁴⁹⁶ (see Map 3). Its area amounted to ca. 1,50 ha. It had a certain importance due to its position at the junction of the road crossing Scythia from south to north and the one from east to west, connecting the maritime city of Histria with the Danube city of Carsium or that of Capidava.

Ulmetum was rebuilt under Justinian after it had been destroyed by the Huns and abandoned in the second half of the fifth century. Procopius in *De Aedificiis*⁴⁹⁷ referred to the reconstruction, which has also been attested by archaeological research. The Byzantine historian labeled Ulmetum as ὀχύρωμα (stronghold). In the same paragraph of Scythia, he designated Sf. Cyril, Aegyssus and Halmyris as φρούρια (fortresses) and (L)Ibida, as already noted, as πόλις (city). However, these terms are not very indicative if one considers that Aegyssus and Halmyris are listed in *Synecdemus*⁴⁹⁸ and De Boor's *Notitia*⁴⁹⁹ as cities. But, even so, it can be deduced from Procopius' exposition that the imperial authorities were aware of the strategic military importance of Ulmetum in Scythia.

⁴⁹⁵ The existence of a bishopric at Ulmetum is accepted by Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 81.

⁴⁹⁶ On Ulmetum, see Pârvan, "Cetatea Ulmetum I. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911," *Analele Academiei Române. Memoriile Sesiunii Istorice* II/34 (1912), 497-607, here 575 sqq.; Pârvan, "Cetatea Ulmetum II. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913," *Analele Academiei Române. Memoriile Sesiunii Istorice* II/36 (1913-1914), 245-328, 329-420, here 329-404; Pârvan, "Cetatea Ulmetum III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914," *Analele Academiei Române. Memoriile Sesiunii Istorice* II/37 (1915), 265-304; Barnea, "La Dobroudja," pp. 202-04; Torbatov, *Укрепительная система*, pp. 288-97; Constantin Băjenaru, "Pantelimonu de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța [Ulmetum]," *Cronica* (2008), 218-19.

⁴⁹⁷ Procopius, *De Aedif.*, IV, 7, 17-18, p. 133⁴⁻¹¹; transl., p. 283: ἐπέκεινά τε αὐτοῦ ἦν μὲν ἐκ παλαιοῦ ὀχύρωμα, Οὐλμιτῶν ὄνομα, βαρβάρων δὲ Σκλαβηνῶν ἐπὶ χρόνου μῆκος ἐκείνη τὰς ἐνέδρας πεποιηκότων, διατριβὴν τε αὐτόθι ἐπὶ μακρότατον ἐσχηκότων, ἔρημόν τε παντάπασι γέγονε, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ ὅτι μὴ τὸ ὄνομα ἐλέλειπτο ἔτι. ὅλον τοῖνον ἐκ θεμελίων δειμάμενος, ἐλεύθερα τῆς τῶν Σκλαβηνῶν ἐπιθέσεώς τε καὶ ἐπιβουλῆς κατεστήσατο εἶναι τὰ ἐκείνη χωρία. (Beyond this from ancient times there was a stronghold, Ulmiton by name, but since the barbarian Sclaveni had been making their ambushes there for a great length of time and had been tarrying there very long, it had come to be wholly deserted and nothing of it was left except the name. So he [i.e., Justinian I] built it all up from the foundations and thus freed that region from the menace and the attacks of the Sclaveni).

⁴⁹⁸ Hierocles, *Synecdemus*, 637, 14-15, p. 14.

⁴⁹⁹ De Boor, "Nachträge," 677, 679, p. 532; Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, 3, 40, 648, 650, p. 242.

At Ulmetum, the ruins of a basilica (ca. 23,70 x 11,50 m) were discovered, located in the south-east sector of the fortress.⁵⁰⁰ It was erected in the first half of the fifth century and rebuilt under Justinian. Two new annexes with an apse along their east side were also built at the time. They flanked the apse of the church to the north and south. There were other annexes on the south side of the edifice.⁵⁰¹ However, in actual the plan of the entire basilica complex in the sixth century and the function of the annexes are not readily apparent. It remains to be seen if the next archaeological research will provide arguments in favor of the existence of an episcopal complex (ἐπισκοπεῖον) here.⁵⁰²

Keeping in mind the general historical context at the Lower Danube under Justinian, S. Torbatov⁵⁰³ dated the reconstruction of Ulmetum in the years after 551. The possible raising of this fortress to the city rank and the organization of its bishopric could have taken place after the inroad of the Kutrigurs in 559, as in the case of (L)Ibida. In fact, by renovating (L)Ibida and Ulmetum, the imperial authorities intended, most likely, to secure the northern half of the central road of Scythia, which was a continuation of the road from Constantinople to Marcianopolis.

As for Sacidava (near today's Dunăreni, Constanța County, Romania),⁵⁰⁴ it was a fortress amounted to ca. 1,60 ha,⁵⁰⁵ located on the

⁵⁰⁰ On basilica in Ulmetum, see Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 75; Băjenaru, "Pantelimonu de Sus," pp. 218-19; Constantin Băjenaru, "Pantelimonu de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța [Ulmetum]," *Cronica* (2010), pp. 137-38; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 100-01.

⁵⁰¹ Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 75; Iațcu, *Construcții religioase*, pp. 100-01.

⁵⁰² As already noted, G. Atanasov has argued that the annex on the south side of the cathedral basilica (no. 3) in Zaldapa was an episcopal palace. The Bulgarian scholar has also argued that the annex on the south side of the main basilica (no. II) in Argamum was an episcopal palace. Other scholars also have argued that the annexes on the east side of the main basilica in Troemis had the function of episcopal palace [see Baumann, "De la Turcoaia la Niculițel," p. 112; Rădulescu, "Bazilici și monumente creștine," p. 24; Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor*, p. 74; Iațcu, *Construcții religioase*, p. 89; Atanasov, "Christianity," pp. 365-66 and 370 fig. 23; Atanasov and Valeriev, "La résidence épiscopale," pp. 47-48]. In fact, given that many of the Scythian cities had a small area, it is expected that their episcopal complexes (ἐπισκοπεῖα) were not very large, at least in some cases.

⁵⁰³ Torbatov, "Quaestura exercitus," p. 83 sqq.; Torbatov, *Укрепителната система*, p. 297. See also Băjenaru, "Pantelimonu de Sus," p. 218.

⁵⁰⁴ On Sacidava, see Constantin Scorpan, "Sacidava și unele probleme stratigrafice și cronologice ale limesului și Dobrogei romane (secolul V e.n. în arheologia dobrogeană)," *Pontica* 5 (1972), 301-27; Constantin Scorpan, "Date arheologice referitoare la secolele VI și VII pe teritoriul Dobrogei (Rezultate inedite la Tropaeum și Sacidava)," *Pontica* 5 (1972), 349-72, here 358-72; Constantin Scorpan, "Săpăturile arheologice de la Sacidava 1969, 1970, 1971," *Pontica* 6 (1973), 267-331; Constantin Scorpan, "Sacidava – a new

Danube frontier of the Empire, near the border between Scythia and Moesia Secunda (see Map 3). The fortress was restored at the end of the fifth - beginning of the sixth centuries and in the second half of the sixth century.

So far, there is not any conclusive evidence that Sacidava received *ius civitas* at some stage of its development. Its name is not referred to either in Hierocles' *Synecdemus* or in De Boor's *Notitia*. Besides, there is no consensus among scholars whether Σκεδεβά in Procopius' *De Aedificiis*⁵⁰⁶ is Sacidava or a fortress of Moesia Secunda.⁵⁰⁷

The only aspect that could be taken into account in this regard is the reinforcement of the towers in the second half of the sixth century. Specifically, the defense wall was doubled inside the fortress next to the towers and the insides of the towers were filled with soil and construction debris.⁵⁰⁸ These were explained by the need to create large platforms in order to place on them powerful ballistic devices (catapults).⁵⁰⁹

The use of these catapults offers evidence for the existence of a standing local army at Sacidava at the time, as in the case of Asemus, but not just a militia. This implicitly suggests the raising of the fortress to the city status in the second half of the sixth century.

It is also to be noted that the archaeological research carried out at Sacidava between 1969 and 1980 were not very extensive. New archaeological works have started in 2020. It remains to be determined

Roman fortress on the map of the Danube *limes*,” in *Actes du IXe Congrès d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6-13 septembre 1972*, edited by Dionisie M. Pippidi (București/Köln/Wien: Editura Academiei Române, 1974), pp. 109-16; Constantin Scorpan, “Rezultate ale săpăturilor arheologice de la Sacidava, 1974-1976,” *Pontica* 10 (1977), 229-251; Constantin Scorpan, *Limes Scythiae. Topographical and stratigraphical research on the late Roman fortifications on the Lower Danube*, British Archaeological Reports international series, 88 (Oxford: B.A.R., 1980), pp. 50-74; Constantin Scorpan, “Sacidava – an unusual design and construction method,” in *Roman Frontier Studies 1979*, edited by W.S. Hanson and L.J.F. Keppie, British Archaeological Reports international series, 71 (I-III) (Oxford: B.A.R., 1980), pp. 787-98; Mihail Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum* (București: Editura Academiei Române, 1988), pp. 119-21; Barnea, “La Dobroudja,” pp. 179-80; Torbatov, *Укрепительната система*, pp. 88-95. On an evaluation of C. Scorpan's conclusions, see Petre Diaconu, “Despre Sacidava și 'stratigrafia' ei,” *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 31 (1980), no. 1, 123-30.

⁵⁰⁵ Scorpan, *Limes Scythiae*, p. 62, followed by Zahariade, *Moesia Secunda*, p. 120, determined an area of 4 ha. Torbatov, *Укрепительната система*, p. 89 n. 21 rejected this calculation, determining an area of 1,60 ha.

⁵⁰⁶ Procopius, *De Aedif.*, IV, 11, p. 148⁴⁸.

⁵⁰⁷ See Zahariade, *Moesia Secunda*, p. 120; Barnea, “La Dobroudja,” p. 179; Torbatov, *Укрепительната система*, p. 88 n. 18.

⁵⁰⁸ Scorpan, “Rezultate ale săpăturilor,” pp. 232-35; Torbatov, *Укрепительната система*, p. 94.

⁵⁰⁹ Torbatov, *Укрепительната система*, p. 94.

whether they will offer any conclusive evidence in favor of the existence of an episcopal see here in the second half of the sixth century.

The Character of the Scythian Paragraph in De Boor's *Notitia*

As already noted, there is no consensus among scholars on the character of the paragraph of the province of Scythia in De Boor's *Notitia*. However, given that a clarification of this aspect could allow for a closer dating of the information presented in this list, in the next few lines a short survey on the issue is offered.

The scholars who have asserted the civil character of the paragraph put forward the argument that the metropolitan see of Tomis was the only bishopric in existence on the territory of the Roman province of Scythia. However, as already noted, this state of things (the so-called “Scythian exception”) ended sometime after 534. Therefore, the hypothesis that the names of the bishoprics of the province are listed in De Boor's *Notitia* is acceptable.

In their turn, the scholars who have argued for the ecclesiastical character of the list put forward few data about the existence of some ordinary bishops under the metropolitan of Tomis and the archaeological discoveries. But these do not also completely exclude the first hypothesis.

A hint that could allow a deeper insight into the issue is the title of the paragraph of Scythia in De Boor's *Notitia*. This is a kind of geographical characterization of the province: ἐπαρχία Σκυθίας παραθαλασσία τοῦ Πόντου⁵¹⁰ (“the province of Scythia, lying on the [Black] Sea coast”).

As one can see, it points out the maritime character of Roman Scythia. However, given that the province was bordered by the Black Sea on its east side, but not on a very long coast compared to Pontus Polemoniacus, the characterization seems somewhat surprising. The title could find a better explanation if one considers that Scythia was bordered by the Danube on its northern and western sides and the river may have been seen as an extension of the Black Sea.

But this name can also be associated with the geographical structure of the ecclesiastical province of Scythia until 536. In fact, between 381 and 536, all its sees, namely Tomis, Odessos, Cherson, and very likely Bosporus and, for a while, Phanagoria (near today's Sennoy, Krasnodar region, Russia) had been located on the Black Sea coast.⁵¹¹ Thus, half of the western and all the northern coast of the Black Sea under Roman rule was under its

⁵¹⁰ Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, 3, 40, 642, p. 242.

⁵¹¹ Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 19-70, 263-70, 274-87.

jurisdiction. Therefore, it is possible to have been this structure of the ecclesiastical province of Scythia that had inspired the geographical characterization above, that was in use even after 536.⁵¹²

If such an interpretation is correct, then it argues for the ecclesiastical character of the Scythian paragraph in De Boor's *Notitia*.

The second aspect that could be taken into account is the paragraph of the metropolitan see of Odessos in the same *Notitia*. As in the case of the Scythian, L. Duchesne⁵¹³ argued that it has a civil character, being couched in the information displayed in Hierocles' *Synecdemus*.⁵¹⁴ However, in a recent investigation, the ecclesiastical character of this paragraph has been established. Specifically, it displays in an altered form the structure of the ecclesiastical province of Moesia Secunda in 536, when the see of Odessos was raised to the status of a great metropolis instead of Marcianopolis.⁵¹⁵

This aspect is very important on the issue. In fact, it reveals that soon after the ecclesiastical reorganization in Moesia Secunda in 536, a *Notitia episcopatum* was drawn up in Constantinople, setting forth the new state of things in this Danubian province. It is possible that in a copy of this old document, which the author of *Notitia 3* (the so-called De Boor's) had at his disposal, a paragraph of Scythia with 14 (in fact 16, with Troemis and Acres) episcopal sees was also displayed. From there he could copy it, together with the paragraph of the metropolis of Odessos. It is also to be highlighted that these two paragraphs (of Scythia and Moesia Secunda-Odessos) are missing in all other *Notitiae*.

In such a case, 536 is the year when Odessos was raised to the rank of great metropolis and, in the same period, when the first ordinary

⁵¹² Another title that is based on the specific feature of the ecclesiastical organization in Scythia prior to 536 and that appears in documents after this year is *episcopus Scythiae* (bishop of Scythia). It is used by the emperor Justinian and the quaestor of the imperial palace, Constantine, for the metropolitan Valentinian of Tomis at the First Council in Constantinople (553) [see *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, edited by Johann Straub, IV/1 (Berlin: De Gruyter, 1971), pp. 11²⁵, 12¹², 184²⁶ and 186⁷⁻⁸]. The use of this title at a time when many other sees were in existence in the province, has puzzled some scholars (see Duval, "L'archéologie chrétienne," p. 314). On the other hand, it is not excluded that the ecclesiastical sees on the northern Black Sea coast under the Roman rule (Cherson and Bosphorus) to have been still part of the ecclesiastical province of Scythia also after 536, until the beginning of the seventh century, although, as titular metropolises, they were subjected to the patriarch of Constantinople at the time (see Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 263-69, 279-81).

⁵¹³ Duchesne, "Les anciens évêchés," p. 380, followed by Darrouzès, *Notitiae episcopatum*, p. 31.

⁵¹⁴ Hierocles, *Synecdemus*, 636, 1-8, p. 13.

⁵¹⁵ Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia*, pp. 64-66, 165-81, 205-33.

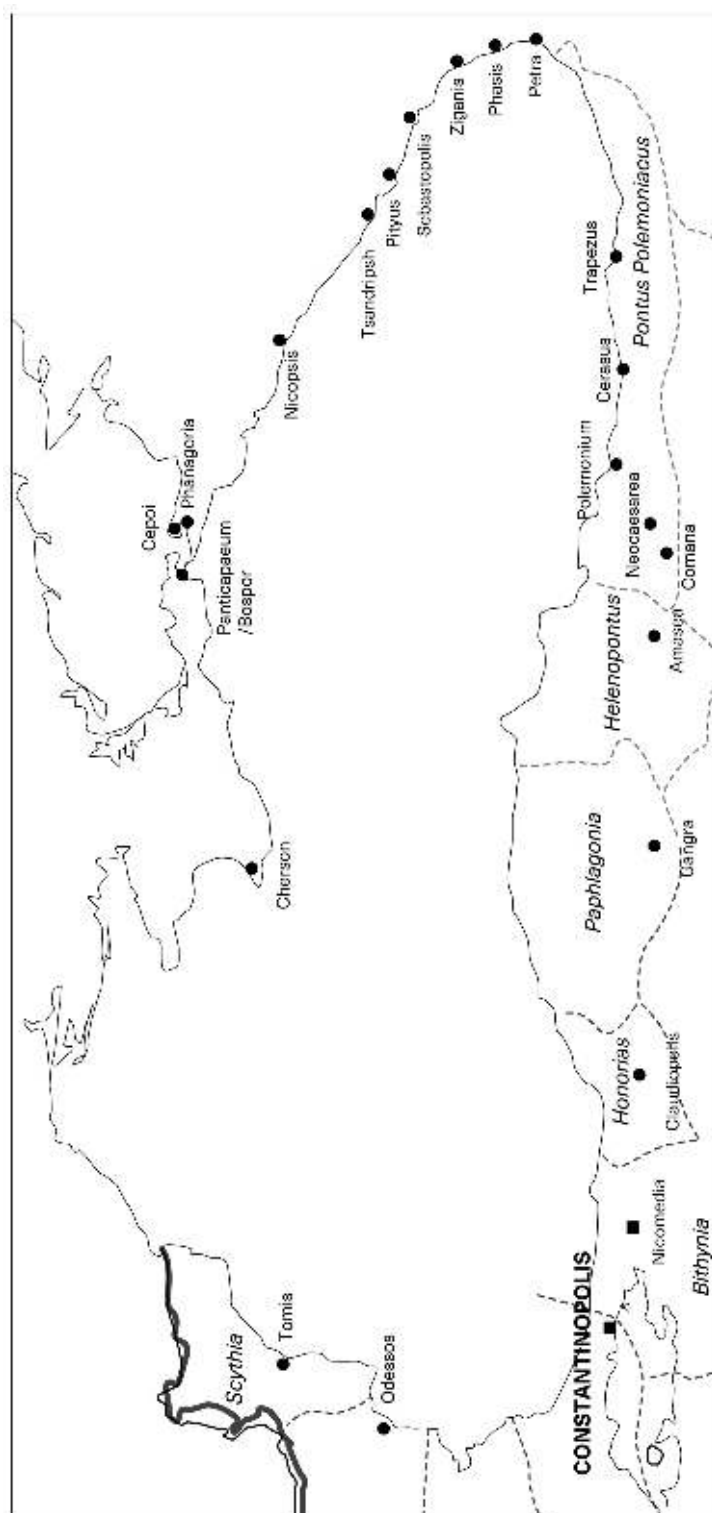
bishoprics were organized and attested on the territory of the Roman province of Scythia.

As already noted, such a dating is also suggested by the fact that the bishoprics of (L)Ibida, Argamum and those of the hypothetical Timum, Ulmetum, and Sacidava were not listed in the paragraph of Scythia in De Boor's *Notitia*. This reveals that the document was certainly drawn up prior to the middle of the sixth century. On the other hand, it is consistent with the mention of Beroe and Salsovia, which, renewed under Anastasius, could be raised to the status of cities in the first decade of Justinian's reign. The hypothesis also explains the differences between the paragraph of Scythia in De Boor's *Notitia*, where Beroe and Salsovia are listed, and that in *Synecdemus*, where the names of these two cities are missing.

Conclusions

The above investigation allows for the following conclusions:

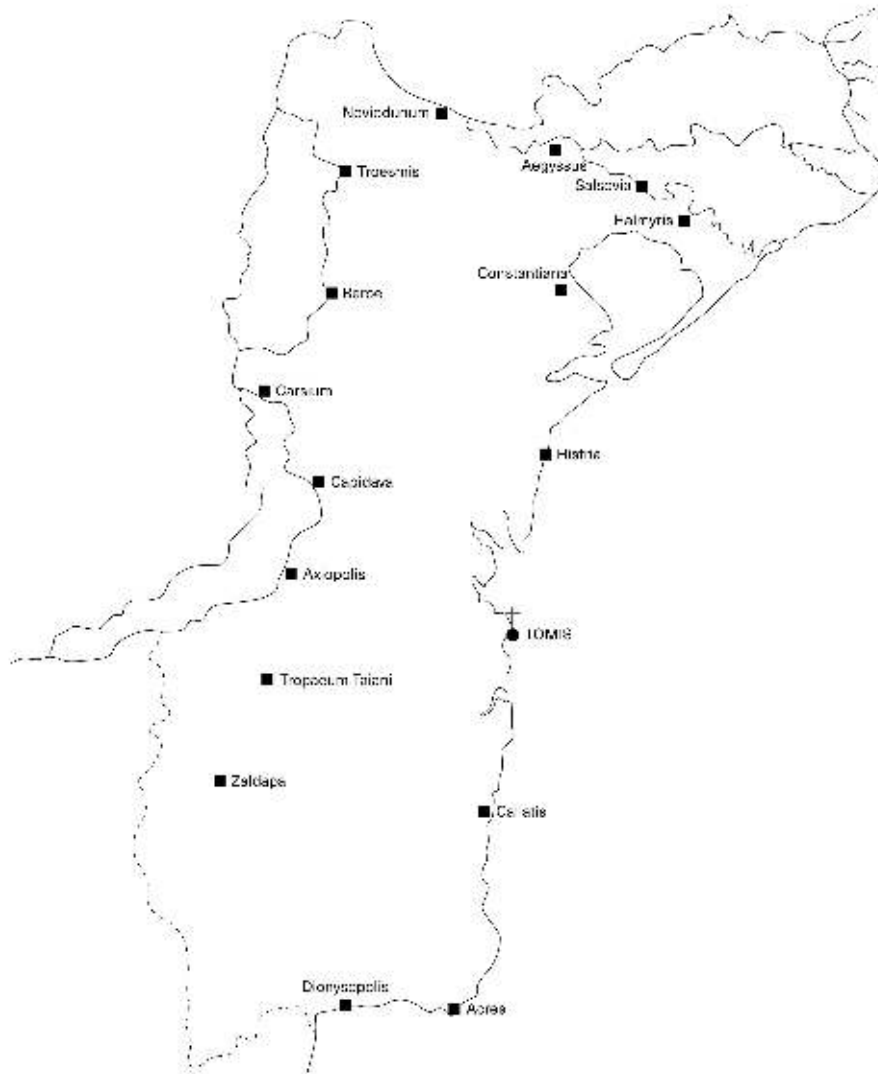
1. The first ordinary bishoprics on the territory of the Roman province of Scythia were organized between 534 and the middle of the sixth century. In all likelihood, the event occurred in 536, when a large civil and ecclesiastical reorganization was undertaken by Justinian in the western and northern territories on the Black Sea coast under Roman rule;
2. In the beginning, at least 14 ordinary sees were set up. They were located in the Scythian cities listed in Hierocles' *Synecdemus* (Dionysopolis, Akres, Callatis, Histria, Constantiana, Zaldapa, Tropaeum Traiani, Axiopolis, Capidava, Carsium, Troesmis, Noviodunum, Aegysus and Halmyris);
3. Two other sees existed at Beroe and Salsovia. They were founded either together with the sees of the cities listed in *Synecdemus* (in 536), which is more likely, or, at latest, between 536 and 550;
4. Another see was organized at (L)Ibida in 560-561 when the fortress was restored and raised to the city status after the inroad of the Kutrigurs in 559;
5. Argamum was another bishopric center of Scythia. Its see was organized in the last decade of Justinian's reign;
6. It is possible that other sees were in existence at Timum, Ulmetum and Sacidava in the second half of the sixth century;
7. As far as the paragraph of the province of Scythia in De Boor's *Notitia* is concerned, it most likely has an ecclesiastical but not a civil character. It seems to be compiled on the ground of the data displayed in a *Notitia episcopatum* that had been drawn up shortly after the ecclesiastical reorganization of 536.

Map 1

The Roman provinces on the Black Sea coast

The Roman Province of Scythia

Map 2

The episcopal sees in the Roman province of Scythia around the mid-sixth century (year 536?)

✚ metropolitan see
 ■ ordinary bishopric

0 100
 0 30
 km
 mi

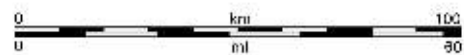
The Roman Province of Scythia

Map 3

The episcopal see in the Roman province of Scythia under Justin II (c. 565-574)

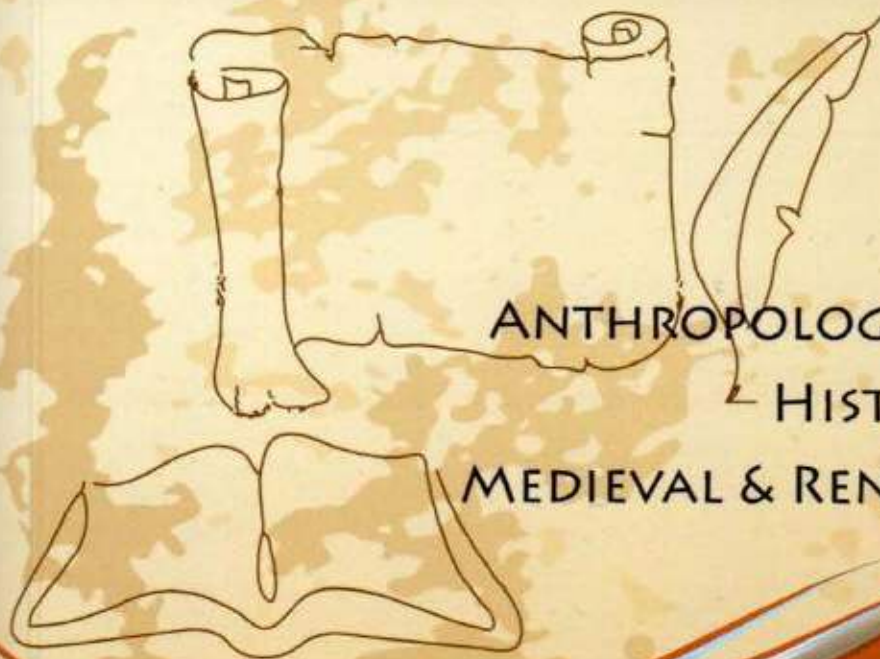
- ✚ metropolitan see
- ordinary bishopric

5TH INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES & ARTS
SGEM 2018

CONFERENCE PROCEEDINGS
VOLUME 5

ANCIENT SCIENCE
ISSUE 2.2

ANTHROPOLOGY, ARCHAEOLOGY,
HISTORY, PHILOSOPHY,
MEDIEVAL & RENAISSANCE STUDIES

5th INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES AND ARTS

S G E M 2 0 1 8

CONFERENCE PROCEEDINGS

VOLUME 5

ANCIENT SCIENCE

ISSUE 2.2

ANTHROPOLOGY, ARCHAEOLOGY,
HISTORY, PHILOSOPHY,
MEDIEVAL & RENAISSANCE STUDIES

26 August – 01 September, 2018

Albena Co., Bulgaria

DISCLAIMER

This book contains abstracts and complete papers approved by the Conference Review Committee. Authors are responsible for the content and accuracy.

Opinions expressed may not necessarily reflect the position of the International Scientific Council of SGEM.

Information in the SGEM 2018 Conference Proceedings is subject to change without notice. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, for any purpose, without the express written permission of the International Scientific Council of SGEM.

Copyright © SGEM2018

All Rights Reserved by the SGEM International Multidisciplinary Scientific Conference on
SOCIAL SCIENCES and ARTS

Published by STEF92 Technology Ltd., 51 "Alexander Malinov" Blvd., 1712 Sofia, Bulgaria

Total print: 5000

ISBN 978-619-7408-53-9

ISSN 2367-5659

DOI: 10.5593/sgemsocial2018/2.2

**SGEM INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES AND ARTS**

Secretariat Bureau

E-mail: sgem@sgemsocial.org

URL: www.sgemsocial.org

ORGANIZERS & SCIENTIFIC PARTNERS

- EUROPEAN ACADEMY OF SCIENCES, ARTS AND LETTERS
- THE CZECH ACADEMY OF SCIENCES
- POLISH ACADEMY OF SCIENCES
- SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES
- SCIENCE COUNCIL OF JAPAN
- RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES
- LATVIAN ACADEMY OF SCIENCES
- ACADEMY OF FINE ARTS ZAGREB, CROATIA
- CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- ACADEMY OF FINE ARTS AND DESIGN IN BRATISLAVA
- RUSSIAN ACADEMY OF ARTS
- BULGARIAN CULTURAL INSTITUTE - VIENNA, AUSTRIA
- BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
- SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
- NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
- ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA
- MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- GEORGIAN ACADEMY OF SCIENCES
- TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE ANCIENCE SCIENCE

- Prof. dr hab. Aleksander Bursche, Poland
- Prof Andrey Yuryevich Dvornichenko, Russia
- Prof. UG, dr hab. Arkadiusz Janicki, Poland
- Prof Dr. Carmen Castilla Vázquez, Spain
- Prof Christer Lindberg, Sweden
- Prof. Francesca Ghedini, Italy
- Prof. Gonzalo Aranda Jiménez, Spain

- Prof. dr hab. Ilona Skupińska, Poland
- Prof. DSc Illia Todev, Bulgaria
- Prof. PhDr. Jaroslav Hroch, CSc., Czech Republic
- Prof. DSc Lozanka Peicheva, Bulgaria
- Prof Lamprinoudakis Vassilis, Greece
- Prof. DSc Nina Atanassova, Bulgaria
- Prof. DSc. Vesselin Petrov, Bulgaria
- Assoc. Prof. Ihor Karivets, Ukraine
- Assoc. prof. Liudmil Vagalinski, PhD, Bulgaria
- Assoc. Prof. Senka Božić-Vrbančić, Croatia
- PhDr. Karol Pieta, DrSc, Slovakia
- PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Slovakia

CONFERENCE PROCEEDINGS CONTENTS

SECTION ANTHROPOLOGY

1. **ACCESS TO LANDS AND NATURAL RESOURCES OF TRADITIONAL COMMUNITIES OF YAKUTIA**, Research Prof., Dr. Tuyara Gavril'yeva, Assist. Prof. Dr. Zhanna Degteva, Dr. Sardana Boyakova, Dr. Tatyana Mostakhova, Nikita Bochkarev, North-Eastern Federal University named after Maksim Ammosov, Russia 3
2. **AN ANTHROPOLOGICAL MARKER FOR MIGRATIONS IN CATACOMB CULTURE ARCHAEOLOGICAL COMPLEXES FROM THE LOWER VOLGA KURGAN CEMETERIES**, Prof. Alexandr Dyachenko, prof. Evgeny Pererva, Volgograd State University, Russia 11
3. **CULTURE OF THE ETHNOLOCAL COMMUNITY OF EVENS OF KAMCHATKA: TRADITIONS AND INNOVATIONS (BASED ON FOLKLORE AND ETHNOGRAPHIC EXPEDITIONS)**, Alekseeva Sardaana A., Belyaeva Maria E., Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russia..... 19
4. **DIET OF THE NORTH-EASTERN CHUKOTKA REINDEER HERDERS: THE CHANGE OF FOOD AUTONOMY REGIME**, Dr. Elena Davydova, Dr. Vladimir Davydov, Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography, Russia 27
5. **ENERGY OF SHARING AMONG THE EVENKIS OF SIBERIA**, Anna Sirina, Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences, Russia35
6. **ETHICAL CONSIDERATIONS ON WORK - BETWEEN INSTRUMENTALIZATION AND RESPECT FOR THE DIGNITY OF THE HUMAN PERSON**, Nadia-Elena Vacaru, Alexandru-Iulian Ciobanu, Universite Laval, Canada 43
7. **CUSTOMS AND CEREMONIES RELATED TO REINDEER AND SOME ISSUES ON THE ORIGIN AND DOMESTICATION OF REINDEER IN YAKUTIA**, Anatoly A. Alekseev, Piers Vitebsky, Varvara Alexeeva, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia 51
8. **NORTHERN TUNGUSES' GEOCULTURAL SPACE: COMMUNICATIVE PRACTICES, BEHAVIORAL STRATEGIES, ETHNIC IDENTITY**, Alekseeva Sardaana A., Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russia 59
9. **OVERCOMING RISKS OF "DIALOGUE GAPS" IN NON-LINEAR CULTURAL ENVIRONMENT**, Full Professor, Doctor of Philosophy Astafyeva O.N., RUSSIAN PRESIDENTIAL ACADEMY OF NATIONAL ECONOMY AND PUBLIC ADMINISTRATION, Russia.....69

10. PALEOPATHOLOGY OF THE CIMMERIAN POPULATION FROM UNDER THE BURIAL MOUNDS OF THE LOWER VOLGA REGION, Pererva Evgeni, RUSSIAN PRESIDENTIAL ACADEMY OF NATIONAL ECONOMY AND PUBLIC ADMINISTRATION, Russia.....	77
11. PROBLEMS IN CONTEMPORARY CULTURE TEACHING WITHIN THE SCOPE OF SYSTEM-SYNERGETIC PARADIGM: CURRENT CHALLENGES OF MODERNITY, Iia Pokatilova, Sargylana Valentinovna, Sardaana Alekseeva, North-Eastern Federal University in Yakutsk, Russia	85
12. SECRETS OF SHAMANIC RITUAL FLAME, Anatoly A. Alekseev, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia	93
13. SOCIAL ACTION, COMMITMENT AND LOVE OF NEIGHBOUR - A SOLIDARITY FOR MIGRANTS, Nadia-Elena Vacaru, Alexandru-Iulian Ciobanu, Universite Laval, Canada	99
14. SPATIAL MODELS OF HUMAN-ANIMAL RELATIONS IN EASTERN SIBERIAN TAIGA REINDEER HERDING: THE USE OF LANDSCAPE AND INFRASTRUCTURE IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC CHANGE, Prof. Dr. Konstantin Klovov, Dr. Vladimir Davydov, Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography, Russia	107
15. SPATIAL ORGANIZATION OF ETHNOCULTURAL LANDSCAPE IN THE TRADITIONAL CULTURE OF VILUSSIAN YAKUTS, Zhanna Degteva, Iurii Danilov, North-Eastern Federal University named after Maksim Ammosov, Russia	117
16. THE MAN AS A MIGRANT IN THIS WORLD TOWARDS THE KINGDOM OF GOD. A BIBLICAL-ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE, Vatamanu Catalin, Alexandru Ioan Cuza University, Romania	123
17. THE MECHANISMS OF FAMILY VALUES FORMATION IN THE CULTURAL AND RELIGIOUS TRANSGRESSION, Assoc. Prof. Michael S. Topchiev, Assoc. Prof. Mariya M. Bicharova, Caspian Institute of Sea and River Transport, Russia	131
18. THE PECULIARITIES OF TECHNOLOGY IN KEEPING THE REINDEERS IN THE MOUNTAINOUS-TAIGA ZONE OF YAKUTIA, Alekseev Afanasij, Vitebsky Piers, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia	139
19. THE VOICE OF GOD AND ITS ANTHROPOMORPHIC REPRESENTATION IN THE JEWISH AND CHRISTIAN ART, Vatamanu Catalin, Alexandru Ioan Cuza University, Romania	145

20. TRADITIONAL YAKUT FESTIVAL YISYIAKH IN MODERN CULTURAL LANDSCAPE., Aital Yakovlev, Kapitolina Yakovleva, Aitalyna Slepova, Ivan Antonov, North-Eastern Federal University named after M.K. Ammosov, Russia	153

21. THE TRADITIONAL IDEA OF "AIYY" (THE CREATION) IN THE PEDAGOGICAL PARADIGM OF EDUCATION, Nogovitsyn V., Alekseev A., Alekseeva A., Koryakin N., Makarov B., North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov	159

SECTION ARCHAEOLOGY

22. AN ENGINEERING APPROACH TO THE RECONSTRUCTION OF ROMAN WATER SUPPLY SYSTEMS – A CASE STUDY OF THE CITY OF SALONA AND THE DIOCLETIAN'S PALACE, Jure M. , Katja M., Davor B., Olgica E., University of Split Faculty of Civil Engineering Architecture and Geodesy, Croatia	171

23. THE LEVALLOIS AS A TOOL, Pavel Volkov, Novosibirsk State University, Russia.....	183

24. THE SETTING OF KING'S MENTUHOTEP II MORTUARY TEMPLE AS AN ASSOCIATION WITH OSIRIS CULT IN ANCIENT EGYPT, Valdis Seglins, Agnese Kukela, Baiba Lazdina, University of Latvia, Latvia.....	191

25. "PARS PRO TOTO": AMULET IN THE FORM OF THE DEER'S FOOT IN SCYTHIAN-SIBERIAN ART, Oleg Mitko, Sergey Skobelev, Novosibirsk State University, Russia.....	197

SECTION HISTORY

26. A BRIEF INSIGHT INTO THE HISTORY OF WATER MANAGEMENT FROM URBAN AND RURAL AREAS, Rares Halbac-Cotoara-Zamfir, Politehnica University of Timisoara, Romania	205

27. A PORTRAIT OF PATRIARCH JUSTINIAN PAINTED BY RADIO FREE EUROPE, Gabriel-Stelian Manea, Ovidius University of Constanta, Romania	213

28. ARMENIA PRIMA AND ARMENIA SECUNDA IN THE ORIGINAL EPIPHANIUS' NOTITIA EPISCOPATUUM, IONUT HOLUBEANU, Ovidius University of Constanta, Romania.....	223

29. CHANGE OF THE TAXATION OF BEER PRODUCTION IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY, Kravtsova Elena Sergeevna Vyasovchenko Lubov Ivanovna, Kursk State Medical University, Russia.....	231
30. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE APPROACHES OF RUSSIA AND THE USA TO THE INFORMATIONAL POLICY AS A TOOL OF "SOFT POWER" Ivkina Natalia, RUDN University, Russia	237
31. DEMOGRAPHY OF THE INDIGENOUS POPULATION OF THE YENISEI REGION IN THE XVII–XIX CENTURIES, Skobelev S. G., Novosibirsk State University, Russia	245
32. FORMATION OF KAZAKH-RUSSIAN BILINGUALISM AND EDUCATION: PAGES OF HISTORY, Zharylgapova Dina M., Bakhtikireeva Uldanai M., Kulieva Sheker A., Peoples Friendship University of Russia (RUDN University), Russia	253
33. GERMANY'S MIDDLE EAST STRATEGY AND GEORGIAN-GERMAN RELATIONS IN THE SECOND HALF OF 1918, Prof. Nugzar Zosidze, Prof. Jumber Vardmanidze, Prof. Nadim Varshanidze, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia	261
34. GREAT PATRIOTIC WAR: MORTALITY AND MORBIDITY RATES AMONG THE YAKUT POPULATION (SIBERIA, RUSSIA), Sivtseva S.I., Parfenova O.A., Atlasova S.S., Alekseeva M.Ya., Kurchatova T.T., North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia	271
35. HOW IS HERITAGE CREATED: THE HERITAGE CREATION PROCESS IN SOCIETY, Kurmo Konsa, Tartu Art College, Estonia	281
36. INTERNATIONAL ISSUES UNDER THE PROGRAM AND ACTIVITY OF THE NATIONAL WORKERS' PARTY IN THE PERIOD 1920-1926, Adam Laska, Rzeszow University of Technology, Poland	289
37. LEGAL POLICY OF RUSSIAN EMPIRE IN RESPECT OF LANGUAGE RELATIONS IN XIX – EARLY XX CENTURIES, Michael Akishin, Sergey Skobelev, Novosibirsk State University, Russia	297
38. LEOPOLD CARO'S CONCEPT OF SOCIAL SOLIDARISM IN POLISH ECONOMIC AND SOCIAL THOUGHT IN THE PERIOD 1918-1939, Adam Laska, Rzeszow University of Technology, Poland.....	305
39. MODERN HISTORIOGRAPHERS ON THE RESULTS AND PERSPECTIVES OF STUDYING THE HISTORY OF CIVIL WAR IN RUSSIA, Irina Vasilevna Skipina, Vladimir Vasilevich Moskovkin, Tyumen State University, Russia	313

40. NOMADIC WAY OF LIFE IN THE ETHNO-CULTURAL DEVELOPMENT OF YAKUTIA IN THE XX - EARLY XXI CENTURIES, Yana Sannikova, Alexander Suleymanov, Stepan Grigoriev, Victoria Filippova, Lilia Vinokurova, Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russia	319
41. PUBLIC SCHOOL AS A TOOL OF THE ASSIMILATION OF JEWS IN CENTRAL-EASTERN EUROPE IN 19TH, AND AT THE BEGINNING OF 20TH CENTURY (AS EXEMPLIFIED BY THE CITY OF LVIV), Mirosław Lapot, Akademia imienia Jana Długosza w Częstochowie, Poland	327
42. PUBLIC SCHOOLING IN GALICIA AT THE TURN OF 19th AND 20th CENTURY AS THE BATTLEFIELD AND PLACE OF COLLABORATION BETWEEN POLES, UKRAINIANS AND JEWS, Mirosław Lapot, Kazimierz Redzinski, Akademia imienia Jana Długosza w Częstochowie, Poland	335
43. SOCIAL ACTIVITY OF VLADMMIR ZEMSTVO IN THE SECOND HALF OF THE XIX - THE BEGINNING OF THE XX CENTURY, Assoc. Prof. Marina Gusarova, Murom Institute of Vladimir State University, Russia	343
44. SPECIAL LEGAL STATUS OF STATE EMPLOYEES IN THE FIELD OF FINANCE AND ORGANIZATION OF MANAGEMENT OF REGALIA (MONOPOLY) INCOMES IN RUSSIA IN 1719-1724, Larina Olga Grigoryevna, Emelyanov Alexey Sergeevich, Aleshin Pavel Nikolaevich, Artamonova Vera Olegovna, Southwest State University, Russia	349
45. SPORTS ACROBATICS WITHIN THE STRUCTURES OF THE ASSOCIATION OF RURAL SPORTS TEAMS IN THE DABROWA BASIN IN THE YEARS 1975-1989, Daniel Bakota, Jan Długosz University in Częstochowa, Poland	357
46. STRATEGIES FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S MODERNIZATION POLICY (1917-1941), Vladimir Zapariy, Vasily Zapariy, URAL FEDERAL UNIVERSITY, Russia	365
47. TAMGA AS A SOURCE IN THE STUDY OF ETHNOHISTORICAL INTERRELATIONS OF TURKIC TRIBES, Khabizhanova G.B, Omarbekov T.O, Kartayeva T.E, Nogaybaeva M.S, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan	373
48. THE EVOLUTION OF THE HOLY EASTER CELEBRATION IN THE CHRISTIAN WORLD, Balan Dragos Corneliu, Tuca Nicusor, Ovidius University of Constanta, Romania	381
49. THE MEN OF THE CHURCH AND THE GREAT UNION OF 1918. BISHOP MIRON CRISTEA AND METROPOLITAN VASILE MANGRA, Gabriel-Stelian Manea, Ovidius University of Constanta, Romania	389

50. THE PROVINCE OF THE METROPOLITAN SEE OF MARCIANOPOLIS IN NOTITIAE EPISCOPATUUM, IONUT HOLUBEANU, Ovidius University of Constanta, Romania.....	397

51. TRAVELS THROUGH THE WESTERN ALPS IN THE AGE OF GRAND TOUR: ALBANIS BEAUMONT FROM CUNEO TO NICE, Paolo Gerbaldo, University of Turin, Italy.....	403

52. VOCATIONAL SCHOOLING OF PROFESSIONALLY-ACTIVE YOUNG PEOPLE IN CZESTOCHOWA IN THE INTERWAR PERIOD, Izabela Wrona-Meryk, Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland	409

53. WHEN ITALY MEET THE ORIENT.ITALIANS ARTISTS AND THE KINGDOM OF SIAM, Paolo Gerbaldo, University of Turin, Italy	417

SECTION PHILOSOPHY

54. 1968: THE TURN TO NEW PHILOSOPHY IN FRANCE, Kostikova Anna, Lomonosov Moscow State University, Lomonosov Moscow State University, Russia	425

55. A PERFECT COPY OF AN IDEAL SIMULACRUM OR SOCIO-CULTURAL DIMENSION OF KNOWLEDGE, Prof. Ekaterina Prilukova, Assist.Prof. Svetlana Nestertsova, Senior Lecturer Elena Evsina, South Ural State University - National Research University, Russia	433

56. ABOUT THE ECONOMIC FACTORS OF THE PROCESS OF FERTILITY IN CONTEMPORARY RUSSIA, Assis. prof. Igor Malimonov, Assos. prof. Irina Sinkovskaja, Assos. prof. Ludmila Korol, Assos. prof. Dmitriy Rahinskiy, Assis. prof. Julia Shepeleva, Siberian Federal University, Russia	441

57. BOREDOM IN PHILOSOPHICAL PRACTICE AND EXISTENTIAL THERAPY APPROACHES, Assos. Prof. K.E. Rezvushkin, Assist. V.A. Klenovskaya, Assos. Prof. E.V. Grednovskaya, South Ural State University, Russia	449

58. COEXISTENCE BETWEEN HUMAN AND POSTHUMAN IN TRANSHUMANISM: THE BASIC SCENARIOS, Assoc. Prof. Dr. Artur Dydrov, South Ural State University - National Research University, Russia	457

59. COMPENSATORY COMMUNICATION ON THE INTERNET AND PERSONALITY, Prof. Dr. Vladimir Gladyshev, Assos. Prof., PhD Alena Kuznetsova, South Ural State University - National Research University, Russia	465

60. CORPUS DIONYSIACUM – “PLUS PLATONIZANS QUAM CHRISTIANIZANS”? A RE-EVALUATION, Ionut CHIRCALAN, Ovidius University of Constanta, Romania	473

61. EGALITARIANISM AND ELITISM IN THE CONTEXT OF THE JUSTICE PROBLEM, Karabushchenko Pavel, Lebedeva Irena, Bicharova Maria, Priorova Irina, Podvoisky Leonid, Caspian Institute of Sea and River Transport, Russia	481
62. EPISTEMOLOGICAL TRIAD IN CULTURAL ANTHROPOLOGY AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT, Nikolay Petyaev, Vladimir Budanov, Institute of Philosophy of Russian Academy of Sciences, Russia.....	489
63. FOR THE ISSUES OF THE WORLDVIEW ONLINE FOREIGN LANGUAGE LEARNING, Assist. Prof. Dr. Irma Bagrationi, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia	497
64. HERMENEUTIC TRADITION AND CONCEPTUAL IDEA OF DISCOURSE IN THE WORKS OF EUROPEAN THINKERS OF XIX-XX CENTURIES, Rotanova Mira, Fedorova Marina, Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	505
65. HUMAN – THING –HUMAN': HUMANISTIC POTENTIAL OF THE BRAND, Ekaterina Milyaeva, Ulyana Sidorova, South Ural State University, Russia	513
66. INFORMATION PROCESSES IN THE PUBLIC CONSCIOUSNESS: CORRELATION RATIONAL AND IRRATIONAL, Sergey Vladimirovich Kushchenko, Novosibirsk State Technical University, Russia	521
67. INNOVATIVE CULTURE: NATURE, STRUCTURE, IMPLEMENTATION, Oksana Arkhipovna Belenkova, Lyubov Ilinichna Vanchukhina, Tatyana Borisovna Leybert, Southern Federal University, Russia.....	531
68. J. G. FICHTE'S PHILOSOPHY AND TRADITION OF RUSSIAN CLASSICAL ANARCHISM, Prof. Dr. I.I. Evlampiev, Dr. V.A. Kupriyanov, Russian Academy of Sciences, Russia	539
69. MONOMYTH AND HERO'S IMAGE TRANSFORMATION IN VIDEOGAMES, Ekaterina Galanina, Alexander Vetushinskiy, Tomsk Polytechnic University, Russia.....	547
70. ON NARRATIVE IDENTITY, Vinicio Busacchi, University of Cagliari, Italy.....	555
71. ON PERSONAL IDENTITY AND IMAGINATION, Vinicio Busacchi, University of Cagliari, Italy.....	565
72. ON RELATIONS BETWEEN COLD AND CIVILIZATION BASED ON THE „WISSENSCHAFTSLEHRE“ BY J.G. FICHTE AND IDEAS OF RUSSIAN AN-THROPOLOGISTS, Prof. Dr. Uliana Vinokurova, Assoc. Prof. Dr. Sviatoslav Shachin, Mgr. Galina Alekseeva, Arctic State Institute of Arts and Culture, Russia	573

73. PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF THE DETECTIVE GENRE , Valeria Buryakovskaya, Lyudmila Shcheglova, Sergey Pigalev, Natalya Shipulina, Volgograd State Socio-Pedagogical University, Russia	581
74. PHILOSOPHICAL CONTEMPLATION IN THE DAILY LIFE: THE ACHIEVING OF INTERNAL DIMENSION , Sergey Borisov, South Ural State Humanitarian-Pedagogical University, Russia.....	589
75. PHILOSOPHY OF THE MODERN ERA AND VIDEOGAMES: THE "DISENCHANTMENT OF THE WORLD" MYTH , Ekaterina Galanina, Alexey Salin, Tomsk Polytechnic University, Russia	597
76. POST-NONCLASSICAL UNDERSTANDING OF THE CATEGORY "QUALITY" IN INNOVATICS: TRANSDISCIPLINARY ASPECT , Mayakova Anna, Semenikhina Elena, Southwest State University, Russia	605
77. POST-NONCLASSICAL UNDERSTANDING OF THE CATEGORY "QUALITY" IN THE SYSTEM OF PUBLIC PROCUREMENT IN RUSSIA: TRANSDISCIPLINARY ASPECT , Mayakova Anna, Semenikhina Elena, Southwest State University, Russia.....	613
78. SHAME AS A PERSON'S SOCIALIZATION FACTOR IN THE CONTEXT OF PHYLOGENESIS AND ONTOGENESIS , Zeleeva V.P., Zeleev R.M., Kazan (Volga Region) Federal University, Russia	621
79. SOCIAL PHOBIA IN TERMS OF PHILOSOPHICAL PRACTICE , Assos. Prof. K.E. Rezvushkin, Assist. V.A. Klenovskaya, Assos. Prof. E.V. Grednovskaya, Assos. Prof. A.Yu. Markina, South Ural State University, Russia	629
80. THE BEAUTY AS THE MYSTERY OF CULTURE , Nada Marji, RUDN University, Russia.....	637
81. THE CONSTRUCTIVIST METHODOLOGY OF RESEARCHING THE STRUCTURES OF CONSCIOUSNESS , Sergey Borisov, Veronica Bogdanova, South Ural State Humanitarian-Pedagogical University, Russia	643
82. THE FORMATION LEVELS OF THE AXIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MEDIA SPACE , Victoriya Valentinovna Kotlyarova, Don State Technical University, Russia	653
83. THE METHODS OF PHILOSOPHICAL PRACTICE AND PHILOSOPHICAL COUNSELING IN MODERN UNIVERSITY , Assoc. Prof. Dr. Regina Penner, South Ural State University - National Research University, Russia	661
84. THE ORTHODOX PILGRIMAGE IN THE MODERN GLOBAL WORLD , Fedorova M., Rotanova M., Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	669

85. THE PHENOMENON OF INCLUSION IN THE PERSPECTIVE OF PHILOSOPHICAL REFLECTION: RUSSIA ON THE WAY TO THE ACCEPTING SOCIETY , As.prof.,Ph.D., Natalia E. Sudakova, Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Russia.....	677
86. THE PHISICALIST THEORY OF CONSCIOUSNESS: THE ADVANTAGES OF "NEUROBIOLOGICAL NATURALISM" , Assistant prof. Uskova Ekaterina, Ural Federal University named after the first President of Russia B. N. Yeltsin, Russia	685
87. THE PROBLEM OF THE RESPONSIBILITY IN THE MODERN THEORY OF MORALITY , Tsepeleva N.P., URAL FEDERAL UNIVERSITY, Russia	693
88. THE PROBLEM OF PUBLIC AND PRIVATE IN THE «DIGITAL REALITY» AGE , Kuznetsova E., Semenov E., Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	699
89. THE REASON AND MOTIVATION : THE GENERAL AND SPECIAL , Assoc. Prof. Dr. Sergey Vladimirovich Kushchenko, Novosibirsk State Technical University, Russia.....	707
90. THE RELATIONSHIP WITH THE OTHER AND THE PROBLEM OF CONSCIENCE: H. ARENDT VS. M. HEIDEGGER , Oleg Pankratiev, Kira Silaeva, Vsevolod Rybakov, ITMO University, Russia.....	715
91. THE TRIUMPH OF THE AMOEBAS ABOUT MEN, AMOEBAS, AND LANGUAGE. , Carlos de Azambuja Rodrigues, Fine Arts - Federal University of Rio de Janeiro, Brazil	723
92. VIROLOGICAL EPISTEMOLOGY: FIVE PRINCIPLES OF KNOWLEDGE-VIRUS , Ivan Belonogov, Vladimir Budanov, Institute of Philosophy of Russian Academy of Sciences, Russia	733
93. DEATH AND SUFFERING FROM TERRORISM (CHARLIE HEBDO CASE) , Prof. Vasil Gluchman, University of Presov, Faculty of Arts, Slovakia.....	741

SECTION MEDIEVAL AND RENAISSANCE STUDIES

94. THE PHENOMENON AND THE PROTOTYPE OF ALCHEMY , Assoc. Prof. Marina Vorontsova, Assoc. Prof. Vladimir Vinokurov, Lomonosov Moscow State University, Russia.....	751
95. 'WAR OF THE KNIGHTS' OF JOHANN STERNHALS AND ALCHEMICAL NATURE OF MONEY , Assoc. Prof. Vladimir Vinokurov, Assoc. Prof. Marina Vorontsova, Lomonosov Moscow State University, Russia.....	759

1. The first stage of the research is the selection of the research object. The object of the research is the social phenomenon that is being studied. The selection of the research object is based on the research goals and objectives.

2. The second stage of the research is the selection of the research method. The research method is the way in which the research is conducted. The selection of the research method is based on the research goals and objectives.

3. The third stage of the research is the selection of the research sample. The research sample is the group of individuals that are being studied. The selection of the research sample is based on the research goals and objectives.

4. The fourth stage of the research is the selection of the research instrument. The research instrument is the tool that is used to collect data. The selection of the research instrument is based on the research goals and objectives.

5. The fifth stage of the research is the selection of the research data. The research data is the information that is collected from the research sample. The selection of the research data is based on the research goals and objectives.

6. The sixth stage of the research is the selection of the research analysis. The research analysis is the way in which the research data is analyzed. The selection of the research analysis is based on the research goals and objectives.

7. The seventh stage of the research is the selection of the research conclusion. The research conclusion is the final result of the research. The selection of the research conclusion is based on the research goals and objectives.

8. The eighth stage of the research is the selection of the research report. The research report is the final document that is produced from the research. The selection of the research report is based on the research goals and objectives.

9. The ninth stage of the research is the selection of the research presentation. The research presentation is the way in which the research results are presented to the audience. The selection of the research presentation is based on the research goals and objectives.

10. The tenth stage of the research is the selection of the research evaluation. The research evaluation is the way in which the research is evaluated. The selection of the research evaluation is based on the research goals and objectives.

11. The eleventh stage of the research is the selection of the research conclusion. The research conclusion is the final result of the research. The selection of the research conclusion is based on the research goals and objectives.

SECTION HISTORY

THE PROVINCE OF THE METROPOLITAN SEE OF MARCIANOPOLIS IN *NOTITIAE EPISCOPATUUM*

Lect. Dr. Ionuț Holubeanu

Ovidius University of Constanța, Romania

ABSTRACT

The metropolitan see of Marcianopolis (today's Devnya, in Bulgaria) is referenced in six *Notitiae episcopatum* of the Patriarchate of Constantinople. However, although Marcianopolis used to be the metropolis of the Roman province of Moesia Secunda until 536, its ecclesiastical province is referred to as 'Haemimontus', 'Haemimontus II' or even 'Thracia' in *Notitiae*. Besides, in *Notitia 3* there are displayed the paragraphs of two provinces – 'Haemimontus II' and 'Moesia I' – whose sees were located in the territory of the civil Moesia Secunda. Taking into account all these clues, *Notitiae* appear to be rather puzzling documents.

This investigation was designed mainly to clarify the name of the province of the metropolitan see of Marcianopolis in the original (now-lost) *Notitia*. To achieve this purpose, the author first sets forth the recent knowledge of the ecclesiastical organization at lower Danube in the 4th-6th centuries. Actually, there was never in existence more than one great metropolis in the territory of the civil Moesia Secunda. The see of Marcianopolis had been the metropolis of the province until 536 when it lost the rank on behalf of the see of Odessos. Therefore, any information concerning the metropolitan see of Marcianopolis cannot be dated later than the year 536.

In the second part of the article, the author examines what province the sees lying in the civil Moesia Secunda were assigned to in the documents (others than *Notitiae*) written in the 4th-6th centuries. This survey reveals that this province was referred to as 'Moesia Secunda' or, in an abbreviated form, 'Moesia', both before and after 536.

On the basis of this evidence, it is concluded that the name of the ecclesiastical province of the metropolitan see of Marcianopolis was always 'Moesia Secunda' (or the abbreviated 'Moesia'), but never 'Haemimontus', 'Haemimontus II' or 'Thracia'. Thus, it is very likely that the latter names are the result of compilers' or copyists' errors in *Notitiae*.

Keywords: *Notitiae episcopatum*, Moesia Secunda, Marcianopolis

INTRODUCTION

Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae are some of the most important documents related to Church organization in the Eastern Roman Empire. They are old lists of the sees under the Patriarchate of Constantinople. However, given that none of the existing *Notitiae* is a *clean* document their interpretation proves to be a difficult task.

The new knowledge related to the evolution of the Church organization in the Roman provinces at the lower Danube – Moesia Secunda and Scythia – during the 4th-7th centuries allow some clarification on the data displayed in *Notitiae*. The aim of the present investigation is to identify what province the metropolitan see of Marcianopolis was assigned to in the original Epiphanius of Constantinople (520-535)'s *Notitia*. This now-lost document had been drawn up sometime between 527 and 535, in the first decade of Justinian I's reign (527-565). All data concerning the metropolitan see of Marcianopolis in the existing *Notitiae* derive from Epiphanius' [1].

THE METROPOLITAN SEE OF MARCIANOPOLIS IN *NOTITIAE*

The metropolitan see of Marcianopolis is referenced in six *Notitiae episcopatum* – nos. 1-6 (in Darrouzès' edition, used in this paper). Its name is displayed both in the list of the metropolitan sees and in the section of the sees in every province. However, although Marcianopolis used to be the administrative metropolis of the Roman province of Moesia Secunda, in *Notitiae* its province is called 'Haemimontus', 'Haemimontus II', 'Thracia' or even 'Europa' (in fact 'Rhodope') and 'Insulae'. Besides, in *Notitia* 3, there are shown paragraphs of two provinces – 'Haemimontus II' (Αἰμίμοντος β') and 'Moesia I' (Μυσία α') – whose sees were located in the territory of the civil Moesia Secunda. Haemimontus II had Marcianopolis as a great metropolis, while Moesia I had Odessos (today's Varna, in Bulgaria) [2].

These data has puzzled some scholars. Few of them supposed that two synchronous ecclesiastical provinces were in existence in the territory of the civil Moesia Secunda in a certain historical stage. Others, refuting this thesis, still admitted that there was a period when the ecclesiastical province of Marcianopolis had the name 'Haemimontus II' [3].

We must first precisely consider the name of the ecclesiastical province of the metropolitan see of Marcianopolis in every *Notitia*:

Notitia 1

The list of the metropolitan sees (no. 37): ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου, but in the manuscript *A* (*Hierol. Patr.* 39), Εὐρώπης <Ροδόπης>];

The paragraph of Marcianopolis (no. 444): ἐπαρχία <τῆς αὐτῆς> [sc. Αἰμιμόντου, but in the manuscripts *A* and *L* (*Lipsiens. Rep.* I 17) νήσων Κυκλάδων],

Notitia 2

The list of the metropolitan sees (no. 36) - ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου]

The paragraph of Marcianopolis (no. 512) - ἐπαρχία Αἰμιμόντου

Notitia 3:

The list of the metropolitan sees (no. 47) - ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Θράκης]

The list of the metropolitan sees (no. 50) - ἐπαρχία Αἰμιμόντου

The paragraph of Marcianopolis (no. 727) - ἐπαρχία Αἰμιμόντου β'

Notitia 4

The list of the metropolitan sees (no. 37) - ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου]

The paragraph of Marcianopolis (no. 462) - ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου]

Notitia 5

The list of the metropolitan sees (no. 32) - ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου]

Notitia 6

The list of the metropolitan sees (no. 32) - ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Ἑμμιούντων, i.e. Αἰμιμόντου] [2].

As one can see, most of *Notitiae* place the metropolitan see of Marcianopolis in the ecclesiastical province of 'Haemimontus'. In one case, there is additional information, namely 'II' – 'Haemimontus II'. In another *Notitia*, the province is called 'Thracia'. As far as the names 'Europa' – in fact, 'Rhodope' – and 'Insulae' are concerned, they are clearly the result of copyists' errors. A transposition of the lines occurred in the column of the provinces in the list of the metropolitan sees in manuscript *A*. Also, in the last section of the document in manuscripts *A* and *L*, the distinctive paragraph of Haemimontus of the metropolitan see of Hadrianopolis disappeared since its content was attached to the previous paragraph of Insulae [2]. Following this merging, the words τῆς αὐτῆς in front of the paragraph of Marcianopolis got a new meaning, namely νήσων Κυκλάδων (of Insulae), instead of Αἰμιμόντου (of Haemimontus).

THE RANK OF THE SEE OF MARCIANOPOLIS

Very important to this issue is the new knowledge revealed by the recent investigations of the ecclesiastical organization at lower Danube during the 4th-7th centuries. The main new information is that the see of Marcianopolis lost the metropolitan rank on behalf of the see of Odessos in 536. Actually, Marcianopolis is attested as great metropolis at the First Council of Constantinople (381) [4], at the First Council of Ephesus (431) [5], in Emperor Leo I (457-474)'s *Encyclia* (457/8) (see below) and at the Home Synod in 459/60 [6]. On the other hand, Marcianopolis is displayed as ordinary see subject of Odessos in the paragraph of Moesia I in *Notitia 3* [2]. This suggests that sometime after 459/60 the see of Marcianopolis lost the metropolitan rank on behalf of the see of Odessos.

As far as the see of Odessos is concerned, it appears as ordinary bishopric in *Encyclia* (457/8) [7] and at the Home Synod in 518 [8]. However, in *Novella 120* (9 May 544), it has precedence over the see of Tomis [9]. At that time, Tomis certainly had the rank of great metropolis of the ecclesiastical province of Scythia. One way Odessos could have surpassed the Scythian metropolis in the scheme of organization of the Patriarchate of Constantinople would have been to inherit the metropolitan rank from the see of Marcianopolis. This thesis is consistent with the data in the paragraph of the metropolitan see of Odessos – Moesia I – in *Notitia 3*, where Marcianopolis is listed as suffragan bishopric under Odessos.

This ecclesiastical reorganization certainly occurred sometime between 518 and 544. In the former year Odessos is for the last time shown as ordinary bishopric, while in the latter it is for the first time named as great metropolis. On the other hand, having in mind that Odessos become the administrative center of the new organized *quaestura Iustiniana exercitus* in 536, it is very likely that this was also the year when its see inherited the metropolitan rank from Marcianopolis [1].

Regarding the paragraphs of Moesia I (Μυσία α') and Haemimontus II (Αἰμιμόντος β') in *Notitia 3*, these cannot display two synchronic ecclesiastical provinces as some

scholars have suggested. A piece of evidence in this regard is that Marcianopolis and Novae are listed in both paragraphs [2]. Therefore, in this case, the document certainly sets forth two different historical stages of the same province.

It is also to be noted that, excepting Marcianopolis and Odessos, no other see in the territory of the civil Moesia Secunda is labeled with the metropolitan rank.

To put it briefly, the see of Marcianopolis had preserved the metropolitan rank up to 536. It had also used to be the only great metropolis in the territory of the civil Moesia Secunda until that moment.

THE PROVINCE OF MARCIANOPOLIS IN DOCUMENTS

In the following lines it will be examined what province(s) the metropolitan see of Marcianopolis and its suffragan sees are ascribed to in the existing documents (others than *Notitiae*).

In the subscription list of the First Council of Nicaea (325), Pistus of Marcianopolis' signature is listed under the heading Μυσίας/*Moesiae* [10]. All the same, Martyrius of Marcianopolis' appears in the paragraph of the same province – 'Moesia' – in the list of signatures of the First Council of Constantinople (381) [4].

In the documents related to Nestorian crisis around 431, the metropolitan of Marcianopolis and three of its suffragan bishops were assigned to either 'Moesia' or 'Moesia Secunda'. Specifically, Dorotheus of Marcianopolis is shown as metropolitan bishop of either 'Moesia' or 'Moesia Secunda' (δευτέρα Μυσία/*Mysia secunda*). Then, Iacobus of Durostorum pointed out in one of his signatures at the First Council of Ephesus (431) that he is bishop in 'Moesia'. All the same, Valerianus and Eudocius are referred to as suffragan bishops in 'Moesia' [11].

In *Encyclia* (457/8), Valerianus of Marcianopolis is suggested as metropolitan bishop of 'Moesia Secunda'. His rank is revealed by the fact that he was the only addressee of Emperor Leo I's letter in Moesia Secunda. As far as the name of his province is concerned, it is displayed in the letter dispatched to Leo I by Valerianus' suffragans [7].

The subscription list of the Home Synod in 518 is the last known document before 536 having shown the name of the province of Marcianopolis. Here, Amantius of Nicopolis ad Istrum pointed out the name of his province, namely 'Moesia Secunda' [12]. At that time, the see of Nicopolis ad Istrum used to be subject of Marcianopolis.

Valuable on the issue is also what province(s) the metropolitan see of Odessos is referred to in documents from 536 onwards. Thus, Emperor Justinian I pointed out that Odessos is a Church of Moesia (*ecclesiae Mysiae*) in *Novella* 65 (23 March 538) [13]. Odessos is also shown as autocephalous archbishopric of 'Moesia' in four *Notitiae* (i.e. 1-2, 4-5) [2]. This information reflects the situation at the end of Slavo-Avar invasion – c. 612 [1].

The only exception is the name 'Moesia I' ascribed to the province of Odessos in *Notitia* 3. Very likely, the archetype of this paragraph was part of a (now-lost) *Notitia* created around 536, under Patriarch Menas of Constantinople (536-552) [1]. However, given that in *Novella* 11 (14 April 535) the real Moesia I (*Mysia prima*) is credited by Emperor Justinian I under the jurisdiction of the new organized Archbishopric of Justiniana Prima [14], it can be surmised that the name 'Moesia I' in *Notitia* 3 is just a corrupted form of 'Moesia' or 'Moesia II' in the original Menas' *Notitia*.

'Moesia Secunda' and 'Moesia' should not to be considered two different provinces. The latter name is just an abridged form of the prior. This can be inferred from the fact that they are used in documents for this civil province too. Thus, in *Novellae*, Emperor Justinian I used these names alike when invoking the civil Moesia Secunda [15]. On the other hand, this also shows that the name of the ecclesiastical province bears full resemblance to that of the civil.

Therefore, the province of the metropolitan see of Marcianopolis is called 'Moesia Secunda'/'Moesia' at least until 518. The province of Odessos, inheriting the metropolitan rank from Marcianopolis, is also called 'Moesia' after 536. Additionally, neither 'Haemimontus (II)' nor 'Thracia' were referred to as provinces of the metropolitan see of Marcianopolis in any document other than *Notitiae*.

On the basis of this evidence, one would assume that the name of the ecclesiastical province in the territory of the civil Moesia Secunda remained unchanged throughout the 6th century. It was 'Moesia Secunda' in the extended form and 'Moesia' in the abridged. As far as the names 'Haemimontus (II)' and 'Thracia' in *Notitiae* are concerned, they seem to be results of compilers' or copyists' errors.

It is to be noted that the name 'Moesia II' (Μυσία β') is also referenced in *Notitiae*. Specifically, the see of Drizipara is displayed in *Notitia* 3 as autocephalous archbishopric in this province. Certainly, this information is also the result of a compiler's or copyist's error. In fact, Drizipara was a city in the Roman province of Europa and it is attested as autocephalous archbishopric there in four other *Notitiae* (i.e. 1-2, 4-5) [2]. However, this wrong information has a value since it shows that at least in one of the original (now-lost) *Notitiae* the extended form 'Moesia II' was also used. Thus, it is likely that either the metropolitan see of Marcianopolis, either that of Odessos, or rather both of them were listed as sees of 'Moesia II' in the original *Notitiae*.

CONCLUSIONS

The above investigation allows for the following conclusions:

1. The ecclesiastical province of the metropolitan see of Marcianopolis was never called 'Haemimontus', 'Haemimontus II' or 'Thracia'. Very likely, these names in the existing *Notitiae* are results of compilers' or copyists' errors since they are not in keeping with the evidence in any other historical source.
2. The name of the ecclesiastical province in the territory of the civil Moesia Secunda remained unchanged throughout the 4th-6th centuries. It was 'Moesia Secunda', in the extended form, or 'Moesia', in the abridged. This name bears full resemblance to that of the civil province.
3. The line of Marcianopolis in the list of the metropolitan sees in the original Epiphanius of Constantinople' *Notitia* seems to have been ἐπαρχία Μυσίας β' - ὁ Μαρκαννουπόλεως, and that of Odessos in Menas' ἐπαρχία Μυσίας β' - ὁ Ὀδυσσοῦ.
4. The present investigation confirms the hypothesis that some errors slipped into the existing *Notitiae* during the drafting and copying process. However, by correlating the data in these documents to those in other sources, it could be provided less known information concerning the ecclesiastical organization in the Patriarchate of Constantinople in different historical stages.

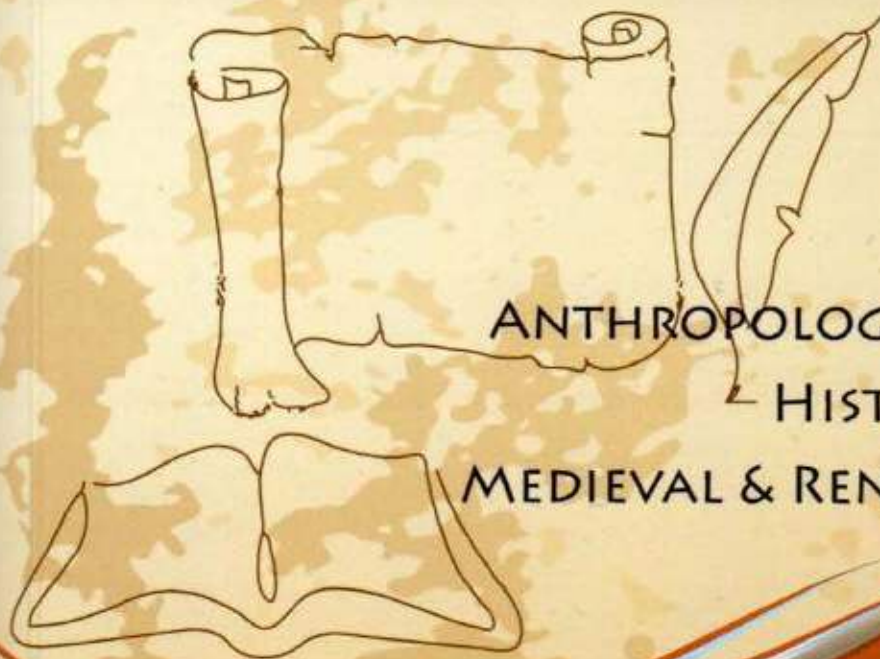
REFERENCES

- [1] Holubeanu I., Interpreting Notitiae Episcopatum, In *4th International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2017. Conference Proceedings*, vol. 2/II, Albena, pp. 279-284, 2017; Holubeanu I., Organizarea bisericească în Scythia și Moesia Secunda în secolele IV-VII, București, 2018.
- [2] Darrouzès J., *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981.
- [3] Darrouzès J., *Notitiae episcopatum...*, pp. 28 (no. 44), 31 (no. 36); Fedalto G., *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, vol. 2, Padova, p. 341, 1988; Nikolova B., The Church of Odessos-Varna between Byzantium, the Bulgarian Tsardom and the Patriarchate of Constantinople, In *Études Balkaniques*, 1-2, pp. 96-98, 1998; Olteanu S., Toponime procopiene, In *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 58/1-2, pp. 76-79, 2007; Zugravu N., *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis*, Iași, p. 641 (n. 14), 2008.
- [4] Honigsmann E., *Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople*, In *Byzantion*, vol. XI, pp. 442-446, 1936.
- [5] *Acta Conciliorum Oecumenicorum (=ACO)*, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. I/1.5, p. 123¹⁰, 1927; t. I/4, pp. 31²⁸, 37 (no. 6), 45 (no. 21), 164³⁶, 165¹¹, 203³¹⁻³⁴, 1922-1923.
- [6] Schwartz E., *Publizistische sammlungen zum acacianischen schisma*, München, p. 176, n. 1 (no. 7), 1934.
- [7] ACO, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. II/5, pp. 24¹⁵, 32¹⁻², 1936.
- [8] ACO, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. III, p. 66²³ (no. 36), 1940.
- [9] *Iustiniani Novellae [Corpus Iuris Civilis, vol. 3 (=CJC 3)*, Schöll R. (Ed.), Berolini, p. 588⁴⁻⁸, 1912].
- [10] Gelzer H., Hilgenfeld H., Cuntz O., *Patrum nicaenorum nomina Latinae, Graece, Coptice Syriace, Arabice, Armeniace*, Leipzig, pp. LXIV (no. 207), 52 (no. 205), 53 (no. 204), 1898.
- [11] On Dorotheus, see ACO, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. I/1.3, p. 38⁶⁻⁷, 1927; t. I/1.5, p. 15⁹; t. I/3, p. 177¹⁷⁻¹⁸, 1929; t. I/4, pp. 28²³ (no. XII), 31²⁸, 114⁹, 144¹⁰, 164³⁶, 165¹¹; t. I/5.2, p. 368³⁸, 1924-1926. On Iacobus, see ACO, t. I/4, p. 28³⁵. On Valerianus and Eudocius, see ACO, t. I/4, p. 203³³.
- [12] ACO, t. III, p. 66¹.
- [13] CJC 3, p. 339².
- [14] *Novella 11*, In CJC 3, p. 94⁵⁻⁸. The province of Moesia under Justiniana Prima is also called 'Moesia Superior' (*Mysia superior*/Μυσία ἡ ἀνωτέρα), see *Novella 131*, In CJC 3, p. 655²⁰⁻²¹.
- [15] On Moesia Secunda, see *Novella 8 (appendix)*, In CJC 3, p. 88¹¹; *Novella 34*, In CJC 3, p. 241⁷. On Moesia, see *Novella 41*, In CJC 3, p. 262^{7, 11, 18, 24}; *Novella 50*, In CJC 3, pp. 293^{13/10, 21, 30/28}, 294^{2, 13/12}; *Novella 65*, In CJC 3, p. 339⁴; *Novella 135*, In CJC 3, p. 690; *Novella 148*, In CJC 3, p. 722¹⁷.

5TH INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES & ARTS
SGEM 2018

CONFERENCE PROCEEDINGS
VOLUME 5

ANCIENT SCIENCE
ISSUE 2.2

ANTHROPOLOGY, ARCHAEOLOGY,
HISTORY, PHILOSOPHY,
MEDIEVAL & RENAISSANCE STUDIES

5th INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES AND ARTS

S G E M 2 0 1 8

CONFERENCE PROCEEDINGS

VOLUME 5

ANCIENT SCIENCE

ISSUE 2.2

ANTHROPOLOGY, ARCHAEOLOGY,
HISTORY, PHILOSOPHY,
MEDIEVAL & RENAISSANCE STUDIES

26 August – 01 September, 2018

Albena Co., Bulgaria

DISCLAIMER

This book contains abstracts and complete papers approved by the Conference Review Committee. Authors are responsible for the content and accuracy.

Opinions expressed may not necessarily reflect the position of the International Scientific Council of SGEM.

Information in the SGEM 2018 Conference Proceedings is subject to change without notice. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, for any purpose, without the express written permission of the International Scientific Council of SGEM.

Copyright © SGEM2018

All Rights Reserved by the SGEM International Multidisciplinary Scientific Conference on
SOCIAL SCIENCES and ARTS

Published by STEF92 Technology Ltd., 51 "Alexander Malinov" Blvd., 1712 Sofia, Bulgaria

Total print: 5000

ISBN 978-619-7408-53-9

ISSN 2367-5659

DOI: 10.5593/sgemsocial2018/2.2

**SGEM INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES AND ARTS**

Secretariat Bureau

E-mail: sgem@sgemsocial.org

URL: www.sgemsocial.org

ORGANIZERS & SCIENTIFIC PARTNERS

- EUROPEAN ACADEMY OF SCIENCES, ARTS AND LETTERS
- THE CZECH ACADEMY OF SCIENCES
- POLISH ACADEMY OF SCIENCES
- SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES
- SCIENCE COUNCIL OF JAPAN
- RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES
- LATVIAN ACADEMY OF SCIENCES
- ACADEMY OF FINE ARTS ZAGREB, CROATIA
- CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- ACADEMY OF FINE ARTS AND DESIGN IN BRATISLAVA
- RUSSIAN ACADEMY OF ARTS
- BULGARIAN CULTURAL INSTITUTE - VIENNA, AUSTRIA
- BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
- SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
- NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
- ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA
- MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- GEORGIAN ACADEMY OF SCIENCES
- TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE ANCIENCE SCIENCE

- Prof. dr hab. Aleksander Bursche, Poland
- Prof Andrey Yuryevich Dvornichenko, Russia
- Prof. UG, dr hab. Arkadiusz Janicki, Poland
- Prof Dr. Carmen Castilla Vázquez, Spain
- Prof Christer Lindberg, Sweden
- Prof. Francesca Ghedini, Italy
- Prof. Gonzalo Aranda Jiménez, Spain

- Prof. dr hab. Ilona Skupińska, Poland
- Prof. DSc Illia Todev, Bulgaria
- Prof. PhDr. Jaroslav Hroch, CSc., Czech Republic
- Prof. DSc Lozanka Peicheva, Bulgaria
- Prof Lamprinoudakis Vassilis, Greece
- Prof. DSc Nina Atanassova, Bulgaria
- Prof. DSc. Vesselin Petrov, Bulgaria
- Assoc. Prof. Ihor Karivets, Ukraine
- Assoc. prof. Liudmil Vagalinski, PhD, Bulgaria
- Assoc. Prof. Senka Božić-Vrbančić, Croatia
- PhDr. Karol Pieta, DrSc, Slovakia
- PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Slovakia

CONFERENCE PROCEEDINGS CONTENTS

SECTION ANTHROPOLOGY

1. **ACCESS TO LANDS AND NATURAL RESOURCES OF TRADITIONAL COMMUNITIES OF YAKUTIA**, Research Prof., Dr. Tuyara Gavril'yeva, Assist. Prof. Dr. Zhanna Degteva, Dr. Sardana Boyakova, Dr. Tatyana Mostakhova, Nikita Bochkarev, North-Eastern Federal University named after Maksim Ammosov, Russia 3
2. **AN ANTHROPOLOGICAL MARKER FOR MIGRATIONS IN CATACOMB CULTURE ARCHAEOLOGICAL COMPLEXES FROM THE LOWER VOLGA KURGAN CEMETERIES**, Prof. Alexandr Dyachenko, prof. Evgeny Pererva, Volgograd State University, Russia 11
3. **CULTURE OF THE ETHNOLOCAL COMMUNITY OF EVENS OF KAMCHATKA: TRADITIONS AND INNOVATIONS (BASED ON FOLKLORE AND ETHNOGRAPHIC EXPEDITIONS)**, Alekseeva Sardaana A., Belyaeva Maria E., Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russia..... 19
4. **DIET OF THE NORTH-EASTERN CHUKOTKA REINDEER HERDERS: THE CHANGE OF FOOD AUTONOMY REGIME**, Dr. Elena Davydova, Dr. Vladimir Davydov, Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography, Russia 27
5. **ENERGY OF SHARING AMONG THE EVENKIS OF SIBERIA**, Anna Sirina, Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences, Russia35
6. **ETHICAL CONSIDERATIONS ON WORK - BETWEEN INSTRUMENTALIZATION AND RESPECT FOR THE DIGNITY OF THE HUMAN PERSON**, Nadia-Elena Vacaru, Alexandru-Iulian Ciobanu, Universite Laval, Canada 43
7. **CUSTOMS AND CEREMONIES RELATED TO REINDEER AND SOME ISSUES ON THE ORIGIN AND DOMESTICATION OF REINDEER IN YAKUTIA**, Anatoly A. Alekseev, Piers Vitebsky, Varvara Alexeeva, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia 51
8. **NORTHERN TUNGUSES' GEOCULTURAL SPACE: COMMUNICATIVE PRACTICES, BEHAVIORAL STRATEGIES, ETHNIC IDENTITY**, Alekseeva Sardaana A., Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russia 59
9. **OVERCOMING RISKS OF "DIALOGUE GAPS" IN NON-LINEAR CULTURAL ENVIRONMENT**, Full Professor, Doctor of Philosophy Astafyeva O.N., RUSSIAN PRESIDENTIAL ACADEMY OF NATIONAL ECONOMY AND PUBLIC ADMINISTRATION, Russia.....69

10. PALEOPATHOLOGY OF THE CIMMERIAN POPULATION FROM UNDER THE BURIAL MOUNDS OF THE LOWER VOLGA REGION, Pererva Evgeni, RUSSIAN PRESIDENTIAL ACADEMY OF NATIONAL ECONOMY AND PUBLIC ADMINISTRATION, Russia.....	77
11. PROBLEMS IN CONTEMPORARY CULTURE TEACHING WITHIN THE SCOPE OF SYSTEM-SYNERGETIC PARADIGM: CURRENT CHALLENGES OF MODERNITY, Iia Pokatilova, Sargylana Valentinovna, Sardaana Alekseeva, North-Eastern Federal University in Yakutsk, Russia	85
12. SECRETS OF SHAMANIC RITUAL FLAME, Anatoly A. Alekseev, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia	93
13. SOCIAL ACTION, COMMITMENT AND LOVE OF NEIGHBOUR - A SOLIDARITY FOR MIGRANTS, Nadia-Elena Vacaru, Alexandru-Iulian Ciobanu, Universite Laval, Canada	99
14. SPATIAL MODELS OF HUMAN-ANIMAL RELATIONS IN EASTERN SIBERIAN TAIGA REINDEER HERDING: THE USE OF LANDSCAPE AND INFRASTRUCTURE IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC CHANGE, Prof. Dr. Konstantin Klovov, Dr. Vladimir Davydov, Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography, Russia	107
15. SPATIAL ORGANIZATION OF ETHNOCULTURAL LANDSCAPE IN THE TRADITIONAL CULTURE OF VILUSSIAN YAKUTS, Zhanna Degteva, Iurii Danilov, North-Eastern Federal University named after Maksim Ammosov, Russia	117
16. THE MAN AS A MIGRANT IN THIS WORLD TOWARDS THE KINGDOM OF GOD. A BIBLICAL-ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE, Vatamanu Catalin, Alexandru Ioan Cuza University, Romania	123
17. THE MECHANISMS OF FAMILY VALUES FORMATION IN THE CULTURAL AND RELIGIOUS TRANSGRESSION, Assoc. Prof. Michael S. Topchiev, Assoc. Prof. Mariya M. Bicharova, Caspian Institute of Sea and River Transport, Russia	131
18. THE PECULIARITIES OF TECHNOLOGY IN KEEPING THE REINDEERS IN THE MOUNTAINOUS-TAIGA ZONE OF YAKUTIA, Alekseev Afanasij, Vitebsky Piers, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia	139
19. THE VOICE OF GOD AND ITS ANTHROPOMORPHIC REPRESENTATION IN THE JEWISH AND CHRISTIAN ART, Vatamanu Catalin, Alexandru Ioan Cuza University, Romania	145

20. TRADITIONAL YAKUT FESTIVAL YISYIAKH IN MODERN CULTURAL LANDSCAPE., Aital Yakovlev, Kapitolina Yakovleva, Aitalyna Slepova, Ivan Antonov, North-Eastern Federal University named after M.K. Ammosov, Russia	153

21. THE TRADITIONAL IDEA OF "AIYY" (THE CREATION) IN THE PEDAGOGICAL PARADIGM OF EDUCATION, Nogovitsyn V., Alekseev A., Alekseeva A., Koryakin N., Makarov B., North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov	159

SECTION ARCHAEOLOGY

22. AN ENGINEERING APPROACH TO THE RECONSTRUCTION OF ROMAN WATER SUPPLY SYSTEMS – A CASE STUDY OF THE CITY OF SALONA AND THE DIOCLETIAN'S PALACE, Jure M. , Katja M., Davor B., Olgica E., University of Split Faculty of Civil Engineering Architecture and Geodesy, Croatia	171

23. THE LEVALLOIS AS A TOOL, Pavel Volkov, Novosibirsk State University, Russia.....	183

24. THE SETTING OF KING'S MENTUHOTEP II MORTUARY TEMPLE AS AN ASSOCIATION WITH OSIRIS CULT IN ANCIENT EGYPT, Valdis Seglins, Agnese Kukela, Baiba Lazdina, University of Latvia, Latvia.....	191

25. "PARS PRO TOTO": AMULET IN THE FORM OF THE DEER'S FOOT IN SCYTHIAN-SIBERIAN ART, Oleg Mitko, Sergey Skobelev, Novosibirsk State University, Russia.....	197

SECTION HISTORY

26. A BRIEF INSIGHT INTO THE HISTORY OF WATER MANAGEMENT FROM URBAN AND RURAL AREAS, Rares Halbac-Cotoara-Zamfir, Politehnica University of Timisoara, Romania	205

27. A PORTRAIT OF PATRIARCH JUSTINIAN PAINTED BY RADIO FREE EUROPE, Gabriel-Stelian Manea, Ovidius University of Constanta, Romania	213

28. ARMENIA PRIMA AND ARMENIA SECUNDA IN THE ORIGINAL EPIPHANIUS' NOTITIA EPISCOPATUUM, IONUT HOLUBEANU, Ovidius University of Constanta, Romania.....	223

29. CHANGE OF THE TAXATION OF BEER PRODUCTION IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY, Kravtsova Elena Sergeevna Vyasovchenko Lubov Ivanovna, Kursk State Medical University, Russia.....	231
30. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE APPROACHES OF RUSSIA AND THE USA TO THE INFORMATIONAL POLICY AS A TOOL OF "SOFT POWER" Ivkina Natalia, RUDN University, Russia	237
31. DEMOGRAPHY OF THE INDIGENOUS POPULATION OF THE YENISEI REGION IN THE XVII–XIX CENTURIES, Skobelev S. G., Novosibirsk State University, Russia	245
32. FORMATION OF KAZAKH-RUSSIAN BILINGUALISM AND EDUCATION: PAGES OF HISTORY, Zharylgapova Dina M., Bakhtikireeva Uldanai M., Kulieva Sheker A., Peoples Friendship University of Russia (RUDN University), Russia	253
33. GERMANY'S MIDDLE EAST STRATEGY AND GEORGIAN-GERMAN RELATIONS IN THE SECOND HALF OF 1918, Prof. Nugzar Zosidze, Prof. Jumber Vardmanidze, Prof. Nadim Varshanidze, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia	261
34. GREAT PATRIOTIC WAR: MORTALITY AND MORBIDITY RATES AMONG THE YAKUT POPULATION (SIBERIA, RUSSIA), Sivtseva S.I., Parfenova O.A., Atlasova S.S., Alekseeva M.Ya., Kurchatova T.T., North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia	271
35. HOW IS HERITAGE CREATED: THE HERITAGE CREATION PROCESS IN SOCIETY, Kurmo Konsa, Tartu Art College, Estonia	281
36. INTERNATIONAL ISSUES UNDER THE PROGRAM AND ACTIVITY OF THE NATIONAL WORKERS' PARTY IN THE PERIOD 1920-1926, Adam Laska, Rzeszow University of Technology, Poland	289
37. LEGAL POLICY OF RUSSIAN EMPIRE IN RESPECT OF LANGUAGE RELATIONS IN XIX – EARLY XX CENTURIES, Michael Akishin, Sergey Skobelev, Novosibirsk State University, Russia	297
38. LEOPOLD CARO'S CONCEPT OF SOCIAL SOLIDARISM IN POLISH ECONOMIC AND SOCIAL THOUGHT IN THE PERIOD 1918-1939, Adam Laska, Rzeszow University of Technology, Poland.....	305
39. MODERN HISTORIOGRAPHERS ON THE RESULTS AND PERSPECTIVES OF STUDYING THE HISTORY OF CIVIL WAR IN RUSSIA, Irina Vasilevna Skipina, Vladimir Vasilevich Moskovkin, Tyumen State University, Russia	313

40. NOMADIC WAY OF LIFE IN THE ETHNO-CULTURAL DEVELOPMENT OF YAKUTIA IN THE XX - EARLY XXI CENTURIES, Yana Sannikova, Alexander Suleymanov, Stepan Grigoriev, Victoria Filippova, Lilia Vinokurova, Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russia	319
41. PUBLIC SCHOOL AS A TOOL OF THE ASSIMILATION OF JEWS IN CENTRAL-EASTERN EUROPE IN 19TH, AND AT THE BEGINNING OF 20TH CENTURY (AS EXEMPLIFIED BY THE CITY OF LVIV), Mirosław Lapot, Akademia imienia Jana Długosza w Częstochowie, Poland	327
42. PUBLIC SCHOOLING IN GALICIA AT THE TURN OF 19th AND 20th CENTURY AS THE BATTLEFIELD AND PLACE OF COLLABORATION BETWEEN POLES, UKRAINIANS AND JEWS, Mirosław Lapot, Kazimierz Redzinski, Akademia imienia Jana Długosza w Częstochowie, Poland	335
43. SOCIAL ACTIVITY OF VLADIMIR ZEMSTVO IN THE SECOND HALF OF THE XIX - THE BEGINNING OF THE XX CENTURY, Assoc. Prof. Marina Gusarova, Murom Institute of Vladimir State University, Russia	343
44. SPECIAL LEGAL STATUS OF STATE EMPLOYEES IN THE FIELD OF FINANCE AND ORGANIZATION OF MANAGEMENT OF REGALIA (MONOPOLY) INCOMES IN RUSSIA IN 1719-1724, Larina Olga Grigoryevna, Emelyanov Alexey Sergeevich, Aleshin Pavel Nikolaevich, Artamonova Vera Olegovna, Southwest State University, Russia	349
45. SPORTS ACROBATICS WITHIN THE STRUCTURES OF THE ASSOCIATION OF RURAL SPORTS TEAMS IN THE DĄBROWA BASIN IN THE YEARS 1975-1989, Daniel Bakota, Jan Długosz University in Częstochowa, Poland	357
46. STRATEGIES FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S MODERNIZATION POLICY (1917-1941), Vladimir Zapariy, Vasily Zapariy, URAL FEDERAL UNIVERSITY, Russia	365
47. TAMGA AS A SOURCE IN THE STUDY OF ETHNOHISTORICAL INTERRELATIONS OF TURKIC TRIBES, Khabizhanova G.B, Omarbekov T.O, Kartayeva T.E, Nogaybaeva M.S, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan	373
48. THE EVOLUTION OF THE HOLY EASTER CELEBRATION IN THE CHRISTIAN WORLD, Balan Dragos Corneliu, Tuca Nicusor, Ovidius University of Constanta, Romania	381
49. THE MEN OF THE CHURCH AND THE GREAT UNION OF 1918. BISHOP MIRON CRISTEA AND METROPOLITAN VASILE MANGRA, Gabriel-Stelian Manea, Ovidius University of Constanta, Romania	389

50. THE PROVINCE OF THE METROPOLITAN SEE OF MARCIANOPOLIS IN NOTITIAE EPISCOPATUUM, IONUT HOLUBEANU, Ovidius University of Constanta, Romania.....	397

51. TRAVELS THROUGH THE WESTERN ALPS IN THE AGE OF GRAND TOUR: ALBANIS BEAUMONT FROM CUNEO TO NICE, Paolo Gerbaldo, University of Turin, Italy.....	403

52. VOCATIONAL SCHOOLING OF PROFESSIONALLY-ACTIVE YOUNG PEOPLE IN CZESTOCHOWA IN THE INTERWAR PERIOD, Izabela Wrona-Meryk, Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland	409

53. WHEN ITALY MEET THE ORIENT.ITALIANS ARTISTS AND THE KINGDOM OF SIAM, Paolo Gerbaldo, University of Turin, Italy	417

SECTION PHILOSOPHY

54. 1968: THE TURN TO NEW PHILOSOPHY IN FRANCE, Kostikova Anna, Lomonosov Moscow State University, Lomonosov Moscow State University, Russia	425

55. A PERFECT COPY OF AN IDEAL SIMULACRUM OR SOCIO-CULTURAL DIMENSION OF KNOWLEDGE, Prof. Ekaterina Prilukova, Assist.Prof. Svetlana Nestertsova, Senior Lecturer Elena Evsina, South Ural State University - National Research University, Russia	433

56. ABOUT THE ECONOMIC FACTORS OF THE PROCESS OF FERTILITY IN CONTEMPORARY RUSSIA, Assis. prof. Igor Malimonov, Assos. prof. Irina Sinkovskaja, Assos. prof. Ludmila Korol, Assos. prof. Dmitriy Rahinskiy, Assis. prof. Julia Shepeleva, Siberian Federal University, Russia	441

57. BOREDOM IN PHILOSOPHICAL PRACTICE AND EXISTENTIAL THERAPY APPROACHES, Assos. Prof. K.E. Rezvushkin, Assist. V.A. Klenovskaya, Assos. Prof. E.V. Grednovskaya, South Ural State University, Russia	449

58. COEXISTENCE BETWEEN HUMAN AND POSTHUMAN IN TRANSHUMANISM: THE BASIC SCENARIOS, Assoc. Prof. Dr. Artur Dydrov, South Ural State University - National Research University, Russia	457

59. COMPENSATORY COMMUNICATION ON THE INTERNET AND PERSONALITY, Prof. Dr. Vladimir Gladyshev, Assos. Prof., PhD Alena Kuznetsova, South Ural State University - National Research University, Russia	465

60. CORPUS DIONYSIACUM – “PLUS PLATONIZANS QUAM CHRISTIANIZANS”? A RE-EVALUATION, Ionut CHIRCALAN, Ovidius University of Constanta, Romania	473

61. EGALITARIANISM AND ELITISM IN THE CONTEXT OF THE JUSTICE PROBLEM, Karabushchenko Pavel, Lebedeva Irena, Bicharova Maria, Priorova irina, Podvoisky Leonid, Caspian Institute of Sea and River Transport, Russia	481
62. EPISTEMOLOGICAL TRIAD IN CULTURAL ANTHROPOLOGY AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT, Nikolay Petyaev, Vladimir Budanov, Institute of Philosophy of Russian Academy of Sciences, Russia.....	489
63. FOR THE ISSUES OF THE WORLDVIEW ONLINE FOREIGN LANGUAGE LEARNING, Assist. Prof. Dr. Irma Bagrationi, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia	497
64. HERMENEUTIC TRADITION AND CONCEPTUAL IDEA OF DISCOURSE IN THE WORKS OF EUROPEAN THINKERS OF XIX-XX CENTURIES, Rotanova Mira, Fedorova Marina, Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	505
65. HUMAN – THING –HUMAN': HUMANISTIC POTENTIAL OF THE BRAND, Ekaterina Milyaeva, Ulyana Sidorova, South Ural State University, Russia	513
66. INFORMATION PROCESSES IN THE PUBLIC CONSCIOUSNESS: CORRELATION RATIONAL AND IRRATIONAL, Sergey Vladimirovich Kushchenko, Novosibirsk State Technical University, Russia	521
67. INNOVATIVE CULTURE: NATURE, STRUCTURE, IMPLEMENTATION, Oksana Arkhipovna Belenkova, Lyubov Ilinichna Vanchukhina, Tatyana Borisovna Leybert, Southern Federal University, Russia.....	531
68. J. G. FICHTE'S PHILOSOPHY AND TRADITION OF RUSSIAN CLASSICAL ANARCHISM, Prof. Dr. I.I. Evlampiev, Dr. V.A. Kupriyanov, Russian Academy of Sciences, Russia	539
69. MONOMYTH AND HERO'S IMAGE TRANSFORMATION IN VIDEOGAMES, Ekaterina Galanina, Alexander Vetushinskiy, Tomsk Polytechnic University, Russia.....	547
70. ON NARRATIVE IDENTITY, Vinicio Busacchi, University of Cagliari, Italy.....	555
71. ON PERSONAL IDENTITY AND IMAGINATION, Vinicio Busacchi, University of Cagliari, Italy.....	565
72. ON RELATIONS BETWEEN COLD AND CIVILIZATION BASED ON THE „WISSENSCHAFTSLEHRE“ BY J.G. FICHTE AND IDEAS OF RUSSIAN AN-THROPOLOGISTS, Prof. Dr. Uliana Vinokurova, Assoc. Prof. Dr. Sviatoslav Shachin, Mgr. Galina Alekseeva, Arctic State Institute of Arts and Culture, Russia	573

73. PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF THE DETECTIVE GENRE , Valeria Buryakovskaya, Lyudmila Shcheglova, Sergey Pigalev, Natalya Shipulina, Volgograd State Socio-Pedagogical University, Russia	581
74. PHILOSOPHICAL CONTEMPLATION IN THE DAILY LIFE: THE ACHIEVING OF INTERNAL DIMENSION , Sergey Borisov, South Ural State Humanitarian-Pedagogical University, Russia.....	589
75. PHILOSOPHY OF THE MODERN ERA AND VIDEOGAMES: THE "DISENCHANTMENT OF THE WORLD" MYTH , Ekaterina Galanina, Alexey Salin, Tomsk Polytechnic University, Russia	597
76. POST-NONCLASSICAL UNDERSTANDING OF THE CATEGORY "QUALITY" IN INNOVATICS: TRANSDISCIPLINARY ASPECT , Mayakova Anna, Semenikhina Elena, Southwest State University, Russia	605
77. POST-NONCLASSICAL UNDERSTANDING OF THE CATEGORY "QUALITY" IN THE SYSTEM OF PUBLIC PROCUREMENT IN RUSSIA: TRANSDISCIPLINARY ASPECT , Mayakova Anna, Semenikhina Elena, Southwest State University, Russia.....	613
78. SHAME AS A PERSON'S SOCIALIZATION FACTOR IN THE CONTEXT OF PHYLOGENESIS AND ONTOGENESIS , Zeleeva V.P., Zeleev R.M., Kazan (Volga Region) Federal University, Russia	621
79. SOCIAL PHOBIA IN TERMS OF PHILOSOPHICAL PRACTICE , Assos. Prof. K.E. Rezvushkin, Assist. V.A. Klenovskaya, Assos. Prof. E.V. Grednovskaya, Assos. Prof. A.Yu. Markina, South Ural State University, Russia	629
80. THE BEAUTY AS THE MYSTERY OF CULTURE , Nada Marji, RUDN University, Russia.....	637
81. THE CONSTRUCTIVIST METHODOLOGY OF RESEARCHING THE STRUCTURES OF CONSCIOUSNESS , Sergey Borisov, Veronica Bogdanova, South Ural State Humanitarian-Pedagogical University, Russia	643
82. THE FORMATION LEVELS OF THE AXIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MEDIA SPACE , Victoriya Valentinovna Kotlyarova, Don State Technical University, Russia	653
83. THE METHODS OF PHILOSOPHICAL PRACTICE AND PHILOSOPHICAL COUNSELING IN MODERN UNIVERSITY , Assoc. Prof. Dr. Regina Penner, South Ural State University - National Research University, Russia	661
84. THE ORTHODOX PILGRIMAGE IN THE MODERN GLOBAL WORLD , Fedorova M., Rotanova M., Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	669

85. THE PHENOMENON OF INCLUSION IN THE PERSPECTIVE OF PHILOSOPHICAL REFLECTION: RUSSIA ON THE WAY TO THE ACCEPTING SOCIETY , As.prof.,Ph.D., Natalia E. Sudakova, Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Russia.....	677
86. THE PHISICALIST THEORY OF CONSCIOUSNESS: THE ADVANTAGES OF "NEUROBIOLOGICAL NATURALISM" , Assistant prof. Uskova Ekaterina, Ural Federal University named after the first President of Russia B. N. Yeltsin, Russia	685
87. THE PROBLEM OF THE RESPONSIBILITY IN THE MODERN THEORY OF MORALITY , Tsepeleva N.P., URAL FEDERAL UNIVERSITY, Russia	693
88. THE PROBLEM OF PUBLIC AND PRIVATE IN THE «DIGITAL REALITY» AGE , Kuznetsova E., Semenov E., Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	699
89. THE REASON AND MOTIVATION : THE GENERAL AND SPECIAL , Assoc. Prof. Dr. Sergey Vladimirovich Kushchenko, Novosibirsk State Technical University, Russia.....	707
90. THE RELATIONSHIP WITH THE OTHER AND THE PROBLEM OF CONSCIENCE: H. ARENDT VS. M. HEIDEGGER , Oleg Pankratiev, Kira Silaeva, Vsevolod Rybakov, ITMO University, Russia.....	715
91. THE TRIUMPH OF THE AMOEBAS ABOUT MEN, AMOEBAS, AND LANGUAGE. , Carlos de Azambuja Rodrigues, Fine Arts - Federal University of Rio de Janeiro, Brazil	723
92. VIROLOGICAL EPISTEMOLOGY: FIVE PRINCIPLES OF KNOWLEDGE-VIRUS , Ivan Belonogov, Vladimir Budanov, Institute of Philosophy of Russian Academy of Sciences, Russia	733
93. DEATH AND SUFFERING FROM TERRORISM (CHARLIE HEBDO CASE) , Prof. Vasil Gluchman, University of Presov, Faculty of Arts, Slovakia.....	741

SECTION MEDIEVAL AND RENAISSANCE STUDIES

94. THE PHENOMENON AND THE PROTOTYPE OF ALCHEMY , Assoc. Prof. Marina Vorontsova, Assoc. Prof. Vladimir Vinokurov, Lomonosov Moscow State University, Russia.....	751
95. 'WAR OF THE KNIGHTS' OF JOHANN STERNHALS AND ALCHEMICAL NATURE OF MONEY , Assoc. Prof. Vladimir Vinokurov, Assoc. Prof. Marina Vorontsova, Lomonosov Moscow State University, Russia.....	759

SECTION HISTORY

ARMENIA PRIMA AND ARMENIA SECUNDA IN THE ORIGINAL EPIPHANIUS' *NOTITIA EPISCOPATUUM*

Lect. Dr. Ionuț Holubeanu

Ovidius University of Constanța, Romania

ABSTRACT

A recent investigation of the ecclesiastical organization at lower Danube during the 4th-7th centuries has revealed that a *Notitia episcopatum* was drawn up under Patriarch Epiphanius of Constantinople (520-535), in the first decade of Justinian I's reign (527-565). The aim of the present investigation is to identify the provinces that the metropolitan sees of Sebasteia (in the civil Armenia Prima, then Armenia Secunda) and Melitene (in the civil Armenia Secunda, then Armenia Tertia) were assigned to in that old (now-lost) document. The investigation is of no less of importance given that Sebasteia is referred to as metropolis of Armenia Secunda and Melitene of Armenia Prima in the existing *Notitiae*.

To achieve this purpose, the author first sets forth the evolution of the civil organization in the north-eastern part of the Eastern Roman Empire in the 4th-7th centuries. Actually, there had been in existence two Roman provinces with the name Armenia – i.e. Prima and Secunda – until 536. At that time, Justinian I reorganized the provincial administration there, establishing four new provinces with this name – i.e. Armenia Prima, Secunda, Tertia and Quarta. However, the ecclesiastical organization was not altered.

In the second part of the article, the author examines the provinces that the metropolitan sees of Sebasteia and Melitene (and their suffragan bishoprics) were assigned to in the existing documents (others than *Notitiae*) in the 4th-7th centuries. This survey reveals that the see of Sebasteia was referred to as metropolis of Armenia Prima and Melitene of Armenia Secunda, even after the administrative reorganization in 536.

On the basis of this evidence, it is concluded that the line of Sebasteia in the list of the metropolitan sees under Patriarchate of Constantinople was ἐπαρχία Ἀρμενίας α' - ὁ Σεβαστείας, and that of Melitene ἐπαρχία Ἀρμενίας β' - ὁ Μελιτηνῆς, in the original Epiphanius' *Notitia*.

Keywords: *Notitia episcopatum*, Sebasteia, Melitene

INTRODUCTION

Sebasteia (today's Sivas, in Turkey) and Melitene (today's Malatya, in Turkey) were two cities located in the northeastern part of the Eastern Roman Empire. Their sees had the rank of great metropolises. Owing to the administrative reorganizations in the area, the names of both their civil and ecclesiastical provinces were changed over time. However, in all existing *Notitiae episcopatum* of the Church of Constantinople the

province of the metropolitan see of Sebasteia is referred to as 'Armenia Secunda' and that of Melitene as 'Armenia Prima' [1].

The present investigation is designed mainly to clarify what provinces these metropolitan sees were assigned to in the original Epiphanius of Constantinople (520-535)'s *Notitia*. This now-lost document was elaborated in the first decade of Justinian I's reign. Its existence was inferred from the data concerning the evolution of the ecclesiastical organization at lower Danube during the 4th-7th centuries [2].

This work is a part of a larger project whose final purpose is to reconstruct as far as possible the original Epiphanius of Constantinople's *Notitia*.

THE CIVIL PROVINCES OF SEBASTEIA AND MELITENE

The kingdom of Armenia was disputed by the Roman and Parthian Empires during 1st-4th centuries AD. In 114, under Emperor Trajan (98-117), all of Armenia was organized as Roman province for the first time. However after few years the Romans abandoned it and Armenia became a vassal kingdom of Rome.

Under Diocletian (284-305), the Armenian territories lying west and northwest of the river Euphrates were organized as a new Roman province under the name Armenia Minor. Its administrative metropolis was Melitene, while Sebasteia was one of its cities.

At the end of the 4th century, under Theodosius I (379-395), Armenia Minor ceased to exist and two new provinces were created, namely Armenia Prima and Armenia Secunda. Sebasteia became the metropolis of the former province and Melitene of the latter [3].

The provincial administration in the area was again reorganized by Justinian I. Four new provinces under the name Armenia were established by *Novella 31* (18 March 536). The new Armenia Prima encompassed the territory of the region Armenia Interior (also known as Armenia Magna) and parts of the former civil provinces of Armenia Prima and Pontus Polemoniacus. Its capital was Justinianopolis. The new Armenia Secunda, with Sebasteia as metropolis, incorporated parts of the territories of the former Armenia Prima, Pontus Polemoniacus and Helenopontus. Armenia Tertia comprised the territory of the former Armenia Secunda, having Melitene as a metropolis. Finally, Armenia Quarta included the territories of several previously semi-independent Armenian satrapies located between the Tigris and the Taurus. Its administrative metropolis was Martyropolis [3] [4].

It is to be noted that Justinian, when organizing these provinces, exempted the ecclesiastical arrangements in the area. In a paragraph of the same *Novella 31* he gave specifically instructions these to remain unchanged (*Nov. 31, ch. 2*) [4].

In 591, the peace treaty between Roman Emperor Maurice (582-602) and Sassanian King Khosrow II (590, 591-628) led to a further administrative reorganization. At that time, the civil Armenia Prima organized by Justinian ceased to exist and Armenia Magna was reestablished, with Theodosiopolis as its capital. The civil province of Armenia Tertia (the former Armenia Secunda), having Melitene as its metropolis, was renamed Armenia Prima. By contrast, the province of Armenia Secunda organized by Justinian (the former Armenia Prima), with Sebasteia as its metropolis, preserved its name. Armenia Quarta also survived Maurice's reorganization, including Martyropolis

and klimata Sophanene and Arzanene. Additionally, another province called *Armenia quarta alterius* / ἐπαρχία Δ' Ἀρμενίας ἄλλης (also known as 'Iustiniana IV' or even 'Armenia IV') is referenced in documents after 591. It comprised the klimata Sophene and Anzitene, having Dadima as metropolis [3].

Finally, in the mid-7th century the Armeniac theme (Armenikon) was organized, comprising eastern Anatolia from Cappadocia to the Black Sea and Euphrates [3].

Therefore, when Epiphanius of Constantinople's *Notitia* was drawn up, sometime between 527 and 535, there were in existence two Roman provinces with the name Armenia, namely Prima and Secunda. The former had Sebasteia as metropolis and the latter Melitene.

THE ECCLESIASTICAL PROVINCE OF SEBASTEIA IN DOCUMENTS

We must now consider how the provinces of the metropolitan sees of Sebasteia and Melitene are precisely referred to in the conciliar documents until the end of the 7th century.

In the list of signatures of the First Council of Nicaea (325), Eulalius/Eulogius of Sebasteia's and Euethius of Satala's signatures are listed under the heading 'Armenia Minor' (Ἀρμενία μικρά/*Armenia Minor*) or, in few manuscripts, 'Armenia' (*Armenia*). At the First Council of Constantinople (381), Otreius of Melitene and Otreius of Arabissus subscribed to the dogmatic decrees in the paragraph of 'Armenia Minor' [5].

These data accord with the administrative organization. As already noted, 'Armenia Minor' had been the name of the civil province of both Sebasteia and Melitene, until Theodosius I's reign.

After Theodosius I's administrative reform, the metropolitan John of Sebasteia attended the Second Council of Ephesus (449) and the Council of Chalcedon (451). In the documents of the former, he is referred to as a bishop in 'Armenia Prima' (Ἀρμενία πρώτη/*Armenia prima*), and in those of the latter as either 'Armenia Prima' or 'Armenia' (Ἀρμενία/*Armenia*). His suffragan bishop John of Nicopolis is also assigned to both 'Armenia prima' and 'Armenia', while Cecropius of Sebastopolis to 'Armenia'. In *Collectio Dionysiana*, the names of these three bishops – John of Sebasteia, John of Nicopolis and Cecropius of Sebastopolis – are listed under the heading *prouvinciae Armeniae Primae* [6].

In *Encyclia* (457/8), the metropolitan of Sebasteia and his suffragan bishops introduced themselves as bishops in 'Armenia Prima' (*episcopi primae Armeniae*). Soon afterwards, John of Nicopolis subscribed the decrees of the Home Synod in 458/9 as a bishop in 'Armenia' [7].

After Justinian I's administrative reorganization in 18 March 536, Auxentius of Sebasteia, having gave his assent to the proceedings of the Home Synod in 536 (May-June), entitled himself 'bishop of the metropolis Sebasteia in the province of Armenia Prima' (ἐπίσκοπος τῆς Σεβαστιανῶν μητροπόλεως τῆς πρώτης Ἀρμενίων ἐπαρχίας) [8]. As already noted, Sebasteia was the metropolis of the civil province of Armenia Secunda, but not Prima, at that time.

At the Second Council of Constantinople (553), Rufinus of Sebasteia's province is called 'Armenia' [8].

In the second half of the 7th century, when the Armeniac theme was already in existence, Theodosius of Sebasteia and his suffragan bishop John of Heracleopolis, subscribing the documents of the Third Council of Constantinople (681/2), indicated 'Armenia Secunda' (τῆς δευτέρας τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίας) as their province, while Theodorus of Berissa displayed both 'Armenia Secunda' and 'Armenia'. Nevertheless, in Callinicus of Colonia's signatures, 'Armenia' and even 'Armenia Magna' (*magnae Armeniorum prouinciae*) (see further) were pointed out [9].

Finally, at the end of the 7th century, the metropolitan Leontius of Sebasteia, signing proceedings of the Quinisext Council (692), made mention of 'Armenia Secunda', while his suffragan bishops Callinicus of Colonea, Photius of Nicopolis and Gregory of Satala, indicated 'Armenia Magna' [10]. The reason why 'Armenia Magna' was mentioned in these signatures is that Colonea, Nicopolis and Satala used to belong to the territory of this civil province after Maurice's administrative reorganization. [3].

THE ECCLESIASTICAL PROVINCE OF MELITENE IN DOCUMENTS

As already noted, at the First Council of Constantinople (381) the bishops of Melitene and Arabissus are listed under the heading 'Armenia Minor' [5]. At that time, this was the name of their civil province too.

After Theodosius I's reign, when the civil province of Armenia Secunda was organized, Acacius of Melitene's province is referred to as 'Armenia', at the First Council of Ephesus (431). Then, at the Second Council of Ephesus (449), Acacius of Ariarathea, also representing the metropolitan Constantine of Melitene, is shown as a bishop in *Armenia Secunda*/Ἀρμενία δευτέρα. Two years later, in the documents of the Council of Chalcedon (451), Constantine of Melitene is recorded as a bishop in both 'Armenia Secunda' and 'Armenia', and his suffragan Heraclius of Comana as one in 'Armenia Secunda'. At the same time, in *Collectio Dionysiana*, their names are listed under the heading *prouinciae Armeniae Secundae* [11].

In *Encyclia* (457/8), the metropolitan of Melitene and his suffragan bishops mention twice 'Armenia Secunda' as their province, in the letter they addressed to Emperor Leo I (457-474) [7].

After Justinian I's reorganization, Leontius of Arca, when subscribing to the dogmatic decrees of the Second Council of Constantinople (553), called his province 'Armenia'. On the other hand, Theodore of Comana mentioned in his signature the province of Armenia Secunda (*secundae Armeniae prouinciae*) [12]. However, at that time Comana was located in the territory of the civil province of Armenia Tertia, Armenia Secunda being its former civil province. By this, Theodore of Comana's case is similar to that of Auxentius of Sebasteia (see above).

In the second half of the 7th century, after the Armeniac theme had been organized, Theodorus of Melitene and his suffragan Gregory of Arca made mention of 'Armenia Prima' (τῆς πρώτης τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίας/*primae Armeniorum regionis*) in their signatures on the documents of the Third Council of Constantinople (681/2). Similarly,

Gregory of Arabissus and John of Cucusus, when signing the proceedings of the Quinisext Council (692), pointed out 'Armenia Prima' as their province [13].

THE ANALYSIS OF THE DATA

The existing data allow identifying the names of the ecclesiastical provinces of Sebasteia and Melitene in every historical stage. Very likely, between Diocletian's and Theodosius' administrative reforms, the name of their ecclesiastical province was 'Armenia Minor', like that of their civil. Pieces of evidence in this regard are the headings of the paragraphs in the subscription lists of the First Council of Nicaea and the First Council of Constantinople. As far as the name 'Armenia' is concerned, this is just an abridged form used in documents for the name of every Armenian province in the Roman Empire.

It is very likely that the civil and ecclesiastical provinces of both Sebasteia and Melitene were also homonymous after Theodosius' administrative reform. In fact, leaving aside the abridge 'Armenia', the metropolitan of Sebasteia and his suffragans are referred to as bishops in 'Armenia Prima'. Similarly, the metropolitan of Melitene and his suffragans are shown as bishops in 'Armenia Secunda'. There are no documents displaying 'Armenia Prima' for Melitene and 'Armenia Secunda' for Sebasteia at that time span.

After 536, when Sebasteia become the metropolis of Armenia Secunda and Melitene of Armenia Tertia, the abridge 'Armenia' was preferred. The only exceptions in this regard are Auxentius of Sebasteia's and Theodore of Comana's signatures. However, it is hard to say if these bishops meant the name of their former civil province or that of their ecclesiastical at that time. It is to be noted that the Armenian bishops referred very often to their civil province, using either its then-name or the former. However, it is not excluded that both Auxentius and Theodore considered the names of their ecclesiastical provinces at that time [3]. The case of the bishops in Honorias (see below) could support such an interpretation.

In fact, as already noted, Justinian, when creating the new civil provinces of Armenia, exempted the ecclesiastical arrangements. This mainly implies that the jurisdiction of the metropolises in the area remained unchanged. But, the question arising here is whether the names of the ecclesiastical provinces of Sebasteia and Melitene followed that of their new civils – Armenia Secunda and Tertia –, or remained unchanged – Armenia Prima and Secunda, respectively.

The latter hypothesis is the more likely to be correct. It draws support from the instance of Pontus Polemoniacus and Honorias. These two civil provinces were abolished by Justinian in 535 (*Nov.* 28 and 29). The former province was joined to Helenopontus and formed a new Helenopontus, while Honorias was united with Paphlagonia and formed a new province of Paphlagonia. Pontus Polemoniacus and Honorias were never reestablished as civil provinces. But, as in the Armenian case, Justinian, when reorganizing them, gave the same specifically instructions the local ecclesiastical arrangements to remain unchanged [4]. Therefore, the ecclesiastical provinces of the metropolitan sees of Neocaesarea (Pontus Polemoniacus) and Claudiopolis (Honorias) managed to survive.

As far as their names after 535 are concerned, they certainly remained unchanged. A piece of evidence in this regard is the fact that both Neocaesarea and Claudopolis are mentioned in the preserved *Notitiae* as metropolises in Pontus Polemoniacus and Honorias, but not in Helenopontus and Paphlagonia [1]. Additionally, the documents of both the Home Synod in 536 and the Third Council of Constantinople (680/1), reflecting the official position of the Patriarchate of Constantinople, made mention of Pontus Polemoniacus and Honorias when the bishops there were referred to. All the same, the metropolitan of Claudopolis and his suffragans, giving their assent to the proceedings in 680/1 and 692, made mention of Honorias, but not of the civil Paphlagonia in their signatures [14].

Presumably (at least in some of these references) the ecclesiastical Honorias was meant, but not the former homonymous civil province. Therefore, it may be concluded that the names of both ecclesiastical provinces of Neocaesarea (Pontus Polemoniacus) and Claudopolis (Honorias) remained unchanged after 536.

It seems reasonable to assume that, as in the case of Pontus Polemoniacus and Honorias, the ecclesiastical province of Sebasteia and Melitene had also preserved their old names between 536 and 591. In fact, there is not the slightest evidence that the ecclesiastical province of Sebastia had been called 'Armenia Secunda' and that of Melitene 'Armenia Tertia' or 'Armenia Prima' before the year 591. Very likely, the ecclesiastical provinces of Sebasteia and Melitene gained new names following Maurice's administrative reorganization. Pieces of evidence in this regard are the signatures of the metropolitans of Sebasteia and Melitene and of some of their suffragans in the subscription lists in 681/2 and 692 (see above).

CONCLUSIONS

The above investigation allows for the following conclusions:

1. Between Diocletian's and Theodosius' administrative reorganizations, both Sebasteia and Melitene were sees in the ecclesiastical province of Armenia Minor.
2. Between the end of the 4th century and the year 591, the ecclesiastical provinces of Sebasteia and Melitene were known as 'Armenia Prima' and 'Armenia Secunda', respectively.
3. After Maurice's administrative reorganization, the names of the two ecclesiastical provinces were correlated to those of their new civils. Thus, Sebasteia became the metropolitan see of 'Armenia Secunda', and Melitene the metropolitan see of 'Armenia Prima'. It is under these names that they are recorded in all existing *Notitiae*.
4. The lines of Sebasteia and Melitene in the list of the metropolitan sees in the original Epiphanius of Constantinople's *Notitia*, a document that had been created even before Justinian's administrative reorganization, had the form ἐπαρχία Ἀρμενίας α' - ὁ Σεβαστείας, and ἐπαρχία Ἀρμενίας β' - ὁ Μελιτηνῆς, respectively.
5. All existing *Notitiae* were drafted after Maurice's administrative reorganization. Therefore, the year 591 can be seen as a certain *terminus post quem* in dating these documents.

REFERENCES

- [1] Darrouzès J., *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981.
- [2] Holubeanu I., Interpreting *Notitiae Episcopatum*, In *4th International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2017. Conference Proceedings*, vol. 2/II, Albena, pp. 279-284, 2017; Holubeanu I., *Organizarea bisericească în Scythia și Moesia Secunda în secolele IV-VII*, București, 2018.
- [3] Chrysos E., *Die Bischofslisten des V. ökumenischen Konzils (553)*, Bonn, pp. 92-94, 1966; Ohme H., *Das Concilium Quinisextum und seine Bischofsliste. Studien zum Konstantinopeler Konzil von 692*, (Series: Arbeiten zur Kirchengeschichte, Band 56), Berlin; New York, pp. 276-290, 1990. On Armeniac theme, see Foss C., *Armeniakon*, In *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Al. P. Kazhdan et alii (eds.), vol. 1, New York; Oxford, p. 177, 1991.
- [4] *Iustiniani Novellae* [*Corpus Iuris Civilis*, vol. 3, Schöll R. (Ed.), Berolini, 1912].
- [5] On Eulalius/Eulogius of Sebasteia and Euethius of Satala, see Gelzer H., Hilgenfeld H., Cuntz O., *Patrum nicaenorum nomina Latinae, Graece, Coptice Syriace, Arabice, Armeniace*, Leipzig, pp. LXII (nos. 104-105), 26 (nos. 105-106; 102-103), 27 (nos. 101-102; 96-97), 1898. On Otreius of Melitene and Otreius of Arabissus, see Turner C.H., *Canons attributed to the Council of Constantinople AD 381, together with the names of the bishops from two Patmos MSS POB', POG'*, In *The Journal of Theological Studies*, vol. XV (1914), p. 169.
- [6] On John of Sebasteia, see *Acta Conciliorum Oecumenicorum (=ACO)*, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. II/1.1, pp. 78¹⁸, 183²², 190¹⁶, 192³³, 1933; t. II/1.2, p. 94[290]³⁴, 1933; t. II/3.1, pp. 29²⁸, 53²⁰, 174²³, 236⁷, 240²¹, 1935; t. II/3.2, pp. 38[297]⁴, 107[366]⁴, 1936. On John of Nicopolis, see ACO, t. II/1.1, pp. 79⁴, 183³³; t. II/1.2, pp. 35[231]²⁸, 134[330]¹⁵; t. II/3.1, pp. 54⁶, 176²³, 253¹⁷; t. II/3.2, pp. 74[333]¹⁰, 143[402]¹⁵. On Cecropius of Sebastopolis, see ACO, II/1.2, p. 98[294]³². On Armenia Prima in *Collectio Dionysiana*, see ACO, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. II/2.2, p. 71[163]³⁴, 1936.
- [7] On Armenia Prima in *Encyclia*, see ACO, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. II/5, p. 69¹⁴, 1936. On John of Nicopolis in 458/9, see Schwartz E., *Publizistische sammlungen zum acacianischen schisma*, München, p. 176, n. 1 (no. 7), 1934. On Armenia Secunda in *Encyclia*, see ACO, t. II/5, p. 71^{11.37}.
- [8] On Auxentius of Sebasteia, see ACO, Schwartz E. (Ed.), De Gruyter: Berolini; Lipsiae, t. III, p. 114¹⁷⁻¹⁸, 1940. On Rufinus of Sebasteia, see ACO, Straub J. (Ed.), De Gruyter: Berolini, t. IV/1, pp. 7²⁶, 24¹, 36¹⁸, 43³, 207¹⁴, 1971.
- [9] On Theodosius of Sebasteia, see ACO, Series Secunda, Riedinger R. (Ed.), De Gruyter: Berolini, vol. II/2, pp. 749⁴⁻⁵, 796¹²⁻¹³/797¹³⁻¹⁴, 1992. It is to be noted that Theodosius of Sebasteia also subscribed the copy of the definition of the faith sent to Pope Agatho (679-681). In the existing manuscripts of this document, his province is displayed both as 'Armenia Prima' (τῆς πρώτης τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίας) and as 'Armenia Secunda' (τῆς δευτέρας τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίας), see ACO, Ser. 2, vol. II/2, p. 892¹⁵ and *apparatus* 15. However, the reading δευτέρας is presumably correct. On John of Heracleopolis, see ACO, Ser. 2, vol. II/2, pp. 738⁴/739⁵⁻⁶, 788¹⁴⁻¹⁵/789¹⁵⁻¹⁶, 894⁸⁻

⁹. On Theodorus of Berissa, see ACO, Ser. 2, vol. II/2, pp. 744¹⁻², 792⁴/793⁴. On Callinicus of Colonia, see ACO, Ser. 2, vol. II/2, pp. 744³⁻⁴, 792⁵/793⁵.

[10] See Ohme H., *Das Concilium Quinisextum...*, pp. 147 (no. 22), 157 (nos. 111-113).

[11] On Acacius of Melitene, see ACO, Schwartz E. (Ed.), *De Gruyter: Berolini; Lipsiae*, t. I/1.2, p. 3 (n. 7), 1927; t. I/2, p. 27²², 1925-1926; t. I/3, pp. 52 (n. 7), 120¹, 1929; t. II/3.1, p. 197¹³. On Acacius of Ariaratheia, see ACO, t. II/1.1, pp. 79⁵, 183³⁴; t. II/3.1, p. 54⁶, 176²⁸. On Constantine of Melitene, see ACO, t. II/1.2, p. 94[290]³⁹; t. II/3.1, p. 29³⁰. On Heraclius of Comana, see ACO, t. II/1.2, p. 99[295]⁸. On Armenia Secunda in *Collectio Dionysiana*, see ACO, t. II/2.2, p. 72[164]¹.

[12] On Leontius of Arca, see ACO, t. IV/1, p. 227¹¹. On Theodore of Comana, see ACO, t. IV/1, p. 230¹⁸⁻¹⁹.

[13] On Theodorus of Melitene, see ACO, Ser. 2, vol. II/2, pp. 732⁹⁻¹⁰/733⁹; 782⁵⁻⁶/783⁵⁻⁶, 892¹⁹⁻²⁰. On Gregory of Arca, see ACO, Ser. 2, vol. II/2, pp. 744¹⁴, 792¹⁰/793¹¹. On Gregory of Arabissus and John of Cucusus, see Ohme H., *Das Concilium Quinisextum...*, p. 160 (nos. 137, 138).

[14] On Honorias in the documents of the Home Synod in 536, see ACO, t. III, pp. 28²⁷, 127^{9, 11}, 155³⁰⁻³¹, 162^{19, 30}, 170³⁷, 171⁴. On Pontus Polemoniacus in 536, see ACO, t. III, pp. 28²⁴, 127⁶, 155²⁷, 159¹²⁻¹³, 162¹⁶, 170³⁴. On Honorias in the documents of the Third Council of Constantinople, see ACO, Ser. 2, vol. II/2, pp. 710⁷, 732¹⁵⁻¹⁶/733¹⁵, 744²⁰, 756¹¹/757¹¹, 762³/763³, 782¹¹⁻¹²/783¹¹⁻¹², 792¹⁸⁻¹⁹/793¹⁹⁻²⁰, 892²⁵⁻²⁶. On Honorias in the subscription list of the Quinisext Council, see Ohme H., *Das Concilium Quinisextum...*, pp. 148 (no. 29), 161 (nos. 145, 146).

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE
CENTRUL DE STUDII EURASIATICE**

**Aleea Universității nr. 1, Corp A, cam. 120, Constanța, 900697,
Romania
tel/fax: 0241671448
<http://csea.wikispaces.com>**

REVISTA ROMÂNĂ DE STUDII EURASIATICE

ANUL XIII, NR. 1-2/2017

OVIDIUS UNIVERSITY PRESS

Colegiul de redacție:

Redactor-șef: Daniel Flaut

Redactor-șef adjunct: Iolanda Țighiliu

Secretar de redacție: Enache Tușa

Membri: Marius-George Cojocaru, Cristian Moșnianu

Consiliul științific:

Muhammad Aydogdiyew (*Asgabat*), Ion Bulei (*București*), Constantin Bușe (*București*), Ding Chao (*Beijing*), Virgil Ciocîltan (*București*), Ioan Chiper (*București*), Sorin Liviu Damean (*Craiova*), Dinu C. Giurescu (*București*), Yusuf Halacoglu (*Ankara*), Constantin Hlihor (*București*), Leonida Moise (*București*), Marian Moșneagu (*București*), Maria Pia Pagani (*Padova*), Ștefan Purici (*Suceava*), Ioan Scurtu (*București*), Jacques Thobie (*Paris*), Kanji Tsushima (*Tokyo*), Wang Weikun (*Xi'an*), Silvia Irina Zimmermann (*Neuwied*)

Notă:

Revista Română de Studii Eurasiatice (R.R.S.E.), publicație a Centrului de Studii Eurasiatice, apare o dată pe an (două numere într-un volum anual) la Editura „Ovidius University Press” a Universității „Ovidius” din Constanța. R.R.S.E. publică lucrări de înaltă ținută științifică, privitoare la civilizația, cultura, interferențele spirituale și relațiile internaționale în spațiul eurasiatic, în istorie și în prezent.

Deși R.R.S.E. folosește evaluarea de tip peer-review, autorii sunt singurii responsabili de alegerea și prezentarea datelor conținute în articole, de autenticitatea și originalitatea acestora, cât și de opiniile exprimate.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la adresa: „Revista Română de Studii Eurasiatice”, Aleea Universității nr. 1, camera 112, 900067, Constanța; tel./fax: 0241671448; e-mail: csea_rrse@yahoo.com

Revista Română de Studii Eurasiatice este recunoscută de către CNCS (Consiliul Național al Cercetării Științifice), categoria C (www.cncs-uefiscdi.ro) și este indexată în bazele de date internaționale: ERIH PLUS (erihplus.nsd.no), EBSCO (www.ebscohost.com), ProQuest (www.proquest.com), CEEOL (www.cceol.com) și Index Copernicus (www.indexcopernicus.com)

ISSN 1841-477X

e-ISSN 2247-4536

**„OVIDIUS” UNIVERSITY OF CONSTANȚA
FACULTY OF HISTORY AND POLITICAL SCIENCES
EURASIAN STUDIES CENTER**

**Aleea Universităţii nr. 1, Corp A, cam. 120, Constanţa, 900697,
Romania**

tel/fax: +400241671448

<http://csea.wikispaces.com>

ROMANIAN REVIEW OF EURASIAN STUDIES

YEAR XIII, NO. 1-2/2017

OVIDIUS UNIVERSITY PRESS

Editorial Board

Editor-in-Chief: Daniel Flaut

Deputy Editor-in-Chief: Iolanda Țighiliu

Editorial Secretary: Enache Tușa

Members: Marius-George Cojocaru, Cristian Moșnianu

Scientific Committee

Muhammad Aydogdiyew (*Asgabat*), Ion Bulei (*București*), Constantin Bușe (*București*), Ding Chao (*Beijing*); Virgil Ciocîltan (*București*), Ioan Chiper (*București*), Sorin Liviu Damean (*Craiova*), Dinu C. Giurescu (*București*), Yusuf Halacoglu (*Ankara*), Constantin Hlihor (*București*), Leonida Moise (*București*), Marian Moșneagu (*București*), Maria Pia Pagani (*Padova*), Ștefan Purici (*Suceava*), Ioan Scurtu (*București*), Jacques Thobie (*Paris*), Kanji Tsushima (*Tokyo*), Wang Weikun (*Xi'an*), Silvia Irina Zimmermann (Neuwied)

Note:

Romanian Review of Eurasian Studies (R.R.S.E.), publication of the Eurasian Studies Center, appears once a year (two numbers in an annual volume) at the Publishing House "Ovidius University Press" ("Ovidius" University of Constanța). R.R.S.E. publishes high scientific papers, about the civilization, culture, spiritual interference, international relations in Eurasian space along history and today.

Although R.R.S.E. uses peer-review evaluation, the authors are solely responsible for the choice and presentation of dates contained in the articles, the authenticity and originality and the opinions expressed.

The manuscripts, the exchange books and journals, and any correspondence will be sent to "Revista Română de Studii Eurasiatice", Aleea Universității nr. 1, camera 112, 900067, Constanța, Romania; tel./fax: +400241671448; e-mail: csea_rrse@yahoo.com

Romanian Review of Eurasian Studies is recognized by CNCS (National Research Council), C category (www.cncs-uefiscdi.ro) and is indexed in the following international databases: ERIH PLUS (erihplus.nsd.no), EBSCO (www.ebscohost.com), ProQuest (www.proquest.com), CEEOL (www.ceeol.com) and Index Copernicus (www.indexcopernicus.com)

ISSN 1841-477X

e-ISSN 2247-4536

CONTENTS

Europe

Mikhail Berman-Tsikinovsky , <i>Ovid 2017: The Verdict</i>	7
Laura Sînziana Cuciuc Romanescu , <i>Mythical Creatures in Ovid's Metamorphoses</i>	15
Marius-Florin Lascu , <i>The image of the Scythia province in the second half of the sixth century. Historical analysis</i>	25
Corneliu-Dragoş Bălan , <i>Doctrinal Considerations Concerning the Christian Icon</i>	39
Jan Hladík , <i>The Sugar Industry and Sugar Beet Cultivation in Pre-Munich Czechoslovakia from the Vantage Point of Social Policy</i>	49
Daniel Flaut , <i>Some statistical data on the urban population of Tulcea County in the 1930s</i>	83
Enache Tuşa , <i>The monography of the village of Ezîbei the first research according to the Gustian model in Dobruja</i>	95
Klára Fabianková , <i>The German agricultural reform of 1942 on the territory of the Reichskommissariat Ukraine and its significance</i>	109
Dan Vătăman , <i>The consequences of signing and entering into force of the Paris Peace Treaty between Romania and the Allied and Associated Powers</i>	131
Maria Bolocan , <i>Integration of the Marshall Plan in Western Europe</i>	145
Alina Lascu , <i>Aspects of the agricultural crop production in Dobruja between 1965-1989</i>	161
Alexandru Ionuţ Drăgulin , <i>The European Union's democratic paradigm in the post-communist countries of Eastern Europe</i>	173
Andreea Lăpădat , <i>The Black Sea, Bridge or Border</i>	187
Laurenţiu Dobre , <i>Underwater archaeology in Romania. Anchors discovered in the Black Sea between 1989 and 2017 (Constanţa County, Casino area, between The Touristic Harbor of Tomis and The Commercial Harbor of Constanţa)</i>	199

Ilie Iulian Mitran , <i>Magas, a New Capital City. Nazran an older legacy. Analyzing the functional and symbolic elements of Ingushetia's new power hub.....</i>	235

East and Western Asia

Mihai Avram , <i>A brief historical overview of Chinese diplomatic ties to Africa.....</i>	245

Ionuț Holubeanu , <i>The Ecclesiastical Organization in Armenia Interior in the 5th Century AD.....</i>	253

Reviews

Cristian Ioan Popa, Henrieta Anișoara Șerban (coord.), <i>Enciclopedia Operelor Fundamentale Politice ale Filosofiei Politice . Contemporanii: 2000-2017 (The Encyclopedia of the Fundamental Writings of Political Philosophy. The Contemporaries: 2000-2017)</i> , Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu”, București, 2017, 532 p. (Enache Tușa).....	267

Arkady Ostrovsky, <i>The invention of Russia. The journey from Gorbachev's Freedom to Putin's War</i> , Editura Atlantic Books, Londra, 2016, 400 p. (Cristina Ispas).....	268

Ioan Stanomir, <i>Rusia, 1917. Soarele însângerat. Autocrație, revoluție și totalitarism</i> , Ed. Humanitas, București, 2017, 224 p. (Alexandru Ionuț Drăgulin).....	271

Radu Carp, <i>Politograma. Incursiuni în vocabularul democrației</i> , Ed. Institutul European, Iași, 2015, 288 p. (Alexandru Ionuț Drăgulin).....	273

THE ECCLESIASTICAL ORGANIZATION IN *ARMENIA INTERIOR* IN THE 5th CENTURY AD

Ionuț Holubeanu

Faculty of Theology,
“Ovidius” University of Constanța, Romania;
e-mail: onutho@gmail.com

Abstract.

This article is devoted to the status of the sees of Theodosiopolis and Acilisene/Leontopolis in Inner Armenia (Armenia Interior) in the 5th century AD. The scholarly opinion is that these sees used to be subordinated to Caesarea in Cappadocia Prima. The see of Theodosiopolis is attested as a suffragan of Caesarea in *Notitiae episcopatum*, while that of Leontopolis is attested in the attendance lists and the signature list of the second Council of Constantinople (553).

However, this is certainly a situation posterior to the middle of the 5th century. In fact, in the letter that the metropolitan Alypius of Caesarea dispatched to the Emperor Leon I in 457/8, the former clearly asserted that he had only two suffragans under his jurisdiction, namely the bishops of Nyssa and Therma. Therefore, the sees of Theodosiopolis and Acilisene, the future Leontopolis, did not use to be subordinated to the metropolitan see of Caesarea at that time.

There is not any absolute evidence on the status of these two sees before 553. However, it is possible that they were ecclesiastically subordinated to Sebasteia in Armenia Prima during the 5th century. This hypothesis might draw support from the title that Peter of Theodosiopolis used in his signature on the documents of the process held in Constantinople in 449 (13 April), namely ἐπισκόπου τῆς Θεοδοσιουπολιτῶν πόλεως ἐπαρχίας Ἀρμενίας / *episcopus Theodosiopolis ciuitatis prouinciae Armeniae*.

With respect to the moment when Theodosiopolis and Leontopolis were transferred under the jurisdiction of Caesarea, it is possible that this event occurred in the first part of Justinian I's reign – between 527 and 536. This Emperor rebuilt the city of Leontopolis, thereafter called Justinianopolis, and it is not improbable that in that context he also transferred both its see and the one of Theodosiopolis to the ecclesiastical

province of Cappadocia Prima.

Rezumat.

Studiul de față este dedicat situației scaunelor bisericești de la Theodosiopolis și Acilisene/Leontopolis din Armenia Interior în secolul al V-lea p.Chr. Cercetătorii care s-au ocupat de situația acestor două episcopii consideră că ele au fost sufragane ale mitropoliei de la Caesarea din provincia Cappadocia Prima. În sprijinul acestei opinii sunt invocate informațiile expuse în Notitiae episcopatum și în documentele Sinodului al V-lea ecumenic (Constantinopol, 553). În cele dintâi documente – Notitiae 1-4 și 7 (după numerotarea lui J. Darrouzès) – episcopul de Theodosiopolis – τὸν [sc. ἐπίσκοπον] Θεοδοσιουπόλεως Ἀρμενίας – este înregistrat în rubrica eparhiei Cappadocia Prima între sufraganii mitropolitului de la Caesarea. De asemenea, în listele de prezență și în cea de semnături de la Sinodul al V-lea ecumenic, episcopul de la Leontopolis este menționat în fruntea ierarhilor sufragani din Cappadocia Prima.

La jumătatea secolului al V-lea, situația acestor scaune era, însă, una cu totul diferită. În scrisoarea de răspuns adresată împăratului Leon I cu prilejul anchetei din jurul Encyclia (458/9), mitropolitul Alypius de Caesarea a precizat faptul că sub jurisdicția sa nu se aflau decât doi ierarhi. Aceștia erau episcopul de la Nyssa și cel de la Therna.

Identificarea dependenței canonice a scaunelor de Theodosiopolis și Acilisene / Leontopolis la acea vreme nu este, însă, posibilă, din cauza lipsei oricăror informații documentare clare. Singurul indiciu care ar putea fi luat în calcul la momentul de față este semnătura episcopului Petru de Theodosiopolis din lista de semnături a ședinței de la 13 aprilie a anchetei desfășurate la Constantinopol în anul 449. Pe temeiul titulaturii folosite de el atunci – ἐπισκόπου τῆς Θεοδοσιουπολιτῶν πόλεως ἐπαρχίας Ἀρμενίας / episcopus Theodosiopolis ciuitatis prouinciae Armeniae – se poate emite ipoteza că, la acea dată, el era sufragan al mitropolitului de Sebasteia, în cadrul eparhiei bisericești Armenia Prima.

În ceea ce privește momentul trecerii scaunelor de la Theodosiopolis și Leontopolis sub jurisdicția mitropoliei de la Caesarea, este posibil ca acest eveniment să fi avut loc în prima parte a domniei lui Iustinian I (527-565) – între 527 și 536. Nu este exclus ca el să fi fost prilejuit de reconstruirea cetății Leontopolis, redenumită Iustinianopolis, de către acest împărat.

Keywords.

Theodosiopolis/Anastasiopolis, Acilisene/Leontopolis/Iustinianopolis, Caesarea Cappadociae, Armenia Prima, Sebasteia.

Between 387 and 536 AD, a region called Inner Armenia (*Armenia Interior*) was in existence on the northeast frontier of the Roman Empire. Two bishoprics are attested on its territory, namely Theodosiopolis and Acilisene/Leontopolis, and this paper will focus precisely on the status of these sees during the 5th century AD.

A Brief History of *Armenia Interior*

In the second half of the 4th century AD, the king Arsaces of Armenia (+384) divided his kingdom between his two sons, Arsaces and Tigranes. He did not assign an equal weight of power to each of them, but left to Tigranes approximately four-fifths of the kingdom. Arsaces, being resentful and angry because he had received a much smaller share than his brother, appealed to Rome, whose neighbor he was. In his turn, fearing the reprisal of the Romans, Tigranes placed himself in the power of the Persians. The war which became a real threat was averted by the two Empires who reached an agreement around 387. The Persians annexed the kingdom of Tigranes and the Roman that of Arsaces¹.

According to this agreement it seems that the Roman Empire acquired six Armenian satrapies – Sophene, Anzitene, Belabitenne, Asthianene, Acilisene and Daranalis. The territory of the last two became Inner Armenia (*Armenia Interior*)² and it should be noted that in the historical sources as well as in the modern publications, this region was sometimes known as Great Armenia (*Armenia Maior*).

Armenia Interior was administered by a *comes Armeniae* until the reign of Justinian I (527-565). Besides, the Roman also converted the former satrapies in two cities. Actually, at Camacha, in Daranalis, Theodosius the Great (379-395) built the city of Theodosiopolis, while Emperor Leo (457-474) founded Leontopolis, at Bazani, in Acilisene. Subsequently, Anastasius (491-518) refortified Theodosiopolis and the city was known as Anastasiopolis for a short time. As far as Leontopolis is concerned, it was Justinian I who rebuilt it under the name Justinianopolis³.

Moreover, Justinian I undertook some administrative reforms in this part of the Empire. He abolished the office of *comes Armeniae* and appointed a *magister militum* for *Armenia*. This *magister* commanded all the troops in Pontus

¹ Procopius Caesariensis, *De aedificiis*, III.1.6-15, in „Opera omnia”, vol. IV, J. Haury, G. Wirth (Eds.), München, Leipzig, 2001, 83.8-84.18.

² *Codex Iustinianus*, I.xxix.5, in „Corpus Iuris Civilis”, vol. 2, P. Krüger (Ed.), Berolini, 1884, p. 82: *magnam Armeniam, quae interior dicebatur*.

³ Procopius, *De aedif.*, III.5.1-15, 93.18-95.19.

Polemoniacus, Armenia Prima, Armenia Secunda, Inner Armenia and those in Satrapiae⁴. Then, in 536, Justinian remodeled the civil administration. He amalgamated Inner Armenia with parts of Armenia Prima and Pontus Polemoniacus to form the new province of Armenia Prima. Justinianopolis, the former Leontopolis, became the civil capital of this new province, while Theodosiopolis turned into one of its cities⁵.

After the administrative reform in 536, Inner Armenia ceased to exist as a region (*regio*) of the Roman Empire.

The Ecclesiastical Organization in *Armenia Interior*

The scholarly opinion⁶ is that the sees of Theodosiopolis and Leontopolis in Inner Armenia formed part of the ecclesiastical province of *Cappadocia Prima* in the 5th-7th centuries AD, at least. Indeed, in five *Notitiae episcopatum Constantinopolitanae* – i.e. 1-4 and 7 (according to J. Darrouzès) – the bishop of Theodosiopolis in Armenia – τὸν [sc. ἐπ'σκοπον] Θεοδοσιουπόλεως Ἀρμενίας – is listed between the suffragans of the metropolitan of Caesarea⁷.

Notitia 1 is the oldest of these documents. According to the most recent dating it was written in the middle of the 7th century AD⁸. However, it is to be noted that its compiler was able to access an older *Notitia* that had been couched between ca. 527 and 535, under Patriarch Epiphanius of

⁴ *Cod. Inst.*, I.xxix.5, p. 82.

⁵ *Novella* 31, c. I, in „Corpus Iuris Civilis”, vol. 3, R. Schöll (ed.), Berolini, 1912, 235.31-237.33. On the history of Inner Armenia, see J.B. Bury, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*, New York: Dover, 1958, vol. 1, p. 93-94; vol. 2, p. 5-6, 15, 344-345; A.H.M. Jones, *Cities of the Eastern Roman Provinces*, 2nd edition, Oxford, 1971, p. 224-225, 444-445; N.G. Garsoïan, *Armenia*, in „The Oxford Dictionary of Byzantium”, vol. 1, A.L.P. Kazhdan et alii (Eds.), New York, Oxford: Oxford University Press, 1991, p. 175; G. Greatrex, S.N.C. Lieu, *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars*, part. II (AD 363-630), London, New York: Routledge, 2007, p. 69-218.

⁶ See E. Gerland, *Corpus notitiarum episcopatum ecclesiae orientalis Graecae. I. Die Genesis der Notitia episcopatum. 1. Einleitung*, Istanbul, 1931, p. 45-46; E. Honigmann, *The Original Lists of Members of the Council of Nicaea, of the Robber-Synod and the Council of Chalcedon*, in „Byzantion”, 16 (1942-1943), p. 78-79; E. Chrysos, *Die Bischofslisten des V. ökumenischen Konzils (553)*, Bonn, 1966, p. 85-86, 94; A.H.M. Jones, *op.cit.*, p. 446, n. 15; G. Fedalto, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, vol. I, Padova, 1988, p. 421; R. Price, *The Acts of the Council of Constantinople of 553 with related texts on the Three Chapters Controversy*, Liverpool: Liverpool University Press, 2009, vol. I, p. 186 (n. 13); vol. II, p. 289 (n. 7).

⁷ J. Darrouzès, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981, 1, 76, p. 206; 2, 91, p. 219; 3, 98, p. 233; 4, 85, p. 251; 7, 109, p. 274.

⁸ M. Jankowiak, *Byzance sur la mer Noire sous Constant II (641-668): la date de la première notice du patriarchat de Constantinople*, in „Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Sofia, 22–27 August 2011”, vol. III, Sofia, 2011, p. 56–57.

Constantinople (520-535)⁹. Nevertheless it is hard to see for certain that the paragraph of Cappadocia Prima in *Notitia* 1 displays the situation in this ecclesiastical province at the beginning of Justinian I' reign or at the middle of the 7th century.

As far as the submission of the see of Leontopolis to the metropolis of Caesarea is concerned, it was inferred by scholars from the lists of the Second Council of Constantinople (553)¹⁰. The name and signature of Bishop George of Justinianopolis, formerly Leontopolis, always appear here together with those of the two other suffragans of Caesarea that attended the council, i.e. John of Nyssa and Basil of Justiniana Nova Camuliana¹¹.

Also it is to be noted that in *Notitiae* the see of Leontopolis is never attested as a bishopric in the ecclesiastical province of Cappadocia Prima. Under the name Keltzene – ὁ [sc. ἐπ'σκοπος] Κελτζηνῆς –, it is listed just as a suffragan of Kamachos in Armenia in *Notitiae* 7, 9-10, 13 and 20¹². The name Keltzene derived from that of the satrapy of Acilisene in whose territory this see used to be located. However, this information in *Notitiae* exposed the status of this see from the first half of the 11th century onwards¹³.

The absence of Leontopolis/Justinianopolis in the paragraph of Cappadocia Prima in *Notitiae* 1-4 and 7, where Theodosiopolis is attested, could have been the effect of a copyist's or compiler's error. In fact, similar mistakes were detected by scholars in the paragraphs of the others provinces, too¹⁴.

Despite the scholarly consensus on the status of the sees of Theodosiopolis and Leontopolis during the 5th-7th centuries, their subjection to the metropolis of Caesarea cannot be admitted in the middle of 5th century at least. A piece of evidence in this regard is a statement which Metropolitan Alypius of Caesarea made in his letter to the Emperor Leo I (457-474). Actually, in October 457, Leo I initiated an enquiry by means of which he intended to seek the bishops' opinions about three major themes, namely the validity of the Council of Chalcedon (451), the timeliness of a new council, and

⁹ See I. Holubeanu, *Interpreting Notitiae Episcopatum*, in „4th International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts SGEM 2017. Conference Proceedings, Book 2: Ancience Science”, vol. II (Anthropology, Archaeology, History, Philosophy, Medieval & Renaissance Studies), Albena, 2017, p. 279-284.

¹⁰ E. Gerland, *op.cit.*, p. 45-46; E. Chrysos, *op.cit.*, p. 94.

¹¹ *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, IV.1, J. Straub (Ed.), Berolini: de Gruyter, 1971, 5.14-16; 34.11-13; 205.7-9; 226.35-227.2.

¹² J. Darrouzès, *op.cit.*, 7, 661, p. 287; 9, 535, p. 305; 10, 641, p. 331; 13, 706, p. 365; 20, 47 (34), p. 418.

¹³ See G. Fedalto, *op.cit.*, II, p. 845.

¹⁴ See R. Janin, *La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace*, in „Revue des études byzantines”, 17 (1959), p. 142, 147; A.H.M. Jones, *op.cit.*, p. 518-519; I. Holubeanu, *op.cit.*, p. 280-282.

the legitimacy of the occupation of the patriarchal see of Alexandria by Timothy Aelurus. In attaining this goal, the Emperor addressed to the metropolitans a circular in the form of a questionnaire. In their turn, the metropolitans were to get together their suffragans in order to exchange views on the Emperor's questions and to report the result to Constantinople¹⁵.

Alypius of Caesarea was one of the recipients of the imperial letter. His name is referred to in the list of addressees in *codex Encyclius*¹⁶. His letter to the Emperor came also down to us. Although it does not bear any date, it is likely that it was dispatched during the winter of 458/9 or the spring of 459, at the latest¹⁷. At the end of this letter, there are two signatures, those of Alypius and Musonius, the bishop of Nyssa¹⁸.

Some explanations that Alypius displayed in his letter are very important for our investigation. In fact, he stated that, in order to give an answer to the Emperor, he had called together his two suffragan bishops. Only one of them, i.e. Musonius of Nyssa, was able to attend the convocation. The other one, whose name was not mentioned, had been ill and had only sent an explanation in writing.

Let's see Alypius' words:

quia uero iussistis de his omnibus ignorantem meam uobis sententiam declarare, collegi reuerentissimos episcopos sub me constitutos (sunt enim duo), quorum unus, sicut praecepistis, aduenit et ipse mecum fecit sententiam manifestam, alter uero infirmitate detentus occurrere quidem non ualuit, suam uero uoluntatem ad me datis litteris indicauit, quas etiam meae suggestioni coniungens pariter destinaui.¹⁹

¹⁵ On Leo I's investigation, see Ed. Schwartz, *Praefatio*, in *Acta Conc. Oec.*, II.5, Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1936, p. V-XXII; T. Schnitzler, *Im Kampfe um Chalcedon. Geschichte und Inhalt des Codex Encyclius von 458*, in col. „Analecta Gregoriana”, 16, Romae, 1938, *passim*; A. Grillmeier, *Christ in Christian Tradition*, II/1, trans. by P. Allen, J. Cawte, 2nd edition, Atlanta, 1987, p. 195-235; G. Siebigs, *Kaiser Leo I. Das oströmische Reich in den ersten drei Jahren seiner Regierung (457-460 n.Chr.)*, Berlin, New York: de Gruyter, 2010, p. 345-431, 820-822.

¹⁶ *Acta Conc. Oec.*, II.5, 23.19.

¹⁷ See Ed. Schwartz, *Praefatio*, p. XII; T. Schnitzler, *op.cit.*, p. 19-20, 22-23, 34-35; E. Honigmann, *Patristic Studies. Theodoret of Cyrrhus and Basil of Seleucia (the time of their death)*, col. „Studi e Testi”, 173, 1953, p. 184; G. Siebigs, *op.cit.*, p. 357, 359-360 (with n. 330), 392 (with n. 108).

¹⁸ *Acta Conc. Oec.*, II.5, 77.17-20: *Alypius misericordia dei episcopus metropolis Caesareae primae Cappadociae sanctae dei ecclesiae oboediens his quae pie mihi a uestra potestate praecepta sunt, haec meis scriptis insinuaui. / Musonius episcopus Nyssenus similiter.*

¹⁹ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 76.10-15.

Eventually, Alypius, after carefully having looked into the definition of Chalcedon and recognized its orthodoxy, drafted the letter and dispatched it to the Emperor.

As one can see, Alypius clearly said that he had only two suffragans. One of them certainly was the bishop of Nyssa and it was he that signed the letter together with Alypius. The name and the see of the other one are not referred to in the letter. However, one can identify him and his see on the basis of the documents of the Council of 451 and of the Home Synod in 458/9.

Thus, in *Collectio Dionysiana*, in the paragraph dedicated to the bishops of Cappadocia Prima who attended the Council of Chalcedon, three names are listed: Thalassius of Caesarea, Musonius of Nyssa and Firminus of Therma²⁰. Thalassius is also referred to by Alypius as his predecessor on the see of Caesarea and a participant in the Council of Chalcedon²¹. Musonius, as we have just seen, was still alive in 457/8, signing the latter to the Emperor together with Alypius. As far as the see of Therma is concerned, this was certainly the third bishopric in Cappadocia Prima, subject to Caesarea, at that time. Furthermore, the see of Therma is also attested as a bishopric of Cappadocia Prima in several *Notitiae*²².

On the other hand, giving that at the Home Synod under Patriarch Gennadius of Constantinople, in 458/9, Photinus is attested as being the bishop of Therma instead of Firminus²³, it is very likely that the latter was the bishop who felt ill in 457/8. Probably, Firminus died shortly after Leo's investigation and was succeeded by Photinus.

Following the above pieces of evidence, one can conclude that in 457/8 there were in existence only three sees in the ecclesiastical province of Cappadocia Prima, namely the metropolis of Caesarea and the ordinary bishoprics of Nyssa and Therma. As far as the sees of Theodosiopolis and Leontopolis are concerned, they certainly did not use to be subordinated to Caesarea at that time.

In such a case, which was the status of these two sees before they were transferred to the ecclesiastical province of Cappadocia Prima?

At least two answers can be put forward to this question: **1.** either they did not use to have been part of any ecclesiastical province; or **2.** they had formed part of a neighboring province, as Pontus Polemoniacus, Armenia

²⁰ *Acta Conc. Oec.*, II.2.2, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae, 1936, 71[163].25-28.

²¹ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 76.15-22.

²² J. Darrouzès, *op.cit.*, 1, 74, p. 206; 2, 89, p. 219; 3, 96, p. 233; 4, 83, p. 251; 7, 105, p. 274. See, also, G. Fedalto, *op.cit.*, I, p. 28-29.

²³ Ed. Schwartz, *Publizistische sammlungen zum acacianischen schisma*, in „Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Abteilung“, Neue Folge, Heft 10, München, 1934, p. 176, n. 1: *Φωτεινὸς ἐπ' σκοποῦ τῶν Θέρμων ὑπέγραψα*.

Prima, or Armenia Secunda. At this point, Mesopotamia should also be considered.

Given that Inner Armenia was a Roman territory, the first hypothesis is unlikely to be correct. In this regard it is to be noted that the see of Cherson (modern Sevastopol, in Crimean Peninsula), which was under the Roman control but did not form part of any civil Roman province, is attested as a subject of the metropolis of Tomis (Scythia) as early as AD 381²⁴. Moreover, the bishoprics in Satrapiae were subjects to the metropolitan see of Amida (Mesopotamia)²⁵ even when the Armenian satrapies in this territory had the status of *civitates foederate liberae et imunes*²⁶. Therefore, on the ground of these pieces of evidence one can infer that the sees in Inner Armenia also formed part of a Roman ecclesiastical province.

The question that follows then is, which province was that? To answer this question is very difficult. Actually, any clear information about the submission of these two sees before 553 is simply lacking. *Encyclia* does not give any evidence in this regard. Although the letters of the bishops in Pontus Polemoniacus²⁷, Armenia Prima²⁸, Armenia Secunda²⁹, and Mesopotamia³⁰ dispatched to the Emperor Leo have come down to us, there is not any information about Theodosiopolis or Acilisene in them. Nevertheless, this cannot be seen as evidence that they did not form part of any of these provinces at that time. It is to be noted that there are at least three letters in *Encyclia* in which the names of the bishops whose sees were situated far away from the metropolises in their provinces are not mentioned. More accurately, none of the suffragan bishops in Insulae could attend the provincial council at Rhodes³¹. The bishops of Sebastopolis, Pityus, and even Trapezus in Pontus

²⁴ H. Turner, *Canons attributed to the Council of Constantinople A. D. 381, together with the names of the bishops from two Patmos MSS POB', POI'*, in „The Journal of Theological Studies”, 15 (1914), p. 177-178; E. Honigmann, *Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople*, in „Byzantion”, 11 (1936), p. 446, with n. 1; I. Holubeanu, *Noi interpretări privind rangul scaunului bisericesc de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea d.Hr.*, in „Pontica”, 48-49 (2015-2016), p. 25-60.

²⁵ See *Acta Conc. Oec.*, II.2.2, 69[161].23-29.

²⁶ N.G. Garsoïan, *Satrapies*, in „The Oxford Dictionary of Byzantium”, vol. 3, Al.P. Kazhdan *et alii* (Eds.), New York, Oxford: Oxford University Press, 1991, p. 1846.

²⁷ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 79.20-84.11.

²⁸ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 69.13-71.9.

²⁹ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 71.10-75.21.

³⁰ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 41.10-42.37. The ordinary bishops in Mesopotamia did not mention their sees. However, there are eight signatures of ordinary bishops at the end of this letter and this number is in agreement with that of the suffragan bishops of Amida in *Notitia Antiochena* (AD 570), see E. Honigmann, *Studien zur Notitia Antiochena*, in „Byzantinische Zeitschrift”, 25 (1925), 75.11-13.

³¹ See *Act. Conc. Oec.*, II.5, 63.38-65.40.

Polemoniacus are not mentioned in the letter from their province³², while the suffragans of Tomis in Crimean Peninsula – i.e. Cherson and, likely, Bosporus (ancient Panticapaeum, modern Kerch, Crimean Peninsula) – are missing in the letter dispatched from Scythia³³. The reason of this situation is clearly revealed by the metropolitan Agapitus of Rhodes. In his letter to the Emperor, he asserted that the winter and the rush in which the investigation had been conducted hampered his suffragans to attend the provincial council³⁴.

Neither do the documents of the councils before 553 provide any clear evidence on the issue. Actually, two bishops of Theodosiopolis are known in the 5th century, Peter and Manasses. On 13 April 449, the former took part in the hearing concerning the process held in Constantinople. In the attendance list, his name is mentioned in the form below:

Πέτρον τοῦ ἐν λαβεστάτῳ ἐπισκόπου τῆς Θεοδοσιουπολιτῶν πόλεως
ἐπαρχ' ας Ἀρμεν' ας³⁵

and, in Latin,

*Petrus reuerentissimus episcopus Theodosiopolis ciuitatis prouinciae
Armeniae*³⁶.

His entry in the list – no. 24, between Timothy of Primopolis/Aspendos (Pamphylia Prima) and Secundinus of Novae (Moesia Secunda) – is less relevant for our investigation since from the provinces neighboring Inner Armenia only an ordinary bishop – Acacius of Ariarathia (Armenia Secunda), no. 10 in the list – attended that hearing. On this point, the only certainty is that Peter was just an ordinary bishop. Otherwise, if he had been a great or a titular metropolitan, then he would have been mentioned in the first part of the list together with the hierarchs holding these ranks³⁷.

³² See *Act. Conc. Oec.*, II.5, 79.20-84.11. On Pityus and Sebastopolis as suffragan sees of Neocaesarea (Pontus Polemoniacus) in the middle of the 5th century AD, see I. Holubeanu, *Organizarea bisericească în Moesia Secunda și Scythia în secolele IV-VII p.Chr.*, Brăila, 2017, (in print), the chapter VI.1.1. *Episcopiile de la Pityus și Sebastopolis (with English abstract)*.

³³ See *Act. Conc. Oec.*, II.5, 31.12-39. On Cherson and, likely, Bosporus as suffragan sees of Tomis (Scythia) in the middle of the 5th century AD, see, above, n. 24, and I. Holubeanu, *Noi interpretări* ..., p. 25-60.

³⁴ *Act. Conc. Oec.*, II.5, 64.26-34.

³⁵ *Acta Conc. Oec.*, II.1.1, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1933, 149.2-3.

³⁶ *Acta Conc. Oec.*, II.3.1, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1935, 132.28.

³⁷ See *Acta Conc. Oec.*, II.1.1, 148.1-149.20; II.3.1, 131.25-133.13.

More important on the issue is Peter's title in the list, namely ἐπισκόπου τῆς Θεοδοσιουπολιτῶν πόλεως ἐπαρχίας Ἀρμενίας / *episcopus Theodosiopolis ciuitatis prouinciae Armeniae*. It would indicate his ecclesiastical province, probably Armenia Prima³⁸. However, one can rightly argue about the value of this indication, given that in 553, when the see of Iustinianopolis, formerly Leontopolis, was certainly under the jurisdiction of Caesarea, its bishop, George, was also mentioned as *episcopo Iustinianopolitano Armeniae*³⁹. The only difference between Peter's and George's cases is that the latter had this title only in the attendance lists, while the former used it in his signature. Instead, when George signed the documents of the Council he used the title *episcopus Iustinianopolitanorum ciuitatis magnae Armeniae prouinciae*⁴⁰.

The second bishop of Theodosiopolis from the 5th century known to us is Manasses. He took part in the Council of Chalcedon (451). His name is mentioned in three lists of signatures whereas his title appears in two forms, namely ἐπίσκοπος Θεοδοσιουπόλεως⁴¹ / *episcopus Theodosiopolis*⁴², and ἐπίσκοπος Θεοδοσιουπόλεως τῆς μεγάλης Ἀρμενίας⁴³ / *episcopus Theodosiopolis magnae Armeniae*⁴⁴. However, none of them is useful for our investigation.

As far as Manasses' entry in the lists is concerned, it is also irrelevant. On 25 October, his signature is placed between those of Movianus of Limenae (Pisidia) and John of Bargyla (Caria)⁴⁵, on 1 November, it appears between those of Musonius of Zoara (Palaestina Tertia) and Fronto of Phaselis (Lycia)⁴⁶, while on the documents elaborated after the end of the Council, it can be seen between those of Uranius of Ibora (Helenopontus) and Aurelius of Hadrumetum or Pupput (Byzacena or Africa Proconsularis, respectively)⁴⁷.

Neither does *Collectio Dionysiana* give any clue to identifying the ecclesiastical province of Theodosiopolis. Although in this collection the names of the metropolitans and ordinary bishops of the same province are grouped together, the compiler of the document simply omitted Manasses' name. The

³⁸ In 458/9, the bishop John of Nicopolis (Armenia Prima) used in his signatures the title: ἐπίσκοπος Νικοπόλεως Ἀρμενίας, see Ed. Schwartz, *Publizistische...*, p. 176-177, n. 1.

³⁹ *Acta Conc. Oec.*, IV.1, 5.14; 22.2; 34.11; 41.3; 205.7.

⁴⁰ *Acta Conc. Oec.*, IV.1, 226.35-36.

⁴¹ *Acta Conc. Oec.*, II.1.2, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1933, 150[346].8.

⁴² *Acta Conc. Oec.*, II.3.2, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1936, 168[427].25; II.3.3, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1937, 108[547].12. See also II.2.2, 42[134].31.

⁴³ *Acta Conc. Oec.*, II.1.3, Ed. Schwartz (Ed.), Berolini, Lipsiae: de Gruyter, 1935, 94[453].21.

⁴⁴ *Acta Conc. Oec.*, II.3.2, 100 [359].15.

⁴⁵ *Acta Conc. Oec.*, II.3.2, 168[427].24-26.

⁴⁶ *Acta Conc. Oec.*, II.1.3, 94[453].20-23; II.3.3, 108[547].11-13.

⁴⁷ *Acta Conc. Oec.*, II.3.2, 100 [359].13-17.

latter is not mentioned either among the bishops of Cappadocia Prima, or among those of Armenia Prima, Armenia Secunda, Pontus Polemoniacus or Mesopotamia. The compiler did not even mention the see of Theodosiopolis under a special heading, as *Ἀρμενίας μεγάλης*⁴⁸.

With regard to the bishops of Acilisene/Leontopolis, the only one known to us before Peter from 553 is John of Acilisene. He attended the Home Synod under Gennadius of Constantinople in 458/9. His entry in the list of signatures is in the group of the ordinary bishops⁴⁹ and this fact can be seen as evidence that he was just an ordinary bishop and not a great metropolitan or a titular one.

His signature in the list is *Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἐκελισινῆς ὑπέγραψα*⁵⁰. As one can see, John did not mention either his region – Inner or Great Armenia – or his ecclesiastical province. His entry in the list is between Eutropius of Aureliopolis (Lydia) and Photinus of Therma (Cappadocia Prima). However, although John's signature is just behind of a bishop in Cappadocia Prima, it is less probable that his see was transferred to this province immediately after 457/8. In fact, in the ecclesiastical affairs, Emperor Leon was mainly preoccupied with solving the post-Chalcedonian crisis at that time. Besides, as far as is known today, he did not initiate any major ecclesiastical administrative reform in the area⁵¹.

There are no ordinary bishops from Pontus Polemoniacus, Armenia Secunda or Mesopotamia in this list, but only one from Armenia Prima. Nevertheless, his entry in the list is 67, while John of Acilisene's is 35.

As one can see, there is no clear documentary information on the subordination of Theodosiopolis and Acilisene/Leontopolis before their transfer to Cappadocia Prima. The only possible evidence on the matter is the title *ἐπισκόπου τῆς Θεοδοσιουπολιτῶν πόλεως ἐπαρχίας Ἀρμενίας* / *episcopus Theodosiopolis ciuitatis prouinciae Armeniae* used by Peter in 449. Following this, one would suppose that Petrus was subjected to the metropolis of Sebasteia in Armenia Prima. However, as already noted, Peter's title cannot be seen as an absolute evidence on the issue.

Relating to the moment when the two sees in Inner Armenia were transferred to the ecclesiastical province of Cappadocia Prima, this event certainly occurred between 457/8 and 553. The former years are the date when Alypius dispatched his letter to the Emperor Leo I. The former is the year when

⁴⁸ See *Acta Conc. Oec.*, II.2.2, 65[157]-77[169]. See, also, E. Honigmann, *The Original Lists...*, p. 78-79.

⁴⁹ See Ed. Schwartz, *Publizistische...*, p. 176-177, n. 1.

⁵⁰ See *ibidem*, p. 176, n. 1.

⁵¹ See G. Siebigs, *op.cit.*, *passim*; A. Grillmeier, *op.cit.*, p. 195-235.

George of Justinianopolis, attending the second Council of Constantinople, is attested as a bishop of Cappadocia Prima. On the other hand, given that Justinian I was the first Emperor after Chalcedon (451) who undertook major civil and ecclesiastical administrative reforms in the northeastern part of the Empire, it would be him who made this transfer. One has to take into account that Justinian also rebuilt the city of Mocissus, thereafter called Justinianopolis, and awarded it the new organized ecclesiastical province of Cappadocia Tertia carved out of Cappadocia Secunda. On that occasion, both Doara and Nazianzus, together with other cities, were withdrawn from the authority of Tyana (Cappadocia Secunda) and were put under that of Mocissus⁵².

In 536, when Justinian organized the new civil province of Armenia Prima, he already pointed out that the city of Leontopolis had been rebuilt by him under the name Justinianopolis⁵³. It is possible that at the moment when he renewed this city he also transferred both its see and the one of Theodosiopolis to the ecclesiastical province of Cappadocia Prima. In such a case, in 536, when the new Armenia Prima was organized, with Justinianopolis, formerly Leontopolis, as its administrative metropolis, the two sees in Great Armenia already used to be subjects to Caesarea. Then, their transfer might be dated between 527, when Justinian became Emperor, and 536, when the new Justinianopolis is attested for the first time.

Conclusions

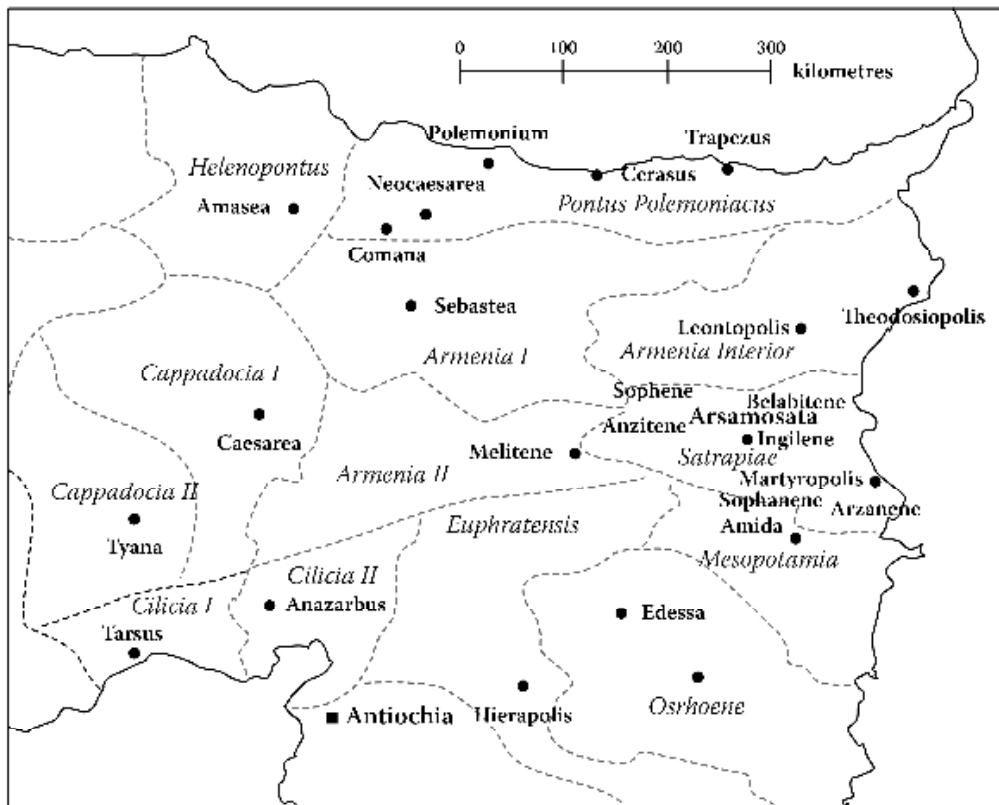
The above investigation allows for the following conclusions:

1. The sees of Theodosiopolis and Acilisene/Leontopolis in Inner Armenia did not use to be subordinated to the metropolitan see of Caesarea (Cappadocia Prima) in the middle of the 5th century AD.
2. There is not any absolute evidence on the status of these sees before 553. However, it is possible that they were ecclesiastically subordinated to Sebasteia in Armenia Prima.
3. Also, there is not any evidence on the moment when they were transferred under the jurisdiction of Caesarea. Nevertheless, it is not improbable that this event occurred in the first part of Justinian I's reign, between 527 and 536.

⁵² Procopius, *De aedif.*, V.4.15-18, 158.14-25; *Acta Conc. Oec.* IV.1, V.48-49, 99.29-100.31.

⁵³ *Novella* 31, c. I, 235.32-35.

**The Northeastern Part of the Roman Empire
(5th century AD)**

PONTICA

L

2017

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE
CONSTANȚA

PONTICA

Anuar al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța
Annuaire du Musée d'Histoire Nationale et d'Archéologie Constanța

Colegiul de redacție/ Collège de rédaction :

ALEXANDRU AVRAM (Le Mans)
ALEXANDRU BARNEA (București)
MARIA BĂRBULESCU (Constanța)
PIERRE DUPONT (Lyon)
MANFRED OPPERMANN (Halle/Sa.)
ȘERBAN PAPACOSTEA (București)
GOCHA R. TSETSKHLADZE (Llandrindod Wells, Powys, UK)

Redactor șef/ Rédacteur en chef:

LIVIA BUZOIANU (Constanța)

Comitetul de redacție:

CONSTANTIN CHERA (Constanța)
GABRIEL CUSTUREA (Constanța)
VALENTINA VOINEA (Constanța)
GABRIEL TALMAȚCHI (Constanța)

Secretar de redacție/ Secrétaire de rédaction:

IRINA SODOLEANU (Constanța)

Informatică editorială/ Informatique éditoriale:

ADA-ADINA MARCU (Constanța)

Manuscrisele, cărțile propuse la schimb și toată corespondența vor fi adresate redacției: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Piața Ovidiu nr. 12, 900745, Constanța, România, Tel./Fax. 0040-241-618763; e-mail: revista.pontica@gmail.com

Les manuscrits, les livres et les revues proposés en échange, ainsi que toute correspondance seront adressés à la Rédaction: Musée d'Histoire Nationale et d'Archéologie, 12 Place d'Ovide, 900745, Constantza, Roumanie, Tél./Fax 0040-241-618763; e-mail: revista.pontica@gmail.com.

PONTICA ediție online/ PONTICA en-ligne edition : www.revistapontica.wordpress.com

ISSN 1013-4247

ISSN (online/en-ligne) 2247 – 9341

ISBN 973-7951-29-8

SUMAR SOMMAIRE CONTENTS

ANNIVERSARIA

Cuvânt înainte din partea redacției	9
 MARIA BĂRBULESCU	
Sesiunea și revista Pontica la semicentelar	
Semicentenary of Pontica Session and Journal	10
 ALEXANDRU BARNEA	
La aniversare	
At Anniversary	13

HISTORICA

 MANFRED OPPERMAN	
Der Kybele kult an der Westküste des Schwarzen Meeres (Westpontos)	
in vorrömischer Zeit.....	17
 FLORIN CURTA	
Monede, caste și schimburi comerciale în Peninsula Balcanică (sec. VI-	
începutul sec. VII)	
Coins, Castra and Commercial Exchange in the Balkan Peninsula (6th	
century – early 7th century)	49
 IONUȚ HOLUBEANU	
Organizarea bisericească în <i>Moesia Secunda</i> în secolele V-VII p.Chr.	
The Bishoprics of <i>Moesia Secunda</i> (5th - 7th centuries AD).....	71
 IONUȚ HOLUBEANU	
Câteva considerații privind ordinea semnăturilor episcopilor din	
<i>Moesia Secunda</i> în <i>Encyclia</i> (457/8 p.Chr.)	
Some Remarks on the Sequence of Bishops' Signatures in the Letter	
of <i>Moesia Secunda</i> in <i>Encyclia</i> (AD 457/8).....	127

ALEXANDRU MADGEARU

Comentarii asupra unor informații din <i>Geografia și Harta</i> lui al-Idrīsī	
Comments on some pieces of information from the <i>Geography</i> and the <i>Map</i> of al-Idrīsī.....	137

ARCHAEOLOGICA

CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN, AGATA BULEI

Scurtă notă asupra unor așezări de tip <i>tell</i> din vestul Munteniei	
Brief Note on Some <i>Tell</i> Settlements in Western Muntenia.....	163

PIERRE DUPONT, VASILICA LUNGU

Mytilene. <i>Miscellanea culinaria</i>: Unorthodox chytra, tagenon & brazier..	181

MIRCEA ANGELESCU

Histria. Un système urbain orthogonal sur le „Plateau”?.....	193

NICOLAIE ALEXANDRU, ROBERT CONSTANTIN, MIHAI IONESCU

Despre o zonă privilegiată a necropolei callatiene	
On a Privileged Area of the Callatian Necropolis.....	215

EMILIAN ȘTEFAN GAMUREAC

The Potsherds in Archaeological Context: Pottery from Late Roman Fort of Ulmetum (4th – 6th cent. AD). Report on the 2012 Archaeological Campaign at the North-west Gate. (I).....	243

IULIA IOANA MANEA

Tehnici și metode constructive ale pavimentului de teracotă în epoca romană târzie în zona Dunării de Jos	
Building Techniques and Methods of Terracotta Pavement in Late Roman Epoch in the Lower Danube Area.....	265

BARTŁOMIEJ SZYMON SZMONIEWSKI

Un moule d'orfèvre de la période romano-byzantine découvert à la cité de Tropaeum Traiani (dèp. Constanța).....	279

NICOLAE CONSTANTIN

Cercetări arheologice la cetatea Carsium (Hârșova, jud. Constanța). Sectorul „Incinte nord”	
Archaeological Research at Carsium (Hârșova, Constanța County). „North Inclosures” Sector	307

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU,

MIHAELA MĂNUCU-ADAMEȘTEANU

Cruci relicvar cu decor în relief descoperite la Păcuiul lui Soare (secolele X-XII)	
Croix reliquaires pectorales à décor en relief découvertes à Păcuiul lui Soare (X^e-XIIe siècles)	323

STELA DONCHEVA, IVAJLO BUNZELOV

Signet Rings with Mythical Creatures from Medieval Bulgaria	351

EPIGRAPHICA

MICHEL DEBIDOUR, MIHAI IONESCU

- Deux notes sur les timbres thasiens de Callatis. I. Une nouvelle regravure de cachet sur un timbre thasien de Callatis. II. En marge d'un poster.....** 367

CONSTANTIN PETOLESCU

- Note sur ISM I 15** 383

ALEXANDRU AVRAM

- Notes épigraphiques (VI).....** 387

FLORIN TOPOLEANU, MIHAIL ZAHARIADE

- A Note on a Fragmentary List of Names from Noviodunum.....** 407

MARIA BĂRBULESCU, LIVIA BUZOIANU

- Inscriptii fragmentare latine din colecția MINAC**
Inscriptions latines fragmentaires dans la collection MINAC..... 415

MIHAIL ZAHARIADE

- CIL III 14450 = IGLR 3 = ISM II 155. A Revision and Reassessment.....** 433

AUXILIARIA

ALEXANDRE BARALIS, VASILICA LUNGU, PIERRE DUPONT *et alii*

- L'établissement d'Acic-Suat (commune de Baia, département de Tulcea). Méthodologie d'une enquête pluridisciplinaire.....** 455

NECULAI BOLOHAN, DRAGOȘ-LUCIAN GORGAN,

MITICĂ CIORPAC, FLORICA MĂȚĂU

- DNA Analysis of Two Sarmatian Funerary Contexts From Eastern Romania.....** 489

VICTOR COJOCARU, LAVINIA GRUMEZA

- BCOSPE III. Ars, res sacrae & mythologica: unele considerații pe marginea unui nou proiect de cercetare**
BCOSPE III. Ars, res sacrae & mythologica: Some Considerations about a New Research Project..... 501

VALENTINA LUIZA IONESCU, OCTAVIAN MITROI

- Restaurarea unei amfore de masă de tip pergamenian**
Restoration of a Pergamon Type Table Amphora 515

NOMISMATA

GABRIEL TALMAȚCHI

- Despre comunitățile greco-autohtone din zona centrală și sud-vestică a Dobrogei în perioada elenistică. Evidențele arheologice și monetare.**
About the Greek-Autochthonous Communities in the Central and South-Western Area of Dobrudja in Hellenistic Period. Archaeological and Monetary Evidence..... 525

SILVIU I. PURECE, CLAUDIU MUNTEANU

- Două fragmente de tezaure cu drahme de Apollonia și Dyrrhachium
din colecția Muzeului Național Brukenthal**
**Two Fragmentary Hoards with Apollonia and Dyrrhachium Drachmae
from National Museum Brukenthal Collection.....** 563

GABRIEL CUSTUREA, ANA MARIA VELTER

- Monede medievale și moderne descoperite în Dobrogea (1223 - 1872)**
Medieval and Modern Coins Discovered in Dobrudja (1223 – 1872)..... 573

RECENZII COMPTES RENDUS

- Ursula Vedder, *Der Koloss von Rhodos. Archäologie, Herstellung und Rezeptionsgeschichte eines antiken Weltwunders*, Mainz am Rhein: Nünnerich-Asmus Verlag & Media, 2015, 168 p., inclusiv 84 fig. (planșe alb-negru și color) (Victor COJOCARU)..... 635
- Inscriptions de Scythie Mineure Volume IV Tropaeum-Durostorum-Axiopolis Recueillies, traduites et accompagnées de commentaires et d'index par Emilian Popescu*, Editura Academiei Române, Editura Basilica, Diffusion de Boccard, București, Paris, 2015, 412 p. și 15+246 fig. (Maria BĂRBULESCU)..... 638
- DAN DANA, *Onomasticon Thracicum (OnomThrac). Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie et Bithynie*, CLVIII+ 459 p., Mélétemata 70, Athènes, 2014. (Livia BUZOIANU)..... 646
- Zonguldak' ta bir antik kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, ed. by Sümer Atasoy & Şahin Yldirim, Ankara 2015, 575 p., inclusiv ilustrație alb-negru și color în text + un plan al orașului Tios ca anexă (Victor COJOCARU). 651

HONORIFICA VERBA

- Ghiorghe Papuc – omagiu unui coleg și prieten (Constantin CHERA)..... 655

IN MEMORIAM

- Elena Bârlădeanu (Mihai IONESCU)..... 663
- Mihai Maxim (Gabriel CUSTUREA)..... 673

*

- Cărți străine și românești intrate în biblioteca MINAC în 2016/ Romanian and Foreign Books Entries in MNHAC Library in 2016 (Andreea ANDREI)... 676
- Lista abrevierilor/ Abbreviations 687

ORGANIZAREA BISERICEASCĂ ÎN MOESIA SECUNDA ÎN SECOLELE V-VII P.CHR.

Ionuț HOLUBEANU*

Cuvinte cheie: organizarea bisericească, Notitiae episcopatum, Moesia Secunda, Marcianopolis (*Devnya*), Odessos (*Varna*).

Keywords: ecclesiastical organisation, Notitiae episcopatum, Moesia Secunda, Marcianopolis (*Devnya*), Odessos (*Varna*)

Rezumat: Tema centrală a studiului de față o reprezintă organizarea bisericească în provincia Moesia Secunda de-a lungul secolelor V-VII p.Chr. Punctul de plecare al analizei îl constituie Encyclia (457/8) din timpul împăratului Leon I (457-474). Pe temeiul informațiilor cuprinse în acest document, autorul a identificat scaunele bisericești din Moesia Secunda în 457/8, anume: Marcianopolis (mitropolia plină a eparhiei), Abritus, Appiaria, Durostorum, Nicopolis și Novae (episcopii sufragane) (ACO II.5, 24.15, 32.26-30; vezi și HOLUBEANU 2016, p. 24-33). Tot din Encyclia (457/8) rezultă că, la acea vreme, scaunul de Odessos avea un statut special (ACO II.5, 32.26-30: *Dizza episcopus ciuitatis Odissae Scythiae*). Deși cetatea Odessos era situată pe teritoriul provinciei civile Moesia Secunda, episcopia ei făcea parte din eparhia bisericească Scythia, fiind subordonată mitropoliei Tomis-ului. Acest statut special al scaunului de Odessos a durat din 381 până în 536 (vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41).

Aceeași structură episcopală exista și în 527. Ea poate fi identificată pe temeiul informațiilor expuse în lucrarea Synecdemus (c. 527) a lui Hierocles și a prevederilor legii lui Zenon din 480. Prin acest din urmă document s-a stabilit ca fiecare așezare a Imperiului cu rang de cetate (πόλις/civitas) să-și aibă propriul episcop (CJC 2, I.3.35(36), (KRÜGER 1884, p. 23-24)). Pe de altă parte, în Synecdemus, sunt înregistrate șapte așezări cu rang de πόλις/civitas în Moesia Secunda, anume: Marcianopolis, Odessos, Abritus, Appiaria, Durostorum, Nicopolis și Novae (HONIGMANN 1939, 636 (2-8), p. 13). Pe temeiul prevederilor legii lui Zenon, se poate deduce că, exceptând Odessos, al cărui scaun bisericesc era subordonat, în continuare, Tomis-ului, orașele menționate în Synecdemus erau centrele episcopale ale eparhiilor bisericești Moesia Secunda de la acea vreme – c. 527.

* Ionuț HOLUBEANU: Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Ovidius” din Constanța; e-mail: ionutho@gmail.com.

Informațiile cuprinse în izvoarele scrise și cele furnizate de descoperirile arheologice indică faptul că această structură bisericească a funcționat neîntrerupt între 457/8 și 527. În ciuda existenței sale îndelungate – cel puțin 69 de ani –, această schemă de organizare nu este expusă, însă, în niciuna dintre *Notitiae episcopatum*, nici în formă completă, nici în vreo formă alterată. De altfel, mitropolia de Marcianopolis este atestată ca având episcopii sufragane scaunele de la Durostorum, Transmarisca, Novae, Zekedepa (=Tsarevets?) și Scaria în *Notitiae* 1-2 și 4 (DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213; 2, 32, 512-517, p. 227; 4, 31, 462-467, p. 260), și pe cele de la Transmarisca, Novae, Zekedepa și Scaria în *Notitia* 3 (DARROUZÈS 1981, 3, 44, 727-731, p. 244). Foarte probabil, aceste liste din *Notitiae* 1-4 sunt copii corupte după o listă arhetip redactată sub patriarhul Epiphanius al Constantinopolului (520-535). Cu rezervele de rigoare, autorul a conchis că în lista arhetip, Marcianopolis figura cu rangul de mitropolie plină, iar Durostorum, Transmarisca, Appiaria, Novae, Zekedepa, Scaria (?), Nicopolis și Abritus ca episcopii sufragane. Această structură episcopală a succedat-o pe cea din *Encyclia* și *Synecdemus-Zenon*, funcționând aproximativ între 527 și mai 536. De asemenea, este posibil ca spre sfârșitul acestui interval de timp, în Moesia Secunda să fi fost înființat încă un scaun bisericesc, Palaistene (=Palmatae?). Existența lui este atestată în *Notitia* 3, într-o vreme în care Palaistene devenise deja sufragan al noului centru mitropolitan – Odessos (DARROUZÈS 1981, 3, 36, 610, p. 241).

În luna mai a anului 536, Odessos a devenit noua mitropolie plină pentru Moesia Secunda (vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41). Noua structură episcopală a eparhiei a fost expusă într-o listă arhetip redactată în timpul patriarhului Menas (536-552) – c. 536. O copie coruptă a acestei liste se găsește în *Notitia* 3 (DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241). În forma originală a acestei liste arhetip, scaunul de Odessos figura ca mitropolie plină, iar Novae, Appiaria, Transmarisca, Durostorum, Marcianopolis, Scaria (?), Abritus, Zekedepa, Nicopolis și Palaistene, ca episcopii sufragane. Aceasta era structura bisericească a eparhiei Moesia Secunda la acea dată – anul 536.

O episcopie nouă – Asemus-Osamsko kale (Cherkovitsa, reg. Pleven, Bulgaria) – a fost organizată în timpul domniei lui Iustin II (565-578). O alta – Capul Sveti Atanas (lângă Byala, reg. Varna, Bulgaria) – a fost organizată între 536 și 586/7. De asemenea, este posibil ca tot între 536 și 586/7 să fi fost înființate episcopii la Sucidava (Izvoarele, jud. Constanța, Romania), Theodoropolis (neidentificată, în Bulgaria), Iatrus (Krivina, reg. Ruse, Bulgaria), Shumenska krepost (reg. Shumen, Bulgaria), Krumovo kale (lângă Targovishte, reg. Targovishte, Bulgaria), Gradishteto-Gabrovo (reg. Gabrovo, Bulgaria), Kilifarevo (reg. Veliko Tărnovo, Bulgaria), Storgosia (Kaylaka, reg. Pleven, Bulgaria), Gradishteto-Vojvoda (reg. Shumen, Bulgaria), Obzor (reg. Burgas, Bulgaria) sau la Ekrensko kale (lângă Kranevo, reg. Dobrich, Bulgaria). Existența lor este sugerată de evidențe de natură arheologică și/sau informații din izvoarele scrise (Procopius de Caesarea, Theophylact Simocatta). Nici scaunele bisericești de la Capul Sveti Atanas și Asemus, nici episcopiile ipotetice menționate mai sus nu sunt înregistrate, însă, în *Notitiae*. De altfel, niciuna dintre structurile episcopale ale provinciei Moesia Secunda din intervalul 536 - c. 614 nu este înregistrată în vreo *Notitia*.

Ultima structură episcopală din Moesia Secunda expusă în *Notitiae* este cea din jurul anului 614. Foarte probabil, în timpul mării invazii slavo-avare de la sfârșitul secolului al VI-lea-începutul secolului al VII-lea, episcopiile sufragane de pe teritoriul

acestei provincii au fost desființate. Doar mitropolia de la Odessos a supraviețuit acestui moment istoric. Pierzând, însă, episcopiile sale sufragane, scaunul de la Odessos a fost retrogradat la rangul de arhiepiscopie autocefală (=mitropolie titulară), în jurul anului 614. Această situație nouă este oglindită în *Notitiae* 1-2, 4-5 (DARROUZÈS 1981, 1, 39, p. 205; 2, 42, p. 217; 4, 40, p. 250; 5, 44, p. 265). Informația din *Notitiae* își are originea într-o listă arhetip redactată în timpul patriarhului Sergius I (610-638).

În partea finală a studiului, autorul a expus câteva observații despre *Notitiae* episcopatum. El a conchis că niciunul dintre aceste documente nu este curat. În cazul provinciei Moesia Secunda, în cuprinsul fiecăruia dintre ele sunt expuse două etape istorice diferite. *Notitiae* 1-2, 4-5 expun laolaltă pe cea din perioada 527-536 și pe cea de după marea invazie slavo-avară, în timp ce *Notitia* 3 le expune pe cea din perioada 527-536 și pe cea inaugurată în mai 536.

Tot la finalul studiului, au fost examinate și posibilele consecințe ale unei datări mai timpurii – c. 500 – a informațiilor din *Synecdemus* privitoare la Moesia Secunda. În cazul unei astfel de datări, este posibil ca scaunele de la Transmarisca, Zekedepa și Scaria (?) să fi fost organizate încă din perioada 500-527.

Abstract: The subject of the present paper is the ecclesiastical organization in Moesia Secunda during the V-VII centuries A.D. The start point is represented by *Encyclia* (457/8) of the Emperor Leo I (457-474). It is on the basis of this document that the author determined the structure of the church in Moesia Secunda in 457/8, i.e. Marcianopolis (metropolis), Abritus, Appiaria, Durostorum, Nicopolis and Novae (suffragan sees) (ACO II.5, 24.15, 32.26-30; HOLUBEANU 2016, p. 24-33). *Encyclia* (457/8) also evidenced that the see of Odessos had a special status at that time (ACO II.5, 32.26-30: *Dizza episcopus ciuitatis Odissae Scythiae*). Accordingly, although Odessos was a city of the civil Roman province of Moesia Secunda, its bishopric was subordinated to the metropolitan see of Tomis, in Scythia. This special status of the see of Odessos lasted from 381 to 536 (see HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41).

It is very likely that the same ecclesiastical organization was in existence in 527, too. This can be inferred from Hierocles' *Synecdemus* (c. 527) and the Emperor Zeno's law in 480. The latter stipulated that every city (πόλις/civitas) of the Empire must have his own bishopric (CJC 2, I.3.35(36), (KRÜGER 1884, p. 23-24)). On the other hand, *Synecdemus* evidenced that there were seven cities, i.e. Marcianopolis, Odessos (ecclesiastically still subordinated to Tomis in 527), Abritus, Appiaria, Durostorum, Nicopolis and Novae, in the civil Moesia Secunda around 527 (HONIGMANN 1939, 636 (2-8), p. 13). On the provisions of Zeno's law, it is to be inferred that, excepting Odessos, these cities were also the bishoprics of the ecclesiastical eparchy of Moesia Secunda at that time.

Assessing the evidence in the historical sources, the author argues that the ecclesiastical structure in *Encyclia* and that in *Synecdemus*-Zeno uninterruptedly lasted from 457/8 until 527. He also emphasizes that the structure has not been attested in any of the preserved *Notitiae* episcopatum, neither in a complete, nor in an incomplete form. In fact, the metropolitan see of Marcianopolis is attested with Durostorum, Transmarisca, Novae, Zekedepa (=Tsarevets?) and Scaria as its subjects in *Notitiae* 1-2 and 4 (DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213; 2, 32, 512-517, p. 227; 4, 31, 462-467, p. 260), and with Transmarisca, Novae, Zekedepa and Scaria in *Notitia* 3 (DARROUZÈS 1981, 3, 44, 727-731, p. 244). It is very likely that

these two lists in Notitiae 1-4 were just corrupt copies of an archetype drew up under the patriarch Epiphanius of Constantinople (520-535). The archetype had listed Marcianopolis as metropolis, and Durostorum, Transmarisca, Appiaria, Novae, Zekedepa, Scaria (?), Nicopolis and Abritus as its suffragan sees. It is a structure that succeeded that of Encyclia and Synecdemus-Zeno, lasting approximately from 527 until May 536. It is also possible that Palaistene (=Palmatae?) was organized as a new bishopric in Moesia Secunda by the end of this time span. Its existence is attested in Notitia 3, among the suffragan sees of Odessos (DARROUZÈS 1981, 3, 36, 610, p. 241).

In May 536, Odessos became the new ecclesiastical metropolis in Moesia Secunda (see HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41). It is very likely that the new structure of the eparchy was displayed at that time – c. 536 – in an archetype list drew up under the patriarch Menas (536-552). A corrupt copy of this archetype is to be found in Notitia 3 (DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241). The author concludes that Odessos, as metropolis, and Novae, Appiaria, Transmarisca, Durostorum, Marcianopolis, Scaria (?), Abritus, Zekedepa, Nicopolis and Palaistene, as suffragan sees, was mentioned in the archetype list from c. 536. In fact, this was the ecclesiastical structure in Moesia Secunda in that year.

A new bishopric, i.e. Asemus-Osamsko kale (Cherkovitsa, Plevan Province, Bulgaria), was organized under Justin II (565-578). Another one, i.e. Cape Sveti Atanas (near Byala, Varna Province, Bulgaria), was organized sometime between 536 and 586/87. It is possible that other bishoprics were organized at Sucidava (Izvoarele, Constanța County, Romania), Theodoropolis (unknown, Bulgaria), Iatrus (Krivina, Ruse Province, Bulgaria), Shumenska krepost (Shumen Province, Bulgaria), Krumovo kale (near Targovishte, Targovishte Province, Bulgaria), Gradishteto-Gabrovo (Gabrovo Province, Bulgaria), Kilifarevo (Veliko Tarnovo Province, Bulgaria), Storgosia (Kaylaka, Plevan Province, Bulgaria), Gradishteto-Vojvoda (Shumen Province, Bulgaria), Obzor (Burgas Region, Bulgaria) or Ekrensko kale (near Kranevo, Dobrich Region, Bulgaria) sometime between 536 and 586/87, too. Their existence draws support from archaeological evidence and/or literary sources (Procopius of Caesarea, Theophylact Simocatta). However, neither Cape Sveti Atanas and Asemus, nor the hypothetical sees were mentioned in Notitiae. In fact, none of the ecclesiastical structure of Moesia Secunda subsequent to that in May 536 and preceding that in around 614 was displayed in any of the preserved Notitiae.

The last ecclesiastical structure in Moesia Secunda displayed in Notitiae is that around 614. It seems that all the ordinary bishoprics of the province were abolished during the Slavo-Avar invasion. Only the metropolitan see of Odessos managed to survive. However, losing its suffragans, the see of Odessos was reduced to the rank of an autocephalous archbishopric, i.e. a titular metropolis, at that time. This data is preserved in Notitiae 1-2, 4-5 (DARROUZÈS 1981, 1, 39, p. 205; 2, 42, p. 217; 4, 40, p. 250; 5, 44, p. 265). It is very likely that the information originated in an archetype list that was drawn up under the patriarch Sergius I (610-638).

At the end of the paper, the author exposes few remarks on the preserved Notitiae episcopatum and he concludes that none of these is a clean document. In fact, all Notitiae combined two different historical stages in regard to Moesia Secunda. Notitiae 1-2, 4-5 combined that between 527 and 536 with that after the Slavo-Avar invasion, while Notitia 3 combined that between 527 and 536 with that starting in May 536.

Finally, the author examines the outcome of a possible early dating of Synecdemus, i.e. c. 500. If such a dating is correct, it is possible for Transmarisca, Zekedepa and Scaria (?) to have been organized as episcopal sees even between 500 and 527.

Într-unul dintre studiile noastre anterioare¹, am emis o nouă teză privind structura eparhiei bisericești *Scythia* în secolele IV-VII p.Chr. În cadrul acelei expunerii, a fost identificată situația scaunelor bisericești de la *Tomis* și de la *Odessos* (azi Varna, Bulgaria) la acea vreme. Lămurirea acestui din urmă aspect permite progrese în înțelegerea organizării bisericești din *Moesia Secunda*. Tema centrală a studiului de față o constituie identificarea acestora în intervalul 457/8-c. 614.

Encyclia (457/8p.Chr.)

Punctul de plecare al analizei de față îl reprezintă *Encyclia* (457/8) împăratului Leon I (457-474). Informațiile păstrate în *codex Encyclius*² constituie o adevărată radiografie a structurii episcopale din *Moesia Secunda* de la acea vreme. În acest document, scaunul de *Marcianopolis* este atestat ca mitropolie a eparhiei, iar cele de la *Abritus*, *Appiaria*, *Durostorum*, *Nicopolis* și *Novae*, ca episcopii sufragane³. În document este menționat și scaunul de *Odessos*. Numele său este însoțit, însă, de adaosul *Scythiae*⁴. Această din urmă precizare relevă faptul că, la acea vreme, el avea un statut special. Deși cetatea lui de reședință se afla pe teritoriul provinciei civile *Moesia Secunda*, episcopia de aici făcea parte din eparhia bisericească *Scythia*. Este o situație de excepție perpetuată până în luna mai a anului 536⁵.

Pe temeiul celor de mai sus se poate conchide că în 457/8, schema organizării episcopale din eparhia bisericească *Moesia Secunda* era următoarea:

457/8 p.Chr.	
mitropolie plină	<i>Marcianopolis</i>
episcopii sufragane	<i>Abritus</i>
	<i>Appiaria</i>
	<i>Durostorum</i>
	<i>Nicopolis</i>
	<i>Novae</i>

¹ HOLUBEANU 2015-2016, p. 25-55.

² Pentru *codex Encyclius*, vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 36-37 (cu bibliografie).

³ ACO II.5, 24.15, 32.26-30. Pentru structura episcopală a eparhiei *Moesia Secunda* în 457/8, vezi și HOLUBEANU 2016, P. 24-33.

⁴ ACO II.5, 32.26-30: *Dizza episcopus ciuitatis Odissae Scythiae*.

⁵ Vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41.

Legea lui Zenon (480 p.Chr.) și *Synecdemus* (c. 527 p.Chr.)

Următoarele două documente importante pentru tema de față sunt lucrarea *Synecdemus*, atribuită lui Hierocles, și legea împăratului Zenon (474-475; 476-491), din anul 480, privitoare la înființarea scaunelor episcopale.

Cel dintâi document – *Synecdemus* – este o listă a așezărilor cu rang de πόλις/*civitas* de pe teritoriul Imperiului Roman de Răsărit⁶. El reflectă, așadar, structura organizării civile a Imperiului, iar nu pe a celei bisericești. În cuprinsul lui, orașele sunt grupate pe provincii.

În forma păstrată, *Synecdemus* este considerat un rezumat al unui ghid de călătorie omonim. Se apreciază că acesta din urmă a fost redactat pe la jumătatea secolului al V-lea, pe temeiul unui registru oficial. Redactarea lucrării lui Hierocles a fost datată aproximativ la începutul domniei lui Iustinian I – c. 527⁷. Deși Hierocles a încercat aducerea la zi a informațiilor expuse în vechiul ghid de călătorie folosit de el ca izvor, în cuprinsul lucrării sale au fost identificate greșeli și lacune⁸.

În general, cercetătorii care s-au ocupat de istoria *Moesia-ei Secunda* au datat informațiile expuse în rubrica acestei provincii din *Synecdemus* tot la începutul domniei lui Iustinian I⁹. În fapt, ei au acceptat și în cazul acesteia datarea avansată pentru întregul document. Doar S. Torbatov¹⁰, într-un studiu recent, a avut în vedere posibilitatea ca Hierocles să se fi folosit de informații mai vechi la redactarea rubricii provinciei *Moesia Secunda*. Într-un astfel de caz, structura organizării civile a acestei provincii expuse în *Synecdemus* nu ar mai reflecta situația de la începutul domniei lui Iustinian I, ci una mai veche.

Deși, după cum se va vedea mai jos¹¹, punctul de plecare al analizei lui S. Torbatov este greșit, o datare mai timpurie a informațiilor expuse în *Synecdemus*

⁶ Pentru *Synecdemus*, vezi HONIGMANN 1939, p. 1-48; POPESCU 1969, p. 403-405, 414-415; JONES 1971, p. 514-521; GREGORY 1991, p. 930; SALWAY 2012, p. 228-230.

⁷ Acesta este anul convențional admis de cei mai mulți cercetători în datarea *Synecdemus*-ului. O datare ceva mai târzie are JANIN 1959, p. 139, în jurul anului 535. La rândul său, GREGORY 1991, p. 930, a avansat ca *terminus ante quem* al redactării acestui document același an – 535. În schimb, SALWAY 2012, p. 228, a considerat că *Synecdemus* expune organizarea administrativă a Imperiului din jurul anului 500. Pentru opiniile cercetătorilor privitoare la datarea *Synecdemus*-ului și a informațiilor din cuprinsul său, vezi și nota următoare.

⁸ O analiză detaliată a informațiilor expuse în *Synecdemus* – nu, însă, și a celor din rubrica provinciei *Moesia Secunda* –, a fost făcută de JONES 1971, p. 514-521. În cazul rubricilor unora dintre provincii, cercetătorul englez a ajuns la concluzia că autorul documentului *Synecdemus* s-a folosit de date mai vechi, iar nu de cele de la începutul domniei lui Iustinian I. Analiza lui A.H.M. Jones a fost confirmată, în unele cazuri, de descoperirile epigrafice; vezi, în acest sens, MANGO & ŠEVČENKO 1972, p. 379-382.

⁹ TÂPKOVA-ZAIMOVA 1958, p. 87; POULTER 1995, p. 17; ZUGRAVU 2008, p. 637, 639 (n. 8, 13); DINCHEV 2013, p. 456, 477; ATANASOV 2011, p. 302, 307-308; ATANASSOV 2012, p. 355, 362-363; IVANOV 2012, p. 110, 292. Cea mai târzie datare se găsește la JANIN 1959, p. 139, potrivit căruia *Synecdemus* și, implicit, rubrica provinciei *Moesia Secunda* din acest document, ar data din 535. BĂJENARU 2010, p. 18, a avut în vedere „the first decades of the 6th c.”.

¹⁰ TORBATOV 2016, p. 27-28, cu n. 20.

¹¹ Vezi, mai jos, subcapitolul *Episcopia de Aseumus*.

în cazul *Moesia-ei Secunda* nu trebuie exclusă. Ca atare, deși, în cele ce urmează, ne vom întemeia analiza pe datarea *Synecdemus* în c. 527, la sfârșitul studiului de față, într-un subcapitol special, vom evalua posibilele repercusiuni ale unei datări mai timpurii – c. 500¹² – asupra identificării evoluției organizării bisericești din *Moesia Secunda*.

În ceea ce privește legea lui Zenon din anul 480, ea impunea ca fiecare așezare din Imperiu care deținea statutul de *πόλις/civitas* să-și aibă propriul episcop¹³. Erau admise, ca excepții, doar organizarea bisericească de pe teritoriul provinciei civile *Scythia*¹⁴ și cea a cetății *Leontopolis (Isauria)*¹⁵.

În mod cert, legea lui Zenon era încă în vigoare la momentul redactării lucrării lui Hierocles. O dovadă în acest sens este includerea ei – inclusiv a paragrafelor privitoare la excepțiile *Scythia* și *Leontopolis* – în *Codex Iustinianus* (noiembrie 534)¹⁶. Ca atare, pe temeiul informațiilor din *Synecdemus* și a prevederilor legii lui Zenon (480), poate fi reconstituită schema episcopală din *Moesia Secunda* în jurul anului 527.

În *Synecdemus*, în rubrica rezervată provinciei civile *Moesia Secunda (Μυσία β')*, sunt înregistrate șapte așezări cu rang de *πόλις / civitas*: *Marcianopolis (Μαρκιανούπολις)*, *Odessos (Ὀδησσός / Ὀδυσσός)*, *Durostorum (Δουρόστολος / Δωρόστολος)*, *Nicopolis (Νικόπολις)*, *Novae (Νόβαι)*, *Appiaria (Ἀππιάρια / Ἀππιάρια)* și *Abritus (Ἀβριττος / Ἐβραιττός)*¹⁷. Coroborând aceste date cu prevederile legii lui Zenon, se poate deduce că, la începutul domniei lui Iustinian I – c. 527 –, presupusul moment la care Hierocles și-a redactat lucrarea, toate aceste așezări erau și centre episcopale. Dintre ele, cel de *Odessos* încă aparținea de eparhia *Scythia*. Statutul său s-a schimbat ulterior, în luna mai a anului 536¹⁸.

După cum se poate observa, în jurul anului 527, în *Moesia Secunda*, sunt atestate aceleași scaune episcopale ca și în *Encyclia* (457/8).

În continuare, rămâne de lămurit dacă această structură episcopală a funcționat fără schimbări de-a lungul întregului interval 457/8-527. În această privință, sunt importante două aspecte. Primul privește posibilitatea organizării unor scaune episcopale în vreuna dintre așezările provinciei care nu aveau statutul oficial de *πόλις/civitas*. Ar fi vorba, în acest caz, de o dezvoltare a

¹² După cum s-a arătat deja – vezi n. 7 –, datarea informațiilor expuse în *Synecdemus* în jurul anului 500 a fost avansată de SALWAY 2012, p. 228. În nota sa bibliografică – n. 92, p. 234 –, B. SALWAY a admis, totuși, că informațiile din *Synecdemus* au fost actualizate în timpul domniei lui Iustinian I, însă în mod haotic: „the text [i.e. *Synecdemus*] seems to have originated in the mid- to late fifth century and been haphazardly updated into the reign of Justinian”.

¹³ CJC 2, I.3.35(36), (KRÜGER 1884, p. 23-24 = FHDR II, p. 372-373).

¹⁴ În provincia civilă *Scythia*, toate cetățile rămăneau, în continuare, sub jurisdicția scaunului de la *Tomis*, CJC 2, I.3.35(36).2, (KRÜGER 1884, p. 24 = FHDR II, p. 372-373).

¹⁵ *Leontopolis*, deși avea rang de *πόλις/civitas*, rămânea, în continuare, sub jurisdicția episcopiei de *Isauropolis (Lycaonia)*, CJC 2, I.3.35(36).3, (KRÜGER 1884, p. 24). Pentru cazul *Leontopolis*, vezi și BELKE 1984, p. 198-199.

¹⁶ Pentru legea lui Zenon și *Codex Iustinianus*, vezi și HOLUBEANU 2015-2016, p. 30-31 (cu bibliografie).

¹⁷ HONIGMANN 1939, 636 (2-8), p. 13.

¹⁸ Vezi, mai sus, trimiterea bibliografică de la n. 5 și precizările din paragraful corespunzător acesteia.

structurii episcopale a *Moesia-ei Secunda*, imposibil de verificat pe temeiul *Synecdemus-Zenon*. Al doilea aspect privește posibilitatea dispariției temporare a vreuneia/unora dintre episcopiile atestate de *Encyclia* și *Synecdemus-Zenon*.

În lipsa unor informații documentare clare, primul aspect – organizarea unor episcopii în așezări care nu aveau statutul de *πόλις/civitas* – este greu de verificat. Totuși, apariția unor astfel de cazuri este puțin probabilă. Deși legea lui Zenon nu interzicea funcționarea episcopiilor în așezările care nu aveau statutul de *πόλις/civitas*, existența unor astfel de cazuri trebuie să fi fost întemeiată pe excepții locale anterioare emiterii ei – anul 480¹⁹. Pe de altă parte, accentuând importanța așezărilor cu rang de *πόλις/civitas* în planul organizării bisericești, în mod indirect, legea lui Zenon a diminuat posibilitatea înființării pe viitor a unor episcopii în așezările care nu dețineau acest rang civil.

În provincia *Moesia Secunda*, nu se cunosc cazuri de episcopii care să fi funcționat în așezări care nu aveau rangul de *πόλις/civitas* la momentul emiterii legii lui Zenon. În mod cert, astfel de situații nu mai existau aici încă de la jumătatea secolului al V-lea p.Chr.²⁰. Dovadă în acest sens sunt informațiile expuse în *Encyclia*. După cum s-a arătat deja, singurele centre episcopale menționate în acest document sunt cele ale orașelor înregistrate în *Synecdemus*.

Nici restul informațiilor documentare privitoare la viața bisericească din cuprinsul provinciei *Moesia Secunda* în intervalul 457/8-527 nu atestă vreo altă stare de fapt. Ele confirmă existența în această perioadă a unora dintre episcopiile menționate în *Encyclia*. Mitropolitul Pavel (-458/9-) de *Marcianopolis* apare ca semnatar al hotărârilor sinodului endemic din anii 458/9²¹. Un episcop de *Nicopolis*, *Amantius*, apare ca semnatar al sinodului endemic din anul 518 (20 iulie)²².

Ca atare, este puțin probabil ca vreuna dintre așezările de pe teritoriul *Moesia-ei Secunda* care nu avea statutul de *πόλις/civitas* să fi devenit centru episcopal în intervalul de timp analizat – 457/8-527.

Nici în legătură cu cel de-al doilea aspect – dispariția temporară a vreuneia/unora dintre episcopiile menționate în *Encyclia* – nu există evidențe irecuzabile. Totuși, în această privință, două aspecte trebuie avute în vedere. Pe de o parte, atrage atenția faptul că în intervalul 457/8-527 nu este cunoscut niciunul dintre ierarhii de la *Abritus*, *Appiaria*, *Durostorum* și *Novae*²³. Acest vid de informații ar putea fi invocat în sprijinul ipotezei dispariției temporare a vreuneia dintre aceste episcopii.

Pe de altă parte, trebuie avut în vedere că principala cauză care ar fi putut genera dispariția unei episcopii o constituia, la acea vreme, distrugerea cetății de reședință urmată de abandonarea definitivă sau, cel puțin, pe termen lung, a așezării. Doar distrugerea cetății și chiar amânarea refacerii sistemului ei de

¹⁹ Pentru astfel de cazuri, vezi JONES 1971, p. 519.

²⁰ Înainte de momentul *Encyclia* (457/8), în *Moesia Secunda* a existat cel puțin un astfel de caz. Este vorba de episcopia de *Sexaginta Prista*. Vezi și, mai jos, paragraful cu n. 53-57.

²¹ SCHWARTZ 1934, p. 176, nota 1 (nr. 7), și HOLUBEANU 2016, p. 30 (cu bibliografie).

²² ACO III, nr. 21, 66.1-2.

²³ Vezi FEDALTO 1988, I, p. 341-344, 348.

fortificație pentru o perioadă de timp limitată, nu conducea, în mod neapărat, la desființarea scaunului episcopal local. Elocvent, în acest sens, este cazul cetății *Nicopolis ad Istrum*. Cercetările arheologice intense desfășurate aici au condus la concluzia că, la jumătatea secolului al V-lea – c. 447 –, cetatea a fost complet distrusă de huni. După acest eveniment, refacerea sistemului ei de fortificație a fost amânată câțiva ani²⁴. Se presupune că noua incintă a așezării, mult redusă ca suprafață față de cea anterioară²⁵, a fost construită în jurul anului 453. În intervalul c. 447-453, au fost identificate doar urme firave de locuire pe ruinele vechii așezări și în vecinătatea acestora²⁶. Este greu de spus dacă episcopul de *Nicopolis* de la acea vreme a continuat să locuiască aici sau s-a refugiat într-o altă cetate. Cert este însă faptul că, în 457/8, Marcellus, episcopul de *Nicopolis* de atunci, a participat la sinodul eparhiei prilejuit de ancheta demarată de împăratul Leon I, semnând scrisoarea de răspuns către împărat cu titulatura *episcopus ciuitatis Nicopoleos*²⁷. Menționarea numelui său în *Encyclia* certifică faptul că, la acea dată, episcopia locală funcționa. În plus, pe temeiul aceleași evidențe se poate presupune că ea nu și-a încetat existența nici în perioada dificilă prin care *Nicopolis* a trecut între 447 și 453.

De atacurile hunilor de la jumătatea secolului al V-lea au fost afectate și *Marcianopolis*²⁸, *Novae*²⁹, *Abritus*³⁰ sau *Durostorum*³¹. A fost, probabil, cea mai gravă criză prin care aceste așezări au trecut în secolele al V-lea și al VI-lea, înainte de marea invazie slavo-avară. Însă, ca și în cazul cetății *Nicopolis*, niciunul dintre scaunele episcopale din aceste cetăți nu și-a încetat existența. Dovadă, în acest sens, sunt tot informațiile din *Encyclia*. În cuprinsul ei, se regăsesc numele tuturor ierarhilor din aceste centre episcopale³².

Se poate conchide, așadar, că distrugerea unei cetăți nu conducea la desființarea episcopiei locale atât timp cât planul/speranța reconstruirii acelei

²⁴ Amânarea construirii noii incinte a cetății *Nicopolis* a fost pusă pe seama tratatului de pace dintre romani și huni din anul 448. Prin el, romanii s-au angajat să lase în părăsire, de-a lungul Dunării, teritoriul cuprins între *Singidunum* (Belgrad, Serbia) și *Novae* (Svishtov, Bulgaria), iar la sud de Dunăre, pe o distanță echivalentă cu cea parcursă în cinci zile, vezi BURY 1958, 1, p. 275-276; POULTER 1995, p. 34-35, cu n. 44.

²⁵ Fortificația timpuriu bizantină, denumită în literatura de specialitate *Nicopolis II*, măsura o suprafață de doar 5,74 ha, reprezentând doar puțin peste un sfert din suprafața fortificată – 21,55 ha – a așezării romane și romane târzii, POULTER 1995, p. 37.

²⁶ POULTER 1995, p. 34-37.

²⁷ ACO II.5, 32. 29.

²⁸ Cetatea *Marcianopolis* a fost distrusă de huni în 447, MINČEV 1987, p. 300, 303; SIEBIGS 2010, p. 243, 358 (n. 323).

²⁹ DIMITROVA 2013, 1, p. 58 (cu bibliografie).

³⁰ Distrugerea cetății *Abritus* de către huni în 447 nu este menționată în niciunul dintre izvoarele scrise. Ea a fost postulată, însă, de cercetători, pe temeiul descoperirilor arheologice, vezi POULTER 1995, p. 35; IVANOV 2012, p. 171.

³¹ La *Durostorum* nu s-a descoperit nicio monedă din a doua jumătate a secolului al V-lea, după invazia hunilor din anii 441-442. Următoarele monede descoperite datează din timpul domniei lui Anastasius (491-518). Cu toate acestea, cercetătorii acceptă faptul că locuirea nu a încetat niciodată aici în a doua jumătate a secolului al V-lea, vezi ANGELOVA & BUCHVAROV 2007, p. 62-63; ATANASOV 2015, p. 495 (cu n. 2), 528 (cu n. 15).

³² ACO II.5, 24.15; 32.1, 26, 28; vezi și HOLUBEANU 2016, p. 24-33.

cetăți exista. În plus, pe teritoriul provinciei *Moesia Secunda*, dispariția definitivă a unor cetăți-centre episcopale nu se înregistrează până la marea invazie slavo-avară de la sfârșitul secolului al VI-lea³³. Pe temeiul acestor realități istorice, se poate presupune că niciunul dintre centrele episcopale cu tradiție din *Moesia Secunda* nu și-a încetat existența în intervalul 457/8-c. 527.

În ceea ce privește scaunul bisericesc care deținea rangul de mitropolie plină în *Moesia Secunda* în 527, lucrarea lui Hierocles nu oferă niciun indiciu cert. Menționarea cetății *Marcianopolis* pe prima poziție a rubricii, înaintea celorlalte cetăți ale provinciei, pledează în favoarea presupunerii că ea deținea în continuare rangul de metropolă civilă. Într-o atare situație, pe temeiul prevederilor can. 12 de la *Chalcedon* (451)³⁴, scaunului bisericesc de aici îi revenea și statutul de mitropolie plină.

Totuși, această poziționare a cetății *Marcianopolis* în *Synecdemus* nu certifică statutul ei de metropolă la acea vreme. Enumerând cetățile celorlalte eparhii ale diocezei *Thracia*, Hierocles nu a plasat întotdeauna metropola provinciei pe prima poziție³⁵. În cazul provinciei *Rhodope*, metropola *Traianopolis* a fost plasată pe poziția a treia, după cetățile *Aenus* (poz. 1) și *Maximianopolis* (poz. 2)³⁶. De asemenea, în cadrul rubricii Europa, cetatea de reședință a mitropoliei bisericești de aici – *Heraclea* – a fost plasată pe poz. 2, fiind precedată de cetatea *Eudoxiopolis* (poz. 1)³⁷.

Pe de altă parte, având în vedere că scaunul de *Marcianopolis* și-a păstrat rangul de mitropolie chiar și în momentele grele prin care această cetate a trecut după distrugerea ei de către huni în 447³⁸, este greu de crezut că el a pierdut acest statut în perioada de redresare pe care provincia a cunoscut-o după destrămarea Imperiului lui Attila (m. 453). În plus, nu există informații care să ateste o reorganizare administrativă a provinciei *Moesia Secunda* înainte de luna mai a anului 536³⁹. Ca atare, foarte probabil, cetatea *Marcianopolis* a continuat să fie metropola provinciei de-a lungul întregului interval 457/8-527. În aceste condiții, și scaunul bisericesc de aici și-a păstrat rangul de mitropolie plină a eparhiei.

Se poate conchide, așadar, că, în tot intervalul 457/8-527, structura episcopală a eparhiei bisericești *Moesia Secunda* a rămas neschimbată:

³³ Pentru urmările invaziei slavo-avare asupra organizării bisericești de la Dunărea de Jos, vezi MADGEARU 2010, p. 145-153, și HOLUBEANU 2015-2016, p. 54.

³⁴ Vezi COD, p. 93 (și traducerea în limba română în FLOCA 1993, p. 85). În acest canon se stipulează că rangul de mitropolie plină (ἀλήθεια μητρόπολις/*vera metropolis*) al unei eparhii îl deține scaunul bisericesc aflat în metropola de drept a provinciei. Scaunele bisericești ale așezărilor ridicate ulterior la rangul de metropolă aveau doar statutul de mitropolii titulare/onorifice (τῆς τιμῆς= [*mitropolii*] *de cinste*).

³⁵ Nemenționarea metropolei pe prima poziție în cazul unora dintre rubricile provinciilor din *Synecdemus* a fost semnalată și de JONES 1971, p. 514.

³⁶ HONIGMANN 1939, 634 (5-7), p. 12. Vezi și JONES 1971, tab. V (*Rhodope*), p. 525.

³⁷ HONIGMANN 1939, 632 (1-2), p. 12. Vezi și JONES 1971, tab. II (*Europe*), p. 524.

³⁸ Vezi HOLUBEANU 2016, p. 24-33.

³⁹ MINCHEV 1986, p. 41-42; MINČEV 1987, p. 298-299.

457/8 – 527 p.Chr.	
mitropolie plină	<i>Marcianopolis</i>
episcopii sufragane	<i>Abritus</i>
	<i>Appiaria</i>
	<i>Durostorum</i>
	<i>Nicopolis</i>
	<i>Novae</i>

Notitiae episcopatum

Următoarele documente pe temeiul cărora se pot face progrese în stabilirea evoluției schemei episcopale din *Moesia Secunda* sunt *Notitiae episcopatum*.

Nu există consens între cercetători în datarea acestor documente⁴⁰. Pentru tema studiului de față, aceasta este, însă, o problemă secundară. Deosebit de importante sunt alte trei aspecte: **1.** structura schemelor episcopale expuse în rubricile privitoare la teritoriul provinciei *Moesia Secunda*; **2.** stabilirea integrității acestor scheme episcopale; **3.** datarea perioadei în care a funcționat fiecare dintre ele.

Episcopiile de pe teritoriul *Moesia-ei Secunda* sunt menționate în *Notitiae episcopatum* în cinci rubrici. În cuprinsul acestora, într-una singură, în *Notitia 3* (după numerotarea lui J. Darrouzès⁴¹, așa-zisa a lui *Carl de Boor* sau *Notitia tempore Isaurorum scripta*), apare ca mitropolie scaunul de *Odessos*⁴². În cazul acestei rubrici, este vorba de o etapă istorică datată deja de noi în perioada mai 536 - c. 614⁴³.

Celelalte patru rubrici au în frunte, ca mitropolie, scaunul de *Marcianopolis*. Ele sunt expuse, câte una, în fiecare dintre *Notitiae 1-4*.

Înainte de a prezenta și analiza informațiile din cuprinsul acestor patru rubrici, trebuie precizat că eparhia mitropoliei de *Marcianopolis* apare în *Notitiae episcopatum* sub denumiri diferite: **1.** ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου] (=eparhia aceluiași [*Haemimontus*], trad.n.)⁴⁴ sau, în mod clar, ἐπαρχία Αἰμιμόντου (=eparhia *Haemimontus*, trad.n.)⁴⁵; **2.** ἐπαρχία Αἰμιμόντου β' (=eparhia *Haemimontus II*, trad.n.)⁴⁶; **3.** ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Θράκης] (=eparhia aceleiași [*Thracia*], trad.n.)⁴⁷. Ca și în cazul datării *Notitiae episcopatum*, acest aspect este, însă, unul secundar, întrucât el nu afectează, pe fond, lămurirea temei centrale a studiului

⁴⁰ Pentru o prezentare generală a datării *Notitiae episcopatum* făcute de cercetători de-a lungul vremii, vezi POPESCU 1994, p. 142-151 (=POPESCU 1987, p. 332-346). Pentru o evaluare recentă a datării *Notitia episcopatum 1* (după numerotarea lui J. Darrouzès), vezi JANKOVIK 2011, p. 56-57.

⁴¹ În studiul de față, pentru *Notitiae episcopatum*, a fost folosită numerotarea din ediția lui J. DARROUZÈS.

⁴² DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241.

⁴³ HOLUBEANU 2015-2016, p. 52-54 (și n. 209).

⁴⁴ DARROUZÈS 1981, 1, 37, p. 205; 1, 32, p. 213; 2, 36, p. 217; 4, 37, p. 249; 4, 31, 462, p. 260; 5, 32, p. 265; 6, 32, p. 268.

⁴⁵ DARROUZÈS 1981, 2, 32, 512, p. 227; 3, 50, p. 231.

⁴⁶ DARROUZÈS 1981, 3, 44, 727, p. 244.

⁴⁷ DARROUZÈS 1981, 3, 47, p. 231.

de față. Importantă este, în principal, o spunem din nou, datarea perioadei în care fiecare dintre structurile episcopale expuse în *Notitiae* a funcționat, indiferent de denumirea oficială a eparhiei lor. Din acest motiv, problema denumirii oficiale a eparhiei în fruntea căreia s-a aflat mitropolia de *Marcianopolis* va fi abordată doar tangențial⁴⁸.

a. Rubricile mitropoliei de Marcianopolis din *Notitiae* 1-2 și 4

În cele ce urmează, vor fi expune, în coloane paralele, trei dintre rubricile în fruntea cărora apare mitropolia de *Marcianopolis*. Este vorba de cele din *Notitiae* 1, 2 și 4:

Notitia 1 ⁴⁹	Notitia 2 ⁵⁰	Notitia 4 ⁵¹
ἐπαρχία <τῆς αὐτῆς> [sc. Αἰμιμόντου] μητρόπολις Μαρκιανου(πόλεως) ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἧτοι ἐπισκοπὰς ε', οἷον· (=eparhia <acelui> [Haemimontus], mitropolia de Marcianopolis are sub ea 5 cetăți sau episcopii, precum:)	ΛΒ' ἐπαρχία Αἰμιμόντου ὁ Μαρκιανουπόλεως (=32 eparhia Haemimontus cel de Marcianopolis)	<Λ'> ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [sc. Αἰμιμόντου] ὁ Μαρκιανουπόλεως (=<30> eparhia aceluiași Haemimontus cel de Marcianopolis)
τὸν [sc. ἐπίσκοπον] Ῥοδοστόλου (=pe cel [episcopul] de Durostorum)	ὁ Ῥοδοστόλου (=cel de Durostorum)	ὁ Ῥοδοστόλου (=cel de Durostorum)
τὸν Τραμαρίσκων (=pe cel de Transmarisca)	ὁ Τραμαρίσκων (=cel de Transmarisca)	ὁ Τραμαρίσκων (=cel de Transmarisca)
τὸν Νόβων (=pe cel de Novae)	ὁ Νόβων (=cel de Novae)	ὁ Νόβων (=cel de Novae)
τὸν Ζεκεδέπων (=pe cel de Zekedepa)	ὁ Ζεκεδέπων (=cel de Zekedepa)	ὁ Ζεκεδέπων (=cel de Zekedepa)
τὸν Σκαρίας (=pe cel de Scaria)	ὁ Σκαρίας (=cel de Scaria)	ὁ Σκαρίας (=cel de Scaria)

După cum se poate observa, în toate cele trei rubrici apare aceeași structură episcopală. Pe prima poziție, ca mitropolie, este înregistrat scaunul de *Marcianopolis*. În deschiderea rubricii din *Notitia* 1, rangul său în cadrul eparhiei este afirmat, în mod clar, prin cuvintele: ... μητρόπολις Μαρκιανου(πόλεως) ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἧτοι ἐπισκοπὰς ε', οἷον· (=... mitropolia de Marcianopolis are sub ea 5 cetăți sau episcopii, precum: ...). În cazul rubricilor din *Notitiae* 2 și 4, rangul de

⁴⁸ Vezi, mai jos, n. 121.

⁴⁹ DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213.

⁵⁰ DARROUZÈS 1981, 2, 32, 512-517, p. 227.

⁵¹ DARROUZÈS 1981, 4, 31, 462-467, p. 260.

mitropolie al scaunului de *Marcianopolis* este indicat indirect, prin poziționarea acestuia în fruntea celorlalte episcopii ale eparhiei.

În toate cele trei rubrici, apar aceleași episcopii sufragane: *Durostorum*, *Transmarisca*, *Novae*, *Zekedepa* și *Scaria*. Deosebit de important este și faptul că ordinea enumerării lor este identică. Deosebirile dintre rubrici privesc doar aspecte de natură secundară. Astfel, în *Notitia* 1 ierarhii scaunelor sufragane sunt menționați în acuzativ – τὸν Ποδοστόλου (=pe cel de *Durostorum*) etc., iar în *Notitiae* 2 și 4 în nominativ – ὁ Ποδοστόλου (=cel de *Durostorum*) etc. Este o diferență firească, justificată de modul de exprimare al celor care au redactat aceste rubrici.

Toate aceste observații conduc la concluzia că cele trei rubrici din *Notitiae* 1-2 și 4 reflectă aceeași etapă istorică. La acea vreme, scaunul de *Marcianopolis* avea rangul de mitropolie plină a eparhiei. Episcopiile sale sufragane erau *Durostorum*, *Transmarisca*, *Novae*, *Zekedepa* și *Scaria*.

În cele ce urmează, se va face o comparare a structurii episcopale din *Notitiae* 1-2 și 4 cu cea din perioada 457/8-527, evidențiindu-se asemănările și deosebirile dintre ele:

<i>Encyclia-Synecdemus/Zenon</i> (457/8-527)		<i>Notitiae</i> 1-2, 4
<i>Marcianopolis</i>	=	<i>Marcianopolis</i>
<i>Durostorum</i>	=	<i>Durostorum</i>
<i>Nicopolis</i>		-
-		<i>Transmarisca</i>
<i>Novae</i>	=	<i>Novae</i>
<i>Abritus</i>		-
-		<i>Zekedepa</i>
<i>Appiaria</i>	?	<i>Scaria</i>

După cum se poate observa, în *Notitiae* 1-2 și 4 sunt menționate două episcopii – *Transmarisca* și *Zekedepa* – absente atât în *Encyclia*, cât și în *Synecdemus/Zenon*. Consemnarea lor certifică faptul că *Encyclia-Synecdemus/Zenon* și *Notitiae* 1-2 și 4 reflectă două etape istorice diferite din istoria eparhiei în fruntea căreia s-a aflat mitropolia de *Marcianopolis*.

În ceea ce privește *Scaria*, două posibile explicații au fost deja avansate de cercetători. După unii, acest nume este o formă coruptă pentru *Appiaria*. În acest caz, *Appiaria/Scaria* ar fi înregistrată atât în etapa istorică din *Encyclia-Synecdemus/Zenon*, cât și în cea din *Notitiae* 1-2, 4. După alții, *Appiaria* și *Scaria* sunt două cetăți diferite. În această situație, *Scaria* ar fi un caz similar cu *Transmarisca* și *Zekedepa*⁵².

În continuare, ne vom focaliza atenția asupra a două dintre problemele anunțate deja: 1. datarea perioadei în care a funcționat schema episcopală expusă în *Notitiae* 1-2 și 4; 2. stabilirea integrității schemei episcopale expuse în aceste *Notitiae*. Aceste două aspecte vor fi abordate concomitent.

⁵² Pentru cazul *Scaria*, vezi, mai jos, paragrafele cu n. 106-109.

Ca *terminus ante quem* sigur al etapei istorice înregistrate în *Notitiae* 1-2 și 4 poate fi avansat anul 536. După cum s-a precizat mai sus, rangul de mitropolie a eparhiei *Moesia Secunda* a fost preluat atunci de scaunul de *Odessos*. Ca atare, menționarea scaunului de *Marcianopolis* ca mitropolie în rubricile din *Notitiae* 1-2 și 4 certifică datarea acestei etape istorice înainte de 536.

Pe de altă parte, schema episcopală din *Notitiae* 1-2 și 4 nu a funcționat, în mod cert, în intervalul 457/8-527. La acea vreme, în *Moesia Secunda* existau doar episcopiile înregistrate în *Encyclia* și *Synecdemus/Zenon*. În acest caz, *Notitiae* 1-2 și 4 înregistrează fie o etapă istorică anterioară anului 457/8, fie pe cea din intervalul 527-536.

Datarea ante 457/8 ar presupune existența în *Moesia Secunda* a cel puțin două episcopii vechi – *Transmarisca* și *Zekedepa* –, care au dispărut înainte de 457/8. În aceeași situație ar fi și scaunul de *Scaria*, în cazul în care aceasta ar fi o cetate diferită de *Appiaria*.

În sprijinul acestui scenariu poate fi invocat cazul episcopiei de *Sexaginta Prista/Sexanta Prista*⁵³. În *Istoria bisericească*, Socrates Scholasticus a făcut referire la un anume episcop Polycarpus, transferat de la episcopia de *Sexaginta Prista*, din *Moesia*, la cea de *Nicopolis*, din *Thracia*⁵⁴. El nu a precizat momentul exact al acestui transfer⁵⁵. Având în vedere, însă, că Socrates a descris evenimentele istorice dintre anii 305-439⁵⁶, transferul lui Polycarpus trebuie să fi avut loc, cel târziu, în 439. Pe de altă parte, nementionarea în *Encyclia* a niciunui ierarh de *Sexaginta Prista* certifică dispariția acestei episcopii înainte de 457/8⁵⁷. Reiese de aici că scaunul de *Sexaginta Prista* a funcționat aproximativ în prima jumătate a secolului al V-lea.

⁵³ Pentru *Sexaginta Prista/Sexanta Prista*, vezi ZAHARIADE 1988, p. 109, și, mai nou, VARBANOV & DRAGOEV 2007, p. 227-243.

⁵⁴ SOCRATES, VII, 36, 18, (GÜNTHER 1995, 386.3-4): Πολύκαρπος ἀπὸ Σεξανταπρίστων τῆς Μυσίας μετηνέχθη εἰς Νικόπολιν τῆς Θράκης (=Polycarpus de la *Sexantaprista* din *Moesia* a fost mutat la *Nicopolis* din *Thracia*, trad.n.). Scaunul bisericesc la care a fost transferat Polycarpus a fost identificat de către cei mai mulți dintre cercetători cu cel de la *Nicopolis ad Nestum* (Garmen, reg. Blagoevgrad, Bulgaria), vezi LE QUIEN 1740, I, col. 1169; ZEILLER 1918, p. 166-167; VELKOV 1959, p. 104, 221 (=VELKOV 1977, p. 126, 247); DARROUZÈS 1984, p. 193, nr. 10; FEDALTO 1988, I, p. 311; POULTER 1995, p. 17; IVANOV 2012, p. 292. În schimb, PĂCURARIU 1991, p. 129, și ZUGRAVU 2008, p. 120, au considerat că ar fi vorba de cel de la *Nicopolis ad Istrum* (Nikup, Bulgaria).

⁵⁵ Nu există consens între cercetători în datarea transferului ep. Polycarpus. PÂRVAN 2000, p. 88, a datat păstoria acestui episcop în secolul al IV-lea. ZEILLER 1918, p. 600, și LECLERCQ 1933, col. 507, au datat transferul său la sfârșitul secolului al IV-lea sau începutul secolului al V-lea. VELKOV 1959, p. 221 (=VELKOV 1977, p. 247), l-a datat la începutul secolului al V-lea. ATANASOV 2011, p. 303, ATANASSOV 2012, p. 356-357, 361, l-a datat la începutul secolului al V-lea sau după începutul acestui secol. POULTER 1995, p. 17, l-a datat, ipotetic, în al patrulea deceniu al secolului al V-lea. PĂCURARIU 1991, p. 129, l-a datat după Sinodul al III-lea ecumenic (Efes, 431). ZUGRAVU 1999, p. 90, ZUGRAVU 2008, p. 120, a datat păstoria lui Polycarpus la *Sexaginta Prista* în 432, respectiv, 431, în timpul dezbaterilor din jurul ereziei nestoriene, iar transferul său la *Nicopolis*, după acești ani. JANIN 1959, p. 141, fără a pomeni cazul ep. Polycarpus, a considerat că episcopia de *Sexaginta Prista* a funcționat cel puțin până la jumătatea secolului al V-lea.

⁵⁶ BALDWIN 1991, p. 1923.

⁵⁷ ATANASOV 2011, p. 302, ATANASSOV 2012, p. 356, deși nu a respins ipoteza desființării episcopiei de *Sexaginta Prista* la începutul secolului al V-lea, a avut în vedere și

Atestarea episcopiei de *Sexaginta Prista* lasă deschisă posibilitatea existenței în *Moesia Secunda*, tot atunci – prima jumătate a secolului al V-lea –, și a altor scaune bisericesti – precum *Transmarisca*, *Zekedepa* și, posibil, *Scaria* –, dispărute, la rândul lor, înainte de 457/8. Ca atare, cazul *Sexaginta Prista* poate fi invocat drept argument indirect în favoarea datării schemei episcopale din *Notitiae* 1-2 și 4 în prima jumătate a secolului al V-lea, iar nu în intervalul 527-536.

Al doilea aspect ce trebuie avut în vedere atât la datarea, cât și la stabilirea integrității schemei episcopale expuse în rubricile din *Notitiae* 1-2 și 4 privește absența din cuprinsul acestora a episcopilor de *Nicopolis*, *Abritus* și *Sexaginta Prista*. Cea dintâi – *Nicopolis* – este atestată documentar în *Encyclia* (457/8), în *Synecdemus/Zenon* (527) și în rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3⁵⁸ (mai 536 - c. 614)⁵⁹. Atestarea ei atât înainte de 527, cât și după 536, face puțin probabilă posibilitatea ca ea să-și fi încetat existența, chiar și numai pentru scurt timp, în intervalul 527-536. Deși la acea vreme – primul deceniu al domniei lui Iustinian I –, în *Moesia Secunda* au avut loc unele invazii barbare⁶⁰, care au generat o situație de criză în regiune, observațiile stratigrafice au relevat că marile așezări fortificate de aici nu au fost afectate major. Ele au suferit distrugerii semnificative doar în urma invaziei kutrigurilor din 558/9⁶¹.

În ceea ce privește cazul concret al cetății *Nicopolis*, distrugerea și abandonarea ei în intervalul 527-536, principala cauză a dispariției unui centru episcopal, este infirmată de rezultatele cercetărilor arheologice⁶². În aceste condiții, absența episcopiei de *Nicopolis* în rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 își poate găsi două explicații: 1. aceste rubrici reflectă o etapă istorică anterioară anului 457/8, când scaunul de *Nicopolis* încă nu exista; 2. scaunul de *Nicopolis* a figurat în lista arhetip – redactată fie înainte de 457/8, fie în intervalul 527-536 – care a servit drept izvor la redactarea celor trei rubrici din

posibilitatea ca acest eveniment să fi avut loc după jumătatea secolului al V-lea sau la începutul secolului al VI-lea, în urma decăderii suferite de această cetate și a pierderii de către ea a statutului de *civitas/pόλις*. În același timp, cercetătorul bulgar – ATANASOV 2011, p. 307, ATANASSOV 2012, p. 361 – a avut în vedere și posibilitatea ca episcopia de *Sexaginta Prista* să fi fost mutată la *Transmarisca* către jumătatea secolului al VI-lea. Aceste datări târzii – a doua jumătate a secolului al V-lea și, respectiv, jumătatea secolului al VI-lea – sunt contrazise, însă, de informațiile din *Encyclia* (457/8), unde scaunul de *Sexaginta Prista* nu este menționat. Ca atare, cel mai probabil, episcopia de *Sexaginta Prista* și-a încetat existența înainte de 457/8.

⁵⁸ DARROUZÈS 1981, 3, 36, 609, p. 241.

⁵⁹ În actele sinodului de la *Serdica* (343), apare și numele unui anume episcop Heliodorus de *Nicopolis*, vezi TURNER 1930, p. 554. Cercetătorul englez POULTER 1995, p. 15, cu n. 62, nu a exclus posibilitatea ca acesta să fi fost episcopul de *Nicopolis ad Istrum* (*Moesia Secunda*). O astfel de identificare este, însă, incertă. În general, cei care s-au ocupat de identificarea acestui scaun bisericesc au considerat că este vorba de mitropolia de *Nicopolis*, din *Epirus Vetus*, vezi LE QUIEN 1740, II, col. 133; TURNER 1930, nr. 39, p. 555; ZEILLER 1918, p. 175-176; FEDALTO 1988, I, p. 473. De altfel, nici POULTER 1995, p. 15, n. 62, nu a exclus nici posibilitatea ca Heliodorus să fi fost mitropolitul de *Nicopolis*, în *Epirus Vetus*, sau episcopul de *Nicopolis ad Nestum*.

⁶⁰ În *Moesia Secunda* sunt cunoscute invazii barbare în anii 529, 530 și 535, vezi POULTER 1995, p. 17.

⁶¹ Vezi TORBATOV 1997, p. 81-83.

⁶² POULTER 1995, p. 17-18, 35-45, 45-47.

Notitiae 1-2 și 4, dar a fost omis din acestea în urma unor greșeli ale copiștilor/compilatorilor.

Pentru scaunul de *Abritus*, există informații documentare suplimentare. El este atestat neîntrerupt și în intervalul 431-457/8. La acea vreme, în fruntea lui, a păstorit ep. Marcianus (-431-457/8-)⁶³. Pe de altă parte, ca și în cazul scaunului de *Nicopolis*, atestarea lui atât înainte de 527 – la Sinodul al III-lea ecumenic (*Efes*, 431), în *Encyclia* (457/8) și în *Synecdemus/Zenon* (c. 527) –, cât și după 536 – în rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3⁶⁴ –, poate fi invocată ca argument în sprijinul existenței lui neîntrerupte în intervalul 527-536. De altfel, nici în cazul acestei cetăți, nu există informații care să ateste distrugerea și abandonarea ei în această din urmă perioadă de timp⁶⁵.

În aceste condiții, absența scaunului de *Abritus* din rubricile din *Notitiae* 1-2 și 4 ar putea fi explicată în două feluri: 1. etapa istorică înregistrată în aceste rubrici este anterioară anului 431, într-o vreme în care episcopia de *Abritus* încă nu exista; 2. scaunul de *Abritus* a figurat în lista arhetip – redactată fie înainte de 431, fie între 431-457/8, fie între 527-536 – care a servit drept izvor la redactarea rubricilor mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4, dar a fost omis din acestea în urma unor greșeli ale copiștilor/compilatorilor.

În ceea ce privește absența scaunului de *Sexaginta Prista* din *Notitiae*, ea își poate găsi tot două explicații: 1. rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 înregistrează schema episcopală a provinciei *Moesia Secunda* din perioada 527-536, când scaunul de *Sexaginta Prista* nu mai exista; 2. rubricile reflectă etapa istorică din prima jumătate a secolului al V-lea, dar episcopia de *Sexaginta Prista* a fost omisă din cuprinsul lor în urma unor greșeli ale copiștilor/compilatorilor.

Din toate aceste trei cazuri reiese ca sigură doar concluzia că rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 sunt incomplete⁶⁶. Dacă ele ar reflecta schema episcopală a provinciei *Moesia Secunda* din primele trei decenii ale secolului al V-lea – ante 431 –, din cuprinsul lor lipsește, cel puțin, *Sexaginta Prista*. Dacă ar reflecta etapa istorică din intervalul 431-457/8, din ele lipsește, în mod sigur, scaunul de *Abritus*. Dacă ar reflecta etapă istorică din perioada 527-536, din ele lipsesc, în mod cert, episcopiile de *Nicopolis* și *Abritus*.

Al treilea aspect ce trebuie avut în vedere la datarea rubricilor din *Notitiae* 1-2 și 4 privește diferențele existente între schema episcopală înregistrată în cuprinsul acestora și cea a mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3. Pentru o mai bună evidențiere a acestor diferențe, în cele ce urmează, vor fi expuse, în paralel, aceste rubrici:

⁶³ În 431, Marcianus a participat la Sinodul al III-lea ecumenic (*Efes*, 431), vezi ACO I.4, 38.38, 46 (nr. 39); ACO I.1.5, 124.1 (nr. 35). Ulterior, în 457/8, același Marcianus a semnat scrisoarea de răspuns expediată împăratului Leon I de ierarhii din *Moesia Secunda*, ACO II.5, 32.26. Pentru datarea episcopatului lui Marcianus de *Abritus*, vezi și LE QUIEN 1740, I, col. 1219-1221; PÂRVAN 2000, p. 86; VAILHÉ 1912, col. 197; ZEILLER 1918, p. 168, 353-354, 361-362, 600; LECLERCQ 1933, col. 507; FEDALTO 1988, I, p. 342; ILSKI 1994, p. 134; ZUGRAVU 2008, p. 119, 121, 361 (n. 9).

⁶⁴ DARROUZÈS 1981, 3, 36, 608, p. 241.

⁶⁵ IVANOV & STOJANOV 1985, p. 18-19, 55; IVANOV 2012, p. 170-171.

⁶⁶ Absența nejustificată a unor scaune bisericești din rubricile altor eparhii din *Notitiae episcopatum* a fost semnalată de JANIN 1959, p. 142, 147, și JONES 1971, p. 518-519.

Notitia 1 ⁶⁷ =Notitiae 2 și 4 (ante 457/8 sau 527-536)	Notitia 3 ⁶⁸ (mai 536 - ante c. 614)
ἐπαρχία <τῆς αὐτῆς> [sc. Αἰμιμόντου] μητρόπολις Μαρκιανου(πόλεως) ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἧτοι ἐπισκοπὰς εἴ, οἷον (= <i>eparhia <aceluiși> [Haemimontus], mitropolia de Marcianopolis are sub ea 5 cetăți sau episcopii, precum:</i>)	ΛΖ' ἐπαρχία Μυσίας α' α' Ὀδησσὸς μητρόπολις (=37 <i>eparhia Moesia I</i> 1 <i>Odessos mitropolie</i>)
τὸν Ῥοδοστόλου (= <i>pe cel [episcopul] de Durostorum</i>)	β' ὁ Νόβων (=2 <i>cel de Novae</i>)
τὸν Τραμαρίσκων (= <i>pe cel de Transmarisca</i>)	γ' ὁ Ἀππιαρίας (=3 <i>cel de Appiaria</i>)
τὸν Νόβων (= <i>pe cel de Novae</i>)	δ' ὁ Δοροστόλου (=4 <i>cel de Durostorum</i>)
τὸν Ζεκεδέπων (= <i>pe cel de Zekedepa</i>)	ε' ὁ Μαρκιανουπόλεως (=5 <i>cel de Marcianopolis</i>)
τὸν Σκαρίας (= <i>pe cel de Scaria</i>)	ς' ὁ Ἀβρίτου (=6 <i>cel de Abritus</i>)
	ζ' ὁ Νικοπόλεως (=7 <i>cel de Nicopolis</i>)
	η' ὁ [Παλαιστήνης] (=8 <i>cel de Palaistene</i>)

În acest caz, deosebit de importantă este absența din cuprinsul rubricii mitropoliei de *Odessos* a episcopiiilor de *Transmarisca*, *Zekedepa* și, posibil, *Scaria*. La prima vedere, omiterea lor pledează în favoarea datării schemei episcopale din *Not.* 1-2 și 4 înainte de 457/8, iar nu în intervalul 527-536. Pare nefiresc ca aceste scaune episcopale să fi fost înființate în primul deceniu al domniei lui Iustinian I și, în etapa istorică imediat următoare, în cursul secolului al VI-lea, înainte de marea invazie slavo-avară, ele să fi fost deja desființate.

O altă posibilă explicație ar putea fi aceea că rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 înregistrează etapa istorică din timpul mării invazii slavo-avare – sfârșitul secolului al VI-lea - începutul secolului al VII-lea –, în care aceste episcopii – *Transmarisca*, *Zekedepa* și, posibil, *Scaria* – fuseseră deja desființate în urma distrugerii și abandonării definitive a cetăților lor de reședință. O astfel de ipoteză este infirmată, însă, de menționarea în rubrica mitropoliei de *Odessos* a scaunelor de la *Appiaria*, *Abritus* și *Nicopolis*. Descoperirile arheologice și informațiile expuse în izvoarele scrise păstrate exclud posibilitatea ca *Transmarisca* să fi fost distrusă înaintea acestor trei cetăți. La *Transmarisca* s-a descoperit o monedă emisă în 604. Pe temeiul acestei descoperiri s-a ajuns la

⁶⁷ DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213.

⁶⁸ DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241.

concluzia că cetatea a fost distrusă după acest an – 604⁶⁹. În schimb, Theophylact Simocatta⁷⁰ menționează distrugerea cetății *Appiaria* de către avari în timpul campaniei din 587. De asemenea, la *Abritus*⁷¹ și *Nicopolis*⁷², descoperirile monetare sugerează distrugerea lor de către avari în același an – 586. Doar *Nicopolis* este menționată, totuși, de Theophylact Simocatta⁷³, și în anul 598.

Reiese de aici că *Transmarisca* fie și-a continuat existența, chiar și numai pentru scurtă vreme, după distrugerea vreuneia dintre aceste cetăți – *Appiaria*, *Abritus* și *Nicopolis* –, fie, cel mult, a fost distrusă odată cu acestea.

În aceste condiții, ar fi vorba de o situație nefirească: *Appiaria*, *Abritus* și *Nicopolis* – distruse în 586/7 sau, cel târziu, la începutul secolului al VII-lea – sunt menționate în rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3, iar *Transmarisca* – distrusă sigur după 604 – este omisă. Dacă lista arhetip care a servit drept izvor la alcătuirea rubricii mitropoliei de *Odessos* ar fi fost alcătuită în intervalul 587-604, ar fi fost de așteptat ca în cuprinsul ei să apară *Transmarisca*, iar nu *Appiaria*, *Abritus* sau *Nicopolis*. Dacă, însă, lista arhetip ar fi fost alcătuită în intervalul 536-586/7, ar fi trebuit ca, alături de *Appiaria*, *Abritus* și *Nicopolis*, în cuprinsul ei, să fi fost menționată și *Transmarisca*.

În concluzie, posibilitatea ca rubrica mitropoliei de *Odessos* să înregistreze etapa istorică din timpul mării invazii slavo-avare (586/7 - c. 614) este exclusă.

O altă explicație a acestor absențe ar putea fi aceea că cele două eparhii – cea a mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 și cea a mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 – au funcționat concomitent. Această ipoteză este infirmată, însă, de înregistrarea episcopiei de *Marcianopolis* ca sufragană a mitropoliei de *Odessos*, în rubrica din *Notitia* 3. Menționarea scaunului de *Marcianopolis* în ambele rubrici certifică faptul că este vorba de doua etape istorice diferite. Într-una, scaunul de *Marcianopolis* avea statutul de mitropolie, în alta, pe cel de simplă episcopie sufragană. De asemenea, episcopiile de *Durostorum* și *Novae* apar în ambele rubrici, atât ca sufragane ale mitropoliei de *Marcianopolis*, cât și ale celei de *Odessos*. În aceste condiții, contemporaneitatea celor două structuri episcopale este exclusă.

În fine, a treia posibilă explicație ar putea fi aceea că rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 este și ea incompletă. Mai precis, se poate ca *Transmarisca*, *Zekedepa* și, posibil, *Scaria*, să fi fost înregistrate în lista arhetip care a servit drept

⁶⁹ MADGEARU 2010, p. 147.

⁷⁰ THEOPH.SIM., II.15.13, 16.1-11 (DE BOOR 1887, 101.7-103.6). Vezi și VELKOV 1959, p. 86 (=VELKOV 1977, p. 55); MADGEARU 2010, p. 147.

⁷¹ IVANOV & STOJANOV 1985, p. 19, 55; MADGEARU 2010, p. 146-147; IVANOV 2012, p. 171.

⁷² POULTER 1995, p. 45; GUEST 1999, p. 326. De precizat că, IVANOV & IVANOV 1994, p. 123, IVANOV 2012, p. 148, fac referire la o mențiune a lui V. DOBRUSKÝ (1916), potrivit căreia, la *Nicopolis ad Istrum*, ar fi fost descoperită o monedă din timpul lui Focas (602-610). A.G. POULTER a trecut, însă, cu vederea această informație, considerând-o, probabil, nesigură.

⁷³ THEOPH.SIM., VII.13.8, (DE BOOR 1887, 268.10-12). Pentru opiniile cercetătorilor privind distrugerea și abandonarea definitivă a cetății *Nicopolis ad Istrum* în timpul invaziei slavo-avare, vezi IVANOV & IVANOV 1994, p. 123; POULTER 1995, p. 17-18, 44-45; GUEST 1999, p. 326; MADGEARU 2010, p. 146-150; IVANOV 2012, p. 148.

izvor la redactarea acestei rubrici, dar ele să fi fost omise din cuprinsul ei în urma unor greșeli ale copiștilor/compilerilor.

Reiese, din toate acestea, că absența scaunelor de *Transmarisca*, *Zekedepa* și, posibil, *Scaria* din rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 își poate găsi două posibile explicații: 1. aceste episcopii au funcționat înainte de 457/8; 2. ele au fost înființate în intervalul 527-536 și și-au continuat existența și după 536, dar au fost eliminate din cuprinsul rubricii mitropoliei de *Odessos*, în urma unor greșeli ale copiștilor/compilerilor.

Descoperirile arheologice, deși nu sunt hotărâtoare, aduc elemente noi în lămurirea temei analizate. La *Transmarisca* (azi Tutrakan, în Bulgaria), ruinele vechii cetăți sunt suprapuse de clădirile orașului modern. Din această cauză, doar câteva edificii din imediata vecinătate a zidului de incintă au putut fi cercetate. Nu a fost descoperită, până la momentul de față, nicio bazilică, niciun baptisteriu și nici posibilul centru episcopal⁷⁴.

Circulația monetară și descoperirile arheologice sumare de aici au relevat, totuși, că *Transmarisca* a trecut printr-o perioadă de declin între începutul secolului al V-lea și începutul secolului al VI-lea. Ulterior, în timpul domniei lui Iustinian I, viața urbană a cunoscut o perioadă de înflorire⁷⁵. Pe temeiul acestor evidențe, dublate de menționarea scaunului de *Transmarisca* în *Notitiae*, unui cercetător⁷⁶ au admis existența aici a unui scaun bisericesc în secolului al VI-lea. Această ipoteză pledează în favoarea datării schemei episcopale din *Notitiae* 1-2 și 4 în intervalul 527-536. În ceea ce privește cazul *Zekedepa*, el este mai complicat, întrucât nu există consens între cercetători în identificarea acestei așezări. La momentul de față, opiniile sunt împărțite între *Sucidava* (Izvoarele, jud. Constanța)⁷⁷, Tsarevets (Veliko Tărnovo, reg. Veliko Tărnovo, Bulgaria)⁷⁸,

⁷⁴ Pentru istoria cetății *Transmarisca* și descoperirile arheologice de aici, vezi ZAHARIADE 1988, p. 111-113; VAGALINSKI & PETKOV 2006, p. 105-9; DINCHEV 2009, p. 415-416.

⁷⁵ ATANASOV 2011, p. 302; ATANASSOV 2012, p. 356.

⁷⁶ ATANASOV 2011, p. 302-303, 306-308; ATANASSOV 2012, p. 356, 361-362; DINCHEV 2013, p. 477, n. 31. În schimb, MADGEARU 2010, p. 147, a exclus posibilitatea ca *Transmarisca* să fi fost vreodată centru episcopal. Din punctul său de vedere, aici s-ar fi refugiat episcopul de *Appiaria*, după distrugerea acesteia din urmă cetăți de către avari, în anul 587. Ipoteza cercetătorului român este infirmată, însă, de faptul că *Transmarisca* apare ca sufragănă a mitropoliei de *Marcianopolis*. În acest caz, este vorba de o etapă istorică anterioară anului 536, când noua mitropolie a eparhiei *Moesia Secunda* a devenit scaunul de *Odessos*.

⁷⁷ VULPE 1938, p. 341, n. 1; BESHEVLIEV 1962, p. 5; RĂDULESCU & CLIANTE 1986, p. 127 (n. 2), 154 (=CLIANTE & RĂDULESCU 1988, p. 357 (n. 2), 379); LUNGU 2000, p. 81; ZUGRAVU 1997, p. 366; ATANASOV 2007, p. 89-90, 95 (n. 64); ATANASOV 2011, p. 306-308; ATANASSOV 2012, p. 361-362.

⁷⁸ DINCHEV 1997, p. 68-69; DINCHEV 2001b, p. 245-246; DINCHEV 2003, p. 408-409; DINCHEV 2013, p. 453-454, 472-477; MADGEARU 2010, p. 147-148; DIMITROVA 2013, 1, p. 59, 63-64; 2, p. 22-24, 28.

Kovachevsko kale (între Kovachevets și Popovo, reg. Tărgovishte, Bulgaria)⁷⁹ și *Scaidava* (Batin, reg. Ruse, Bulgaria)⁸⁰.

Despre *Sucidava*-Izvoarele se crede că a fost un centru urban înfloritor începând cu secolul al IV-lea p.Chr. și, mai cu seamă, în următoarele două – al V-lea și al VI-lea p.Chr. Ea a fost distrusă în anul 586, în timpul mării invazii slavo-avare⁸¹.

La *Sucidava*-Izvoarele au fost identificate ruinele unei bazilici din secolele V-VI p.Chr.⁸². În apropierea cetății a fost descoperit și un set euharistic datat, mai nou, între a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea⁸³. Descoperirea acestor vestigii sprijină ipoteza existenței aici a unui scaun episcopal⁸⁴. Pe de altă parte, datarea lor pledează în favoarea înființării acestei presupuse episcopii după jumătatea secolului al V-lea. Cum însă existența ei în intervalul 457/8-527 este puțin probabilă, rămâne posibilă organizarea ei după anul 527. În aceste condiții, ipotetica identificare *Zekedepa*=*Sucidava*-Izvoarele ar pleda în favoarea datării schemei episcopale din *Notitiae* 1-2 și 4 în intervalul 527-536, iar nu în prima jumătate a secolului al V-lea.

Așezarea fortificată de la Tsarevets⁸⁵ – c. 12 ha – a fost construită la sfârșitul secolului al V-lea-începutul secolului al VI-lea și distrusă la începutul secolului al VII-lea, în timpul mării invazii slavo-avare.

În interiorul zonei fortificate au fost identificate ruinele a patru bazilici și ale unei presupuse reședințe episcopale. Se apreciază că ele au fost construite între sfârșitul secolului al V-lea și jumătatea secolului al VI-lea. Cea mai mare dintre bazilici, parte a unui vast complex arhitectural – mănăstire și/sau centru episcopal –, are *synthronon*. Lângă o altă bazilică se află un presupus baptisteriu și o clădire

⁷⁹ OLTEANU 2007, p. 67-88, urmat de JORDANOV. Identificarea a fost admisă, cu rezerve, de BĂJENARU 2010, p. 19, n. 46 și 47; p. 30, și TORBATOV 2012, p. 443, și nu a fost exclusă de ZUGRAVU 2008, p. 635, n. 4.

⁸⁰ BESHEVLIEV 1962, p. 5; SCHREINER 1986, p. 31; ILSKI & SALAMON 2008, p. 112, n. „e”.

⁸¹ Vezi RĂDULESCU & CLIANTE 1986, p. 151, 153 (CLIANTE & RĂDULESCU 1988, p. 378-379); MADGEARU 2006, p. 153; MADGEARU 2010, p. 146-148, 150.

⁸² LUNGU 2000, p. 81. Inițial, bazilica de aici a fost datată mai larg, în secolele IV-VI p.Chr., vezi DIACONU 1963, p. 546; RĂDULESCU & CLIANTE 1986, p. 153 (=CLIANTE & RĂDULESCU 1988, p. 379).

⁸³ DUMANOV 2003, p. 688. Inițial, piesele care compun tezaurul au fost date între a doua jumătate a secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea, apreciindu-se că ele au căpătat destinație liturgică „de pe la sfârșitul sec. IV, dar mai cu seamă în sec. V”, RĂDULESCU & CLIANTE 1986, p. 149, 151 (=CLIANTE & RĂDULESCU 1988, p. 376, 377). La rândul ei, COVACEF 2006, p. 229-230, a avansat, ca datare generală a tuturor obiectelor care compun tezaurul, secolele IV-VI p.Chr. Ea a datat, însă, două dintre piesele setului – cana mică trilobată și *patera* – în secolul al VI-lea p.Chr.

⁸⁴ Pentru opiniile cercetătorilor privind posibilitatea existenței la *Sucidava*-Izvoarele a unei episcopii, vezi, mai sus, trimiterile bibliografice de la n. 77 și, în plus, MADGEARU 2010, p. 146, 148.

⁸⁵ Pentru cetatea timpuriu bizantină de la Tsarevets și edificiile religioase descoperite acolo, vezi DINTCHEV 1997, p. 54-77; DINTCHEV 2001b, p. 225-257; DINTCHEV 2003, p. 384-429; DINTCHEV 2013, p. 453-493; CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 200-204; DIMITROVA 2013, 2, p. 22-24.

cu criptă *martyrion*. În fine, lângă o a treia bazilică, amplasată în zona centrală a fortificației, se află un al doilea presupus baptisteriu.

Cercetătorii au admis existența la Tsarevets a unui scaun episcopal, în secolul al VI-lea⁸⁶. Ca atare, și în cazul acestei posibile identificări, schema episcopală din *Notitiae* 1-2 și 4 ar trebui datată tot în intervalul 527-536.

Cazurile acestor două cetăți – *Sucidava*-Izvoarele și Tsarevets –, indiferent dacă vreuna dintre ele a fost cu adevărat *Zekedepa* din *Notitiae*, sunt importante și pentru faptul că relevă procesul de înmulțire a episcopiilor pe teritoriul provinciei *Moesia Secunda* începând cu prima jumătate sau, cel târziu, de la jumătatea secolului al VI-lea. Această observație constituie un argument indirect în favoarea datării rubricilor din *Notitiae* 1-2 și 4 în intervalul 527-536. În plus, privit prin prisma acestei realități istorice, cazul episcopiei de *Sexaginta Prista* apare, mai degrabă, ca o excepție pe tabloul organizării bisericești din *Moesia Secunda* din prima jumătate a secolului al V-lea.

Kovachevsko kale⁸⁷ – cea de-a treia posibilă identificare a *Zekedepa*-ei din *Notitiae episcopatum* – a fost construită în primul sfert al secolului al IV-lea. Suprafața zonei protejate a fost estimată de cercetători la 4-5,2 ha. Ea a fost distrusă la sfârșitul secolului al VI-lea, în timpul marii invazii slavo-avare. Așezarea era situată pe drumul roman care lega *Nicopolis ad Istrum* de *Abritus*.

La Kovachevsko kale a fost descoperit un sigiliu de plumb al împăratului Iustinian I. El a fost privit ca o dovadă a importanței administrative și militare sporite pe care așezarea o avut-o în timpul domniei acestui împărat⁸⁸.

Importanța bisericească a acestei așezări este, însă, neclară. În vecinătatea ei au fost descoperite fragmente ale unei *mensa sacra*, datată, destul de larg, între sfârșitul secolului al IV-lea și secolul al VI-lea p.Chr. Pe temeiul acestei descoperiri s-a presupus că în cetate sau în vecinătatea ei a existat, la acea vreme, o bazilică⁸⁹. Însă, până în momentul de față, nu au fost identificate ruinele acesteia și nici ale vreunei reședințe episcopale sau ale vreunui baptisteriu care să certifice existența aici a unui scaun episcopal. Dacă, însă, Kovachevsko kale a fost vreodată centru episcopal, o astfel de situație pare posibilă, mai degrabă, în secolul al VI-lea – cel mai devreme, în timpul domniei lui Iustinian I.

La *Scaidava*-Batin⁹⁰, ultima posibilă identificare a *Zekedepa*-ei avansată de cercetători, există o fortificație – Batinsko kale – cu o suprafață de aproximativ 2,5 ha. Aici au fost efectuate doar săpături arheologice de salvare. Pe temeiul analogiilor cu alte așezări similare, s-a presupus că *Scaidava* a fost construită în a doua jumătate a secolului al IV-lea, cel mai probabil sub Valentinian și Valens. În aceste condiții, existența aici a unui scaun episcopal în prima jumătate a secolului

⁸⁶ Pentru Tsarevets ca centru episcopal, vezi ALEKSIEV 1994, p. 24; DINTCHEV 1997, p. 58-60, 64, 68-69; DINCHEV 2001b, p. 241, 245-246; DINCHEV 2003, p. 392-396, 403, 408-409; DINCHEV 2013, p. 453-454, 472-477; CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 202-203; MADGEARU 2010, p. 148; DIMITROVA 2013, 1, p. 59, 63-65; 2, p. 22-24, 28.

⁸⁷ Pentru Kovachevsko kale, vezi RUSEV 2007, p. 131-154; DINCHEV 2009, p. 424-426; BĂJENARU 2010, p. 30, 44; DINCHEV 2013, p. 473.

⁸⁸ STOJKOV 2011, p. 201-205.

⁸⁹ ATANASOV 1981, p. 45-50; RUSEV 2007, p. 133; DINCHEV 2009, p. 426; DINCHEV 2013, p. 473.

⁹⁰ BĂJENARU 2010, p. 125-126; DINCHEV 2013, p. 480.

al V-lea pare puțin probabilă. Ca atare, indirect, și ipoteza identificării *Scaidava* = *Zekedepa*, pledează tot în favoarea datării rubricii mitropoliei de *Marcianopolis* în intervalul 527-536.

În concluzie, evidențele arheologice, susțin, în general, datarea schemei episcopale a mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 în perioada 527-536.

În continuare, vor fi analizate informațiile oferite de Procopius de Caesarea în *De aedificiis*. Este vorba de o lucrare redactată prin anii 560/1⁹¹. Ca atare, ea ar trebui să reflecte transformările petrecute în privința statutului civil al așezărilor din *Moesia Secunda* în prima parte a domniei lui Iustinian I. Pe temeiul acestor informații pot fi emise aprecieri referitoare la organizarea bisericească a provinciei.

Procopius a folosit o terminologie variată în descrierea așezărilor din *Moesia Secunda*: *πύργος* (=turn), *φρούριον* (=fortăreață, *castellum*), *ἔρμυα* (=așezare fortificată, *întăritură*), *ὀχύρωμα* (=așezare fortificată) și *πόλις* (=oraș)⁹². Atrage atenția absența lui *πόλισμα* (=orașel) și folosirea o singură dată a lui *πόλις*⁹³. Dintre termenii folosiți, cel mai des apar *φρούριον* și *ὀχύρωμα*. Prin cel dintâi – *φρούριον* –, par a fi fost desemnate așezările mai puțin importante – *Securisca*, *Iatrus*, *Tigas*, *Quinton*, *Daphne*, *Adina*, *Tilicion* –, iar prin cel de-al doilea așezările mai importante – *Transmarisca*, *Saltupyrgos*⁹⁴, *Durostorum*, *Sykidaba*.

După cum se poate observa, în descrierea lui Procopius se regăsesc *Transmarisca* (*Τρασμαρίσκα*) și *Sykidaba* (*Συκιδάβα*). Istoricul bizantin le-a categorisit drept *ὀχυρώματα*, plasându-le pe malul drept al Dunării, în amonte și, respectiv, în aval de cetatea *Durostorum* (*Δορόστολος*)⁹⁵. Ele au fost identificate cu *Transmarisca*-Tutrankan⁹⁶ și, respectiv, *Sucidava*-Izvoarele⁹⁷. Despre *Sucidava*, alături de *Saltupyrgos* și *Durostorum*, Procopius a precizat că împăratul Iustinian I „a reparat cu grijă părțile căzute în ruină”⁹⁸.

⁹¹ Nu există consens între cercetători în privința perioadei redactării acestei lucrări de către Procopius. Argumentele aduse într-unele dintre studiile recente dedicate acestei teme – vezi EVANS 1996, p. 303-306, 312-313 (cu bibliografie); TORBATOV 2002a, p. 54-55 (cu bibliografie) – pledează în favoarea redactării ei după invazia kutrigurilor de la începutul anului 559.

⁹² Pentru terminologia folosită de Procopius la descrierea așezărilor din *De aedificiis*, vezi DAGRON 1984, p. 6-10; TORBATOV 2002b, p. 83-85. Pentru compararea terminologiei lui Procopius cu cea a lui Theophylact Simocatta, vezi SCHREINER 1986, p. 26-30.

⁹³ Procopius a folosit termenul *πόλις* doar pentru *Theodoropolis* (*Θεοδωρόπολις*), vezi *De aedificiis*, IV.7.5 (HAURY & WIRTH 2001, 131.20-21 = *FHDR* II, p. 468-469). Pentru *Theodoropolis*, vezi și, mai jos, paragrafele cu n. 147-152.

⁹⁴ Doar categorisirea acestei așezări – *Saltupyrgos* (*Σαλτουπύργος*) – drept *ὀχύρωμα* pare surprinzătoare. Ea nu este menționată în niciun alt izvor și nu a fost identificată pe teren, vezi BEŠEVLIJEV 1970, p. 52, 125.

⁹⁵ PROCOPIUS, IV.7.7, 9-10 (HAURY & WIRTH 2001, 132.1, 8, 11-14 = *FHDR* II, p. 468-469).

⁹⁶ Vezi ZAHARIADE 1988, p. 111-113; DINCHEV 2009, p. 415.

⁹⁷ DIACONU 1963, p. 549, n. 9; ARICESCU 1970, p. 301; RĂDULESCU & CLIANTE 1986, p. 127-158; ZAHARIADE 1988, p. 117-119.

⁹⁸ PROCOPIUS, IV.7.10-11 (HAURY & WIRTH 2001, 132.11-14 = *FHDR* II, p. 468-469): ἔστι δὲ τρία ἐξῆς ὀχυρώματα παρὰ τὴν τοῦ Ἰστροῦ ἡϊόνα, Σαλτουπύργος τε καὶ Δορόστολος καὶ Συκιδάβα. ὧν δὴ ἐκάστου τὰ πεπονθότα οὐκ ἀπημελημένως ὁ βασιλεὺς ἐπηνώρωσε.

Folosirea lui *ὀχύρωμα* poate fi privită drept un indiciu al importanței regionale sporite pe care cele două așezări – *Transmarisca* și *Sucidava* – au avut-o în timpul domniei lui Iustinian I. Indirect, ea sprijină posibilitatea ca cele două cetăți să fi devenit, tot atunci, și reședințe episcopale. În acest caz, ar fi vorba de un alt argument în favoarea datării schemei episcopale din *Notitia* 1-2 și 4 în perioada 527-536.

Referirile lui Procopius privitoare la *Sucidava/Sykidaba* (Συκιδάβα)-Izvoarele nu certifică, însă, identificarea acestei cetăți cu *Zekedepa* din *Notitiae*. În lista așezărilor fortificate – *De aedif.* IV.11.20 –, Procopius a mai menționat o *Zikideba* (Ζικίδεβα)⁹⁹ și o *Skedeba* (Σκεδεβά)¹⁰⁰. Cea din urmă – *Skedeba* (Σκεδεβά) – a fost identificată, pe bună dreptate, cu *Scaidava-Batin*¹⁰¹. Cealaltă – *Zikideba* (Ζικίδεβα) –, menționată de Procopius între *Nicopolis* (Νικόπολις) și *Spibyros* (Σπίβυρος)¹⁰², era, cel mai probabil, o așezare din interiorul provinciei *Moesia Secunda*, iar nu de pe malul Dunării¹⁰³. În acest caz, pe temeiul ipotezelor avansate deja de cercetători, ar fi vorba fie de Tsarevets¹⁰⁴, fie de Kovachevsko kale¹⁰⁵.

Teoretic, oricare dintre cele trei cetăți – *Sykidaba/Sucidava*-Izvoarele, *Zikideba* (Ζικίδεβα)-Tsarevets/Kovachevsko kale și *Skedeba/Scaidava* (Σκεδεβά)-Batin – ar putea fi identificată cu *Zekedepa* (τὸν Ζεκεδέπων) din *Notitiae*. Ca formă, însă, de numele acesteia din urmă, cel mai mult se apropie *Zikideba* (Ζικίδεβα). Ar fi vorba, așadar, de Tsarevets sau Kovachevsko kale. Dintre acestea două, la momentul de față, evidențele arheologice pledează în favoarea identificării *Zekedepa*-ei din *Notitiae* cu Tsarevets. În acest caz, având în vedere datarea edificiilor creștine descoperite la Tsarevets, o astfel de identificare ar susține, în mod clar, datarea schemei episcopale din rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 în intervalul 527-536.

Pe temeiul tuturor acestor evidențe, cu rezervele de rigoare, se poate conchide că rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 reflectă schema episcopală a eparhiei *Moesia Secunda* din perioada 527-536. Este vorba, însă, de o structură păstrată într-o formă alterată. Din cuprinsul ei lipsesc cel puțin două episcopii – *Nicopolis* și *Abritus*. Cel mai probabil, omiterea lor este urmarea unor greșeli ale copiștilor/compilatorilor. La redactarea acestei rubrici a servit drept izvor – probabil indirect – o listă arhetip redactată în timpul păstoriei patriarhului Epiphanius al Constantinopolului (520-535).

⁹⁹ PROCOPIUS, IV.11.20 (HAURY & WIRTH 2001, 148.9 = FHDR II, p. 472-473).

¹⁰⁰ PROCOPIUS, IV.11.20 (HAURY & WIRTH 2001, 148.48 = FHDR II, p. 472-473).

¹⁰¹ DINCHEV 2013, p. 480, n. 35. Vezi și DETSCHEW 1976, p. 453; BESHEVLIEV 1962, p. 5; BEŠEVLIIEV 1970, p. 145.

¹⁰² După cunoștințele noastre, singura propunere de localizarea pentru *Spibyros* (Σπίβυρος) este Zafirovo (reg. Silistra, Bulgaria). Propunerea, avansată de OLTEANU 2007, p. 86-87, a fost privită cu rezerve de DINCHEV 2013, p. 467-468.

¹⁰³ Unii cercetători au identificat-o, însă, cu *Sucidava*-Izvoarele, DECHEV 1958, p. 177; MIHĂESCU 1970, p. 473, n. 140; vezi și PETOLESCU 1994, p. 44, n. 18.

¹⁰⁴ Vezi, mai sus, n. 78 și paragrafele cu n. 85-86.

¹⁰⁵ Vezi, mai sus, n. 79 și paragrafele cu n. 87-89.

În ceea ce privește *Scaria*, cazul ei este unul complicat. În general, numele acestei așezări a fost considerat o formă deformată a lui *Appiaria*¹⁰⁶. Această ipoteză a fost respinsă de S. Olteanu¹⁰⁷. El a evidențiat faptul că cele două nume – *Scaria/Σκαρία* și *Appiaria/Ἀππιαρία* – nu au în comun decât finalul *-ria*. Din punctul de vedere al cercetătorului român, *Scaria/Σκαρία* ar fi unul dintre numeroasele orașe noi devenite centre episcopale și menționate doar în *Notitiae episcopatum*.

Un argument suplimentar în sprijinul acestei ipoteze ar putea fi și ordinea menționării scaunelor episcopale în rubrica din *Notitiae* 1-2 și 4. Mai precis, aranjarea numelor episcopilor în aceasta pare a fi fost făcută după criterii geografice. Mai întâi au fost menționate episcopiile cetăților situate pe malul Dunării, din aval spre amonte: *Durostorum*, *Transmarisca* și *Novae*. Dacă *Zekedepa*, următoarea din listă, este identică, așa cum s-a presupus puțin mai sus, cu *Zikideba* (Ζικίδεβα) lui Procopius, atunci înseamnă că atât ea, cât și *Scaria*, următoarea din listă, sunt două așezări din interiorul *Moesiei Secunda*, iar nu de pe Dunăre. În schimb, în conformitate cu aranjarea geografică, dacă *Scaria* ar fi fost una și aceeași cu *Appiaria*, locul ei firesc în listă ar fi fost între *Transmarisca* și *Novae*, iar nu după *Zekedepa*.

De cealaltă parte, E. Honigmann¹⁰⁸ a identificat o episcopie – *Apamia* (Ἀπαμία/Ἀπαμεία) / *Spania* (*Spania*, *dl'*spania/d-*sp(a)nia*) – menționată în documentele Sinodului al II-lea ecumenic (*Constantinopol*, 381) cu cea de la *Appiaria*. În acest caz, principalele etape ale alterării numelui trebuie să fi fost Ἀπ(π)αρία --> Ἀπαμία/Ἀπαμεία --> *Spania/Σπανία*.

Pe temeiul acestei identificări, E. Honigmann a considerat că și *Scaria* din *Notitiae* este, în realitate, o formă alterată a numelui *Appiaria*.

Valoarea versiunilor listei de semnături din 381 constă în aceea că relevă posibilitatea alterării numelui *Appiaria/Ἀπ(π)αρία* până la forma *Scaria/Σκαρία*, prin intermediari precum Ἀπαμία/Ἀπαμεία și *Spania/Σπανία*, în urma unor greșeli ale copiștilor/compilatorilor¹⁰⁹.

Punând în balanță argumentele aduse în sprijinul celor două teze privitoare la cazul *Appiaria-Scaria*, considerăm că este greu de dat un verdict categoric. Ambele ipoteze sunt plauzibile. În aceste condiții, cu rezervele de rigoare, avem

¹⁰⁶ FABRICIUS 1724, p. 118; REISKE 1830, p. 900; PARTHEY 1866, p. 73, *apparatus* 498; p. 161, *apparatus* 269; GERLAND 1931, p. 17, nr. 12; HONIGMANN 1936, p. 440-449; HONIGMANN 1937, p. 341 (unde precizează că Ed. Schwartz, într-o scrisoare pe care i-a adresat-o, a aprobat identificarea *Σπανία/Ἀπαμία* cu *Ἀππιαρία*); VELKOV 1959, p. 86 (=VELKOV 1977, p. 102); TÂPKOVA-ZAIMOVA 1960, p. 189 (cu n. 2), 196; TÂPKOVA-ZAIMOVA 1961, p. 151 (cu n. 8), 155, 157; BESHEVLIEV 1962, p. 5; ATANASOV 2011, p. 306; ATANASSOV 2012, p. 361; DINCHEV 2013, p. 462-463, și n. 8.

¹⁰⁷ OLTEANU 2007, p. 78-79, urmat de MADGEARU 2010, p. 147, și JORDANOV. Identificarea nu a fost exclusă nici de ZUGRAVU 2008, p. 635, n. 5. Înaintea lui S. OLTEANU, JANIN 1959, p. 140-141, a considerat *Appiaria* și *Scaria* ca fiind două scaune episcopale diferite, apreciind, însă, că localizarea celei din urmă rămâne necunoscută.

¹⁰⁸ HONIGMANN 1936, p. 440-449.

¹⁰⁹ În *Notitiae* apar numeroase alterări ale numelor scaunelor episcopale. În cazul rubricii provinciei *Moesia Secunda*, un exemplu sugestiv, în acest sens, este forma Βόβας pentru Νόβων/*Novae*, vezi DARROUZÈS 1981, 3, 36, 604 și *apparatus* 604, p. 241.

în vedere posibilitatea existenței a două scaune bisericești diferite – *Appiaria* și *Scaria*.

Pe temeiul concluziilor de mai sus, structura episcopală a eparhiei bisericești *Moesia Secunda* în perioada 527-536, poate fi reconstituită în forma următoare:

527 - 536 p.Chr.	
mitropolie plină:	<i>Marcianopolis</i>
episcopii sufragane:	<i>Durostorum</i> <i>Transmarisca</i> <i>Appiaria</i> <i>Novae</i> <i>Zekedepa</i> <i>Scaria (?)</i> <i>Nicopolis</i> <i>Abritus</i> <i>Palaistene (c. 535?)</i>

Cele mai multe dintre aceste episcopii – *Marcianopolis*, *Durostorum*, *Novae*, *Appiaria*, *Nicopolis* și *Abritus* – provin din etapa istorică precedentă. Altele – *Transmarisca*, *Zekedepa* și *Scaria (?)* – au fost organizate în primul deceniu al domniei lui Iustinian I. Aceasta, cu condiția ca *Synecdemus* să reflecte, într-adevăr, situația organizării administrative din *Moesia Secunda* din jurul anului 527. În listă a fost introdusă și episcopia de *Palaistene*. După cum se va vedea într-unul dintre subcapitolele următoare¹¹⁰, pare foarte probabil ca ea să fi fost înființată spre sfârșitul acestui interval. Limitele cronologice ale înființării episcopiei de *Palaistene* sunt momentul redactării listei arhetip care a servit drept izvor la redactarea rubricii mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4 și cel al redactării listei arhetip – c. 536 – care a servit ca izvor la redactarea rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3.

b. Rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 3

O altă rubrică – a patra – a mitropoliei de *Marcianopolis* apare în *Notitia* 3. Schema episcopală expusă în cuprinsul ei se deosebește de cea din *Notitiae* 1-2 și 4. În cele ce urmează, pentru evidențierea tuturor diferențelor existente, vor fi expuse, în paralel, cele două rubrici:

¹¹⁰ Vezi, mai jos, subcapitolul *Episcopia de Palaistene*.

Rubrica mitropoliei de <i>Marcianopolis</i> din <i>Notitia</i> 1 ¹¹¹ (=Not. 2 și 4)	Rubrica mitropoliei de <i>Marcianopolis</i> din <i>Notitia</i> 3 ¹¹²
ἐπαρχία <τῆς αὐτῆς> [sc. Αἰμιμόντου] μητρόπολις Μαρκιανου(πόλεως) ἔχει ὑπ'αυτὴν πόλεις ἧτοι ἐπισκοπὰς ε', οἷον (= <i>eparhia &ltaceluiasi> [Haemimontus],</i> <i>mitropolia de Marcianopolis are sub ea 5</i> <i>cetăți sau episcopii, precum:</i>)	ME' ἐπαρχία Αἰμιμόντου β' α' Μαρκιανούπολις μητρόπολις (= <i>45 eparhia Haemimontus II</i> <i>1 Marcianopolis mitropolie</i>)
τὸν Ροδοστόλου (= <i>pe cel [episcopul] de Durostorum</i>)	
τὸν Τραμαρίσκων (= <i>pe cel de Transmarisca</i>)	β' ὁ Τραμαρίσκων (= <i>2 cel de Transmarisca</i>)
τὸν Νόβων (= <i>pe cel de Novae</i>)	γ' ὁ Νόβων (= <i>3 cel de Novae</i>)
τὸν Ζεκεδέπων (= <i>pe cel de Zekedepa</i>)	δ' ὁ <Ζεκεδέπων> (= <i>4 cel de <Zekedepa></i>)
τὸν Σκαρίας (= <i>pe cel de Scaria</i>)	ε' ὁ Σκαρί<α>ς (= <i>5 cel de Scari<a></i>)

După cum se poate observa, principală diferență dintre rubrici o constituie absența episcopilor de *Durostorum* și *Zekedepa* din *Notitia* 3. În cazul celei din urmă – *Zekedepa* –, omisiunea a fost pusă de editori – C. de Boor¹¹³ și J. Darrouzès¹¹⁴ – pe seama greșelii unui copist.

Această presupunere este pe deplin justificată. Un indiciu în acest sens îl constituie păstrarea cifrei grecești – δ' (=4) – care preceda numele cetății. Ea relevă existența în acel loc, în manuscrisul original, a unui scaun episcopal. Pe temeiul rubricii din *Notitia* 1, atât C. de Boor, cât și J. Darrouzès au conchis că acesta era cel de *Zekedepa*.

Mai greu de explicat este absența celui de la *Durostorum*. În rubricile din *Notitiae* 1-2 și 4, acesta este plasat imediat după mitropolia de *Marcianopolis*, pe poziția a 2-a. În *Notitia* 3 nu apare, însă, nici numele cetății și nici cifra care ar fi trebuit să-l preceadă. În plus, numerotarea consecutivă – 2-5 – a pozițiilor celorlalte episcopii sufragane din rubrică exclude posibilitatea unei greșeli de copist, precum în cazul *Zekedepa*. Pare, așadar, că numele cetății *Durostorum* a lipsit din această rubrică chiar de la momentul redactării *Notitia*-ei 3.

Trei explicații ar putea fi avansate în cazul acestei omisiuni. Una dintre ele a fost propusă deja de S. Olteanu¹¹⁵. Din punctul său de vedere, în *Notitia* 3, ar fi expusă o etapă istorică în care, pe teritoriul provinciei civile *Moesia Secunda*, existau două eparhii bisericești distincte. Una dintre ele ar fi avut în frunte mitropolia de *Marcianopolis*, cea de-a doua mitropolia de *Odessos*. În timpul acestei

¹¹¹ DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213.

¹¹² DARROUZÈS 1981, 3, 44, 727-731, p. 244.

¹¹³ DE BOOR 1891, p. 533 (nr. 770).

¹¹⁴ DARROUZÈS 1981, 3, 44, 730 (și *apparatus* 730), p. 244.

¹¹⁵ OLTEANU 2007, p. 76-79.

etape istorice, scaunul de *Durostorum* nu se mai afla sub jurisdicția mitropoliei de *Marcianopolis*, ci sub cea a mitropoliei de *Odessos*.

Veridicitatea acestei ipoteze poate fi verificată comparând schemele episcopale expuse în rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* și cea a mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3. În cele ce urmează, vor fi expuse în paralel aceste rubrici:

<i>Notitia</i> 3 ¹¹⁶ (rubrica mitropoliei de <i>Marcianopolis</i>)	<i>Notitia</i> 3 ¹¹⁷ (rubrica mitropoliei de <i>Odessos</i>)
ΜΕ' ἐπαρχία Αἰμυμόντου β' α' Μαρκιανούπολις μητρόπολις (=45 <i>eparhia Haemimontus II</i> 1 <i>Marcianopolis mitropolie</i>)	ΛΖ' ἐπαρχία Μυσίας α' α' Ὀδησσὸς μητρόπολις (=37 <i>eparhia Moesia I</i> 1 <i>Odessos mitropolie</i>)
β' ὁ Τραμαρίσκων (=2 <i>cel [episcopul] de Transmarisca</i>)	β' ὁ Νόβων (in <i>apparatu</i> 604: Βόβας) (=2 <i>cel de Novae/Boba</i>)
γ' ὁ Νόβων (=3 <i>cel de Novae</i>)	γ' ὁ Ἀππιαρίας (=3 <i>cel de Appiaria</i>)
δ' ὁ <Ζεκεδέπων> (=4 <i>cel de <Zekedepa></i>)	δ' ὁ Δοροστόλου (=4 <i>cel de Durostorum</i>)
ε' ὁ Σκαρί<α> (=5 <i>cel de Scari<a></i>)	ε' ὁ Μαρκιανουπόλεως (=5 <i>cel de Marcianopolis</i>)
	ζ' ὁ Ἀβρίτου (=6 <i>cel de Abritus</i>)
	ζ' ὁ Νικοπόλεως (=7 <i>cel de Nicopolis</i>)
	η' ὁ [Παλαιστήνης] (=8 <i>cel de Palaistene</i>)

În acest caz, deosebit de importantă este menționarea scaunului de *Marcianopolis* în ambele rubrici. În cea dintâi, el apare ca mitropolie. Acest statut este certificat de termenul *μητρόπολις* (=mitropolie) care urmează după numele său și de înscrierea lui pe prima poziție din rubrică, în fruntea episcopiilor sufragane. În schimb, în cea de-a doua rubrică, scaunul de *Marcianopolis* este înregistrat ca episcopie sufragană, pe poziția a cincea din listă. Statutul de mitropolie este atribuit aici scaunului de *Odessos*, atât prin termenul *μητρόπολις*, cât și prin poziționarea lui pe prima poziție a rubricii.

Se poate observa, apoi, că *Novae* apare în ambele scheme episcopale, atât ca episcopie sufragană a mitropoliei de *Marcianopolis*, cât și a celei de *Odessos*¹¹⁸.

¹¹⁶ DARROUZÈS 1981, 3, 44, 727-731, p. 244.

¹¹⁷ DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241.

¹¹⁸ În mod nejustificat, OLTEANU 2007, p. 76-77, expunând schema mitropoliei de *Odessos* din *Notitiae* 3, nu a menționat scaunele de *Novae* și *Marcianopolis*. În ediția lui C. BOOR a *Notitia*-ei 3, folosită de S. OLTEANU, aceste episcopii apar la pozițiile 638 și, respectiv, 641, vezi DE BOOR 1891, p. 531. Din cauza acestei eliminări arbitrare, demonstrația lui S. Olteanu este lipsită de orice valoare științifică.

În aceste condiții, devine evident că schemele episcopale expuse în cele două rubrici nu au fost contemporane¹¹⁹. Ele au funcționat succesiv, în etape istorice diferite. Ca atare, existența simultană a acestor două eparhii – cea a mitropoliei de *Marcianopolis* și cea a mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 – este exclusă.

A doua posibilă explicație a absenței scaunului de *Durostorum* ar fi aceea că lista mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 3 reflectă o etapă istorică diferită de cea din *Notitiae* 1-2 și 4, în care scaunul de la *Durostorum* nu (mai) exista.

Și această explicație poate fi ușor verificată. În condițiile în care episcopiile de *Transmarisca* și *Zekedepa*, menționate și în rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 3, au fost înființate după 527, după cum s-a conchis deja, este evident că și schema episcopală expusă în această rubrică este posterioară acestui an. Ca atare, anul 527 poate fi considerat *terminus post quem* al existenței acestei structuri episcopale. Pe de altă parte, înregistrarea scaunului de *Marcianopolis* ca mitropolie relevă faptul că este vorba de o etapă istorică anterioară anului 536. *Marcianopolis*, o spunem din nou, a pierdut atunci acest statut, preluat de scaunul de *Odessos*. Se ajunge, astfel, și în cazul rubricii mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 3, la aceeași datare ca și în cazul rubricilor din *Notitiae* 1-2 și 4, anume, intervalul 527-536.

Pe de altă parte, această datare exclude posibilitatea ca în *Notitia* 3 să fi fost expusă o etapă istorică în care scaunul de la *Durostorum* nu mai exista. Existența acestei episcopii în intervalul 527-536 este atestată de rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-2 și 4. În plus, evidențele istorice păstrate relevă faptul că, la acea vreme, *Durostorum* a cunoscut o perioadă de stabilitate¹²⁰. În aceste condiții, este improbabil ca episcopia de *Durostorum* să-și fi încetat existența, fie și numai pentru scurtă vreme, între 527 și 536.

Toate aceste observații conduc la concluzia că absența scaunului de *Durostorum* din rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 3 este urmarea unui greșeli de cancelarie. Pe de altă parte, după cum s-a arătat deja, numerotarea corectă – 2-5 a pozițiilor episcopiilor sufragane din aceeași rubrică sugerează că nu este vorba de neglijența unui copist – ca în cazul absenței scaunului de *Zekedepa* –, ci de omisiunea celui care a compilat documentul.

În concluzie, schema episcopală a mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 3 este o formă coruptă a celor din *Notitiae* 1-2 și 4. Practic, vechilor omisiuni – *Nicopolis* și *Abritus* – li s-a adăugat încă una – *Durostorum*.

Analiza atentă a cuprinsului *Notitia*-ei 3 poate oferi lămuriri suplimentare și în ceea ce privește motivul omiterii scaunului de *Durostorum* de către compilatorul *Notitia*-ei 3. Ceea ce atrage atenția, de la început, este faptul că cel care a compilat acest document a pus laolaltă două rubrici ale provinciei *Moesia Secunda* care reflectau etape istorice total diferite. Cea a mitropoliei de

¹¹⁹ Teza contemporaneității celor două eparhii de pe teritoriul *Moesia*-ei *Secunda* din *Notitia* 3, lansată de S. OLTEANU, a fost respinsă, înaintea noastră, de DINCHEV 2013, p. 461-463. Alături de dublurile existente la nivelul celor două rubrici, V. DINCHEV a evidențiat și împărțirea illogică, din punct de vedere geografic, a centrelor episcopale între cele două eparhii pretins contemporane.

¹²⁰ Vezi ANGELOVA & BUCHAROV 2007, p. 63, 68, 72; ATANASOV 2015, p. 514-515, 528.

Marcianopolis a funcționat până în 536, pe când cea a mitropoliei de *Odessos* a funcționat după acest an. În plus, cele două rubrici sunt înregistrate sub denumiri diferite: *Haemimontus II* (ἐπαρχία Αἰμιμόντων β') și, respectiv, *Moesia I* (ἐπαρχία Μυσίας α')¹²¹.

Aceste prime observații conduc la concluzia că cel care a compilat documentul a crezut, în mod greșit, că este vorba de două eparhii diferite, contemporane.

Pe de altă parte, este evident că autorul *Notitia*-ei 3 a intenționat să alcătuiască un catalog al episcopilor mai bogat decât documentele similare precedente – precum *Notitiae* 1 și 2¹²². Dovadă sunt, în acest sens, includerea în *Notitia* 3, în partea a IV-a (=mitropoliile cu episcopiile sufragane), a unor rubrici noi, precum cele ale mitropoliilor de *Odessos* și *Tomis*. În același timp, se pare că el s-a străduit să elimine dublurile care au apărut în urma acestor adaosuri. Astfel, în *Notitiae* 3, spre deosebire de *Notitiae* 1 și 2, scaunele bisericești de la *Odessos* și *Tomis* nu mai apar în partea a III-a (=lista arhiepiscopilor autocefale) a documentului. De aici se poate deduce că autorul *Notitia*-ei 3, introducând rubricile mitropoliilor de *Odessos* și *Tomis* în partea a IV-a, a avut grijă să elimine numele acestora din partea a III-a. El a omis, însă, să le introducă numele în partea a II-a a documentului, acolo unde sunt expuse, separat, numele scaunelor mitropolitane.

Comparând, apoi, rubricile mitropoliilor de *Marcianopolis* și *Odessos* din *Notitia* 3, atrage atenția aparenta absență a oricărei dubluri. Astfel, *Transmarisca* și *Zekedepa* apar doar în rubrica mitropoliei de *Marcianopolis*, pe când *Durostorum*, *Abritus*, *Nicopolis* și *Palaistene* doar în rubrica mitropoliei de *Odessos*. În ceea ce privește scaunele de *Novae*, *Appiaria*, *Scaria* și *Marcianopolis*, situația lor este înșelătoare. În manuscrisul original al *Notitia*-ei 3, *Novae* este înregistrat în rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* sub forma *ὁ Νόβων*, iar în rubrica mitropoliei de *Odessos* sub forma *ὁ Βόβας*. Pare, așadar, foarte probabil, că cel care a compilat acest document, întâlnind în manuscrisele folosite de el o formă coruptă – *ὁ Βόβας* – a numelui *Novae*, a crezut că este vorba de două scaune bisericești diferite. Asemănător este și cazul *Appiaria* - *Scaria*. După cum s-a văzut deja, raportul dintre ele este neclar și la momentul de față. Și în acest din urmă caz, compilatorul pare a fi crezut că este vorba de două episcopii diferite. Pe prima – *Appiaria* –, a înregistrat-o ca episcopie sufragană a mitropoliei de *Marcianopolis*, iar pe cea de-a doua – *Scaria* –, a mitropoliei de *Odessos*. Înșelătoare este și situația scaunului de *Marcianopolis*. Într-una dintre rubrici, el apare ca mitropolie, în

¹²¹ În condițiile în care funcționarea schemei episcopale expuse în rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4 a fost datată în intervalul 527-536, devine evident că denumirea eparhia *Haemimontus II* este urmarea unei greșeli de cancelarie, neavând nicio legătură cu realitățile istorice de la Dunărea de Jos din secolul al VI-lea. O eparhie bisericească cu numele *Haemimontus II* și având ca mitropolie scaunul de *Marcianopolis* nu putea exista înainte de 536 pe teritoriul provinciei civile *Moesia Secunda*. De asemenea, nu putea exista, între 536 și marea invazie slavo-avară, în *Moesia Secunda*, nici o eparhie bisericească cu numele *Moesia I*. Ne propunem să revenim, pe larg, într-un studiu viitor, asupra denumirilor sub care eparhia mitropoliei de *Marcianopolis* și cea de *Odessos* sunt înregistrate în *Notitiae episcopatum*.

¹²² Vezi și POPESCU 1969, p. 407.

cealaltă ca episcopie sufragană. Acest statut diferit poate conduce la concluzia că este vorba de două episcopii omonime, cu statut diferit și situate în eparhii diferite. Confuzia creată compilatorului de scaunul de *Marcianopolis* poate fi sesizată și în partea a II-a a *Notitia*-ei 3. Aici, el i-a înregistrat numele în două rânduri: prima dată, ca pe o altă mitropolie din eparhia *Thracia* – *μὲν ἐπαρχία τῆς αὐτῆς* [sc. *Θράκης*] – *ὁ Μαρκιανουπόλεως* (=42 eparhia aceleiași [*Thracia*] – cel de *Marcianopolis*)¹²³; a doua oară, ca pe mitropolie a eparhiei *Haemimontus* – *μὲν ἐπαρχία Αἰμιμόντων* – *ὁ Μαρκιανουπόλεως* (=45 eparhia de *Haemimontus* – cel de *Marcianopolis*). Cel mai probabil, compilatorul *Notitia*-ei 3 a preluat aceste informații din documente mai vechi, dar deja alterate, nefiind în măsură să identifice și să corecteze aceste greșeli.

Toate aceste aspecte – existența a două presupuse eparhii contemporane, preocuparea de a elimina repetițiile apărute în urma adaosurilor făcute în textul vechilor *Notitiae*, aparenta absență a dublurilor din cele două rubrici –, conduc la ipoteza că cel care a compilat *Notitia* 3, în încercarea de a pune de acord informațiile din cuprinsul rubricilor mitropoliilor de *Marcianopolis* și *Odessos*, a eliminat în mod conștient numele unora dintre episcopiile înregistrate în acestea. Este posibil ca el să le fi considerat „dubluri” strecurate în izvoarele de care s-a folosit. Ca atare, pentru a „corecta” aceste greșeli, el a eliminat numele episcopiei de *Durostorum* din rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* și, posibil, pe cele ale episcopiilor de *Transmarisca* și *Zekedepa* din rubrica mitropoliei de *Odessos*. Aceasta ar putea fi explicația apariției acestor omisiuni în cele două rubrici din *Notitia* 3.

c. Rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3

Unii cercetători¹²⁴ au privit rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 ca pe o copie târzie a unui document civil – *Synecdemus* sau un document similar. Potrivit acestui punct de vedere, ea ar reflecta structura civilă, iar nu pe cea bisericească, a provinciei *Moesia Secunda*. Pe temeiul acestui considerent, valoarea acestei rubrici pentru înțelegerea evoluției organizării episcopale din *Moesia Secunda* a fost negată¹²⁵.

Însă, chiar dacă această rubrică ar reflecta structura organizării administrative a provinciei, valoarea ei pentru identificarea evoluției organizării bisericești de aici nu este afectată pe fond. După cum s-a arătat deja, legea lui Zenon din 480 a impus organizarea de episcopii în toate așezările cu rang de *πόλις/civitas*. Ca atare, dacă se admite că în lista din *Notitia* 3 sunt enumerate

¹²³ DARROUZÈS 1981, 3, 47, p. 231.

¹²⁴ DUCHESNE 1895, p. 380; DARROUZÈS 1981, p. 31; DINTCHEV 1997, p. 68, n. 13; DINTCHEV 2003, p. 408, n. 122; DINTCHEV 2013, p. 453-454, 461, 463-464, 477; ZUGRAVU 2008, p. 641, n. 14. Pentru opiniile cercetătorilor privitoare la valoarea istorică a *Notitia*-ei 3, vezi și POPESCU 1969, p. 405-408.

¹²⁵ Vezi trimiterile de la nota precedentă – 124. La rândul său, MADGEARU 2010, p. 147, a considerat că rubrica *Moesia*-ei (=a mitropoliei de *Odessos*) din *Notitia* 3 este o copie greșită a unei liste episcopale mai vechi, care nu are nicio valoare pentru înțelegerea organizării bisericești din sec. al VI-lea.

așezările civile cu rangul de *πόλις/civitas* din *Moesia Secunda*, trebuie acceptat și faptul că acestea erau și reședințe episcopale.

Etapa istorică oglindită în cuprinsul acestei rubrici a succedat-o pe cea a mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitia* 1-4. Ea poate fi datată, mai larg, în intervalul mai 536 - c. 614. În cazul ei, se disting două mari faze: 1. cea din intervalul mai 536 - 586/7, în timpul căreia, după cum se va vedea mai jos, numărul scaunelor episcopale pare a fi sporit în mod constant; 2. cea din intervalul 586/7 - c. 614, când, pe fondul mării invazii slavo-avare, episcopiile sufragane de la Dunărea de Jos au intrat în disoluție.

În aceste condiții, deosebit de importantă pentru lămurirea evoluției schemei episcopale a provinciei *Moesia Secunda* după 536 devine datarea listei arhetip pe temeiul căreia a fost redactată rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3.

Anul 536 – luna mai – poate fi considerat *terminus post quem* sigur al redactării listei arhetip. La acel moment, scaunul de *Odessos* a preluat rangul de mitropolie plină a eparhiei *Moesia Secunda*, de la cel de *Marcianopolis*. Ca *terminus ante quem* sigur pot fi avansați anii 586/7. După cum s-a arătat deja, în timpul invaziei slavo-avare de la acea vreme, unele dintre cetățile enumerate în rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 – *Appiaria*, *Abritus* și, posibil, *Nicopolis*¹²⁶ – au fost distruse definitiv. Este de presupus că, în acest context, scaunele episcopale care funcționau în aceste cetăți au intrat, treptat, în disoluție.

La o datare și mai strânsă a listei arhetip se poate ajunge pe temeiul altor informații documentare. Trebuie avut în vedere, în primul rând, că aceste *Notitiae*, în forma lor originală, erau folosite și la reglementarea raporturilor dintre scaunele bisericești din teritoriu – mitropolii și episcopii sufragane – și instituțiile centrale ale Imperiului – Patriarhia ecumenică și Curtea imperială. În această privință, deosebit de important este faptul că actele normative emise sub Iustinian I priveau în mod diferit pe întâistătătorii mitropoliilor și pe cei ai episcopiilor sufragane. Dintr-o lege emisă la 1 martie 528, reiese că autoritățile imperiale îi socoteau pe mitropoliți drept intermediari între patriarhul de la Constantinopol și episcopii sufragani. În două dintre paragrafele acelei legi, împăratul îi solicita patriarhului să aducă la cunoștința tuturor mitropoliților de sub jurisdicția sa prevederile respectivului act normativ, subînțelegându-se, totodată, că mitropoliții, la rândul lor, aveau datoria de a-i informa pe episcopii lor sufragani de noile dispoziții legale¹²⁷.

Același tratament diferențiat între mitropoliți și episcopii sufragani apare și în *Novella* 6 (16 martie 535). Prin aceasta au fost reglementate, printre altele, condițiile programării audiențelor la împărat de către ierarhi. În cazul mitropoliților, audiențele se făceau pe temeiul unei scrisori de recomandare obținute din partea patriarhului ecumenic însuși. În cazul episcopilor sufragani,

¹²⁶ Vezi, mai sus, paragrafele cu n. 69-73 și urm.

¹²⁷ CJC 2, I.3.42(43).1, 3, (KRÜGER 1884, p. 28-29). Folosirea mitropoliților ca intermediari între Curtea imperială și episcopii sufragani din teritoriu era o practică mai veche. Ea este atestată documentar atât în 430, la convocarea Sinodului al III-lea ecumenic (Efes, 431), cât și în 457, la demararea anchetei religioase – *Encyclia* – din timpul împăratului Leon I. Pentru aceste două cazuri, vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 33, 36.

ele se făceau pe temeiul unei scrisori de recomandare din partea mitropolitului eparhiei¹²⁸.

De asemenea, atât legea din 1 martie 528, cât și *Novella* 6 impuneau tratarea diferențiată a mitropoliților și a episcopilor sufragani, în cazul încălcării de către vreunul dintre ei a dispozițiilor legale. Pentru corectarea abaterilor mitropoliților, ambele acte normative impuneau intervenția patriarhului însuși. În cazul episcopilor sufragani, ele prevedeau intervenția mitropolitului eparhiei¹²⁹.

În cazul eparhiei *Moesia Secunda*, prevederile *Novella*-ei 6 privind programarea audiențelor la împărat de către ierarhi trebuie să fi fost aplicate în cel puțin două rânduri între anii 536 și 538. În această perioadă sunt cunoscute două audiențe la împărat obținute de mitropolitul Martinus de *Odessos*. Ultima dintre ele s-a soldat cu emiterea *Novella*-ei 65 (1 aprilie 538)¹³⁰, prin care se îngăduia înstrăinarea bunurilor imobile bisericești în *Moesia Secunda* în vederea obținerii de fonduri pentru răscumpărarea credincioșilor luați captivi de barbari. Pe temeiul rangului său de mitropolit, Martinus trebuie să fi solicitat și să fi obținut din partea patriarhului ecumenic câte o scrisoare de recomandare către împărat, necesară programării la Cancelaria imperială a celor două audiențe.

Toate aceste dispoziții legale diferențiate privitoare la mitropoliți și episcopii sufragani, presupun existența unei liste actualizate a scaunelor episcopale, atât la Patriarhia ecumenică, cât și la Cancelaria Imperială. Pe temeiul ei se puteau aplica în mod corect prevederile legale menționate mai sus.

Pe de altă parte, existența unei *Notitia oficiale* actualizate la cancelaria Patriarhiei de la Constantinopol era impusă și de aplicarea prevederilor can. 28 de la *Chalcedon* (451). Acesta impunea hirotonirea tuturor mitropoliților din cuprinsul diocезelor *Thracia*, *Pontus* și *Asiana* de către patriarhul ecumenic însuși¹³¹. În plus, ele erau necesare la stabilirea poziției fiecărui ierarh la sinoade, în cadrul slujbelor religioase săvârșite în sobor și la alte întâlniri protocolare.

Trebuie precizat, pe de altă parte, că, după Sinodul al IV-lea ecumenic, numărul scaunelor mitropolitane din cadrul Patriarhiei de la Constantinopol a sporit semnificativ. Alături de mitropoliile pline ale celor trei diocезe menționate mai sus – *Thracia*, *Pontus* și *Asiana* –, trecute prin can. 28 (*Chalcedon*, 451) în subordinea Patriarhiei de Constantinopol, tot de atunci, pe temeiul can. 12, au apărut și mitropoliile titulare¹³². Ca și mitropoliții plini, pe temeiul amintitului can. 28, și întâistătătorii acestora erau hirotoniți tot la Patriarhia ecumenică. În plus, numărul acestora a crescut permanent în a doua jumătate a secolului al V-lea și de-a lungul secolului al VI-lea. Ca atare, în timp, nevoia alcătuirii unor liste episcopale oficiale – *Notitiae episcopatum* –, în care să fie menționate centrele mitropolitane și episcopiile sufragane, trebuie să fi devenit o necesitate atât la

¹²⁸ *CJC* 3, *Nov.* 6, c. 3, (SCHÖLL 1912, 41.22-42.9).

¹²⁹ *CJC* 2, I.3.42 (43).2, (KRÜGER 1884, p. 28-29); *CJC* 3, *Nov.* 6, c. 2, (SCHÖLL 1912, 40.6-41.21).

¹³⁰ *CJC* 3, *Nov.* 65, (SCHÖLL 1912, p. 339).

¹³¹ *COD*, p. 100 (=FLOCA 1993, p. 93).

¹³² *COD*, p. 93 (=FLOCA 1993, p. 85). Pentru apariția mitropoliilor titulare, viitoarele arhiepiscopii autocefale din cadrul Patriarhiei de Constantinopol, vezi CHRYSOS 1969, p. 263-286.

Patriarhia de Constantinopol, cât și la cancelaria Imperială¹³³. De asemenea, actualizarea lor, mai ales atunci când era vorba de schimbarea centrului mitropolitan al unei eparhii sau de apariția unor noi mitropolii titulare, trebuie să fi fost un proces foarte rapid. Altfel, orice întârziere, mai ales în ceea ce privește actualizarea listei mitropoliilor, ar fi putut afecta atât buna comunicare între instituțiile centrale și cele locale, cât și aplicarea corectă a prevederilor canoanelor bisericești și a legilor civile.

Referitor la cazul concret al provinciei *Moesia Secunda*, nu este exclus ca modificările efectuate în reorganizarea structurilor bisericești din regiunile de la vestul și nordul Mării Negre, petrecute în luna mai a anului 536, să fi fost menționate inițial într-un act legislativ emis de împărat. Un argument în acest sens sunt anumite *Novellae*, prin care s-a dispus reorganizarea administrativă a altor provincii civile. În cuprinsul acestor documente, în unele paragrafe, există precizări clare referitoare la efectele schimbărilor petrecute în planul organizării civile asupra structurilor bisericești locale¹³⁴. În cazul teritoriilor de la vestul și nordul Mării Negre, este posibil ca precizări de acest fel să fi fost expuse în *novella* prin care a fost creată *quaestura exercitus*. Însă, acest din urmă document nu s-a păstrat¹³⁵.

În lumina celor de mai sus, pare plauzibilă ipoteza potrivit căreia prima *Notitia* oficială în care erau expuse modificările petrecute în organizarea bisericească din teritoriile de la nordul și vestul Mării Negre din luna mai a anului 536 a fost redactată la scurtă vreme după acest eveniment. Trebuie avut în vedere că era vorba de o reorganizare regională majoră a structurilor bisericești. Pe de o parte, sediul mitropolitan în *Moesia Secunda* a fost mutat de la *Marcianopolis* la *Odessos*. Pe de altă parte, scaunul de la *Bospor* (anticul *Pantikapaion*, azi Kerch, Pen. Crimeea) a fost ridicat la statutul de mitropolie (probabil titulară)¹³⁶. Este posibil ca tot atunci să fi dobândit rangul de mitropolie

¹³³ Pentru scopul practic al listelor episcopale (*Notitiae*), vezi și POPESCU 1969, p. 412.

¹³⁴ Vezi *Novella* 28, CJC 3, (SCHÖLL 1912, p. 212-218), prin care provinciile civile *Helenopontus* și *Pontus Polemoniacus* au fost unite. În paragraful 2 al acestei *Novella* – CJC 3, (SCHÖLL 1912, 213.31-214.6) –, se precizează că organizarea bisericească de pe teritoriul fostelor provincii civile *Helenopontus* și *Pontus Polemoniacus* va rămâne neschimbată. Precizări referitoare la organizarea bisericească există și în *Novella* 29, prin care s-a dispus reorganizarea administrativă a provinciilor *Paphlagonia* și *Honorias*, vezi CJC 3, (SCHÖLL 1912, p. 218-223, în special 219.33/32-220.4).

¹³⁵ Pentru *quaestura exercitus*, vezi TORBATOV 1997, 3, p. 78-87. În ediția critică a *Codex Juris Civilis*, în paragraful *Novella*-ei 41 este reprodus, cu mici modificări, textul *Novella*-ei 50 (18 august 537). În textul acesteia se face referire la un document anterior prin care s-a făcut asocierea celor cinci provincii (*Caria, Cyprus, Cyclades, Moesia Secunda* și *Scythia*): ἴσμεν πρώην θείαν πεποιημένοι διάταξιν, καθ' ἣν τῇ σῇ ἐνδοξότητι παραδεδώκαμεν τὰς πέντε ταύτας ἐπαρχίας.../scimus nos nuper sacram constitutionem fecisse, secundum quam tuae gloriae quinque provincias tradidimus hasce... (= Știm că de curând am emis o dispoziție pe măsura faimei tale, prin care ți-am încredințat [=lui Bonus, primul conducător al *quaesturii exercitus*, n.n.] aceste cinci provincii..., trad. n.), CJC 3, Nov. 41, (SCHÖLL 1912, 262.10-11/36-37); Nov. 50, (SCHÖLL 1912, 293.18-20).

¹³⁶ Vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 51-52.

titulară și episcopia de *Cherson* (azi Sevastopol, Pen. Crimeea)¹³⁷. Nu în ultimul rând, mitropolia de *Tomis* a căpătat cu totul alte scaune sufragane – noile episcopii înființate în așezările cu rang de *πόλις/civitas* din provincia civilă *Scythia*¹³⁸. Toate aceste prefaceri importante sprijină ipoteza redactării noii *Notitia* chiar în anul 536.

Această datare – în 536 – a listei arhetip este sprijinită, indirect, și de conținutul rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3. Avem în vedere faptul că, față de lista precedentă, în care fusese expusă rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din etapa istorică imediat anterioară, în cuprinsul celei de *Odessos* apare un singur scaun bisericesc nou – *Palaistene*. Aceasta, în condițiile în care, după cum se va vedea în subcapitolele următoare, pe teritoriul *Moesia-ei Secunda*, de-a lungul secolului al VI-lea, au fost organizate și alte scaune bisericești.

Ca atare, pe temeiul celor de mai sus, cu rezervele de rigoare, se poate conchide că lista arhetip care a servit drept izvor la redactarea rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 a fost alcătuită la scurtă vreme după reorganizarea structurilor bisericești din teritoriile de la vestul și nordul Mării Negre petrecută în luna mai a anului 536. Pare puțin probabil ca ea să fi fost redactată după anul 536. La acea vreme, patriarh al Constantinopolului era Menas (536-552).

În aceste condiții, se poate aprecia că structura expusă în cuprinsul rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 reflectă, într-o formă alterată, organizarea bisericească de pe teritoriul *Moesia-ei Secunda* din anul 536. Din ea lipsesc scaunele de la *Transmarisca* și *Zikidepa*, omise, probabil, în urma unei greșeli a compilatorului. Ea atestă, în schimb, apariția unui nou scaun bisericesc în provincia dunăreană – *Palaistene*.

Pe temeiul tuturor celor expuse mai sus, structura episcopală a eparhiei *Moesia Secunda* din anul 536 poate fi reconstituită, ca ipoteză, în următoarea formă:

mai 536 p.Chr.	
mitropolie plină:	<i>Odessos</i>
episcopii sufragane:	<i>Novae</i> <i>Appiaria</i> <i>Transmarisca</i> <i>Durostorum</i> <i>Marcianopolis</i> <i>Scaria (?)</i> <i>Abritus</i> <i>Zekedepa</i> <i>Nicopolis</i> <i>Palaistene</i>

¹³⁷ În *Notitiae episcopatum* – DARROUZÈS 1981, 1, 62, p. 206; 2, 66, p. 218; 3, 82, p. 232; 4, 63, p. 250; 5, 67, p. 266; 7, 72, p. 273; 8, 86, p. 293 – scaunul de *Cherson* este înregistrat întotdeauna ca arhiepiscopie autocefală. Este vorba de un rang dobândit, în mod cert, după 8 august 449, când *Cherson*-ul încă este atestat cu statutul de episcopie sufragana, vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 51.

¹³⁸ Această nouă structură internă a eparhiei bisericești *Scythia* este expusă în *Notitia* 3, DARROUZÈS 1981, 3, 40, 642-656, p. 242.

d. Episcopia de Palaistene

După cum s-a putut observa, în rubrica mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3, apare numele unui nou scaun bisericesc – *Palaistene* (Παλαιστήνη). În această formă, numele acestei cetăți nu apare în niciun alt document.

J. Darrouzès a privit acest nume ca pe o greșală strecurată în document. Din punctul său de vedere ar fi fost vorba fie de o cetate și o episcopie inexistente, fie de un nume deformat. Pe temeiul acestor considerații, el a recomandat eliminarea lui din listă¹³⁹.

Alți cercetători¹⁴⁰ au propus identificarea acestei cetăți cu *Palastolon* (Παλάστολον)/*Palatiolum* (Παλατιόλον) (azi Baykal, reg. Plevn, Bulgaria).

Datarea listei arhetip a rubricii mitropoliei de *Odessos* în 536, exclude, însă, această din urmă identificare. *Palastolon*/*Palatiolum* era situat pe teritoriul provinciei *Dacia Ripensis* din dioceza *Dacia*, în timp ce *Palaistene* (Παλαιστήνη) apare în *Notitiae episcopatum* ca un oraș și un sediu episcopal din *Moesia Secunda*, în dioceza *Thracia*¹⁴¹. La acea vreme – 536 –, dioceza *Dacia* nu se afla sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol. Ca atare, înregistrarea scaunului de *Palastolon* / *Palatiolum* în rubrica mitropoliei de *Odessos* din lista arhetip de la 536 de către oficialii Cancelariei patriarhale este exclusă.

La prima vedere, ordinea menționării scaunelor episcopale în această rubrică ar pleda în favoarea localizării acestei cetăți în interiorul provinciei *Moesia Secunda*, la vest de *Nicopolis*, spre granița cu *Dacia Ripensis*. Avem în vedere faptul că la aranjarea episcopiilor sufragane pare a fi fost respectat criteriul geografic. Mai întâi au fost menționate episcopiile cetăților dunărene, din amonte în aval – *Novae*, *Appiaria*, *Durostorum* –, apoi cele din interiorul provinciei, de la est la vest – *Marcianopolis*, *Abritus*, *Nicopolis*. În aceste condiții, poziționarea în listă a episcopiei de *Palaistene* lasă impresia că ar fi vorba de o cetate situată în interiorul provinciei, iar nu pe malul Dunării, la vest de *Nicopolis*.

O așezare cu acest nume în acea parte a *Moesia*-ei *Secunda* nu este cunoscută. În acest caz, *Palaistene* ar putea fi numele nou al unei așezări mai vechi renovate sub Iustinian sau numele unei așezări cu totul noi, construite sub acest împărat. Aceste ipoteze sunt contrazise, însă, de nemenționarea numelui ei în *De aedificiis*.

Pe de altă parte, dintre așezările menționate de Procopius în *Moesia Secunda*, ca formă, numele *Palaistene* (Παλαιστήνη) se apropie cel mai mult, de *Palmatis* / *Palmatae* (Πάλματις). Despre aceasta, istoricul bizantin a afirmat că, sub Iustinian I, „a fost făcută mai mare și mai întinsă, ... [fiind] situată într-un loc strâmt, deși nu lângă malul fluviului”¹⁴².

¹³⁹ DARROUZÈS 1981, p. 31, 241 (*apparatus* 610).

¹⁴⁰ KONIDARES 1934, p. 100; TÄPKOVA-ZAIMOVA 1960, p. 194, cu n. 2; BESHEVLIEV 1962, p. 5; OLTEANU 2007, p. 77, 79, cu n. 45; MADGEARU 2010, p. 147. La rândul său, ATANASOV 2011, p. 308, și ATANASSOV 2012, p. 363, a folosit pentru *Palaistene* și forma *Palastolon*/Παλαστολον, dar fără alte precizări.

¹⁴¹ Vezi HONIGMANN 1939, p. 20; PROCOPIUS, IV.6.34 (HAURY & WIRTH 2001, 130.20-23 = *FHDR* II, p. 466-467). Înaintea noastră, DINCHEV 2013, p. 462-463, a respins identificarea *Palaistene* = *Palastolon*/*Palatiolum*, pe temeiul localizării acestei cetăți de către Procopius. Pentru *Palastolon*/*Palatiolum* din *Dacia Ripensis*, vezi TORBATOV 2015, p. 15-36.

¹⁴² PROCOPIUS, IV.7.12, (HAURY & WIRTH 2001, 132.16-18 = *FHDR* II, p. 468-470).

S. Torbatov a identificat *Palmatis/Palmatae* cu așezarea fortificată de lângă *Onogur* (reg. Dobrici, în Bulgaria)¹⁴³, în partea de nord-est a *Moesia-ei Secunda*, la granița cu *Scythia*. Observațiile de suprafață și materialul arheologic descoperit aici în trecut au confirmat afirmațiile lui Procopius. În perioada timpurie bizantină, suprafața fortificată a acestei așezări a fost extinsă până la aproximativ 15 ha, depășind dublul celei anterioare. Se consideră că, la acea vreme, ea era cea mai întinsă și mai monumentală așezare fortificată din zona centrală a Dobrogei, în teritoriul de la vest și sud de *Zaldapa (Scythia)*.

Rangul civil al cetății *Palmatae* în timpul lui Iustinian I nu este cunoscut. Procopius nu a categorisit în niciun fel această așezare. S. Torbatov nu a exclus, însă, posibilitatea ca, în urma lucrărilor de renovare și extindere din timpul acestui împărat, *Palmatae* să fi fost ridicată la rangul de *civitas*¹⁴⁴.

Deosebit de important pentru tema de față este faptul că la *Palmatae-Onogur* au fost identificate ruinele unei basilici de dimensiuni impresionante – 55 m x 30 m. În urma recentelor săpături arheologice – 2016 –¹⁴⁵, s-a descoperit că edificiul a avut și *synthronon*. Ca atare, existența aici a unui centru episcopal pare posibilă. Dacă la *Palmatae-Onogur* va fi descoperit și un baptisteriu – preconizat de K. Popkonstantinov, conducătorul cercetărilor arheologice de aici –, atunci va deveni evident că *Palmatis-Onogur* a fost una dintre noile episcopii ale *Moesia-ei Secunda*, înființate, cel mai probabil, în timpul domniei lui Iustinian I.

Pe de altă parte, dacă identificarea *Palaistene = Palmatae-Onogur* este corectă, atunci singura explicație a plasării acestei episcopii pe ultima poziție din rubrica mitropoliei de *Odessos* ar fi aceea că la redactarea acesteia au fost respectate două principii, iar nu unul singur. Pe de o parte, vechile centre episcopale au fost ordonate în listă după criteriul geografic. În schimb, în cazul episcopiei de la *Palmatae*, a fost aplicat criteriul cronologic. Mai precis, fiind o episcopie nouă, înființată de curând, s-a preferat înregistrarea ei la finalul listei, în urma tuturor celorlalte centre episcopale cu tradiție.

În ceea ce privește momentul înființării scaunului de *Palaistene*, el trebuie plasat după redactarea listei arhetip din timpul patriarhului Epiphanius al Constantinopolului – cea care a servit drept izvor la redactarea rubricii mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4. Argument în acest sens este nemenționarea acestui scaun în această din urmă rubrică. Ca *terminus ante quem* sigur al înființării ei poate fi considerat anul 536. În acel an, ea a fost înregistrată în lista arhetip care a servit ulterior drept izvor la redactarea rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3. Probabil, înființarea episcopiei de *Palaistene* s-a petrecut în partea a doua sau chiar spre sfârșitul intervalului 527-536.

¹⁴³ TORBATOV 2000a, p. 58-62; TORBATOV 2000b, p. 68-69.

¹⁴⁴ TORBATOV 2000b, p. 69.

¹⁴⁵ BOBCHEVA 1974, p. 52; TORBATOV 2000a, p. 62. Pentru descoperiri arheologice recente de la *Palmatae*, vezi <http://archaeologyinbulgaria.com/2016/07/16/archaeologist-discovers-large-early-christian-basilica-with-unusually-tall-synthronon-in-palmatis-fortress-in-northeast-bulgaria/>. (23.11.2016).

Noi episcopii în *Moesia Secunda* (sec. al VI-lea p.Chr.)

a. *Sucidava-Izvoarele, Theodoropolis* și Capul Sveti Atanas

În secolul al VI-lea p.Chr. pe teritoriul *Moesia-ei Secunda* au fost înființate și alte centre episcopale. Existența unora dintre ele este certă, a altora, posibilă. Niciunul dintre acestea nu este menționat, însă, în *Notitiae episcopatumum*. Absența lor din listele episcopale își poate găsi explicația în faptul că ele au fost organizate după momentul redactării *Notitiae*-ei din timpul patriarhului Menas – c. 536. De altfel, informațiile privitoare la provincia *Moesia Secunda* păstrate în *Notitiae episcopatumum* derivă doar din trei liste arhetip: 1. cea redactată în intervalul 527-536, în timpul patriarhului Epiphanius; 2. cea din anul 536, în timpul patriarhului Menas; 3. cea redactată în timpul patriarhului Sergius I (610-638)¹⁴⁶, posibil în jurul anului 614. Informații privitoare la organizarea bisericească din *Moesia Secunda* în perioada post 536 - ante c. 614 nu sunt expuse, însă, în niciuna dintre *Notitiae* păstrate.

În aceste condiții, anul 536 poate fi considerat *terminus post quem* al înființării noilor centre episcopale. Ca posibil *terminus ante quem* al organizării lor pot fi avansați anii 586/7, momentul declanșării mării invazii slavo-avare.

Două dintre episcopiile presupuse au fost *Sucidava-Izvoarele* și *Theodoropolis*. Descoperirile arheologice de la Izvoarele – bazilica și setul euharistic – susțin posibilitatea existenței acolo a unui scaun episcopal. Rămâne de văzut dacă, în viitor, acolo vor apărea elemente suplimentare – baptisteriu, reședință episcopală sau *synthronon* – care să întărească această ipoteză. La momentul de față, doar informațiile oferite de Procopius vin în sprijinul ipotezei organizării la *Sucidava-Izvoarele* a unei episcopii. După cum s-a arătat deja, istoricul bizantin a menționat această așezare ca *ὀχύρωμα*. Folosirea acestui termen – ca și în cazul *Durostorum* și *Transmarisca* – poate fi interpretată drept dovadă a statutului civil și, implicit, bisericesc important pe care așezarea îl avea la acea vreme. În acest caz, ar fi vorba de un scaun episcopal înființat în timpul domniei lui Iustinian I, între 536 și 560/1, data redactării *De aedificiis*.

Este posibil ca un scaun episcopal să fi fost organizat în timpul domniei lui Iustinian I și la *Theodoropolis*. După cum s-a precizat deja, aceasta este singura așezare din *Moesia Secunda* căreia Procopius i-a atribuit statutul de *πόλις/civitas*.

Până la momentul de față, ruinele acestui oraș nu au fost identificate¹⁴⁷. Procopius¹⁴⁸ l-a plasat pe malul drept al Dunării, între *Quintodemus/Kυντόδεμος* = *Dimum* (Belene, reg. Pleven, Bulgaria) și *Iatrus* (Krivina, reg. Ruse, Bulgaria). Theophylact Simocatta¹⁴⁹, care l-a menționat sub forma *ἡ Θεοδώρου πόλις*, l-a plasat între *Novae* (Svishtov, reg. Veliko Tărnovo, Bulgaria) și [Se]curisca

¹⁴⁶ Pentru această a treia listă arhetip, care a servit drept izvor la redactarea *Notitiae-ei episcopatumum* păstrate, vezi, mai jos, și subcapitolele *Reorganizarea structurii episcopale a provinciei Moesia Secunda (începutul sec. VII p.Chr.)* și *Câteva observații privind Notitiae episcopatumum*.

¹⁴⁷ Pentru localizarea cetății *Theodoropolis*, vezi VELKOV 1959, p. 87 (=VELKOV 1977, p. 102-103); BEŠEVLIEV 1970, p. 86, 123; MIHĂESCU 1985, p. 137, n. 7; SCHREINER 1986, p. 27 (harta), 28; LITAVRIN 1995, p. 46 (harta), 58 (n. 112); IVANOV 2012, p. VIII-IX (harta).

¹⁴⁸ PROCOPIUS, IV.7.5-6, (HAURY & WIRTH 2001, 131.19-24 = FHDR II, p. 468-469).

¹⁴⁹ THEOPH.SIM., VII.2.19 (DE BOOR 1887, 249.17-20).

(Zmijskata kanara, lângă Dragash voyvoda, reg. Pleven, Bulgaria)¹⁵⁰. Dacă aceste informații sunt corecte, atunci *Theodoropolis* se afla situat în sectorul dunărean dintre localitățile actuale Belene și Svishtov.

În lucrarea sa – *De aedificiis* –, Procopius a precizat că această cetate nu exista mai înainte, fiind creația lui Iustinian I¹⁵¹. Atenția deosebită acordată acestui nou oraș de către împărat se poate deduce și din faptul că el a fost denumit după numele împărătesei Theodora¹⁵².

Indiferent de suprafața acestei cetăți, rangul său de *πόλις/civitas*, atestat atât de Procopius, cât și de Theophylact Simocatta – *ἡ Θεοδώρα πόλις* –, constituie un argument puternic în favoarea existenței aici a unui centru episcopal. Ca și în cazul *Sucidava*-Izvoarele, el trebuie să fi fost înființat între 536 și 560/1. Rămâne, totuși, ca ipoteza existenței aici a unui centru episcopal să fie confirmată la nivel arheologic.

O altă episcopie, atestată arheologic, a existat în așezarea fortificată de la Capul Sveti Atanas (lângă Byala/Bjala, reg. Varna, Bulgaria)¹⁵³ – puțin peste 3,5 ha. În zona protejată a fost descoperit un complex religios – bazilică, două baptisterii, reședința preotului (ulterior a episcopului) – ale cărui începuturi au fost datate la sfârșitul sec. al IV-lea sau, mai probabil, la începutul secolului al V-lea. Ceea ce interesează în mod deosebit în cazul studiului de față este faptul că, deși bazilica era prevăzută cu baptisteriu încă de la momentul construirii sale, înființarea episcopiei de aici a fost datată de cercetători în ultima fază de existență a complexului – sec. al VI-lea¹⁵⁴. În acord cu concluziile studiului de față, organizarea ei trebuie să fi avut loc între 536 și 586/7. Până la acel moment, baptisteriul cetății a fost folosit, cel mai probabil, de episcopul sub jurisdicția căruia se afla această așezare.

b. Episcopia de Asemus

Un alt nou centru episcopal din *Moesia Secunda* a fost cel de la *Anasamus/Asemus* (Osâmsko kale, Cherkovitsa, reg. Pleven, în Bulgaria)¹⁵⁵. Informații despre acesta a oferit Theophilact Simocatta. Descriind campania militară a generalului Petru, fratele împăratului Mauriciu (582-602), din anul 594, îndreptată împotriva avarilor, istoricul bizantin a relatat unele evenimente petrecute la *Asemus*¹⁵⁶. Aceasta era o cetate – puțin peste 1,15 ha – situată pe Dunăre, în partea de nord-vest a provinciei *Moesia Secunda*, lângă gura de vărsare

¹⁵⁰ Pentru localizarea cetății *Securisca*, vezi BEKOV 2013, p. 31-44.

¹⁵¹ PROCOPIUS, IV.7.5, (HAURY & WIRTH 2001, 131.20 = FHDR II, p. 468-469): *πόλιν ἐδείματο οὐ πρότερον οὕσαν* (=a construit un oraș care nu exista mai înainte, trad.n).

¹⁵² PROCOPIUS, IV.7.5, (HAURY & WIRTH 2001, 131.20-21 = FHDR II, p. 468-469): *ἦν περ ὁμωνύμως τῇ βασιλίδι Θεοδωρόπολιν ἐπωνόμασεν* (=pe care [oraș] l-a numit Theodoropolis, după numele împărătesei).

¹⁵³ YOTOV & MINČEV 2013, p. 59-77; BIERNACKI, YOTOV & MINČEV 2015, p. 417-435 (cu bibliografie).

¹⁵⁴ YOTOV & MINČEV 2013, p. 68, 73-74; BIERNACKI, YOTOV & MINČEV 2015, p. 419.

¹⁵⁵ Pentru *Anasamus/Asemus*, vezi TORBATOV 2016, p. 21-79.

¹⁵⁶ THEOPH.SIM., VII.3.1-10 (DE BOOR 1887, 249.20-251.8 = TEOFILACT, p. 137-138).

a râului Osam. Din terminologia folosită de istoricul bizantin în cazul ei – *πόλις*¹⁵⁷, *ἄστυ*¹⁵⁸, *πόλισμα*¹⁵⁹, *πολίχνη*¹⁶⁰ –, reiese că, la acea vreme, așezarea avea statutul de oraș – *πόλις/civitas*¹⁶¹. Această interpretare este întărită și de precizarea lui Theophylact Simocatta potrivit căreia împăratul Iustin le acordase locuitorilor de aici, prin lege (*νόμος*), dreptul de a avea propria garnizoană militară¹⁶². S. Torbatov¹⁶³ a văzut în aceasta o *lex civitatis*. Ar fi vorba, așadar, de un document oficial prin care așezarea fusese ridicată la statutul de *πόλις/civitas*¹⁶⁴.

În cazul studiului de față, în mod deosebit, interesează faptul că Theophylact Simocatta, relatând evenimentele din 594, amintește existența la *Asemus* a unui episcop¹⁶⁵. Despre momentul înființării scaunului său bisericesc, istoricul bizantin nu precizează nimic. Având în vedere, însă, prevederile legii lui Zenon din 480, organizarea lui poate fi pusă pe seama ridicării acestei așezări la statutul de *πόλις/civitas*, în timpul împăratului Iustin.

În aceste condiții, deosebit de importantă devine identificarea acestui împărat. Aceasta, pentru că Theophylact Simocatta nu precizează despre care Iustin este vorba – Iustin I (518-527) sau Iustin II (565-578). Părerile istoricilor asupra acestui subiect sunt împărțite. După unii¹⁶⁶, ar fi vorba de Iustin I, după

¹⁵⁷ THEOPH.SIM., VII.3.1 (DE BOOR 1887, 249.20); VII.3.2 (de două ori) (DE BOOR 1887, 249.26); VII.3.3 (DE BOOR 1887, 249.28); VII.3.3 (DE BOOR 1887, 250.1); VII.3.4 (DE BOOR 1887, 250.3); VII.3.4 (DE BOOR 1887, 250.4); VII.3.4 (DE BOOR 1887, 250.6); VII.3.4 (DE BOOR 1887, 250.7); VII.3.5 (de două ori) (DE BOOR 1887, 250.11); VII.3.8 (DE BOOR 1887, 250.28); VII.3.9 (DE BOOR 1887, 250.29); VII.3.9 (DE BOOR 1887, 251.2); VII.3.10 (DE BOOR 1887, 251.5); VII.3.10 (DE BOOR 1887, 251.8).

¹⁵⁸ THEOPH.SIM., VII.3.1 (DE BOOR 1887, 249.21); VII.3.1 (DE BOOR 1887, 249.22); VII.3.1 (DE BOOR 1887, 249.23).

¹⁵⁹ THEOPH.SIM., VII.3.2 (DE BOOR 1887, 249.24); VII.3.10 (DE BOOR 1887, 251.7).

¹⁶⁰ THEOPH.SIM., VII.3.5 (DE BOOR 1887, 250.9).

¹⁶¹ În schimb, atunci când a descris campania armatei bizantine din anul 602, THEOPH.SIM., VIII.6.7 (DE BOOR 1887, 294.22-23), a categorisit *Asemus* drept *φρούριον*. Cercetătorul bulgar TORBATOV 2016, p. 28, a presupus că, în acest din urmă caz, Theophylact Simocatta s-a folosit de un document diferit de cel privitor la evenimentele din 594. Din punctul său de vedere, noul termen – *φρούριον* – nu ar reflecta, însă, nici decăderea și nici depopularea acestei așezări, care ar fi avut loc între cele două campanii militare.

¹⁶² THEOPH.SIM., VII.3.4 (DE BOOR 1887, 250.5-8).

¹⁶³ TORBATOV 2016, p. 28.

¹⁶⁴ Rangul de *πόλις/civitas* de la acea vreme al cetății *Asemus* este acceptat și de SCHREINER 1986, p. 29.

¹⁶⁵ THEOPH.SIM., VII.3.6 (DE BOOR 1887, 250.12-14); VII.3.8 (DE BOOR 1887, 250.27-28). Existența unei episcopii la *Asemus* a fost acceptată de MUTAFČIEV 1932, p. 122-123, 126-127; BRĂTIANU 1936, p. 60-61; BURY 1958, 2, p. 133; VELKOV 1959, p. 221 (=VELKOV 1977, p. 247); DAGRON 1977, p. 21; MIHĂESCU 1985, p. 195; SCHREINER 1986, p. 29; SCHREINER 1987, p. 52; TORBATOV 2016, p. 28, cu n. 22. În schimb, WHITBY & WHITBY 1986, p. 183, n. 14, și MADGEARU 2010, p. 148, au considerat că *Asemus* nu a fost niciodată centru episcopal. Din punctul lor de vedere, episcopul menționat de Symocatta se refugiasse aici dintr-o altă cetate, reședință episcopală, care fusese distrusă de barbari.

¹⁶⁶ SCHREINER 1986, p. 29, n. 26; LITAVRIN 1995, p. 58; TORBATOV 2016, p. 27-28. S. Torbatov nu a exclus nici posibilitatea ca *Asemus* să fi dobândit rangul de *πόλις/civitas* mai târziu. Într-un astfel de caz, ar fi vorba de Iustin II.

alții¹⁶⁷, de Iustin II. Alți cercetători au considerat că oricare dintre aceste identificări este posibilă¹⁶⁸, sau au evitat să se pronunțe¹⁶⁹.

În sprijinul identificării sale cu Iustin II nu a fost avansat niciun argument viabil¹⁷⁰. În schimb, în sprijinul identificării cu Iustin I, au fost aduse două argumente. Primul dintre ele se întemeiază pe o observație a lui G. Litavrin¹⁷¹. Potrivit acestuia, Theophylact Simocatta, de fiecare dată când a pomenit numele lui Iustin II, a folosit și epitetul *cel tânăr* (ὁ νεώτερος, ὁ νέος). În pasajul în care a descris evenimentele de la *Asemus*, istoricul bizantin nu l-a folosit, însă. Pe temeiul acestei observații, G. Litavrin, urmat și de S. Torbatov¹⁷², a conchis că în acel pasaj este vorba de împăratul Iustin I.

Pentru a argumenta afirmațiile sale, G. Litavrin a menționat cinci locuri – III.5.4; 9.3; 11.3; 8.10¹⁷³; VI.10.9 – din lucrarea lui Theophylact Simocatta în care acesta ar fi folosit apelativul *cel tânăr* pentru împăratul Iustin II. Din cele cinci trimiteri, doar patru – III.5.4; 9.3; 18.10 (trimiterea corectă); VI.10.9 – confirmă afirmațiile cercetătorului rus. În acestea, Simocatta a folosit, într-adevăr, apelativul ὁ νεώτερος¹⁷⁴ sau ὁ νέος¹⁷⁵. În schimb, una dintre trimiteri – III.11.3 –, contrazice afirmațiile sale. Aici numele împăratului – ὁ αὐτοκράτωρ ... Ἰουστίνος¹⁷⁶ – este menționat exact ca în paragraful privitor la cetatea *Asemus*¹⁷⁷.

În fapt, în cuprinsul lucrării sale, Theophylact Simocatta a pomenit numele împăratului Iustin II în zece locuri. În cinci dintre cazuri, el a folosit apelativul ὁ νεώτερος¹⁷⁸ sau ὁ νέος¹⁷⁹. În alte patru locuri, istoricul bizantin a pomenit doar

¹⁶⁷ MUTAFČIEV 1932, p. 127, cu n. 2; BRĂȚIANU 1936, p. 58, 60, 65; MIHĂESCU 1985, p. 137, n. 8.

¹⁶⁸ WHITBY & WHITBY 1986, p. 182, n. 13.

¹⁶⁹ BURY 1958, 2, p. 133; POHL 1988, p. 142.

¹⁷⁰ În fapt, dintre cercetătorii care au susținut această identificare, doar P. Mutafčiev și-a argumentat punctul de vedere. El a susținut că emiterea acelei legi pe seama cetății *Asemus* avusese loc cu *douăzeci de ani mai înainte*: „Dans le contexte il est expressément dit qu'il s'agissait d'un *privilège spécial*, qui avait été accordé deux décades plus tôt”. Într-un astfel de caz, ar fi vorba de anul 575, în timpul domniei lui Iustin II. Exprimarea cercetătorului bulgar lasă impresia că acest interval de timp – *douăzeci de ani* – ar fi fost menționat de Theophylact Simocatta însuși. În ediția critică a lucrării lui Simocatta, folosită și de P. Mutafčiev, nu apare, însă, nicio mențiune de acest fel. Ca atare, argumentul adus de cercetătorul bulgar în sprijinul identificării sale este lipsit de valoare.

¹⁷¹ LITAVRIN 1995, p. 58.

¹⁷² TORBATOV 2016, p. 28.

¹⁷³ Această trimitere – III.8.10 – este greșită, cea corectă fiind III.18.10. Probabil, este vorba de o greșală de tipar, care nu afectează, pe fond, demonstrația cercetătorului rus.

¹⁷⁴ THEOPH.SIM., III.5.4 (DE BOOR 1887, 117.26-27); III.18.10 (DE BOOR 1887, 148.19); VI.10.9 (DE BOOR 1887, 240.18).

¹⁷⁵ THEOPH.SIM., III.9.3 (DE BOOR 1887, 128.11).

¹⁷⁶ THEOPH.SIM., III.11.3 (DE BOOR 1887, 132.6).

¹⁷⁷ THEOPH.SIM., VII.3.4 (DE BOOR 1887, 250.6): Ἰουστίνου τοῦ αὐτοκράτορος.

¹⁷⁸ THEOPH.SIM., III.5.4 (DE BOOR 1887, 117.26-27); III.9.1 (DE BOOR 1887, 128.3); III.18.10 (DE BOOR 1887, 148.19).

¹⁷⁹ THEOPH.SIM., III.9.3 (DE BOOR 1887, 128.11); III.9.4 (DE BOOR 1887, 128.13).

titlul imperial – *αὐτοκράτωρ*¹⁸⁰ sau *βασιλεύς*¹⁸¹. Într-un alt loc, el a folosit atât apelativul *ὁ νεώτερος*, cât și titlul imperial *αὐτοκράτωρ*¹⁸².

Forma folosită în pasajul cu cetatea *Asemus* – *Ιουστίνος ὁ αὐτοκράτωρ* – este identică cu cele de la III.10.4 și III.11.3 și apropiată de cele de la III.10.1, III.16.3 și VI.10.9. Ca atare, omiterea apelativului *ὁ νεώτερος/ὁ νέος* nu exclude identificarea acestui împărat cu Iustin II.

Pe de altă parte, trebuie precizat că, în cuprinsul lucrării sale, Theophylact Simocatta nu a pomenit niciodată numele împăratului Iustin I. În plus, până la paragraful cetății *Asemus*, el pomenise în zece rânduri numele lui Iustin II. În aceste condiții, dacă el l-ar fi avut în vedere pe Iustin I, ar fi fost de așteptat ca Simocatta să-și fi atenționat cititorii asupra faptului că cel în cauză nu trebuie confundat cu împăratul omonim pe care îl pomenise deja, în mod repetat. Atenționarea ar fi putut să o facă fie prin folosirea unui alt apelativ, precum cel *Mare* (*Ιουστίνος ὁ μέγας*¹⁸³), fie prin unele explicații suplimentare.

Ca atare, modul în care Theophylact Simocatta l-a pomenit în cuprinsul operei sale pe Iustin II nu numai că nu poate fi invocat drept argument la identificarea împăratului din paragraful cetății *Asemus* cu Iustin I, dar chiar contrazice o astfel de concluzie.

Al doilea argument invocat în sprijinul identificării cu Iustin I a fost avansat de S. Torbatov¹⁸⁴. Acesta a avut în vedere sintagma *πρεσβυτέρων χρόνων*, folosită de Theophylact Simocatta¹⁸⁵ atunci când a evaluat timpul scurs între momentul constituirii garnizoanei militare din *Asemus* și evenimentele din 594. Din punctul de vedere al cercetătorului bulgar, ea ar indica un interval mare de timp, potrivit mai bine domniei lui Iustin I, decât celei a lui Iustin II.

Valoarea cronologică a lui *πρεσβύτερος* în exprimarea lui Simocatta este, însă, relativă. Într-un alt loc, istoricul bizantin a indicat prin același adjectiv o perioadă de timp de doar treizeci de ani. În acel paragraf, el amintea un război – categorisit drept *πρεσβύτερα πράγματα* –, petrecut în al doilea an al domniei lui Iustin II – 566 – și povestit treizeci de ani mai târziu – 596¹⁸⁶.

Așadar, nici folosirea lui *πρεσβύτερος* nu exclude identificarea celui împărat cu Iustin II.

¹⁸⁰ THEOPH.SIM., III.10.4 (DE BOOR 1887, 130.5-6): *Ιουστίνου τοῦ αὐτοκράτορος*; III.11.3 (DE BOOR 1887, 132.6): *ὁ αὐτοκράτωρ ... Ιουστίνος*.

¹⁸¹ THEOPH.SIM., III.10.1 (DE BOOR 1887, 129.22-23): *Ιουστίνος, ὁ τοῦ Ρωμαϊκοῦ βασιλεύς*; III.16.3 (DE BOOR 1887, 143.22): *Ιουστίνος, ὁ τοῦ Ρωμαϊκοῦ βασιλεύς*.

¹⁸² THEOPH.SIM., VI.10.9 (DE BOOR 1887, 240.18): *πρὸς τὸν νεώτερον Ἰουστίνον τὸν αὐτοκράτορα*.

¹⁸³ Așa este pomenit împăratul Iustin I de THEOPH.CONF., A.M. 6011 (DE BOOR 1883, 165.4).

¹⁸⁴ TORBATOV 2016, p. 28.

¹⁸⁵ THEOPH.SIM., VII.3.2 (DE BOOR 1887, 249.24-26): *ἐν τῷ πολιίῳ τούτῳ ἀπὸ πρεσβυτέρων χρόνων τινῶν ὀπλιτικὸν συνετέτακτο ἐπὶ διαφρουρᾷ τῶν τῆς πόλεως*. (=TEOFILACT, p. 137): *În orașelul acesta exista din timpuri mai vechi o gardă înarmată pentru paza cetății*.

¹⁸⁶ THEOPH.SIM., VI.10.16 (DE BOOR 1887, 241.20-22): *ἐπεὶ τοίνυν πρεσβυτέρων πραγμάτων ἔκθεσις ἦν, τριάκοντά τε ἔτεσι προτερεῦεν τὴν ἱστορίαν διέγνωστο ...* (=TEOFILACT, p. 132): *Deoarece era vorba de lucruri mai vechi și s-a văzut că întâmplările au avut loc cu treizeci de ani mai înainte,...*

Nu este lipsit de importanță nici faptul că scaunul de *Aseumus* nu este menționat în niciuna dintre *Notitiae* păstrate. Dacă el ar fi fost înființat în timpul lui Iustin I, ar fi fost de așteptat ca numele său să fie menționat fie în rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4, fie în cea a mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3, fie în amândouă.

Ca atare, cel mai probabil, cetatea *Aseumus* a fost ridicată la rangul de *πόλις/civitas* în timpul lui Iustin II, poate la începutul domniei acestuia. Tot atunci trebuie să fi fost înființată și episcopia acestei cetăți.

Datarea momentului organizării episcopiei de *Aseumus* contribuie și la înțelegerea evoluției structurilor episcopale din *Moesia Secunda*, după domnia lui Iustinian I. În fapt, ea certifică înființarea de noi centre episcopale și după 565, în timpul lui Iustin II. În plus, atrage atenția faptul că episcopia de *Aseumus* funcționa într-o așezare de mici dimensiuni – puțin peste 1,15 ha. Ca atare, nu este exclusă existența și a altor cazuri similare.

Din toate cele expuse mai sus reiese că rețeaua episcopală de pe teritoriul provinciei *Moesia Secunda* a atins maxima dezvoltare în timpul domniei lui Iustin II (565-578). Declinul ei a fost provocat de marea invazie slavo-avară.

c. Alte posibile centre episcopale în *Moesia Secunda* (sec. al VI-lea p.Chr)

Nu este exclus ca un scaun episcopal să fi fost organizat și la *Iatrus* (Krivina, reg. Ruse, Bulgaria)¹⁸⁷ – 2,5-3 ha. Theophylact Simocatta, descriind campania generalului Priscus din anul 594¹⁸⁸ și pe cea a generalului Comentiolus din anul 598¹⁸⁹ împotriva avarilor, a menționat *Iatrus* cu rangul de oraș (*πόλις*)¹⁹⁰. Anterior, Procopius¹⁹¹ îl menționase ca *φρούριον*. Un argument în sprijinul organizării aici a unei episcopii îl constituie descoperirea lângă bazilica D – construită în timpul domniei lui Iustinian I –, a unui baptisteriu cu *piscina*¹⁹². De asemenea, despre unul dintre edificiile (nr. 14) de aici se crede că a fost reședința celui mai important membru al clerului local¹⁹³. Ar putea fi vorba, în acest caz, de reședința unui episcop.

Dacă această presupusă episcopie a existat cu adevărat, ea va fi fost întemeiată după 560/1 – data redactării *De aedificiis*. Ar fi vorba de ultimii ani ai

¹⁸⁷ Pentru *Iatrus*, vezi VON BÜLOW 1995, p. 29-53; VON BÜLOW 2007, p. 459-478 (cu bibliografie); pentru bazilicile și baptisteriul de la *Iatrus*, vezi CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 197-199; VON BÜLOW 1995, p. 35; VON BÜLOW 2007, p. 466, 468, 472.

¹⁸⁸ THEOPH.SIM., VII.2.16 (DE BOOR 1887, 249.6).

¹⁸⁹ THEOPH.SIM., VII.13.9 (DE BOOR 1887, 268.15).

¹⁹⁰ VON BÜLOW 2007, p. 472, a înclinat să creadă că acest termen nu reflectă schimbarea statutului legal al așezării, ci doar modificări intervenite la nivelul terminologiei.

¹⁹¹ PROCOPIUS, IV.7.6 (HAURY & WIRTH 2001, 131.22 = FHDR II, p. 468-469).

¹⁹² Plecând de la faptul că în izvoarele scrise *Iatrus* nu este menționat ca centru episcopal, VON BÜLOW 1995, p. 35, a respins existența aici a unei episcopii. În lumina concluziilor din studiul de față, acest argument este, însă, lipsit de valoare. În fapt, niciuna dintre *Notitiae episcopatuum* nu surprinde organizarea bisericească de pe teritoriul *Moesia-ei Secunda* din perioada post 536 - ante c. 614.

¹⁹³ Vezi DINCHEV 2007, p. 498.

domniei lui Iustinian I sau, ca și în cazul episcopiei de *Asemus*, de domnia lui Iustin II.

Și în alte așezări fortificate de pe teritoriul *Moesia-ei Secunda* au fost identificate bazilici cu baptisterii. Unele dintre acestea sunt Shumenska krepost/Hisarlâka (lângă Shumen, reg. Shumen, Bulgaria)¹⁹⁴ – 1,71/2,80 ha –, Krumovo kale (reg. Tărgovishte, Bulgaria)¹⁹⁵, o așezare de dimensiune medie, situată la aproximativ 7 km de orașul modern Tărgovishte¹⁹⁶, și, posibil, la Gradishteto-Gabrovo (reg. Gabrovo, Bulgaria)¹⁹⁷ – 2,4 ha¹⁹⁸.

Pe de altă parte, în așezarea fortificată din vecinătatea orașului Kilifarevo (reg. Veliko Tărnovo, Bulgaria)¹⁹⁹ – 1,5 ha –, una dintre cele două bazilici identificate în zona protejată are *synthronon*. De asemenea, la Storgosia (Kaylâka, reg. Pleven, Bulgaria)²⁰⁰ – c. 2 ha –, în zona protejată, au fost descoperite ruinele unei bazilici (nr. 2) de mari dimensiuni – 46,00 x 28,00 m²⁰¹.

Rămâne de văzut dacă în vreuna dintre aceste așezări vor fi identificate alte vestigii care să confirme existența acolo a unor episcopii.

¹⁹⁴ Pentru Shumenska krepost/Hisarlâka, vezi ANTONOVA 1978, p. 13-24; ANTONOVA 1995, p. 12-26; DINCHEV 2006, p. 11, cu n. 9; DINCHEV 2007, p. 485; BĂJENARU 2010, p. 47. Pentru bazilicile de aici, vezi ANTONOVA 1972, p. 3-20, 24; ANTONOVA 1995, p. 18, 21, 25; CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 184-186. Trebuie precizat că baptisteriul de aici a fost datat la sfârșitul secolului al V-lea-începutul secolului al VI-lea, ANTONOVA 1972, p. 20. În acest caz, cel puțin în primă fază, el va fi fost folosit de un episcop al cărui scaun bisericesc se afla într-o altă cetate, și care avea sub jurisdicția sa și Shumenska krepost.

¹⁹⁵ Pentru Krumovo kale, vezi OVCHEAROV 1982, p. 27-28; DINCHEV 2007, p. 501-502; BĂJENARU 2010, p. 48, 218. Pentru bazilicile descoperite aici, vezi OVCHEAROV 1976, p. 22-37; CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 193-194; DINCHEV 2006, p. 17, cu n. 20.

¹⁹⁶ Baptisteriul de la Krumovo kale a fost datat în timpul domniei lui Iustinian I, înainte de jumătatea secolului al VI-lea.

¹⁹⁷ Pentru fortificația Gradishteto-Gabrovo, vezi KOJCHEVA 1994, p. 212-220; DINCHEV 1999b, p. 16-17 (= DINCHEV 2000, p. 70-71) (cu bibliografie). Pentru bazilicile descoperite aici, vezi MILCHEV & KOJCHEVA 1978, p. 25-32; CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 208-211.

¹⁹⁸ Destinația de baptisteriu a anexei bazilicii nr. 1 de la Gradishteto-Gabrovo, este admisă de MILCHEV & KOJCHEVA 1978, p. 30-31, CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 208-210, și DINCHEV 1999b, p. 17 (= DINCHEV 2000, p. 70). Întrucât, însă, ea nu are *piscina*, această destinație este nesigură. Vezi, în acest sens, și aprecierile lui POULTER 1995, p. 164, 182, cu n. 27, față de alte cazuri similare.

¹⁹⁹ Pentru fortificația timpurie bizantină de la Kilifarevo și bazilicile descoperite aici, vezi NIKOLOVA 1978, p. 21-34; CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 204.

²⁰⁰ Pentru *Storgosia*, în general, vezi DINCHEV 1999b, p. 17 (= DINCHEV 2000, p. 71); pentru bazilicile descoperite aici, vezi CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 214-217 (cu bibliografie).

²⁰¹ La bazilica nr. 2 de la *Storgosia* au fost identificate două etape de funcționare: 1. sec. al IV-lea-jumătatea sec. al V-lea; 2. sec. al VI-lea. Se apreciază că în a doua perioadă de funcționare (sec. VI), arhitectura edificiului a cunoscut modificări. Trebuie precizat, apoi, că *atrium*-ul (sau curtea) din partea de vest a edificiului nu a fost cercetat din punct de vedere arheologic până la momentul de față, CHANEVA-DECHEVSKA 1999, p. 214-217. Ca atare, posibilitatea descoperirii aici a unui baptisteriu rămâne deschisă.

În alte cazuri, este vorba de așezări fortificate de dimensiuni medii sau mari, precum Gradishteto-Vojvoda (reg. Shumen, Bulgaria) – 7/10 ha –²⁰², Obzor (reg. Burgas, Bulgaria) – 20-22 ha –²⁰³ sau Ekrensko kale (lângă Kranevo, reg. Dobrich, Bulgaria)²⁰⁴. În niciuna dintre acestea nu au fost efectuate cercetări arheologice aprofundate²⁰⁵. Însă, pe temeiul dimensiunilor apreciabile ale suprafețelor lor, posibilitatea ca ele să fi dobândit în timp statutul de *πόλις/civitas* nu a fost exclusă. Într-un astfel de caz, tot atunci ele au devenit și centre episcopale.

Reorganizarea structurii episcopale a provinciei *Moesia Secunda* (începutul sec. al VII-lea p.Chr)

În ceea ce privește reorganizarea structurii episcopale a provinciei *Moesia Secunda* ca urmare a mării invazii slavo-avare, este puțin probabil ca ea să se fi petrecut în timpul procesului de dispariție a episcopiilor sufragane de la acea vreme. O perioadă de așteptare, în speranța revenirii la normalitate a situației din regiune – ca și în timpul invaziei hunilor – trebuie avută în vedere. În acest caz, este posibil ca reorganizarea să fi avut loc după distrugerea în masă a fostelor cetăți reședințe episcopale de la Dunărea de Jos și dispariția efectivă a episcopiilor sufragane de aici – c. 614 –, pe fondul retragerii armatei bizantine din regiune²⁰⁶.

Așa cum se poate deduce din cuprinsul *Notitiae* 1-2, 4-5²⁰⁷, reorganizarea a constat în retrogradarea mitropoliilor pline de la *Odessos* și *Tomis* la statutul de mitropolii onorifice (=arhiepiscopii autocefale). În felul acesta a fost reglementată funcționarea canonică a celor două mitropolii rămase fără episcopii sufragane. Pe de altă parte, din această măsură se poate deduce că Patriarhia ecumenică a admis, în mod oficial, dispariția fostelor episcopii sufragane din *Moesia Secunda* și *Scythia*. Este de presupus că, tot atunci, a fost redactată o nouă *Notitia* oficială. În cuprinsul ei, provinciile *Moesia Secunda* și *Scythia* trebuie să fi fost reprezentate

²⁰² Unii cercetători au identificat-o cu *Diniscarta* (Δινισκάρτα), menționată de Procopius în *De aedif.*, PROCOPIUS, IV.11.20 (HAURY & WIRTH 2001, 148.42 = *FHDR* II, p. 472-473). Pentru Vojvoda, vezi POULTER 1995, p. 35; DINTCHEV 1999a, p. 52 (= DINTCHEV 2001a, p. 231); DINTCHEV 2009, p. 423-424; BĂJENARU 2010, p. 19, 44.

²⁰³ Vezi DINTCHEV 1999a, p. 48 (=DINTCHEV 2001a, p. 228); DINTCHEV 2006, p. 34, n. 56; DINTCHEV 2009, p. 430, 440-441. Fortificația de la Obzor a fost identificată de unii cercetători cu *Templum Iovis*, vezi BĂJENARU 2010, p. 27, 138.

²⁰⁴ DINTCHEV 2009, p. 430, 441. Potrivit lui V. Dinchev, la Ekrensko kale au fost identificate 35 de turnuri de apărare și cel puțin două porți de acces în cetate.

²⁰⁵ La Obzor, ruinele vechii așezări fortificate sunt suprapuse de clădirile orașului modern.

²⁰⁶ Pentru situația militară și bisericească de la Dunărea de Jos la începutul secolului al VII-lea, vezi și MADGEARU 2006, p. 151-168; MADGEARU 2010, p. 145-153. Ne propunem să revenim într-un studiu viitor asupra momentului reorganizării structurilor bisericești de la Dunărea de Jos după marea invazie slavo-avară. Pentru moment, am avut în vedere anul 614 ca limită pur ipotetică a celor două etape istorice. Este posibil, însă, ca reorganizarea să se fi produs încă din luna mai a anului 612, în cadrul unui proces mai larg de restructurare a organizării bisericești din cuprinsul Patriarhiei ecumenice. Un indiciu în acest sens ar putea fi revizuirea schemei administrative a Marii Biserici din Constantinopol întreprinsă de patriarhul Sergius I la acea dată – mai 612. Schimbările inițiate de el cu acel prilej au fost ratificate de împăratul Heraclius printr-o *novella*, vezi KAEGI 2003, p. 60.

²⁰⁷ DARROUZÈS 1981, 1, 39-40, p. 205; 2, 42-43, p. 217; 4, 40-41, p. 250; 5, 44-45, p. 265.

doar de scaunul de *Odessos* și, respectiv, cel de *Tomis*, înregistrate pe primele două locuri în lista arhiepiscopilor autocefale – partea a III-a a documentului.

Câteva observații privind *Notitiae episcopatum*

Concluziile de mai sus privitoare la evoluția structurii episcopale a provinciei *Moesia Secunda* aduc progrese și în înțelegerea originii *Notitiae episcopatum*.

Se poate observa, în primul rând, că niciuna dintre versiunile păstrate ale acestor documente nu reflectă structura episcopală a provinciei *Moesia Secunda* anterioară anului 527. Cel mai vechi izvor folosit la redactarea rubricilor acestei provincii a fost o listă arhetip în care era expusă schema episcopală din perioada 527-536. Informații din cuprinsul ei se regăsesc, în formă fragmentară, în rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4.

Lista arhetip din perioada 527-536 a fost redactată în timpul patriarhului Epiphane al Constantinopolului (520-535).

Această din urmă observație poate lămuri și tradiția atribuirii *Notitia*-ei 1 sfântului Epiphane de Salamina (+403)²⁰⁸. Ca ipoteză de lucru, avansăm aici următoarea explicație. Nu este exclus ca într-una dintre copiile *Notitia*-ei redactate în perioada 527-536, numele ierarhului constantinopolitan să fi fost menționat într-o formă prescurtată – *Επιφάνιον ἀρχιεπισκόπου* –, fără menționarea scaunului său – *Κωνσταντινουπόλεως* – și a titlului de patriarh – *πατριάρχου*²⁰⁹. Ulterior, în lipsa altor informații, s-a crezut, în mod greșit, că ar fi vorba de arhiepiscopul Ciprului de la cumpăna secolelor IV-V, o personalitate mult mai prestigioasă decât ierarhul constantinopolitan din prima jumătate a secolului al VI-lea. În acest caz, tradiția privind originea *Notitia* 1 ar avea un sâmbure de adevăr: atribuirea uneia dintre vechile liste episcopale – poate chiar a celei mai vechi dintre ele –, azi pierdută, dar care a servit ca izvor, alături de alte documente similare, și la redactarea actualei *Notitia* 1, unui ierarh cu numele Epiphane.

În acest caz, având în vedere că Epiphane al Constantinopolului și-a încheiat păstoria la 5 iunie 535, ziua morții sale, această dată poate fi avansată drept *terminus ante quem* al redactării listei arhetip de la începutul domniei lui Iustinian I. Ca atare, datarea schemei episcopale expuse, într-o formă alterată, în rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4 poate fi restrânsă la intervalul 527-535.

Pe de altă parte, menționarea numelui arhiepiscopului Epiphane în documentul original sau într-una dintre copiile sale sugerează că redactarea acelei *Notitia* s-a făcut la cancelaria Patriarhiei ecumenice, iar nu la cancelaria imperială.

²⁰⁸ DARROUZÈS 1981, 1, titlu, p. 204: *Επιφάνιον ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἔκθεσις πρωτοκλησιῶν πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν* (=Expunere a arhiepiscopului Epiphane de Cipru despre rangul de întâietate a patriarhilor și mitropoliților).

²⁰⁹ În legea împăratului Iustinian I de la 1 martie 528, adresată, în mod oficial, patriarhului Epiphane al Constantinopolului, acesta din urmă este pomenit cu titulatura: *Epiphanius archiepiscopus Constantinopolitanus et patriarcha*/Επιφάνιος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ πατριάρχης, CJC 2, I.3.42 (43).titlu (KRÜGER 1884, p. 28).

Nu este exclus, însă, ca inițiativa să-i fi aparținut împăratului Iustinian I, ca și în cazul *Codex Iustinianus*. În cazul corpusului legislativ, împăratul a recurs la ajutorul celor mai buni juriști ai vremii. În cazul listei episcopale, el va fi solicitat patriarhului ecumenic redactarea unui catalog al tuturor scaunelor bisericești de sub jurisdicția sa. După redactarea documentului, acesta va fi fost pus și la dispoziția cancelariei imperiale²¹⁰.

O altă listă arhetip a fost redactată la scurtă vreme după momentul reorganizării structurilor bisericești din vestul și nordul Mării Negre în luna mai a anului 536. După cum s-a conchis deja, cel mai probabil, ea a fost redactată la scurtă vreme după acel eveniment, înainte de sfârșitul anului 536. La acea vreme, patriarh al Constantinopolului era Menas (536-552).

Această listă a servit drept izvor la redactarea rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3. În cuprinsul acesteia din urmă, conținutul listei arhetip din c. 536 se păstrează fragmentar.

Se poate observa, apoi, că organizarea bisericească din perioada post 536 – ante c. 614, în care pe teritoriul provinciei *Moesia Secunda* au fost înființate noi episcopii sufragane, nu este oglindită în niciuna dintre *Notitiae*. Această situație își poate găsi cel puțin două explicații. Prima ar fi aceea că niciunul dintre compilatorii listelor episcopale păstrate nu a avut la îndemână sau nu a folosit copiile listelor arhetip din acest interval de timp. O a doua posibilă explicație ar putea fi aceea că, pe fondul înmulțirii excesive a scaunelor sufragane în a doua jumătate a secolului al VI-lea, cancelaria Patriarhiei ecumenice a renunțat la întocmirea unor *Notitiae* complete, în care să fie menționate și scaunele sufragane ale fiecărei mitropolii pline, preferând doar actualizarea listelor privitoare la scaunele mitropolitane și arhiepiscopiile autocefale, după modelul *Notitia* 5²¹¹.

În fine, o nouă listă arhetip a fost redactată după dispariția episcopiiilor sufragane de la Dunărea de Jos, în urma distrugerii cetăților lor de reședință în timpul mării invazii slavo-avare. Ea a fost alcătuită, cel mai probabil, în timpul patriarhului Sergius I²¹², posibil în jurul anului 614. Informații din cuprinsul ei referitoare la situația bisericească din *Moesia Secunda* se regăsesc în *Notitiae* 1-2, 4-5. Este vorba de menționarea scaunului de *Odessos* cu rangul de arhiepiscopie autocefală.

Toate aceste observații conduc la concluzia că niciuna dintre *Notitiae* păstrate nu este un document omogen. În cazul provinciei *Moesia Secunda*, fiecare dintre ele expune două etape istorice diferite. În *Notitiae* 1-2, 4-5 este vorba de etapa istorică din perioada 527-536 – prin rubrica (sau menționarea în *Not.* 5) mitropoliei de *Marcianopolis* – și cea posterioară reorganizării petrecute în jurul anului 614 – prin menționarea scaunului de *Odessos* ca arhiepiscopie autocefală. În *Notitia* 3, este vorba de etapa istorică din perioada 527-536 – prin rubrica

²¹⁰ Pentru opiniile cercetătorilor privind redactarea celei mai vechi *Notitia*, vezi POPESCU 1994, p. 142-150 (= POPESCU 1987, p. 332-343).

²¹¹ Ne propunem să revenim într-un alt studiu asupra acestor două ipoteze.

²¹² Pentru opiniile cercetătorilor privind redactarea unei *Notitia* în timpul păstoriei patriarhului Sergius I al Constantinopolului, vezi și POPESCU 1994, p. 146, cu n. 41 (=POPESCU 1987, p. 337-338, cu n. 41).

mitropoliei de *Marcianopolis* – și cea inaugurată în luna mai a anului 536 – prin rubrica mitropoliei de *Odessos*.

Notitiae episcopatum păstrate sunt, așadar, prelucrări târzii ale unor vechi documente oficiale. Chiar și așa, valoarea lor constă în aceea că permit intuirea principalelor etape istorice ale organizării bisericești de la Dunărea de Jos din secolele al VI-lea și al VII-lea.

Redactarea *Synecdemus*

După cum s-a arătat deja²¹³, cei mai mulți cercetători au datat informațiile din *Synecdemus* privitoare la structura organizării civile de pe teritoriul provinciei *Moesia Secunda* la începutul domniei lui Iustinian I. Primul și, după cunoștințele noastre, singurul care a pus sub semnul întrebării această datare a fost S. Torbatov²¹⁴. El a luat în calcul posibilitatea ca Hierocles să se fi bazat, în cazul acestei provincii, pe informații mai vechi, anterioare anului 527.

Cercetătorul bulgar a emis această ipoteză plecând de la datarea momentului la care cetatea *Asema* a dobândit statutul de *πόλις/civitas*. În fapt, plasarea acestui eveniment în timpul domniei lui Iustin I, așa cum a crezut S. Torbatov, intra în dezacord cu informațiile din *Synecdemus*, unde *Asema* nu este menționată între așezările cu rang de *πόλις/civitas* din *Moesia Secunda*. Posibila explicație avansată de S. Torbatov a fost aceea că Hierocles a folosit izvoare mai vechi la redactarea rubricii *Moesia-ei Secunda*.

După cum s-a arătat deja, Theophylact Simocatta l-a avut în vedere, însă, pe Iustin II, iar nu pe Iustin I. Cu toate acestea, posibilitatea ca *Synecdemus* să reflecte, în cazul *Moesia-ei Secunda*, o situație mai veche, anterioară anului 527, nu trebuie exclusă cu totul. Astfel de cazuri au fost identificate deja de A.H.M. Jones²¹⁵ la nivelul rubricilor altor provincii din *Synecdemus*.

În cele ce urmează vom încerca să reevaluăm principalele concluzii ale studiului de față, luând în calcul această posibilitate.

Înainte de toate, trebuie lămurit cât de vechi ar putea fi informațiile pe care s-a bazat Hierocles în cazul *Moesia-ei Secunda*. După cum s-a arătat deja, cercetătorii care s-au ocupat de *Synecdemus* au ajuns la concluzia că acest document este un rezumat al unui ghid de călătorie redactat în timpul lui Theodosie II (402-450) sau Marcian (450-457). La redactarea ghidului original au fost folosite datele oficiale de la acea vreme. În acest caz, informațiile expuse de Hierocles nu pot fi mai vechi de aproximativ jumătatea secolului al V-lea.

În cazul rubricii *Moesia-ei Secunda*, această datare este confirmată, indirect, de informațiile din *Encyclia* (457/8). În acest din urmă document apar ca reședințe episcopale aceleași cetăți cu cele enumerate în *Synecdemus* ca având rangul de *πόλις/civitas*. Ca atare, se poate admite că, la acea vreme – anii 457/8 –, acestea erau singurele așezări ale provinciei care dețineau acest statut civil.

Întrebarea care se pune în continuare este: cât timp s-a menținut această situație în *Moesia Secunda*?

²¹³ Vezi, mai sus, paragraful cu n. 9.

²¹⁴ Vezi TORBATOV 2016, p. 27-28.

²¹⁵ JONES 1971, p. 514-521.

Evidențe clare pe temeiul cărora să se poată da un răspuns ferm, nu există. În cazul altor provincii ale Imperiului, datele expuse de Hierocles au fost verificate pe temeiul a trei categorii de informații: lucrarea lui Georgios din Cipru, *Novellae* lui Iustinian I și *Notitiae episcopatum*²¹⁶. În cazul *Moesia-ei Secunda*, primul document – lucrarea lui Georgios din Cipru – nu ajută cu nimic, întrucât el nu expune situația provinciilor din Peninsula Balcanică. De asemenea, nu s-a păstrat nicio *Novella* din timpul lui Iustinian I în care să fie expusă situația civilă sau bisericească din *Moesia Secunda*. În ceea ce privește *Notitiae episcopatum*, până la momentul studiului de față, nu a existat o datare clară a informațiilor expuse în cuprinsul lor. În același timp, valorificarea datării noastre în cazul de față nu este posibilă, întrucât ea a fost făcută pe temeiul unei evidențe – datarea *Synecdemus* în 527 – pusă acum sub semnul întrebării. Totuși, în ceea ce privește *Notitiae episcopatum*, rămâne valabilă datarea rubricii mitropoliei de *Odessos* din *Notitia* 3 în 536. Ea s-a făcut independent de *Synecdemus*.

În absența altor izvoare scrise pe temeiul cărora să se poată face o verificare a informațiilor din *Synecdemus*, deosebit de importante devin rezultatele săpăturilor arheologice. Pe temeiul lor, cercetătorii au ajuns la concluzia că, după jumătatea secolului al V-lea, schimbări majore în ceea ce privește situația așezărilor de la Dunărea de Jos au avut loc începând cu domnia lui Anastasius. În timpul acestui împărat au fost demarate ample lucrări de refacere a vechilor fortificații²¹⁷. Ca atare, cu rezervele de rigoare, se poate presupune că abia din timpul domniei acestui împărat ar fi putut apărea primele schimbări în ceea ce privește structura organizării civile a provinciei. Avem în vedere, în primul rând, posibilitatea ca, unele dintre așezările reconstruite sub Anastasius să fi dobândit statutul de *πόλις/civitas*. Totodată, pe temeiul acestui nou rang civil, ele puteau deveni și centre episcopale.

Având în vedere, apoi, că Anastasius și-a început domnia în anul 491 și că fortificarea primelor așezări va fi durat câțiva ani, stabilirea, cu aproximație, a anului 500 ca terminus post quem al primelor posibile modificări în schema organizării civile din *Moesia Secunda* pare plauzibilă. Acest an – 500 – a fost avut în vedere, de altfel, și de alți cercetători²¹⁸ la datarea informațiilor expuse în *Synecdemus*.

În continuare, se va face o reevaluare a situației bisericești din *Moesia Secunda* pe temeiul acestei noi datări a informațiilor din *Synecdemus*.

În primul rând, schema episcopală reflectată în *Encyclia* nu mai poate depăși anul 500. Ca atare, etapa istorică în care ea a funcționat ar fi cuprinsă între anii 457/8 și 500.

Această restrângere a intervalului ei de funcționare – de la 457/8-527 la 457/8-500 – nu afectează, pe fond, datele problemei. În continuare este vorba de un interval de timp apreciabil – cel puțin șase decenii – care nu este oglindit în niciuna dintre *Notitiae episcopatum* păstrate. Ca atare, chiar și în acest caz, devine evident că informațiile referitoare la *Moesia Secunda* expuse în *Notitiae* se bazează

²¹⁶ Vezi JONES 1971, p. 514-521.

²¹⁷ BARNEA 1960, p. 363-374; TORBATOV 2002b, p. 424-425; VON BÜLOW 2007, p. 462-463, 468, 470, 472.

²¹⁸ SALWAY 2012, p. 228.

pe documente redactate după anul 500. Datarea lor înainte de 457/8 rămâne în continuare imposibilă, fiind infirmată de informațiile din izvoarele scrise și de rezultatele descoperirilor arheologice.

În ceea ce privește schema episcopală expusă în rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4, în contextul noii datări pentru *Synecdemus*, ea ar fi putut funcționa între 500 și 536. Tot atunci ar fi putut fi înființate episcopiile de *Transmarisca*, *Zekedepa* și cea a ipoteticei *Scaria*. Ele sunt singurele scaune bisericești noi atestate pe teritoriului *Moesia-ei Secunda* de rubricile mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae*.

Practic, singura modificare majoră determinată de noua datare pentru *Synecdemus* privește momentul la care aceste cetăți – *Transmarisca*, *Zekedepa* și *Scaria* (?) – au dobândit statutul de *πόλις/civitas* și, prin aceasta, au devenit reședințe episcopale. Este posibil ca această schimbare să fi avut loc nu în primul deceniu al domniei lui Iustinian I, așa cum ne obliga să conchidem datarea pentru *Synecdemus* în 527, ci ceva mai devreme, în timpul lui Anastasius sau al lui Iustin I.

În ceea ce privește momentul alcătuirii listei arhetip pe temeiul căreia a fost redactată rubrica mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4, și acesta trebuie încadrat în intervalul 500-536, iar nu doar în 527-536. Rămâne, însă, în continuare, posibilitatea ca această listă să fi fost redactată în timpul patriarhului Epiphanius (520-535). În plus, rămâne plauzibilă presupunerea ca ea să fi fost redactată după urcarea pe tronul imperial a lui Iustinian I. Preocuparea acestui împărat de a pune în bună rânduială legislația imperiului sugerează că tot el a fost și cel care a dispus lămurirea schemei de organizare bisericească din cuprinsul Patriahiei ecumenice.

În acest caz, am avea următoarea situație: 1. este posibil ca, în jurul anului 500, *Transmarisca*, *Zekedepa* și *Scaria* (?) să fi dobândit statutul de *πόλις/civitas* și, pe temeiul lui, să fi devenit reședințe episcopale; 2. cel dintâi document care a surprins această modificare în schema de organizare a eparhiei *Moesia Secunda* a fost o *Notitia* redactată în timpul patriarhului Epiphanius, cel mai probabil între anii 527-535; 3. această *Notitia*, azi pierdută, a servit drept izvor la redactarea rubricilor mitropoliei de *Marcianopolis* din *Notitiae* 1-4.

BIBLIOGRAFIE

Abrevieri

ACO- *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. I.1.5 (ed. Ed. Schwartz), Berolini; Lipsiae: de Gruyter, 1927; t. I.4 (ed. Ed. Schwartz), Berolini; Lipsiae: de Gruyter, 1922-1923; t. II.5 (ed. Ed. Schwartz), Berolini; Lipsiae: de Gruyter, 1936; t. III (ed. Ed. Schwartz), Berolini; Lipsiae: de Gruyter, 1940.

CJC 2 - *Codex Iustinianus* (*Corpus Iuris Civilis*, vol. 2, ed. P. Krüger, Berolini, 1884).

CJC 3 - *Iustiniani Novellae* (*Corpus Iuris Civilis*, vol. 3, ed. R. Schöll, Berolini, 1912).

COD - *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*3 (ed. G. Alberigo *et alii*), Paderborn/ München/ Wien/ Zürich: F. Schöningh, 1973.

DACL - *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie* publié par F. Cabrol et H. Leclercq, Paris, 1907.

DHGE - *Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique*, Paris.

Fontes/FHDR II - *Fontes Historiae Dacoromanae* vol. II (ed. H. Mihăescu *et alii*), București, 1970.

FHDRCh - *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis* (ed. N. Zugravu), Iași, 2008.

GCS - *Die Griechischen christlichen Schriftsteller*.

SC - *Sources Chrétiennes*.

ZK - *Zeitschrift für Kirchengeschichte*.

Autori

ALEKSIEV 1994 – Y. Aleksiev, *Ранновизантийският град във Велико Търново*, în: *Историко-археологически изследвания в памет на проф. д-р Станчо Ваклинов* (ed. V. Tăpkova-Zaimova et alii), Veliko Tărnovo, 1994, p. 21-28.

ANGELOVA & BUCHVAROV 2007 – S. Angelova & I. Buchvarov, *Durostorum in late antiquity (fourth to seventh centuries)*, în: *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium*, vol. 2 (Byzantium, Pliska, and the Balkans) (ed. J. Henning), Berlin/New York, 2007, p. 61-87.

ANTONOVA 1972 – V. Antonova, *Новооткрити църкви в Шуменската крепост*, ИИМШ 5 (1972), p. 3-40.

ANTONOVA 1978 – V. Antonova, *Шуменската крепост през римската епоха (II-IV в.)*, Археология/Arheologija 20 (1978), 4, p. 13-24.

ANTONOVA 1995 – V. Antonova, *Шумен и Шуменската крепост*, Shoumen, 1995.

ARICESCU 1970 – A. Aricescu, *Quelques précisions sur la carte de la Scythia Minor*, Dacia N.S., 14 (1970), p. 297-309.

ATANASOV 2007 – G. Atanasov, *Християнският Дуросторум-Дръстър (The Christian Durostorum-Drastar)*, Veliko Tărnovo, 2007.

ATANASOV 2011 – G. Atanasov, *Бележки и допълнения към църковната организация в Скития и Втора Мизия през IV–VI в.*, AMV, VIII-1 (2011), p. 297-318.

ATANASSOV 2012 – G. Atanasov, *Christianity along the Lower Danube Limes in the Roman Provinces of Dacia Ripensis, Moesia Secunda and Scythia Minor (4th-6th c. AD)*, în: *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th C. AD)* (ed. L. Vagalinski, N. Sharankov & S. Torbatov), Sofia, 2012, p. 327-380.

ATANASOV 2015 – G. Atanasov, *Durostorum – Dorostol(os) – Drastar – Dristra – Silistra*, în: *Thracian, Greek, Roman and Medieval Cities, Residences and Fortresses in Bulgaria* (ed. R. Ivanov), Sofia, 2015, p. 493-587.

ATANASOV 1981 – I. Atanasov, *Мраморна маса от с. Ковачевец, Търговищко*, Археология/Arheologija 23 (1981), 4, p. 45-50.

BALDWIN 1991 – B. Baldwin, *Sokrates*, în: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 3 (ed. A.P. Kazhdan et alii), New York/Oxford/Oxford University Press, 1991, p. 1923.

BARNEA 1960 – I. Barnea, *Contribution to Dobrudja history under Anastasius I*, Dacia, N.S., 4, (1960), p. 363-374.

BĂJENARU 2010 – C. Băjenaru, *Minor Fortifications in the Balkan-Danubian area from Diocletian to Justinian*, Cluj-Napoca, 2010.

BEKOV 2013 – VI. Bekov, *Хипотеза за локализацията на Securisca (пътна станция и военен лагер на Крайдунавския път) – под крепостта на Змийската канара, между с. Драгаши войвода и Никопол*, ЖИАИ 2 (2013), p. 31-44.

BELKE 1984 – K. Belke, *Tabula Imperii Byzantini*, vol. 4 (Galatien und Lykaonien), Wien, 1984.

BESHEVLIEV 1962 – V. Beshevliev, *Из късноантичната и средновековната география на Североизточна България*, ИАИ 25 (1962), p. 1-18.

BEŠEVILIEV 1970 – V. Beševliev, *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk "De aedificiis"*, Amsterdam, 1970.

BIERNACKI, YOTOV & MINČEV 2015 – A. Biernacki, V. Yotov & A. Minčev, *The Origin of the Marble of the Architectural Elements and Details from the Early-Christian Church at Cape Sveti Atanas near Bjala (Bulgaria)*, în: *Ad fines Imperii Romani. Studia Thaddaeo Sarnowski*

septuagenario ab amicis, collegis discipulisque dedicata (ed. A. Tomas et alii), Varşovia, 2015, p. 417-435.

BOBCHEVA 1974 – L. Bobcheva, *Археологическа карта на Толбухински окръг*, Sofia, 1974.

BRĂTIANU 1936 – Gh.I. Brătianu, *Privilèges et franchises municipales dans l'Empire Byzantin*, Paris-Bukarest, 1936.

BURY 1958 – J.B. Bury, *A History of the Later Roman Empire*, vol. 1-2, New York, 1958.

CHANEVA-DECHEVSKA 1999 – N. Chaneva-Dechevska, *Раннохристиянската архитектура в България IV–VI в.*, Sofia, 1999.

CHRYSOS 1969 – E. Chrysos, *Zur Entstehung der Institution der Autokephalen Erzbistümer*, BZ 62 (1969), p. 263-286.

CLIANTE & RĂDULESCU 1988 – T. Cliante & A. Rădulescu, *Le trésor de Sucidava en Mésie Seconde*, RA 2 (1988), p. 357-380.

COVACEF 2006 – Z. Covacef, *The Art*, în: M. Zahariade, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284-681)*, Amsterdam, 2006, p. 219-230.

DAGRON 1977 – G. Dagron, *Le christianisme dans la ville byzantine*, DOP 31 (1977), p. 1-25.

DAGRON 1984 – G. Dagron, *Les villes dans l'Illyricum protobyzantin*, în: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin. Actes du colloque organisé par l'École française de Rome (Rome, 12-14 mai 1982)*, (Collection de l'École Française de Rome, 77), Paris, 1984, p. 1-19.

DARROUZÈS 1981 – J. Darrouzès, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981.

DARROUZÈS 1984 – J. Darrouzès, *Le traité des transferts. Édition critique et commentaire*, REB 42 (1984), p. 147-214.

DE BOOR 1891 – C. de Boor, *Nachträge zu den Notitiae episcopatum (II)*, ZK 12 (1891), p. 519-534.

DECHEV 1958 – D. Dechev, *За строежите (De aedificiis) превод и бележки*, ИБИ, т. III, ГИБИ, т. II (ed. I. Dujčev et alii), Sofia, 1958, p. 154-178.

DETSCHIEW 1976 – D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste. 2. Auflage mit Bibliographie 1955-1974*, von Ž. Velkova, Wien, 1976.

DIACONU 1963 – P. Diaconu, *Urme vechi creştine descoperite în sud-vestul Dobrogei*, BOR 81 (1963), 5-6, p. 546-557.

DIMITROVA 2013 – E. Dimitrova, *Епископски храмове и резиденции в провинция Moesia Secunda през IV-VI в. (Novae, Durostorum, Zikideva, Marcianopolis, Odessos)*. I част, ЖИАИ 2013, 2, p. 56-70; II част, 2013, 3, p. 19-35.

DINTCHEV 1997 – V. Dintchev, *Zikideva – An Example of Early Byzantine Urbanism in the Balkans*, ArchBulg 1 (1997), 3, p. 54-77.

DINTCHEV 1999a – V. Dintchev, *Classification of the Late Antique Cities in the Dioceses of Thracia and Dacia*, ArchBulg 3 (1999), 3, p. 39-73.

DINTCHEV 1999b – V. Dintchev, *За границата на градската форма на живот в късноантичните диоцези Thracia и Dacia – нацenenите центрове*, Археология/Arheologija 41 (1999), 1-2, p. 13-31.

DINTCHEV 2000 – V. Dintchev, *The Limit of Urban Life in the Late Antique Dioceses of Thracia and Dacia: The Overestimated Centers*, ArchBulg 4 (2000), 2, p. 65-84.

DINTCHEV 2001a – V. Dintchev, *Класификация на късноантичните градове на Thracia и Dacia – модел и интерпретация*, БАН-ГАИМ, vol. 1, Sofia, 2001, p. 223-252.

DINTCHEV 2001b – V. Dintchev, *Ранновизантийският град върху хълма Царевец, Велико Търново*, în: *Палеобалканистика и старобългаристика. Втори есенни международни четения „Професор Иван Гълъбов“ (14-17 ноември, 1996 г.)* (ed. I. Haralampiev et alii), Veliko Tărnovo, 2001, p. 225-257.

DINCHEV 2003 – V. Dinchev, *Ранновизантийският град върху хълма Царевец, Велико Търново*, în: *Сборник в памет на д-р Петър Горбанов (Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis, Supplementum I)* (ed. S. Angelova), Sofia, 2003, p. 384-429.

DINCHEV 2006 – V. Dinchev, *Ранновизантийските крепости в България и съседните земи (в диоцезите Thracia и Dacia)*, în: *Разкопки и проучвания*, 35, Sofia, 2006.

DINCHEV 2007 – V. Dinchev, *The Fortresses of Thrace and Dacia in the Early Byzantine Period*, în: *The Transition to Late Antiquity, on the Danube and Beyond* (ed. A. Poulter), Oxford; New York/ Oxford/ University Press, 2007, p. 479-546.

DINCHEV 2009 – V. Dinchev, *Новите късиоримски центрове на Scythia и Moesia Secunda*, în: *Сборник в памет на професор Велизар Велков* (ed. H. Popov & A. Tenchova), Sofia, 2009, p. 414-448.

DINCHEV 2013 – V. Dinchev, *Notitiae episcopatum, Theophylactus Simocatta и S. Olteanu. Zikideva и Долното Подунавие в края на VI – началото на VII в.*, în: *In honorem proffessoris Георги Кузманов (Известия на националния археологически институт, XLI)* (ed. V. Dinchev), Sofia, 2013, p. 453-493.

DUCHESNE 1895 – L. Duchesne, *Les anciens évêchés de la Grèce*, MAH 15 (1895), p. 375-385.

DUMANOV 2003 – B. Dumanov, *Archaeology of the Late Antique Treasures Southern of the Lower Danube (4–6 CC.). Common Directions*, Thracia 15 (In Honour of Alexander Fol's 70th Anniversary), Sofia 2003, p. 677-690.

EVANS 1996 – J.A.S. Evans, *The Date of Procopius' Works: A Recapitulation of the Evidence*, GRBS 37 (1996), p. 301-313.

FABRICIUS 1724 – J.A. Fabricius, *Bibliotheca Graeca*, vol. XII (*Index geographicus episcopatum Orbis christiani*), VI/2, Hamburg, 1724.

FEDALTO 1988 – G. Fedalto, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, vol. I-II, Padova, 1988.

FLOCA 1993 – I.N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1993.

GERLAND 1931 – E. Gerland, *Corpus notitiarum episcopatum ecclesiae orientalis Graecae. I. Die Genesis der Notitia episcopatum. 1. Einleitung*, Istanbul, 1931.

GREGORY 1991 – T.E. Gregory, *Hierokles*, în: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 2 (ed. A.I.P. Kazhdan et alii), New York/ Oxford/ Oxford University Press, 1991, p. 930.

GUEST 1999 – P. Guest, *The Roman and Byzantine Coins Excavated at Nicopolis ad Istrum and Gradishte, Bulgaria*, NC 159 (1999), p. 314-327.

HEATHER & MATTHEWS 2004 – P. Heather & J. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*², Liverpool University Press, 2004.

HOLUBEANU 2015-2016 – I. Holubeanu, *Noi interpretări privind rangul scaunului bisericesc de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea d.Hr.*, Pontica 48-49 (2015-2016), p. 25-60.

HOLUBEANU 2016 – I. Holubeanu, *Structura episcopală a eparhiei bisericești Moesia II în 457/458 d.Hr.*, în: *Tradiție, istorie, armată. Sesiunea națională de comunicări științifice a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”*, vol. I (ed. O.M. Glodarenco & C. Constantin), București, 2016, p. 24-33.

HONIGMANN 1936 – E. Honigmann, *Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople*, Byzantion 11 (1936), 2, p. 429-449.

HONIGMANN 1937 – E. Honigmann, *Sur les listes des évêques participant aux conciles de Nicée, de Constantinople et de Chalcédoine*, Byzantion 12 (1937), 1, p. 323-347.

HONIGMANN 1939 – E. Honigmann, *Le Synekdemōs d'Hiérōklēs et l'opuscule géographique de Georges de Chypre: texte, introduction, commentaire et cartes*, Bruxelles, 1939.

ILSKI 1994 – K. Ilski, *Korespondencja biskupów Mzyjskich*, Studia Moesiaca, Poznań, 1994, p. 129-136.

ILSKI & SALAMON 2008 – K. Ilski & M. Salamon, *Novae in Ancient Sources*, în: *Novae. Legionary Fortress and Late Antique Town*, vol. 1 (ed. T. Derba, P. Dyczek & J. Kolendo), Warsaw, 2008, p. 73-114 (inaccesibilă mie).

IVANOV 2012 – R. Ivanov, *Roman cities in Bulgaria*, vol. 1, Sofia, 2012.

IVANOV & IVANOV 1994 – T. Ivanov & R. Ivanov, *Никополис ад Иструм*, t. I, Sofia, 1994.

IVANOV & STOJANOV 1985 – T. Ivanov & S. Stojanov, *Abritus. Geschichte und Archäologie*, Rasgrad, 1985.

JANIN 1959 – R. Janin, *La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace*, REB 17 (1959), p. 136-149.

JANKOVIK 2011 – M. Jankovik, *Byzance sur la mer Noire sous Constant II (641-668): la date de la première notice du patriarcat de Constantinople*, Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Sofia, 22–27 august 2011, vol. III, Sofia, 2011, p. 56–57.

JONES 1971 – A.H.M. Jones, *Cities of the Eastern Roman Provinces*², Oxford, 1971.

JORDANOV – St. Jordanov, *Из античната и средновековната топонимия на Поломиецо*, (sub tipar).

KAEGI 2003 – W.E. Kaegi, *Heraclius: Emperor of Byzantium*, Cambridge University Press, 2003.

KOJCHEVA 1983 – K. Kojcheva, *Разкопки в местн. Градище, Габровско*, în: *Археологически открития и разкопки през 1982 г.*, Pleven, 1983, p. 72-73.

KOJCHEVA 1994 – K. Kojcheva, *Нови данни за късноримската укрепителна система*, în: *Поселищеи живот в древна Тракия*, t. III (ed. D. Draganov), Iambol, 1994, p. 212-220.

KONIDARES 1934 – G. Konidares, *Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ οἰκουμένης πατριαρχείου καὶ ἡ „τάξις” αὐτῶν*, Atena, 1934 (inaccessibilă mie).

LE QUIEN 1740 – M. Le Quien, *Oriens christianus*, t. I-II, Paris, 1740.

LECLERCQ 1933 – H. Leclercq, *Mésie*, DACL, XI/1, Paris, 1933, col. 498-508.

LITAVRIN 1995 – G.G. Litavrin, *Феофилакт Симокатта – Комментарий*, în: *Свод древнейших письменных известий о славянах-Corpus testimoniorum vetustissimorum ad historiam slavicum pertinentium*, vol. II (ed. S.A. Ivanov, G.G. Litavrin & V.C. Ronin), Moscova, 1995, p. 44-64.

LUNGU 2000 – V. Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor în contextul vest-pontic*, Sibiu-Constanța, 2000.

MADGEARU 2006 – Al. Madgearu, *The End of the Lower Danubian Limes: A Violent or a Peaceful Process?*, SAA 12 (2006), p. 151-168.

MADGEARU 2010 – Al. Madgearu, *The Church in the Final Period of the Late Roman Danubian Provinces*, în: *Antiquitas Istro-Pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu* (ed. M.-V. Angelescu et alii), Cluj-Napoca, 2010, p. 145-153.

MANGO & ŠEVČENKO 1972 – C. Mango & I. Ševčenko, *Three inscriptions of the reigns of Anastasius I and Constantine V*, BZ 65 (1972), p. 379-393.

MIHĂESCU 1970 – H. Mihăescu, *Procopius din Caesarea. Introducere și note*, în: *FHDR II*, București, 1970, p. 432-475.

MIHĂESCU 1985 – H. Mihăescu, *Traducere, introduce și indice la Teofilact Simocata, Istorie bizantină. Domnia împăratului Mauricius (582-602)*, București, 1985.

MILCHEV & KOJCHEVA 1978 – A. Milchev & K. Kojcheva, *Ранновизантийска базилика в местн. Градище край Габрово*, Археология/Arheologija 20 (1978), 4, p. 25-33.

MINCHEV 1986 – A. Minchev, *Ранното християнство в Одесос и околностите му*, ИИМБ 22 (37), 1986, p. 31-42.

MINČEV 1987 – A. Minčev, *Marcianopolis Christiana*, MiscBulg 5 (1987), p. 297-306.

MUTAFCIEV 1932 – P. Mutafčiev, *Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays danubiens*, Sofia, 1932.

NIKOLOVA 1978 – I. Nikolova, *Разкопки на Килифарево манастир (1974-1975)*, Археология/Arheologija 20 (1978), 1, p. 21-35.

OLTEANU 2007 – S. Olteanu, *Toponime procopiene*, SCIVA 58 (2007), 1-2, p. 67-116.

OVCHEAROV 1976 – D. Ovchearov, *Базилика No. 2 в крепостта „Крумово кале“ до Търговище*, Археология/Arheologija 18 (1976), 3, p. 22-37.

OVCHEAROV 1982 – D. Ovchearov, *Византийски и български крепости, V-X век*, Sofia, 1982.

PALLADIOS – Palladios, *Dialogue sur la vie de Jean Chrysostome* (ed. A.-M. Malingrey), t. I-II, SC 341-342, Paris: Les éditions du CERF, 1988.

PARTHEY 1866 – G. Parthey, *Hieroclis Synekdemosis et Notitiae Graecae Episcopatum accedunt Nili Doxopatris Notitia Patriarchatum et locorum nomina immutata*, Berolini, 1866.

PĂCURARIU 1991 – M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*², vol. I, București, 1991.

PÂRVAN 2000 – V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*², București, 2000.

PETOLESCU 1994 – C.C. Petolescu, *SVCIDAVA-ΣΥΚΙΔΙΑ*, ArhOlt S.N., 9 (1994), p. 43-45.

POHL 1988 – W. Pohl, *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567-822 n.Chr.*, München, 1988.

POPESCU 1969 – Em. Popescu, *Contributions à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve-VIIIe siècles*, Dacia N.S., 13 (1969), p. 403-415.

POPESCU 1987 – Em. Popescu, *Începuturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomis-ul. Arhiepiscopie autocefală*, în: *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, 1885-1985*, București, 1987, p. 327-353.

POPESCU 1994 – Em. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994.

POULTER 1995 – A.G. Poulter, *Nicopolis ad Istrum. A Roman, Late Roman and Early Byzantine City. Excavations 1985-1992*, London, 1995.

PROCOPIUS – Procopius, *De aedificiis*, în: *Procopius Caesariensis, Opera omnia*, vol. IV (ed. J. Haury & G. Wirth), München/Leipzig, 2001.

RĂDULESCU & CLIANTE 1986 – A. Rădulescu & T. Cliante, *Tezaurul de la Sucidava-Izvoarele (jud. Constanța)*, Pontica 19 (1986), p. 127-158.

REISKE 1830 – J.J. Reiske, *Commentarii ad cletorologium seu librum de ritibus sacrarum epularum aulae byzantinae*, în: *Constantinus Porphyrogenitus, De cerimoniis aulae byzantinae*, t. II (ed. J.J. Reiske), Bonn, 1830, p. 824-903.

RUSEV 2007 – N. Rusev, *The Late Roman Fortress Kovachevsko Kale*, Istros 14 (2007), p. 131-154.

SALWAY 2012 – B. Salway, *Putting the World in Order*, în: *Ancient Perspectives. Maps and Their Place in Mesopotamia, Egypt, Greece and Rome* (ed. R. Talbert), Chicago/London: The University of Chicago Press, 2012, p. 193-234.

SCHREINER 1986 – P. Schreiner, *Städte und Wegenetz in Moesien, Dakien und Thrakien nach dem Zeugnis des Theophylaktos Simokates*, în: *Spätantike und frühbyzantinische Kultur Bulgariens zwischen Orient und Okzident* (ed. R. Pillinger), Wien, 1986, p. 25-35.

SCHREINER 1987 – P. Schreiner, *Das christentum in Bulgarien vor 864*, MiscBulg 5 (1987), p. 51-61.

SCHWARTZ 1934 – Ed. Schwartz, *Publizistische sammlungen zum acacianischen schisma*, München, 1934.

SIEBIGS 2010 – G. Siebigs, *Kaiser Leo I. Das oströmische Reich in den ersten drei Jahren seiner Regierung (457-460 n.Chr.)*, Berlin/New York, 2010.

SOCRATES – Socrates, *Historia ecclesiastica (Kirchengeschichte)* (ed. C.H. Günther), GCS N.F., 1, Berlin, 1995.

STOJKOV 2011 – Vl. Stoykov, *Молидовул на император Юстиниан I (527-565), намерен в „Ковачевско кале“*, Поповско, AMV, VIII-2 (2011), p. 201-205.

TÂPKOVA-ZAIMOVA 1958 – V. Tăpkova-Zaimova, *Пътеводител на Хиерокъл*, în: *ИБИ, t. III, ГИБИ, t. II* (ed. I. Dujčev et alii), Sofia, 1958, p. 87-94.

ТАРКОВА-ЗАИМОВА 1960 – V. Tărkova-Zaimova, *Епархийски списъци (Notitiae episcopatuum)* – увод, превод и бележки, ИБИ, т. VI, ГИБИ, т. III (ed. I. Dujčev et alii), Sofia, 1960, p. 184-196.

ТАРКОВА-ЗАИМОВА 1961 – V. Tărkova-Zaimova, *Епархийски списъци (Notitiae episcopatuum) от IX до средата на X в. – увод, превод и коментар*, ИБИ, т. VIII, ГИБИ, т. IV (ed. I. Dujčev et alii), Sofia, 1961, p. 146-165.

ТЕОФИЛАКТ – Теодилат Симоката, *История бизантина. Домния императору Маурициус (582-602)*, превод, въвеждане и индекс на H. Mihăescu, București, 1985.

ТЕОФ.КОНФ. – Theophanes Confessor, *Chronographia* (ed. C. de Boor, vol. 1), Lipsiae, 1883.

ТЕОФ.СИМ. – Theophylact Simocatta, *Historiae* (ed. C. de Boor), Lipsiae, 1887.

ТОРБАТОВ 1997 – S. Torbatov, *Quaestura exercitus: Moesia Secunda and Scythia under Justinian*, ArchBulg 1 (1997), 3, Sofia, p. 78-87.

ТОРБАТОВ 2000a – S. Torbatov, *Procop. De aedif. IV, 7, 12-14 and the Historical Geography of Moesia Secunda*, ArchBulg 4 (2000), 3, p. 58-77.

ТОРБАТОВ 2000b – S. Torbatov, *The Roman Road Durostorum - Marcianopolis*, ArchBulg 4 (2000), 1, p. 59-72.

ТОРБАТОВ 2002a – S. Torbatov, "Скифские аномалии" Прокопия Кесарийского и вопрос о времени составления его трактата "О постройках", ВВ 61 (2002), p. 49-57.

ТОРБАТОВ 2002b – S. Torbatov, *Укрепителната система на провинция Скутия (края на III – VII в.)*, Veliko Tărnovo, 2002.

ТОРБАТОВ 2006 – S. Torbatov, *Раннохристиянската базилика край Дебрене, Добричко*, in: *Spartacus II. 2075 години от въстанието на Спартак. Трако-римско наследство. 2000 години християнство* (ed. A. Milcheva & V. Katsarova), Veliko Tărnovo, 2006, p. 301-307.

ТОРБАТОВ 2012 – S. Torbatov, *Trimammium – A Roman Castellum and Civitas on the Lower Danube*, in: *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th c. AD)* (ed. L. Vagalinski, N. Sharankov & S. Torbatov), Sofia, 2012, p. 429-460.

ТОРБАТОВ 2015 – S. Torbatov, *Palatium/Palatiolum* (античното селище при с. Байкал, Плевенско), Be-JA 5 (2015), p. 15-36.

ТОРБАТОВ 2016 – S. Torbatov, *Anasamus/Ansamus/Ἀσημοῦς/Ἀσήμος* (античните селищни и фортификационни останки край устието на р. Осъм), Be-JA 6 (2016), p. 21-79.

ТУРНЕР 1930 – C.H. Turner, *Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima*, I.2.3, Oxonii, 1930.

ВАГАЛИНСКИ & ПЕТКОВ 2006 – L. Vagalinski & E. Petkov, *New Data on the Fortifications of Late Antiquity Transmarisca*, in: *Felix Romuliana. 50 Years of Archaeological Excavations. Papers from the International Conference, Zaječar, 27th-29th October 2003* (ed. M. Vasić), Beograd, 2006, p. 105-109.

ВАЙЛХЕ 1912 – S. Vailhé, *Abrytus*, DHGE, 1 (1912), col. 197-198.

ВАРБАНОВ & ДРАГОЕВ 2007 – V. Varbanov & D. Dragoev, *Archaeological Excavations within the Territory of the Roman Fort Sexaginta Prista (a preliminary report)*, Istros 14 (2007), p. 227-243.

ВЕЛКОВ 1959 – V. Velkov, *Градът в Тракия и Дакия през късната античност (IV-VI в.)*. Проучвания и материали, Sofia, 1959.

ВЕЛКОВ 1977 – V. Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity (Studies and Materials)*, Amsterdam, 1977.

ВЕЛКОВ 1995 – V. Velkov, *Der Wohnsitz der Gothi minores (der Wulfilagoten) in Moesien*, in: *Studia in honorem Georgii Mihailov* (ed. A. Fol et alii), Sofia, 1995, p. 491-496.

ВОН БÜLOW 1995 – G. von Bülow, *Die Entwicklung des Siedlungsbildes von Iatrus in der Periode B/C*, in: *Iatrus-Krivina. Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der unteren Donau*, Bd. V: Studien zur Geschichte des Kastells Iatrus (Forschungsstand 1989), Schriften zur Geschichte und Kultur der Antike 17, Berlin, 1995, p. 29-53.

von BÜLOW 2007 – G. von Bülow, *The Fort of Iatrus in Moesia Secunda: Observations on the Late Roman Defensive System on the Lower Danube (Fourth-Sixth Centuries AD)*, în: *The Transition to Late Antiquity, on the Danube and Beyond* (ed. A. Poulter), Oxford/ New York/ Oxford University Press, 2007, p. 459-478.

VULPE 1938 – R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938.

YOTOV & MINČEV 2013 – V. Yotov & A. Minčev, *Сакральный центр на мысе Св. Атанас в Западном Причерноморье*, SP 2013, 6, p. 59–77.

ZAHARIADE 1988 – M. Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București, 1988.

ZEILLER 1918 – J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918.

ZUGRAVU 1997 – N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.

ZUGRAVU 1999 – N. Zugravu, *Erezii și schisme la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul I*, Iași, 1999.

ZUGRAVU 2008 – N. Zugravu, *Studiu introductiv, notițe bibliografice, note și comentarii*, în: *FHDRCh*, Iași, 2008.

WHITBY & WHITBY 1986 – M. Whitby & M. Whitby, *The History of Theophylact Simocatta. An English Translation with Introduction and Notes*, Oxford/ New York/ Oxford University Press, 1986.

LISTA ABREVIERILOR / ABBREVIATIONS

AA	- Archäologischer Anzeiger, Berlin.
AARMSI	- Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, București.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta.
Acta Byzantina Fennica	- Acta Byzantina Fennica, Helsinki.
Acta MN (AMN)	- Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
AMV	- Acta Musei Varnaensis, Varna.
AnDob.	- Analele Dobrogei, Constanța.
Analele UCDC	- Analele Universității Creștine Ortodoxe „Dimitrie Cantemir”, București.
AOU	- Analele Științifice ale Universității „Ovidius” Constanța, Secția Filologie, The Annales of „Ovidius” University Constanța, Philology, Ovidius University Press.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis, Muzeul „Unirii” Alba Iulia.
Archeologia	- Archeologia, Toruń, Polonia.
ArchBulg	- Archaeologia Bulgarica, Sofia.
ArchDelt	- Archaïologikon Deltion, Athena.
Arheologiceski otkritia i razkopki	- Arheologiceski otkritia i razkopki (Archaeological Discoveries and Excavations in Bulgaria), Sofia.
Arheologija	- Arheologija. Organ na Arheologičeskija Institut i Muzej, Sofia.
ArhMold	- Arheologia Moldovei, Iași.
ArhOlt	- Arhivele Olteniei, Craiova.
Arh Pregled	- Arheološki pregled (Arheološko društvo Jugoslavije), Belgrad.
ASMBS	- <i>Ancient Sacral Monuments on the Black Sea</i> (ed. E. K. Petropoulos & A. A. Maslenikov), Thessaloniki, 2010.

-
BAR	- British Archaeological Reports, Oxford.
BB	- Byzantinobulgarica, Sofia.
BCH	- Bulletin de Correspondance Hellénique, Athènes/Paris.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
Be-JA	- Bulgarian e-Journal of Archaeology, Sofia.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română, București.
BonnJh	- Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn.
BSH	- Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine, București.
BSNR	- Buletinul Societății Numismatice Române, București.
Byzantina	- Byzantina. Annual Review of the "Byzantine Research Centre", Thessalonike.
Byzantion	- Byzantion. Revue internationale des études byzantines, Bruxelles.
BZ	- Byzantinische Zeitschrift, München.
CA	- Cercetări arheologice, București.
CCA	- Cronica Cercetărilor Arheologice, București.
CCDJ	- Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași.
CN	- Cercetări Numismatice, București.
CRAI	- Comptes-Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris.
Crisia	- Crisia. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie; seria nouă (NS): Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București.
Danubius	- Danubius. Muzeul de Istorie, Galați.
DHA	- Dialogues d'Histoire Ancienne, Besançon.
DID	- <i>Din istoria Dobrogei</i> , vol. I-III, București, (1965-1971).
Dobroudja	- Dobroudja, Dobrici/Silistra.
DOP	- Dumbarton Oaks Papers, Washington.
EAIVR	- Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României (coord. C. Preda), București, 1994.
ÉBPB	- Études Byzantines et Post-Byzantines, București.
ÉPRO	- Études Préliminaires des Religions Orientales dans l'Empire Romain, Leyda.
ÉtBalk	- Études Balkaniques, Sofia.
Folia Archaeologica	
Balcanica	- Folia Archaeologica Balcanica, Skopje.
GRBS	- Greek, Roman and Byzantine Studies, Cambridge.
Hesperia	- Hesperia. Journal of the American School of Classical

	Studies at Athens.
Iliria	- Iliria International Review, Tirana.
Istros (Brăila)	- Istros. Buletinul Muzeului Brăilei, Studii, comunicări, note, Brăila.
IVAD	- Izvestija na Varnenskoto arkheologicheskoto družestvo, Varna.
Izvestija Tyrnovo	- Izvestija na okraznija istoricheski muzej Veliko Târnovo.
Izvestija Varna (INMV)	- Izvestija na Narodnija Muzei Varna, Varna.
Izvestija MuzJB	- Izvestija na muzeite Jugoiztočna Bălgarija, Sofia.
JHS	- Journal of Hellenic Studies, Londra.
MAH	- Mélanges d'archéologie et d'histoire, École française du Rome, Paris/Roma.
MASP	- Materialy po Arheologii Severnogo Pričernomor'ja, Odesa.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice, București.
MiscBulg	- Miscellanea Bulgarica, Viena.
NC	- Numismatic Chronicle, Londra.
NSfr	- Numizmatika i Sfragistika, Kiev.
NZ	- Numismatische Zeitschrift, Viena.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări de istorie și arheologie, Tulcea.
RA	- Revue Archéologique, Paris.
RANarb.	- Revue archéologique de Narbonnaise, Montpellier.
RÉA	- Revue des Études Anciennes, Bordeaux.
RÉS	- Revue des Études Slaves, Paris.
RÉSEE	- Revue des Études Sud-Est Européennes, București.
RHSEE	- Revue Historique du Sud-Est Européen, București.
RIAF	- Revistă pentru Istorie, Arheologie și Filologie, București.
RIN	- Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini, Milano.
RMI	- Revista Monumentelor Istorice, București.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor, seria Monumente Istorice și de Artă, București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire, București.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. Facultatea de Istorie, Iași.
SbAkadWien	- Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil-Hist, Klasse, Viena.
SCIA	- Studii și Cercetări de Istoria Artei, București.
SCIVA	- Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București.
SCN	- Studii și Cercetări Numismatice, București.

Slavia Antiqua	- Slavia Antiqua, Poznań.
SM	- Studia Moesiaca, Poznań.
SP	- Stratum Plus, Chişinău.
StCl	- Studii Clasice, Bucureşti.
Thracia	- Thracia, Sofia.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul de Tracologie, Bucureşti.
ZAKS	- Zentrum für Archäologie und Kulturgeschichte im Schwarzmeeerraum, Haale/Saale.
БАН-ГАИМ	- Българска Академия на Науките. Годишник на археологическия институт с музей (Bulgarian Academy of Sciences. Annuary of the Institute of Archaeology with Museum).
ВВ	- Византийский Временник (Vizantiskii Vremennik).
ГИБИ	- Гръцки Извори за Българската История (Fontes Graeci Historiae Bulgaricae).
ИАИ	- Известия на археологическия институт (Izvestija-Sofia).
ИБИ	- Извори за Българската История (Fontes Historiae Bulgaricae).
ИНМВ	- Известия на народния музей Варна (Izvestija-Varna).
ИНМШ	- Известия на Народния Музей в Шумен (Izvestija- Shoumen).
ЖИАИ	- Журнал за исторически и археологически изследвания (Journal of Historical and Archaeological Research).

PONTICA

I	1968	XXV	1992
II	1969	XXVI	1993
III	1970	XXVII	1994
IV	1971	XXVIII-XXIX	1995 - 1996
V	1972	XXX	1997
VI	1973	XXXI	1998
VII	1974	XXXII	1999
VIII	1975	XXXIII-XXXIV	2000 - 2001
IX	1976	XXXV-XXXVI	2002 - 2003
X	1977	XXXVII-XXXVIII	2004 - 2005
XI	1978	XXXIX	2006
XII	1979	XL	2007
XIII	1980	XLI	2008
XIV	1981	XLII	2009
XV	1982	XLIII	2010
XVI	1983	XLIV	2011
XVII	1984	XLV	2012
XVIII	1985	XLVI	2013
XIX	1986	XLVII	2014
XX	1987	XLVIII-XLIX	2015-2016
XXI-XXII	1988 - 1989		
XXIII	1990		
XXIV	1991		

NORME DE REDACTARE

Este preferabil ca lucrările, redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională, să fie procesate pe computer în conformitate cu normele de redactare ale revistei și să fie trimise redacției pe adresa **revista.pontica@gmail.com**.

Textul articolului și ilustrațiile vor fi însoțite de rezumatul și cuvintele cheie, în limba română și într-o limbă de circulație internațională.

Pentru redactarea textului folosind programul Microsoft Word, formatul paginii este A4. Inițializarea paginii este următoarea: sus - 1,5 cm; jos - 7,3 cm; stânga - 3 cm; dreapta - 4,6 cm; antet - 1,3 cm.

Lumina paginii este de 13,5x19,5 cm.

Textul, tabelele și imaginile (planșe, desene, fotografii) trebuie să fie încadrate în lumina paginii.

Fontul folosit este *Palatino Linotype*, cu următoarele dimensiuni:

- *titlu articol* - 12,5 puncte, condensat 0,4, boldat, cu majuscule; autor - 12 puncte, condensat 0,4; *text* - 10 puncte, extins 0,2; *note de subsol* - 8,5 puncte, extins 0,4; *rezumat* - 10 puncte, extins 0,2; *bibliografie* - 9 puncte, extins 0,2.

Ilustrația va fi furnizată în format .jpeg sau .tiff, rezoluția minimă 300 dpi. În cazul în care nu este posibilă scanarea conform cerințelor formulate, autorul poate trimite ilustrația în original (desene, fotografii, diapozitive).

Notele infrapaginale, numerotate continuu, vor fi redactate după sistemul anglo-saxon: autor, anul apariției lucrării, pagina citată - după caz figură, tabelul - (ex.: PIPPIDI 1967, 84, fig. 3/4), urmând ca în final să se anexeze o listă bibliografică ordonată alfabetic, după numele autorilor, și cronologic, pentru fiecare autor în parte.

Lista bibliografică va fi redactată în forma:

- pentru carte de autor: nume autor, anul apariției, titlul lucrării, volum (număr și titlu), ediție, serie (colecție), numărul în cadrul seriei sau colecției, locul apariției.

Exemple:

BOJLOV & GJIUZELEV 2004 - Ivan Bojilov & Vasil Gjuzelev, *Istoriia na Dobroudja, Vol. 2, Sredneyekovîe*, Veliko Târnovo, 2004.

PĂUNESCU 2005 - Anca Păunescu, *Orașul de Floci, un oraș dispărut din Muntenia meridională*, Târgoviște, 2005.

- pentru articole: nume autor, anul apariției, titlul articolului, numele publicației sau al volumului colectiv, tom, număr, locul apariției și editorul - pentru volume colective, paginile articolului.

Exemple:

COJOCARU 2009 - Victor Cojocaru, *Zum Proxenie in den griechischen Städten des pontischen Raumes*, Pontica 42 (2009), p. 349-374.

ROBU 2013 - Adrian ROBU, *Și relații între cetăți în lumea elenistică: exemplul cetăților Chalcedon și Byzantion*, in: Florina Panait Bîrzescu et alii (eds), *Poleis în Marea Neagră: relații interpontice și producții locale*, București, 2013, p. 143-157.

Titlurile periodicelor, volumelor, cataloagelor, *corpora*, enciclopediilor se vor abrevia după *Normele de întocmire a manuscriselor*, Anexele 2 și 3 din SCIVA 46, 1995, 3 - 4, p. 356 - 370. Orice altă abreviere în afara celor ce se regăsesc în lucrarea citată va fi prezentată și explicit, la sfârșitul listei bibliografice.

Redacția își rezervă dreptul de a respinge orice referire cu caracter defăimător sau neștiințific la adresa unor persoane sau instituții științifice de profil.

Lucrările pot fi trimise la adresa **revista.pontica@gmail.com**. Corespondența pe durata redactării volumului se poate ține pe aceeași adresă de e-mail sau la telefon/fax: 0040-241-618763.

PUBLICATION GUIDELINES

The articles should be in Romanian or in an international language as English, French, German or Italian. Each author should provide *keywords* and an *abstract*, both in one of the languages listed above, as well as their Romanian translation.

Authors should use Microsoft Word, page format - A4; margins should fit: top – 1.5 cm; bottom – 7.3cm; left – 3 cm; right – 4.6 cm; header – 1.3 cm.

The text should be written using Palatino Linotype font as follows: *title* – 12.5 points, condensed 0.4, bold, uppercase; *author* - 12 points, condensed 0.4; *text* – 10 points, extended 0.2; *footnotes* – 8.5 points, extended 0.4; *abstract* – 10 points, extended 0.2; *bibliography* – 9 points, extended 0.2.

Illustrations should be submitted separately (do not insert them into the text) as TIFF or JPEG, minimum 300 DPI.

Footnotes will be numbered continuously (1, 2, 3,...) and will be written in accordance with the Anglo-Saxon reference system: PIPPIDI 1967, 84, fig. 3/4. Each such abbreviated reference should be fully explained in the *Bibliography*. The *Bibliography*, included at the end of the article, must be in alphabetical order, by author, and in chronological order for each author with more than one title.

Examples:

BOJILOV & GJIUZELEV 2004 - Ivan Bojilov & Vasil Gjuzelev, *Istorijska na Dobroudža*, Vol. 2, Sredneyekovje, Veliko Târnovo, 2004.

PĂUNESCU 2005 - Anca Păunescu, *Orașul de Floci, un oraș dispărut din Muntenia meridională*, Târgoviște, 2005.

For papers: author's name, publication year, paper title, name of publication or of collective volume, tom, number, publication place and editor – for collective volumes, pages of paper.

Example:

COJOCARU 2009 – Victor Cojocaru, *Zur Proxenie in den griechischen Städten des pontischen Raumes*, Pontica 42 (2009), p. 349-374.

ROBU 2013 - Adrian ROBU, *Sanctuary and relations between cities in the Hellenistic world: the example of Chalcedon and Byzantium*, in: Florina Panait Bîrzescu et alii (eds), *Poleis în Marea Neagră: relații interpontice și producții locale*, București, 2013, p. 143-157.

Abbreviations for publication titles, volumes, catalogues, *corpora*, encyclopedias should be written according to *Normele de întocmire a manuscriselor*, Anexes 2 and 3, SCIVA 46, 1995, 3-4, p.356-370. Any abbreviation not included in this list must be fully explained at the end of the bibliography list.

Authors can also submit their papers by e-mail, to the following e-mail address: **revista.pontica@gmail.com**. For further information contact us by mail or telephone/fax: 0040-241-618763.

4TH INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES & ARTS
SGEM 2017
CONFERENCE PROCEEDINGS

BOOK 2
ANCIENT SCIENCE
VOLUME II

ANTHROPOLOGY
ARCHAEOLOGY
HISTORY, PHILOSOPHY
MEDIEVAL & RENAISSANCE STUDIES

**4th INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES AND ARTS**

S G E M 2 0 1 7

**ANCIENT SCIENCE
CONFERENCE PROCEEDINGS
VOLUME II**

**ANTHROPOLOGY, ARCHAEOLOGY
HISTORY, PHILOSOPHY
MEDIEVAL & RENAISSANCE STUDIES**

**24 – 30 August, 2017
Albena Co., Bulgaria**

DISCLAIMER

This book contains abstracts and complete papers approved by the Conference Review Committee. Authors are responsible for the content and accuracy.

Opinions expressed may not necessarily reflect the position of the International Scientific Council of SGEM.

Information in the SGEM 2017 Conference Proceedings is subject to change without notice. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, for any purpose, without the express written permission of the International Scientific Council of SGEM.

Copyright © SGEM2017

All Rights Reserved by the SGEM International Multidisciplinary Scientific Conference on SOCIAL SCIENCES and ARTS

Published by STEF92 Technology Ltd., 51 "Alexander Malinov" Blvd., 1712 Sofia, Bulgaria

Total print: 5000

ISBN 978-619-7408-18-8

ISSN 2367-5659

DOI: 10.5593/sgemsocial2017/22

**SGEM INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES AND ARTS
Secretariat Bureau**

E-mails: sgem@sgemsocial.org

URL: www.sgemsocial.org

ORGANIZERS & SCIENTIFIC PARTNERS

- THE WORLD ACADEMY OF SCIENCES (TWAS)
- EUROPEAN ACADEMY OF SCIENCES, ARTS AND LETTERS
- THE CZECH ACADEMY OF SCIENCES
- POLISH ACADEMY OF SCIENCES
- SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES
- SCIENCE COUNCIL OF JAPAN
- RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES
- LATVIAN ACADEMY OF SCIENCES
- ACADEMY OF FINE ARTS ZAGREB, CROATIA
- CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- ACADEMY OF FINE ARTS AND DESIGN IN BRATISLAVA
- RUSSIAN ACADEMY OF ARTS
- BULGARIAN CULTURAL INSTITUTE - VIENNA, AUSTRIA
- BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
- SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
- NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
- ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA
- MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
- GEORGIAN ACADEMY OF SCIENCES
- TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE

ANCIENT SCIENCE

- Prof. dr hab. Aleksander Bursche, Poland
- Prof Andrey Yuryevich Dvornichenko, Russia
- Prof. UG, dr hab. Arkadiusz Janicki, Poland
- Prof Dr. Carmen Castilla Vázquez, Spain
- Prof Christer Lindberg, Sweden
- Prof. Francesca Ghedini, Italy

- Prof. Gonzalo Aranda Jiménez, Spain
- Prof. dr hab. Ilona Skupińska, Poland
- Prof. DSc Illia Todev, Bulgaria
- Prof. PhDr. Jaroslav Hroch, CSc., Czech Republic
- Prof. DSc Lozanka Peicheva, Bulgaria
- Prof Lamprinoudakis Vassilis, Greece
- Prof. DSc Nina Atanassova, Bulgaria
- Prof. DSc. Vesselin Petrov, Bulgaria
- Assoc. Prof. Ihor Karivets, Ukraine
- Assoc. prof. Liudmil Vagalinski, PhD, Bulgaria
- Assoc. Prof. Senka Božić-Vrbančić, Croatia
- PhDr. Karol Pieta, DrSc, Slovakia
- PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Slovakia

CONFERENCE PROCEEDINGS CONTENTS

SECTION ANTHROPOLOGY

1. ECONOMIC DEVELOPMENTS AND THE RISE OF ISLAM , Prof. Oleg Redkin, Dr. Olga Bernikova, Saint Petersburg State University, Russia	3
2. EUTHANASIA FROM A CHRISTIAN PERSPECTIVE , Assoc. Prof. Dr. Pr. Iosif Enășoae, "Al. I. Cuza" University, Iași, Romania	11
3. FOLK ART OF YAKUTIA IN THE POST-SOVIET SPACE: THE TRANSFORMATION OF LOCAL ETHNIC TRADITIONS , Pokatilova Iya Volodarovna, PhD, Department of folklore and culture, M.K.Ammosov NorthEastern federal university, Russian Federation, Alekseeva Sardaana A., Cand. of Science History, Ethnographer, M.K.Ammosov North Eastern federal university, Senior Research Fellow, Department of Ethnography of t, North-Eastern Federal University in Yakutsk, Russia	19
4. INSTABILITY OF CULTURAL IDENTITY IN THE MODERN WORLD AND ITS PROJECTIONS IN CREATIVE INDUSTRIES , Prof. Olga Astafyeva, Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Russia.....	25
5. LANGUAGE VARIETY IN MODERN GLOBAL SOCIETY: LANGUAGE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A FACTOR OF SOCIO - CULTURAL INTEGRATION , Assoc. Prof. Irina Gennadiyevna Belyakova, Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Russia.....	33
6. METAPHORIC LANGUAGE OF FLOWERS , Dr. Larissa M. Alekseeva, Dr. Svetlana L.Mishlanova, Perm State National Research University - Faculty of Modern Foreign Languages and Literatures - English Philology Department, Russia.....	39
7. MUTATIONS OF THE ECCLESIASTICAL HERITAGE IN ROMANIAN SOCIETY , Nadia-Elena Vacaru, Alexandru Ioan Cuza University, Romania.....	49
8. NUTRITIONAL AND VESTIMENTARY FEATURES AS MARKERS OF THE OTHER/ALIEN IN CONTEMPORARY RUSSIAN DISCOURSE , Yakushenkov S.N., Romanova A.P., Astrakhan State University, Russia.....	57
9. REINDEER PASTURES AND LAND TENURE ISSUES , Dr. Afanasy Alekseyev, Prof. Piers Vitebsky, North-Eastern Federal University named after M.K. Ammosov, Russia.....	65
10. ROLE OF CHRISTIANISM IN THE POSTMODERN SOCIETY , Asist. Fr. PhD. Marin Bugiulescu, Valahia University of Targoviste, Romania.....	73

11. SECULARIZATION AND CHANGES IN CONTEMPORARY PRACTICES AND RELIGIOUS BELIEFS , Nadia-Elena Vacaru, Alexandru Ioan Cuza University, Romania.....	81
12. SPATIAL ORGANIZATION OF THE TRADITIONAL CULTURAL LANDSCAPE OF THE EVENKS (ON THE EXAMPLE OF SOUTH YAKUTIA) , Gadai S., Degteva Z., Danilov I., North-Eastern Federal University named after Maksim Ammosov, Russia.....	89
13. COMMUNICATIVE PRACTICES OF THE PEOPLES OF THE RUSSIAN NORTH-EAST IN THE CONTEXT OF DAILY ROUTINE: LOCAL ETHNIC REINDEER HERDING COMMUNITIES OF THE TUNGUS , PhD Sardaana Alexeeva, North Eastern University by M.K.Ammosov, Russia.....	97
14. THE FIGURAIVE POTENTIAL OF VOLGA AND IDEL HYDRONYMS, (Based on the works of Russian and Tatar poetry) , Gulshat Hayrutdinova, Firuza Sibgaeva, Kazan (Volga Region) Federal University, Russia.....	103
15. THE MYSTERY OF YOUTH AND THE MIRAGE OF SEXUALITY , Assoc. Prof. PhD. Ion Croitoru, Valahia University of Targoviste, Romania.....	111
16. TUNGUS-MANCHURIAN COMPONENT IN ETHNIC HISTORY AND ETHNOGENY OF KOREAN PEOPLE , Anatoly Alexeev, Piers Vitebsky, Sardaana Alekseyva, Varvara Alexeeva, North-Eastern Federal University named after M.K.Ammosov, Russia.....	119

SECTION ARCHAEOLOGY

17. A SPECIAL TYPE OF EARRING FROM ALTAI SITES OF THE HUNNO-SARMATIAN PERIOD , Assoc. Prof. Vasilii Soenov, Dr. Synaru Trifanova, Gorno-Altai State University, Russia.....	129
18. ANCIENT MIGRATION AND THE MOBILITY OF THE POPULATION IN ARCTIC YAKUTIA. , Assoc. Prof. Valeriy Argunov, Senior lecturer Kyunney Pestereva, Master degree student Ivan Antonov, North-Eastern Federal University-Faculty of History, Russia.....	137
19. FEATURES OF ARCHAEOLOGY TAIGA-ALAS ZONE OF CENTRAL YAKUTIA , Assoc. Prof. Valeriy Argunov, Senior lecturer Kyunney Pestereva, Master Degree student Ivan Antonov, North-Eastern Federal University-Faculty of History, Russia.....	143
20. HOLY LANDSCAPE AND SACRED PLACES ON GARGANO (APULIA). ST. NICHOLAS HERMITAGE , Assoc. Prof. Daniela Patti, University Kore of Enna, Italy.....	149

21. LANDSCAPE AND CULTURAL HERITAGE INTEGRATED APPROACHES FOR KNOWLEDGE, CONSERVATION, EXPLOITATION, DEVELOPMENT OF LOCAL COMMUNITIES , Assoc. Prof. Daniela Patti, University Kore of Enna, Italy	157

22. PRESERVATION – RESTORATION – INTEGRATION WITHIN THE WIDER CONTEXT. PROPOSAL FOR MUSEALISATION OF RURAL MONUMENTS IN ARAD COUNTY, ROMANIA AS TOURIST DESTINATIONS , Prof. Dr. Arch. Smaranda Maria Bica, Ass. Arch. Maria Tamasan, Aurel Vlaicu University of Arad, Romania.....	165

23. RESULTS OF THE COMPLEX NATURALISTIC STUDIES OF THE NECROPOLIS OF CHULKOV LOG-1 IN THE LOWER KATUN REGION , Borodovskiy A. P., Altay State University, Russia.....	173

SECTION HISTORY

24. A ROMANIAN PERSPECTIVE ON THE OUTCOMES OF THE SECOND VATICAN COUNCIL , Gabriel Stelian Manea, Ovidius' University of Constanta, Romania.....	183

25. ADAPTIVE PRACTICES OF RUSSIAN WORKERS IN THE URALS AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES , Prof. DSc. Yuri Korobkov, Prof. DSc. Andrey Dorozhkin, Assoc. Prof. Tatiana Pashkovskaia, Assoc. Prof. Nina Chernova, Assoc. Prof. Ilya Koldomasov, Nosov Magnitogorsk State Technical University, Russia.....	191

26. BEGINNINGS OF THE PARALYMPIC MOVEMENT IN POLAND , Dr Arkadiusz Plominski, Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland	199

27. THE CANTACUZINOS AND THE BRANKOVICHES – DYNASTY DIRECTIONS AFTER SIGISMUND , Stefan Staretu, University of Bucharest, Romania.....	205

28. COOPERATION IN SCIENCE, EDUCATION, PRODUCTION AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF PHYSICS, TRAINING SPECIALISTS AND SCIENTIFIC PERSONNEL: THE CASE OF THE SIBERIAN PHYSICAL - TECHNICAL INSTITUTE IN 1970-1985-YRS , Assoc. Prof. Dr. Alexander Sorokin, Tomsk State University, Russia	213

29. DAILY LIFE OF THE SOUTH OF RUSSIA POPULATION DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR (1941-1945) , Prof. Dr. Elena E. Krasnozhdenova, Lecturer Wu Baoyan, Assistant Regina-Elizaveta A. Kudriavtceva, Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University, Russia.....	219

30. DEFYING THE SOVIETS. ROMANIA'S POSITION IN THE CONTEXT OF THE SIX DAY WAR , Gabriel Stelian Manea, Ovidius University of Constanta, Romania.....	227
31. DOBRUDJA-CAUSE OF DIVISION IN THE CENTRAL POWERS CAMP , Emanuel Ploceanu, Ovidius University of Constanta, Romania.....	235
32. FUNDAMENTAL ISLAMIST MOVEMENTS IN EAST AFRICA AFTER THE "ARAB SPRING" 2011 , Assoc. Prof. Dr. Elena G. Zueva, Dr. Elena A. Bazanova, Assoc. Prof. Dr. Elena A. Popova, Dr. Andrey A. Kudelin, Dr. Nathalia V. Panasyuk, RUDN University, Russia.....	241
33. HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF SETTLEMENT ON THE TERRITORY OF PRESENT TATARSTAN , Assoc. Prof. Mustafin M.R., Prof. Dr. Rubtsov V.A., Assoc. Prof. Baybakov E.E., Assoc. Prof. Biktimirov N.M. Assoc. Prof. Ismagilova L.R., Kazan (Volga Region) Federal University, Russia.....	249
34. HISTORICAL CONSCIOUSNESS OF THE YAKUTS: THE IDEA OF SELF-GOVERNMENT , Assoc. Prof. Agrafena Makarova, Senior Lecturer Viktor Osipov, Senior teacher Stanislav Fedoseyev, Assis. Prof. Svetlana Shishkina, North-Eastern Federal University named after M.K. Ammosov, Russia.....	257
35. IMAGE OF STALINGRAD AS VIEWED BY WITNESSES AND CONTEMPORARIES (1942-1943) , RAS academician, Prof. Dr. Yuri S. Vasilyev, Prof. Dr. Elena E. Krasnozhenova, Saint-Petersburg Polytechnical University, Russia.....	263
36. INDUSTRIAL HERITAGE OF RUSSIA AND THE URALS: FIXATION, RESEARCH, RESTRUCTURING , Prof. Vladimir Zapariy, Prof. Ekaterina Zaitseva, Ural Federal University, Russia.....	271
37. INTERPRETING NOTITIAE EPISCOPATUUM , Lect. Dr. Ionut Holubeanu, Ovidius University of Constanta, Romania.....	279
38. MEDALISTS OF THE OLYMPIC GAMES FROM THE DABROWA BASIN (SOUTHERN POLAND) IN THE PERIOD OF COMMUNISM (1944-1989) , Dr. Daniel Bakota, Jan Dlugosz University in Czesochowa, Poland.....	285
39. NOMADS OF THE NORTH: REINDEER BREEDERS IN YAKUTIA , Liliia Vinokurova, Viktoriia Filippova, Alexander Sulceymanov, Stepan Grigorev, Yana Sannikova, Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Siberian Branch of RAS, Russia.....	293
40. REAR POPULATION SIZE DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR: THE INFLUENCE OF MIGRATION AND NATURAL MOVEMENT (YAKUTIA, SIBERIA) , Sivtseva Saasylyana, North-Eastern Federal University named after M.K. Ammosov, Russia.....	301

41. REFUGEES OF THE SECOND WORLD WAR IN THE USSR IN THE MIRROR OF STATISTICS , Prof. DSc. Marina Potemkina, Assoc. Prof. Tatiana Pashkovskaia, Assoc. Prof. Olesya Starodubova, Assoc. Prof. Elena Buriyak, Novosibirsk State Technical University, Russia	309
42. RELATIONS BETWEEN BELARUS AND THE COUNTRIES OF AFRICA AT THE PRESENT STAGE: ORIGINS AND TRENDS , Natalia Ivkina, Peoples' Friendship University (RUDN University), Russia.....	317
43. SECRET ARMISTICE NEGOTIATIONS BETWEEN HUNGARY AND THE WESTERN POWERS, 1942-1944 , Assoc. Prof. Dr. Lajos Olasz, University of Szeged, Hungary.....	323
44. SOCIAL SOLIDARITY IN POLISH POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC THOUGHT IN THE PERIOD 1918-1939 , Adam Laska, Rzeszow University of Technology, Poland.....	331
45. THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE COLONIZATION POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE IN THE CAUCASUS IN ACCORDANCE WITH GRIGOL ORBELIANI'S EPISTOLARY LEGACY , George Gotsiridze, Ketevan Gigashvili, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Georgia.....	339
46. CONCERNING HISTORICAL PERIODIZATION OF METALLURGY OF THE URAL , Prof. Vladimir Zaparyi, Prof. Roman Tarasov, Ural Federal University, Russia.....	347
47. THE HOLOCAUST AND THE TRIALS OF WAR CRIMINALS IN THE USSR , Prof. Dr. Boris Kovalev, Prof. Dr. Sergei Kulik, Assoc. Prof. Dr. Elena Kokkonen, Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University, Russia.....	355
48. THE IMAGE OF STALIN IN THE WORLD CINEMA , PhD. Mikhail Yudin, Russian State University of Tourism and Service, Russia	361
49. THE INSTITUTE OF APPLIED PHYSICS AS THE CENTER FOR THE CONSOLIDATION OF THE COMMUNITY OF SIBERIA-BASED PHYSICISTS , Assoc. Prof. Dr. Alexander Sorokin, Tomsk State University, Russia	367
50. THE OLDEST ACCOUNTING METHOD USED IN THE PAST IN THE CZECH LANDS: A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF ACCOUNTING , Pavla Slavickova, Palacky University in Olomouc, Czech Republic.....	373
51. THE ROMANIAN REFUGEES, DOBRUDJA AND PUBLIUS OVIDIUS NASO. MEMORY AND PROPAGANDA IN THE FIRST WORLD WAR , Daniel Citiriga, Ovidius University of Constanta, Romania.....	381
52. THE RUSSIAN THEOSOPHICAL SOCIETY IN CHINA: SPECIFICS OF THE PRINT AND ELECTRONIC SOURCES , Elena V. Kriazheva-Kartseva, Ivan	

N. Kurinin, Andrej S. Belchenko, Aleksei V. Teplov, Peoples Friendship University of Russia (RUDN University), Russia	389

53. THE THIRD ROAD TO THE EAST. JOURNEYS, MOBILITY AND TRAVEL COMPANIES FROM WIEN TO BAALBEK AND PALMYRA VIA CONSTANTINOPLE BETWEEN THE ENLIGHTENMENT AND MODERN TOURISM. , Paolo Gerbaldo, University of Turin, Italy.....	397

54. THE VISIT OF KING CAROL II OF ROMANIA TO POLAND (1937) , Daniel Citriga, Ovidius University of Constanta, Romania.....	405

55. TIME MODELS AND HERITAGE PRESERVATION , Kurmo Konsa, Tartu Art College, Estonia.....	413

56. "FORMER PEOPLE" UNDER THE PURGE: PROVINCIAL EXPERIENCE , Kuznetsov Igor, Murom Institute of Vladimir State University, Russia	421

SECTION PHILOSOPHY

57. "VIRUS" OF TERRORISM IN TURBULENT SOCIETY , Sergey Ivanovich Chudinov, Siberian State University of Telecommunications and Information Science, Russia	431

58. CULTURE OF SECURITY IN TURBULENT SOCIETY , Assist. Prof. Evgeny Shechekotin, Tomsk State University, Russia	439

59. THE DIALECTICS OF GOOD AND EVIL , Lecturer dr. Corneliu-Dragoş Balan, Ovidius University of Constanta, Romania.....	447

60. DIVERSITY OF ONTOLOGIES: VIDEO GAMES AND VIRTUAL WORLDS , Ekaterina Galanina, Alexandr Vetushinskiy, Tomsk Polytechnic University, Russia	455

61. ETHICAL DILEMMA OF GENERATION Z , Lucja Matusikova, VSB - Technical University of Ostrava, Czech Republic	463

62. ETHICS AND EDUCATION IN THE SLOVAK HISTORY OF THE 18TH CENTURY , Vasil Gluchman, Marta Gluchmanova, University of Presov in Presov, Slovakia	473

63. HOLY ICON, WINDOW OF MEETING AND COMMUNICATION OF MAN WITH GOD , Dr. Gianni Plesca, Ovidius University of Constanta, Romania	479

64. LAUGHTER IN THE RELIGIOUS EXPERIENCE OF MAN , Fedorova Marina, Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	487

65. MENTALITY AS A DOMINANT CONSTANT OF NATIONAL EXISTENCE , Evgeniya Kuznetsova, Olga Goryacheva, Gulchachak Patenko, University of Management TISBI, Russia	495
66. METHODOLOGY "RISK ANALYSIS": THEORETICAL AND APPLIED ASPECT , Mayakova Anna, South-West State University, Russia	501
67. MYTHOLOGY CONSTRUCTION IN VIRTUAL WORLDS OF VIDEO GAMES , Ekaterina Galanina, Alexey Salin, Tomsk Polytechnic University, Russia.....	507
68. NAIVE PHILOSOPHIZING IN "THE CULTURE OF A KEEPING THE CHILD SILENT": TO BREAK THE WALL OF MISUNDERSTANDING , Sergey Borisov, Vasilisa Klenovskaya, Olga Pashchenko, South Ural State University, Russia.....	515
69. NETWORK TECHNOLOGIES: RISKS, OPPORTUNITIES, MODELS , PhD Grimov Oleg Aleksandrovich, South-West State University, Russia	523
70. ON THE POSSIBILITIES AND ASSUMPTIONS OF CONSILIENCE OF KNOWLEDGE , Mgr. Tomas Zemcik Ph.D., VSB - Technical University of Ostrava, Czech Republic.....	529
71. PARTICIPATION OF A SUBJECT IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE AND DISCURSIVE EXCHANGE AS A CONDITION OF HIS TRUE IDENTITY'S FORMATION , Evgeniya Kuznetsova, Olga Goryacheva, Gulchachak Patenko, University of Management TISBI, Russia	537
72. PHILOSOPHICAL ASSUMPTIONS FOR ETHICS OF INCLUSION AND PROSOCIALITY APPROACH , Mgr. Maria Sulekova PhD, Mgr. Marek Wiesenganger PhD, Trnava University in Trnava, Faculty of Education Department of Educational Studies, Slovakia	545
73. POST-SOVIET REFORMATION OF PHILOSOPHY AND THE SCIENTIFIC COMMUNICATION CRISIS IN RUSSIA , Ivan Zamoschanskiy, Yekaterina Batyuta, Ural Federal University named after the first President of Russia B. N. Yeltsin, Russia.....	551
74. PROSPECTS OF HUMAN BEING AND TECHNOLOGICAL TURN OF MODERN SCIENCE , Prof. Tatiana Leshkevich, Southern Federal University, Russia	559
75. QUANTUM-SYNERGETIC ANTROPOLOGY: ON THE BORDERS OF THE NEW TECHNOLOGICAL ORDER , Vladimir G. Budanov, Irina A. Aseeva, Southwest State University - Department of Philosophy and Sociology, Russia	565
76. RELATIONSHIP SLOVAK LANGUAGE AND PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF EDUCATION IN THE GRAMMAR SCHOOL , Marian Ambrozy, Marek Storoska, College of International Business ISM Slovakia in Presov, Slovakia.....	575

77. RELIGIOUS VALUES OF RUSSIAN YOUTH, Fedorova Marina, Rotanova Mira, Boryshneva Nelly, Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia	585
78. TECHNO-SCIENCE AS A SOCIAL PROJECT: PROBLEMS AND RISKS OF PUBLIC PARTICIPATION, Irina A. Aseeva, Evgeny G. Kamensky, Southwest State University - Department of Philosophy and Sociology, Russia	593
79. THE APPLICATION OF CATEGORY «COMPLEXITY QUALITY»: INTERDISCIPLINARY ASPECT, Mayakova Anna, Semenikhina Elena, South-West State University, Russia.....	603
80. THE CRITICISM OF THE WESTERN LIBERAL TRADITION IN THE RUSSIAN LIBERALISM OF THE END OF 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURIES (BORIS CHICHERIN AND IVAN ILYIN), Prof. Dr. LI Evlampiev, Dr. V.A. Kupriyanov, Saint-Petersburg State University, Russia.....	609
81. THE CULTURE OF UNDERSTANDING IN THE PRACTICE OF SOCIAL COMMUNICATION, Rotanova M.B., Fedorova M.V., Linguistic University of Nizhny Novgorod, Russia.....	617
82. THE NOTION OF IMAGE IN THE PHILOSOPHY OF LITERARY TRANSLATION, Prof. Dr. of Philology Natalia Shutemova, Perm State National Research University, Russia.....	625
83. THE PRACTICAL POTENTIAL OF PHILOSOPHICAL WISDOM, Prof. Dr. Tatiana Leshkevich, Southern Federal University, Russia.....	633
84. THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICS AND POLITICS IN ARISTOTLE'S POLITICS AND THE NICOMACHEAN ETHICS, PhD Victor Marola, Public University of Navarre, Romania.....	641
85. SELECTED ASPECTS OF THE 'BODY AND SOUL' ISSUE, Assoc. Prof. Viera Jakubovska, PhD, Dr. Miroslav Joukl, PhD, Dr. Kristina Jakubovska, PhD, Constantine The Philosopher University in Nitra, Slovakia.....	649
86. TYPOLOGY OF RUSSIAN HETEROTOPIC SPACE, Prof. Anna Romanova Prof. Sergey Yakushenkov, Ass. Prof. Mikhail Topchiev, Ass. Prof. Olesya Yakushenkova, Astrakhan State University, Russia	657

SECTION MEDIEVAL AND RENAISSANCE STUDIES

87. THE 'UPSIDE-DOWN' WORLD AS AN EXPRESSION OF THE MEDIEVAL AND RENAISSANCE CARNIVAL CULTURE, Assoc. Prof. Viera Jakubovska, PhD. Assoc. Prof. Iryna, I. Liashchynskaya, PhD., Constantine The Philosopher University in Nitra, Slovakia.....	669

Section Editor: [Name], [Institution]
Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

SECTION HISTORY

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

Section Editor: [Name], [Institution]

INTERPRETING NOTITIAE EPISCOPATUUM

Lect. Dr. Ionuț Holubeanu

Ovidius University of Constanța, Romania

ABSTRACT

Notitiae episcopatum of the Church of Constantinople are some of the most difficult historical documents to interpret. This is due to the fact that none of these old lists of the sees under the Patriarchate of Constantinople is a *clean* document. In fact, data relating to different historical periods are mixed together in the preserved *Notitiae*. This is why scholarly consensus in dating the information exposed in these documents does not exist.

In this paper, the author offers a new interpretation key for the paragraphs on the Roman provinces of *Moesia Secunda* and *Scythia* in *Notitiae* 1-6 (in Darrouzès' edition). He has as a start point the latest knowledge on the evolution of the Church organization in these two Danubian provinces during the 5th-7th centuries A.D. It is on the basis of these data that he infers when the original (lost) *Notitiae* had been elaborated, how the paragraphs concerning *Moesia Secunda* and *Scythia* had looked like in the original draft and how these paragraphs were subsequently used as sources in elaborating the later (preserved) *Notitiae*.

Keywords: *Notitiae episcopatum*, *Moesia Secunda*, *Scythia*

INTRODUCTION

The sees of the Roman provinces of *Moesia Secunda* and *Scythia* are attested in six *Notitiae episcopatum* of the Church of Constantinople – i.e. *Not.* 1-6 (in Darrouzès' edition) [1]. However, given that these documents are later than the middle of the 7th century A.D. [2-3], the scholarly opinion is that the data on the two provinces are anachronistic. Nevertheless, the new knowledge concerning the evolution of the Church organization in *Moesia Secunda* and *Scythia* allows us a deeper insight into the origins and development of *Notitiae*.

MOESIA SECUNDA

Let us first consider the Church organization in *Moesia Secunda* during the 5th-7th centuries A.D. Actually, there were six sees in existence – i.e. *Marcianopolis* (metropolitan see), *Abritus*, *Applaria*, *Durostorum*, *Nicopolis* and *Novae* (suffragan sees) – between 457/8 and c. 527 in this ecclesiastical province [4]. This can be inferred from *Encyclia* (457/8) of Emperor Leo I (457-474) [5], the provisions of Emperor Zeno's law in 480 [6] and Hierocles' *Synecdemos* (c. 527) [7]. However, it is to be highlighted that this framework of organization of the Moesian Church is not displayed in any of the preserved *Notitiae*. Such state of things can be due either to the fact that no

Notitia had been drawn up in that time span – i.e. between 457/8 and c. 527 –, or to the fact that such a document – now lost – had been in existence, but the paragraph displaying the ecclesiastical organization in *Moesia Secunda* was overlooked (or not known?) by all authors of the later (preserved) *Notitiae*.

In May 536, *Odessos* became the new great metropolis of the ecclesiastical province of *Moesia Secunda* [4]. This can mainly be inferred from the provisions of the 12th canon of the Council of *Chalcedon* (451) [8] and the data in *Novella* 120 (9 May 544) [9]. The new framework of organization of the Moesian Church is displayed in a paragraph in *Notitia* 3. *Odessos* is recorded there as great metropolis with *Novae*, *Appiaria*, *Durostorum*, *Marcianopolis*, *Abritus*, *Nicopolis* and *Palaestene/Παλαιστήνη* (= *Palmatae*?) as suffragan sees [1]. In all likelihood, this framework was for the first time displayed in a *Notitia* – now lost – that was written shortly after the reorganization that had taken place in May 536, a time when Menas (536-552) was the patriarch of Constantinople. The evidence for such a dating is the absence in that paragraph of the sees organized in *Moesia Secunda* at the middle and in the second half of the 6th century – i.e. *Asemus*-*Osamsko kale* (near Cherkovitsa, Bulgaria), *Cape Sveti Atanas* (near Byala, Bulgaria), *Theodoropolis* (unknown, Bulgaria), *Sucidava* (near Izvoarele, Romania), *Iatrus* (near Krivina, Bulgaria) and other possible sees [4]. The original paragraph in Menas' *Notitia* was subsequently used as source by the author of *Notitia* 3.

There are three other paragraphs concerning the Church organization in *Moesia Secunda* in *Notitiae* 1-2 and 4 – one in each of them [1]. They display an identical framework, with *Marcianopolis* as great metropolis and *Durostorum*, *Transmarisca*, *Novae*, *Zekedepa* and *Scaria* as ordinary bishoprics. Given that *Marcianopolis* lost the status of great metropolis on behalf of the see of *Odessos* in May 536, the archetype of all these paragraphs had certainly been drawn up before this date. On the other hand, the existence of two – even three – new sees, i.e. *Transmarisca*, *Zekedepa* and, possible, *Scaria*, that hadn't been in existence between 457/8 and c. 527, can be seen as a piece of evidence that the archetype is later than c. 527. Therefore, this paragraph displays the Church organization in *Moesia Secunda* sometime between c. 527 and 536. It is likely that it was written under the patriarch Epiphanius of Constantinople (520-535), more accurately, sometime between 527 and 535, during the first decade of Justinian I's reign (527-565).

The original *Notitia* of Epiphanius is lost now. But, it is not impossible, indeed it is very likely, that this patriarch of Constantinople is the real Epiphanius to whom the oldest preserved *Notitia* (*Not.* 1 or Carl de Boor's) is traditionally ascribed. However, the preserved *Notitia* 1 is just a later compilation.

Another paragraph on the ecclesiastical province of the metropolitan see of *Marcianopolis* is displayed in *Notitia* 3. There are *Transmarisca*, *Novae*, *Zekedepa* and *Scaria* listed as suffragans of *Marcianopolis* [1]. As one can see, *Durostorum* is missing. But, this is just a corrupt copy – see below – of the paragraphs in *Notitia* 1-2 and 4 referred to above.

It is also to be highlighted that the sees of *Nicopolis*, *Abritus* and *Appiaria* are absent in all paragraphs concerning the metropolis of *Marcianopolis* in *Notitiae* 1-4. Two possible interpretations can be put forward in explaining this state of things, namely either these sees ceased to exist in that time span – i.e. c. 527-535 –, or they were omitted due to a copyist's error. Nevertheless, their dissolution is refuted by the

fact that these cities managed to survive between 527 and 535 [4]. Therefore, the second interpretation is rather correct. Hence, it follows that *Nicopolis*, *Abritus* and *Appiaria* had also been listed in the archetype drawn up between 527 and 535. On the other hand, it is not excluded that the name *Scaria* is just a corrupt form of *Appiaria*. In such a case, the absence of the latter see in *Notitiae* 1-4 is not real.

There are two (or even three) other absences – i.e. *Transmarisca*, *Zekedepa* and, possible, the hypothetical *Scaria* – in the paragraph on the ecclesiastical province of the metropolis of *Odessos* in *Notitia* 3. In this regard, archaeology provides pieces of evidence that both *Transmarisca* (modern Tutrakan, Bulgaria) and *Zekedepa* (Tsarevets?, near modern Veliko Tarnova, Bulgaria) ceased their existence only at the beginning of the 7th century, during the great Slavo-Avar invasion [4]. Therefore, their omission in that paragraph whose archetype had been written in 536 – see above – occurred either due to a copyist's error or to a scribe trying to harmonize this paragraph with that on the metropolis of *Marcianopolis* in *Notitia* 3. In fact, it seems that the author of this latter document wrongly believed that *Marcianopolis* and *Odessos* simultaneously existed as great metropolises. Therefore, it seems that he kept *Transmarisca* and *Zekedepa*, together with *Novae* and *Scaria*, as suffragan sees of *Marcianopolis*, removing *Durostorum*, and also kept *Bobas* (a corrupt form of *Novae*), *Appiaria*, *Durostorum*, *Marcianopolis*, *Abritus*, *Nicopolis* and *Palaistene* as suffragans of *Odessos*, removing *Transmarisca*, *Zekedepa* and, possible, *Scaria*.

These last few remarks reveal that all the paragraphs concerning the ecclesiastical province of *Moesia Secunda* in *Notitiae* 1-4 are corrupt copies of the archetypes. On the one hand, *Nicopolis*, *Abritus* and, possible, *Appiaria* are missing in the paragraphs on the metropolis of *Marcianopolis* in *Notitiae* 1-2 and 4. On the other hand, the same sees with *Durostorum* are absent in the paragraph on *Marcianopolis*, and *Transmarisca*, *Zekedepa* and, possible, *Scaria* in that on *Odessos* in *Notitia* 3.

SCYTHIA

With regard to *Scythia*, *Tomis* attained the status of great metropolis in A.D. 381 [4]. At that time, its suffragan sees were *Cherson* (modern Sevastopol, Crimean Peninsula), *Odessos* and, very likely, *Bosporus* (modern Kerch, Crimean Peninsula). *Cherson* is attested as a suffragan of *Tomis* at the first council of Constantinople (381) [10], while *Odessos* in *Encyclia* (457/8) of Leo I [5]. As far as *Bosporus* is concerned, it is a fair inference that this see was a suffragan of *Tomis* as there is no clear evidence for that.

Although this framework of organization – i.e. *Tomis* (great metropolis) and *Odessos*, *Cherson* and *Bosporus* (suffragan sees) – had lasted till May 536, it is not listed in any of the preserved *Notitiae*. However, it must have been recorded in the original Epiphanius' *Notitia* as long as this document was drawn up between c. 527 and 535. The most economical explanation on this absence is that all the authors of the preserved *Notitiae* overlooked the Scythian paragraph in Epiphanius'.

The ecclesiastical *Scythia* changed its structure in May 536. At that time, *Odessos* was transferred to the ecclesiastical province of *Moesia Secunda* and became its new great metropolis instead of *Marcianopolis* – see above. Also at that time *Bosporus* attained the metropolitan rank and was very likely transferred to another (new

organized?) ecclesiastical province lying on the northern Black Sea coast. The lists of the Home Council in 536 attest the advancement of *Bosporus* in rank between 2 and 6 May [11]. As far as *Cherson* is concerned, it is not excluded that this see had the same fate as *Bosporus*.

The new framework of the Scythian Church is listed in *Notitia* 3 [1]. There is a paragraph displaying *Tomis* as great metropolis with fourteen new suffragan sees – i.e. *Axiopolis*, *Capidava*, *Bipainus*/Βιπαῖνος (= *Beroe*?, *Libida*?, *Troesmis*?), *Carstum*, *Noviodunum*, *Aegyssus*, *Salsovia*, *Halmyris*, *Tropaeum Traiani*, *Zaldapa*, *Dionysopolis*, *Callatis*, *Histria* and *Constantiana*. All these cities lied on the territory of the civil Roman province of *Scythia*. It is to be highlighted that none of the previous suffragans of *Tomis* – i.e. *Odessos*, *Cherson* and *Bosporus* – is listed in this paragraph. This can be seen as evidence that they were no longer subjects of *Tomis* at that time. Very likely, the archetype of this paragraph originated in Menas' *Notitia* that had been drawn up in 536. However, the only scribe that took it into account was the author of the *Notitia* 3. He was also the only one who made mention of the contemporary paragraph on the metropolis of *Odessos* that had also been displayed in Menas' *Notitia* – see above.

It is also to be noted that at least one see is missing in Scythian paragraph in *Notitia* 3. *Acrae*/Ἀκραι is attested as *civitas/pόλις* in Hierocles' *Synecdemus* (c. 527) [7]. Therefore, having in mind the provisions of Zeno's law in 480, namely every city must have its own bishopric [6], it can be inferred that a bishopric was also organized in *Acrae* in 536. Very likely, this see was omitted in the preserved *Notitia* 3 due to a copyist's error.

There is no scholarly consensus in identifying *Bipainus*/Βιπαῖνος. If this was *Beroe* or *Libida* then *Troesmis* would be missing in that paragraph, too. In fact, *Troesmis* is also attested as *civitas/pόλις* in Hierocles' *Synecdemus* [7].

TOMIS AND ODESSOS AS AUTOCEPHALOUS ARCHBISHOPRICS

Tomis is also registered as autocephalous archbishopric (i.e. titular metropolis) in *Notitiae* 1-2, 4-5 [1]. Given that the see is repeatedly attested as great metropolis between 381 and 553 [4], these data in *Notitiae* certainly display a subsequent historical stage. Very likely, *Tomis* was reduced to the rank of autocephalous archbishopric at the beginning of the 7th century after the dissolution of the suffragan sees in *Scythia* during the Slavo-Avar invasion. This new state of things was first time recorded in a *Notitia* – now lost – that was drawn up at that time, under the Patriarch Sergius I (610-638) of Constantinople.

Odessos had a similar fate. It is also registered as autocephalous archbishopric in the same *Notitiae* 1-2, 4-5 [1]. However, given that *Odessos* is attested as an ordinary bishopric in 457/8 [5] and 518 [12], and it became the new great metropolis of *Moesia Secunda* in 536, the only explanation is that this see was also reduced to the rank of autocephalous archbishopric at the beginning of the 7th century.

FINAL CONSIDERATIONS

Let's now shortly examine the outcome of an early dating – c. 500 – of the paragraph concerning *Moesia Secunda* in *Synecdemus*. If such a dating is correct, then it

is possible for *Transmarisca*, *Zekedepa* and the hypothetical *Scaria* to have been organized as episcopal sees even between 500 and 527. However, it does not affect the above conclusions on Menas' and Sergius I's *Notitia* and does not exclude the drawing up of a *Notitia* under Epiphanius.

With regard to the names of the ecclesiastical provinces to which the sees lying on the territory of the civil *Moesia Secunda* are assigned to in *Notitiae* 1-6, very likely they are simply corrupted form of the original ones in the archetypes. Actually, the ecclesiastical province of the metropolis of *Marcianopolis* is either *Haemimontus* (*ἐπαρχία τῆς αὐτῆς* [sc. *Αἰμυμόντου*] or, clearly, *ἐπαρχία Αἰμυμόντου*), *Haemimontus II* (*ἐπαρχία Αἰμυμόντου β'*) or *Thracia* (*ἐπαρχία τῆς αὐτῆς* [sc. *Θράκης*]) in *Notitiae* 1-5, while that of the metropolis of *Odessos* is *Moesia I* (*ἐπαρχία Μωσίας α'*) in *Notitia* 3 [1]. Nevertheless, taking into account that the data on the metropolis of *Marcianopolis* were written between c. 527 and 535 and those on the metropolis of *Odessos* in 536, then one would assume that the original name was either *Moesia II* (*ἐπαρχία Μωσίας β'*) or, at least, *Moesia* (*ἐπαρχία Μωσίας*) in all archetypes. In fact, it is less probable that an ecclesiastical province *Haemimontus*, *Haemimontus II* or *Thracia* had been in existence on the territory of the civil *Moesia Secunda* between c. 527 and 535 and that it was reorganized in 536 under the name *Moesia Prima* (*Μωσία α'*). As a matter of fact, the real ecclesiastical province of *Moesia Prima* had been subordinated to the archbishopric of *Justiniana Prima* in 535 – see *Novella* 11 (14 April 535) [13].

CONCLUSIONS

The above investigation allows for the following conclusions:

1. A *Notitia* was very likely drawn up under Epiphanius of Constantinople sometime between c. 527 and 535. There was a paragraph on *Moesia Secunda* displaying *Marcianopolis* as great metropolis and *Durostorum*, *Transmarisca*, *Appiaria*, *Novae*, *Zekedepa*, *Nicopolis*, *Abritus* and, possible, *Scaria* as suffragan sees in this document. Corrupt copies of this archetype are to be found in *Notitiae* 1-4. Another paragraph was dedicated to *Scythia* in the original Epiphanius' *Notitia*. *Tomis* was recorded as great metropolis and *Odessos*, *Cherson* and, possible, *Bosporus* as ordinary bishoprics. This paragraph is entirely lost, being overlooked by all the authors of the later preserved *Notitiae*.

2. A second *Notitia* was drawn up under the Patriarch Menas of Constantinople, in 536. There again were two paragraphs, one dedicated to *Moesia Secunda*, another to *Scythia*. The former set down *Odessos* as great metropolis and *Novae*, *Appiaria*, *Transmarisca*, *Durostorum*, *Marcianopolis*, *Abritus*, *Zekedepa*, *Nicopolis*, *Palaistene* and, possible, *Scaria* as suffragans. The latter listed *Tomis* as great metropolis and *Axiopolis*, *Capidava*, *Bipaimus*, *Carsium*, *Noviodunum*, *Aegyssus*, *Habmyris*, *Tropaeum Traiani*, *Zaldapa*, *Dionysopolis*, *Callatis*, *Histria*, *Constantiana*, *Acræ* and, possible, *Troesmis* as suffragan sees. Corrupt copies of these two paragraphs are to be found in *Notitiae* 3.

3. A third *Notitia* was drawn up under the Patriarch Sergius I (610-638), at the beginning of the 7th century. There were *Odessos* and *Tomis* listed as autocephalous archbishoprics in *Moesia Secunda* and *Scythia*, respectively. These data are preserved in *Notitiae* 1-2, 4-5.

4. Finally, the present investigation confirms the scholarly opinion that none of the oldest preserved *Notitiae* is a *clean* document. In fact, *Notitiae* 1-5 record two different historical stages of the Church organization in *Moesia Secunda*. *Notitiae* 1-2, 4-5 combined the one between 527 (or 500?) and 536 with the other one after the Slavo-Avar invasion, while *Notitia* 3 combined the one between 527 (or 500?) and 536 with the other one starting in May 536.

REFERENCES

- [1] Darrouzès J., *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, pp. 203-268, 1981.
- [2] Jankowiak M., Byzance sur la mer Noire sous Constant II (641-668): la date de la première notice du patriarcat de Constantinople, In *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Sofia, 22-27 august 2011*, vol. III, Sofia, pp. 56-57, 2011.
- [3] Komatina P., Date of the Composition of the *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae* nos. 4, 5 and 6, In *Збірник роботах Візантологічного інституту / Recueil des travaux de l'Institut d'études byzantines*, vol. L, pp. 195-214, 2013.
- [4] Holubeanu I., Organizarea bisericească în *Moesia Secunda* și *Scythia* în secolele IV-VII p.Chr. Culegere de studii, București; Brăila, 2017 (in print).
- [5] *Acta Conciliorum Oecumenicorum (=ACO)*, Schwartz Ed. (Ed.), Berolini; Lipsiae: de Gruyter, vol. II.5, pp. 24.15; 32, 1936.
- [6] *Codex Iustinianus*, I.3.35(36) (*Corpus Iuris Civilis*, vol. 2, P. Krüger (Ed.), Berolini, pp. 23-24, 1884).
- [7] Honigmann E., Le Synekdemós d'Hiéroklos et l'opuscule géographique de Georges de Chypre: texte, introduction, commentaire et cartes, Bruxelles, pp. 13-14, 1939.
- [8] *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, 3rd ed., G. Alberigo *et alii* (Eds.), Paderborn; München; Wien; Zürich: F. Schöningh, p. 93, 1973.
- [9] *Iustiniani Novellae* (*Corpus Iuris Civilis*, vol. 3 (=CJC 3), R. Schöll (Ed.), Berolini, p. 588.4-8, 1912).
- [10] Honigmann E., Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople, In *Byzantion*, vol. XI, p. 446, 1936.
- [11] ACO, vol. III, pp. 126.26 and 155.3; also 162.27; 171.1; 183.35; 27.32; 115.14.
- [12] ACO, vol. III, p. 66.23.
- [13] CJC 3, p. 94.5-8.

PONTICA

XLVIII-XLIX

2015 - 2016

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE
CONSTANȚA

PONTICA

Anuar al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța
Annuaire du Musée d'Histoire Nationale et d'Archéologie Constanța

Colegiul de redacție / Collège de rédaction :

ALEXANDRU AVRAM (Le Mans)

ALEXANDRU BARNEA (București)

MARIA BĂRBULESCU (Constanța)

PIERRE DUPONT (Lyon)

MANFRED OPPERMAN (Halle/Sa.)

ȘERBAN PAPACOSTEA (București)

GOCHA R. TSETSKHLADZE (Llandrindod Wells, Powys, UK)

Redactor șef / Rédacteur en chef:

LIVIA BUZOIANU (Constanța)

Comitetul de redacție / Comité de rédaction:

CONSTANTIN CHERA (Constanța)

GABRIEL CUSTUREA (Constanța)

VALENTINA VOINEA (Constanța)

GABRIEL TALMAȚCHI (Constanța)

Secretar de redacție / Secrétaire de rédaction:

IRINA NASTASI (Constanța)

Informatică editorială / Informatique éditoriale:

ADA-ADINA MARCU (Constanța)

VASILICA PODARIU (Constanța)

DIANA ȘTEFĂNESCU (Constanța)

OANA GRIGORUȚĂ (Constanța)

Manuscrisele, cărțile propuse la schimb și toată corespondența vor fi adresate redacției: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Piața Ovidiu nr. 12, 900745, Constanța, România, Tel./Fax. 0040-241-618763; e-mail: revistapontica@yahoo.com

Les manuscrits, les livres et les revues proposés en échange, ainsi que toute correspondance seront adressés à la Rédaction: Musée d'Histoire Nationale et d'Archéologie, 12 Place d'Ovide, 900745, Constantza, Roumanie, Tél./Fax 0040-241-618763; e-mail: revistapontica@yahoo.com.

PONTICA ediție online/ PONTICA en-ligne edition : www.revistapontica.wordpress.com

ISSN 1013-4247

ISSN (online/en-ligne) 2247 – 9341

ISBN 973-7951-29-8

SUMAR SOMMAIRE CONTENTS

HISTORICA

Valery YAILENKO	
Source Study Analysis of Pseudo - Scymnus' Data on the Pontic Cities' Foundation	9
IONUȚ HOLUBEANU	
Noi interpretări privind rangul scaunului bisericesc de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea p. Chr.	
New Interpretations Regarding the Rank of the Seat of Tomis in the 5th and the 6th Centuries AD.....	25
ALEXANDRU MADGEARU	
Despre două recente tentative de localizare a Vicinei	
On two Recent Attempts to Locate Vicina	61

ARCHAEOLOGICA

JASNA VUKOVIĆ, MARIJA SVILAR	
Early Neolithic Impresso-Decoration Reconsidered: a Case Study from Pavlovac - Kovačke Njive, Southern Serbia.....	73
RADU-ALEXANDRU DRAGOMAN	
Clay Containers in Context: the Boian "Sanctuary" at Căscioarele-Ostrovel, Southern Romania.....	99
CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN	
Scurtă notă cu privire la trei locuințe eneolitice de la Glina - <i>La Nuci</i>	
Brief Note on Three Eneolithic Houses from Glina - <i>La Nuci</i>.....	137
VALENTINA VOINEA, GLICHERIE CARAIVAN, MIHAI FLOREA	
Holocene Landscape Changes and Eneolithic Settlements Dynamics in the West Black Sea Coastline.....	147
MARIUS STREINU	
Revisiting the Tomis Amphitheatre – Theories and Hypothesis.....	177

OCTAVIAN MITROI, LIVIU LUNGU

- Un cuptor de uz meșteșugăresc descoperit în apropierea zidului de incintă roman târziu al Tomisului**
A Craftsman's Kiln Discovered Near the Late Roman Precinct Wall of Tomis..... 185

LAURENȚIU RADU, MĂDĂLINA UNGUREANU,
 CORINA RADU-IORGUȘ

- Cercetări arheologice în aria funerară callatiană**
Archaeological Research in the Callatian Funerary Area..... 193

ȘTEFAN-EMILIAN GAMUREAC, MIHAI SEVERUS IONESCU,
 FILICA DRĂGHICI

- The A9 Edifice from Tropaeum Traiani (II). A Late Roman House in Scythia Minor (5th – 6th Cent. AD).....** 209

CRISTINA PARASCHIV-TALMAȚCHI, GABRIEL CUSTUREA

- Nouvelles données sur les découvertes subaquatiques du littoral roumain.....** 241

CONSTANTIN NICOLAE

- Șantierul arheologic Hârșova-cetate, sectorul „incinte vest”. Campaniile 2000-2007**
Hârșova-cetate Archaeological Site, „incinte vest” Sector. 2000-2007 Campaigns..... 281

STELLA DONCHEVA, IVAYLO BUNZELOV

- Production of Crosses in the 10th Century in Medieval Bulgaria.....** 305

AUREL MOTOTOLEA

- Cataramă – pafta de influență orientală din colecțiile Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța**
Oriental Influence Belt Buckles from the Collections of the Museum of National History and Archaeology Constanța..... 315

AUREL-DANIEL STĂNICĂ

- Aspecte privind prelucrarea metalelor în centrele din nordul Dobrogei în secolele X-XV**
Aspects on Metalworking in the Northern Dobrudja Centers in the 10th-15th Centuries..... 357

EPIGRAPHICA

VICTOR COJOCARU

- Emitenți și beneficiari ai decretelor de proxenie în spațiul pontic**
Verleiher und Empfänger der Proxenedekrete im Schwarzmeerraum..... 381

MARIA BĂRBULESCU, LIVIA BUZOIANU

- Localités rurales du territoire de Tomis aux noms antiques inconnus:
quelques observations sur l'onomastiques 415**

ALEXANDRU AVRAM

- Notes épigraphiques (V)..... 429**

DOINA BENEĂ

- Câteva observații privind administrarea podului roman de la Drobeta
Gern Einige Betrachtungen, die Verwaltung der römischen Brücke von
Drobeta betreffend..... 439**

VARIA

ILINCA DAMIAN

- Copia și absența sa. O discuție despre creativitate culturală pornind de
la „Discobolul” lui Myron, sec. V a.Chr.
The Copy and its Absence. A Discussion on Cultural Creativity Based
on Myron's „Discobolus”, 5th Century BC. 461**

CORNELIA CĂRPUȘ, LEONID CĂRPUȘ

- Observații privind evidențierea unor microfosile în fragmente
ceramice din diverse periegeze și așezări din Dobrogea
Remarks on Microfossil's Emphasizing in Ceramic Fragments from
Various Field Surveys and Settlements in Dobrudja..... 475**

GLICHERIE CARAIVAN, RADU DIMITRIU, CONSTANTIN CHERA,
CERCHIA CORNELIU

- New Geoarchaeological Researches around the Danubian Island –
Păcuiul lui Soare..... 489**

NOMISMATA

EMANUEL PETAC, AUREL VÎLCU

- About The Early Hellenistic Gold and Silver Coinage from Tomis..... 499**

GABRIEL TALMAȚCHI, CLAUDIU MUNTEANU

- Monede antice și bizantine din colecția Muzeului Național Brukenthal
Ancient and Byzantine Coins from the Brukenthal National Museum's
Collection..... 509**

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU

- Découvertes archéologiques et numismatiques sur le territoire du
village d'Énisala, com. Sarichioi, dpt. de Tulcea (IXe – XIVe siècles)..... 527**

RECENZII COMPTES RENDUS

Nathan Badoud, <i>Le temps de Rhodes. Une chronologie des inscriptions de la cité fondée sur l'étude de ses institutions</i> , Vestigia. Beiträge zur alten Geschichte Band 63, Verlag C.H. Bech, München 2015 (562 p.) (Livia BUZOIANU).....	541
Adrian Robu, <i>Mégare et les établissements mégariens de Sicile, de la Propontide et du Pont-Euxin. Histoire et institutions</i> , Berna [et al.], 2014, 544 p. (inclusiv 5 hărți și 8 planșe color) (Victor COJOCARU).....	548
Florin Fodorean, <i>Pannonia, Dacia și Moesia în izvoarele geografice antice</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014, 259 p., ISBN 978-606-543-459-2 (Nelu ZUGRAVU)..	556
Intrări de carte în biblioteca M.I.N.A.C. (2015)/ New Book Entries in MINAC Library (2015) (Georgeta HAȘOTTI).....	567
Lista abrevierilor/ Abbreviations	587

NOI INTERPRETĂRI PRIVIND RANGUL SCAUNULUI BISERICESC DE LA TOMIS ÎN SECOLELE AL V-LEA ȘI AL VI-LEA P. CHR.

Ionuț HOLUBEANU*

Keywords: *Scythia, Tomis (Constanța), Odessos (Varna), Cherson (Sevastopol), Bosporus-Pantikapaion (Kerch).*

Cuvinte cheie: *Scythia, Tomis (Constanța), Odessos (Varna), Cherson (Sevastopol), Bosporus-Pantikapaion (Kerch).*

Abstract: *As far as it is known, there had been in existence only the seat of Tomis in the civil Roman province of Scythia (today's Dobruja, in Romania and Bulgaria) at least until 534. However, the bishops of Tomis had been referred to by several historical sources as metropolitans even before 534. What the present paper focuses on is precisely the ecclesial rank of the seat of Tomis (today's Constanța, Romania) during the 5th and 6th centuries.*

Evaluating the preserved documentary testimonies, the author concludes that, between 381 and May 536, there used to be in existence a large ecclesial eparchy of Scythia. On the one hand, this included Tomis, as its metropolitan seat, and, on the other hand, Chersonesus (today's Sevastopol, Crimean Peninsula), Bosporus (ancient Pantikapaion, modern Kerch, Crimean Peninsula) and Odessos (today's Varna, Bulgaria), as ordinary bishoprics.

The bishopric of Chersonesus as a seat in ecclesial Scythia is attested by the list of signatures of the first council in Constantinople (381). The bishopric of Odessos is attested by Encyclia (457/458). As concerns the bishopric of Bosporus, this is a fair inference as there is no clear evidence that it belonged to ecclesial Scythia.

The large eparchy of Scythia was reorganized in May 536, under Justinian I (527-565). At the time, Tomis lost its former suffragan bishoprics – i.e. Chersonesus, Bosporus and Odessos – and the extent of the ecclesial Scythia was reduced to the territory of the homonymous civil Roman province. However, the seat of Tomis preserved the metropolitan rank while its new suffragans became fourteen bishoprics organized in the chief towns of the province at that moment. As argued further on, the existence of this

* Ionuț HOLUBEANU: Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității Ovidius din Constanța; e-mail: ionutho@gmail.com.

second eparchy of Scythia is attested by *Notitia episcopatum* 3 (in the Darrouzès edition, the so-called Carl de Boor's *Notitia*).

Finally, the seat of Tomis lost the metropolitan rank during the great Slavo-Avar invasion (c. 614). Following this event, almost all the Roman cities in Scythia were destroyed and, as a consequence, the ordinary bishoprics in the province were dissolved. Without suffragans, Tomis could no longer exist as a real ecclesial metropolis. Therefore, it was downgraded to the status of autocephalous archbishopric, i.e. a titular metropolis. However, on the ground of its previous metropolitan status, the seat of Tomis acquired an honorary position – the 2nd place – among autocephalous archbishoprics under Constantinople. This new status of the seat of Tomis is attested by certain *Notitiae episcopatum* (1, 2, 4 and 5 in the Darrouzès edition).

Rezumat: Tomisul este atestat de documentele istorice ca singurul scaun bisericesc din provincia romană Scythia. Pe temeiul unor observații recente, existența acestui specific al Bisericii istro-pontice a fost prelungită până cel puțin în anul 534. Pe de altă parte, majoritatea ierarhilor tomitani cunoscuți – Gerontius/Terentius, Theotim I, Timotei, Alexandru, Theotim II, Paternus și Valentinian – sunt atestați de izvoarele istorice ca mitropoliți.

Analizând informațiile documentare existente, autorul a conchis că între 381 și mai 536 a existat o vastă eparhie bisericească a Scythiei. În componența ei intrau Tomisul, ca scaun mitropolitan, precum și Chersonul (azi Sevastopol, în Crimeea), Bosporul (azi Kerch, în Crimeea) și Odessos (azi Varna, în Bulgaria), ca episcopii sufragane.

Episcopia de Cherson este atestată ca făcând parte din eparhia bisericească Scythia de lista de semnături a Sinodului al II-lea ecumenic (Constantinopol, 381). Episcopia de Odessos este atestată de *Encyclia* (457/458). În ceea ce privește episcopia de Bospor, nu există nicio dovadă clară privind apartenența ei la Scythia bisericească. În cazul ei, este vorba de o deducție logică.

Marea eparhie bisericească a Scythiei a fost reorganizată în mai 536, în timpul domniei lui Iustinian I (527-565). Tomisul a pierdut atunci fostele sale episcopii sufragane – Cherson, Bospor și Odessos. Întinderea eparhiei bisericești Scythia a fost restrânsă la teritoriul provinciei civile omonime. Scaunul tomitan și-a păstrat, însă, rangul de mitropolie. Noile sale episcopii sufragane au devenit cele paisprezece episcopii organizate acum în principalele cetăți ale provinciei istro-pontice. Existența acestei a doua eparhii bisericești a Scythiei este atestată de *Notitia episcopatum* 3 (a lui Carl de Boor).

În fine, scaunul de la Tomis a pierdut rangul mitropolitan în timpul marii invazii slavo-avare (c. 614). Atunci au fost distruse cele mai multe dintre cetățile din Scythia. În plan bisericesc, consecința a fost dispariția fostelor episcopii sufragane din provincie. Fără acestea, scaunul tomitan nu a mai putut funcționa ca mitropolie plină. Ca atare, el a fost retrogradat la rangul de arhiepiscopie autocefală (=mitropolie onorifică). Totuși, pe temeiul fostului său rang mitropolitan, Tomisului i-a fost acordat un loc de onoare între celelalte arhiepiscopii autocefale ale Patriarhiei de Constantinopol – poziția a 2-a. Acest nou statut al Tomisului este atestat de unele *Notitiae episcopatum* (1, 2, 4 și 5 – după numerotarea lui J. Darrouzès).

Încercările cercetătorilor de a lămuri evoluția rangului scaunului bisericesc de la Tomis de-a lungul secolelor IV-VI p.Chr. s-au finalizat în concluzii diverse,

uneori cu totul divergente. Cauza acestei situații o constituie, în principal, particularitatea organizării bisericești din teritoriul istro-pontic, anume, existența unui singur scaun bisericesc – cel de la Tomis – în întreaga provincie. Mai nou, ei i se adaugă o nouă categorie de informații, în care același scaun bisericesc este atestat, de timpuriu, ca mitropolie.

În astfel de condiții, problema principală o constituie punerea în acord a acestor două categorii de informații. În fapt, existența unei mitropolii fără sufragani la acea vreme era imposibilă. În studiul de față ne propunem să oferim un răspuns la această dilemă, pe temeiul informațiilor istorice disponibile la momentul de față.

Opiniile cercetătorilor

Înainte de a prezenta principalele informații documentare privitoare la situația scaunului bisericesc de la Tomis de-a lungul secolelor al V-lea și al VI-lea, vom expune pe scurt opiniile cercetătorilor față de această temă.

Majoritatea celor care au abordat în studiile lor cazul episcopiei de la Tomis consideră că aceasta a dobândit de timpuriu rangul de arhiepiscopie autocefală. Asupra datării acestui moment părerile diferă. Unii¹ admit posibilitatea ca Evangelicus (-404-) și Bretanion (367-374) să fi avut deja acest titlu. După alții², ridicarea Tomisului la rangul de arhiepiscopie autocefală s-a petrecut spre sfârșitul secolului al IV-lea-începutul secolului al V-lea. În fine, alți cercetători datează acest moment cel târziu în 431³ sau înainte de 451⁴.

Următoarea etapă istorică în evoluția scaunului tomitan este considerată ridicarea lui la rangul de mitropolie cu paisprezece episcopii sufragane⁵. Și în datarea acestui eveniment opiniile diferă. Cea mai răspândită opinie în momentul de față este plasarea lui în timpul domniei lui Anastasius (491-518)⁶. După alte opinii, ar fi vorba de perioada domniilor împăraților Anastasius-Iustin I (518-527)⁷, a lui Iustinian I (527-565)⁸ sau chiar a lui Iustin II

¹ SUCEVEANU 1993, p. 145; SUCEVEANU 2002, p. 286, SUCEVEANU 2007, p. 135-137, 140; SUCEVEANU & BARNEA 1993, p. 174, 176, 178.

² POPESCU 1994, p. 88, n. 52; 153-154, 156, 213-214; LUNGU 2000, p. 78, 82.

³ GERLAND 1912, col. 947; GERLAND 1931, p. 10; GERLAND & LAURENT 1936, p. 32, 53, 56, 65; LAURENT 1945, p. 24 cu n. 20; PÂRVU 1954, p. 514; BECK 1959, p. 68, 175-176, STAN 1961, p. 88-89, n. 33.

⁴ GELZER 1886, p. 342, 344-345, 351.

⁵ Meritul de a fi demonstrat existența acestei mitropolii a Scythiei îi revine lui Em. Popescu, vezi nota următoare.

⁶ POPESCU 1969, p. 412; POPESCU 1976, p. 30, 35, 98, 137; POPESCU 1994, p. 91, 124-138, 154-155, 212, urmat de BARNEA 1968, p. 458-459; BARNEA 1979, p. 12-14, 16; BARNEA 1992, p. 277-278; DUVAL 1980, p. 314; PĂCURARIU 1991, p. 149-150; BARNEA 1991, p. 290; SUCEVEANU 1993, p. 145; SUCEVEANU 2002, p. 286, 292-293; SUCEVEANU 2007, p. 29, 101, 105, 130, 137-138, 140-141; SUCEVEANU 2011, p. 57-58, 63; ZUGRAVU 1997, p. 241, 365-366; ZUGRAVU 2007, p. 12; ZUGRAVU 2008, p. 91-92; LUNGU 2000, p. 68, 78, 80-82; LUNGU 2013, p. 662-663; ZAHARIADE 2006, p. 204-206, 217; MADGEARU 2011, p. 66-67.

⁷ ALEXANDRU 2013, p. 689-690, o datare admisă și de ZAHARIADE 2006, p. 205.

⁸ TZUHLEV 1911, III.e.; AUNER 1920, col. 1253; PÂRVAN 1912, p. 106-112; VULPE 1938, p. 340-344; BARNEA 1968, p. 471; ATANASSOV 2008, p. 81 cu n. 9 (p. 91), 89;

(565-578)⁹.

După o altă teză, Tomisul a avut doar rang de metropolă civilă înainte de Sinodul al IV-lea ecumenic (Calcedon, 451). Ca atare, scaunul bisericesc de aici a fost până atunci doar o simplă episcopie, iar nu mitropolie sau arhiepiscopie autocefală. Ulterior, între anii 451-457, episcopia locală a fost ridicată la rangul de arhiepiscopie autocefală¹⁰.

Mai nou¹¹, a fost emisă teza potrivit căreia scaunul tomitan a devenit mitropolie în timpul lui Anastasius, dar a fost ridicat¹² la rangul de arhiepiscopie autocefală în timpul lui Iustinian I – în 536. Valoarea acestei teze constă în aceea că, pentru prima dată, pune problema inversării cronologice a celor două etape din istoria scaunului tomitan, anume, mai întâi mitropolie și apoi arhiepiscopie autocefală.

În fine, după o altă teză¹³, scaunul bisericesc de la Tomis a fost ridicat la rangul de mitropolie la Sinodul al II-lea ecumenic (Constantinopol, 381). Episcopiile sale sufragane se aflau, însă, în afara provinciei romane Scythia, în Peninsula Crimeea – la Cherson (azi Sevastopol, în Crimeea) și la Bospor (fostul Pantikapaion, azi Kerch, în Crimeea)¹⁴. Teza are avantajul de a pune în acord cele două contradicții aparente sesizate în cazul scaunului de la Tomis, anume, atestarea lui ca unică episcopie a provinciei romane Scythia și, pe de altă parte, titlul de mitropolit al unora dintre ierarhii tomitani care au păstorit înainte de

ATANASSOV 2012, p. 360-361, 363-364.

⁹ ATANASSOV 2012, p. 361. În schimb, WEISS 1911, p. 67, nu se pronunță asupra datării.

¹⁰ CHRYSOS 1969, p. 277-279, cu n. 72; SIEBIGS 2010, p. 521-522, 826 (cu n. 5), 827; în mod asemănător, FEDALTO 1988, I, p. 340.

¹¹ ZUGRAVU 2008, p. 87-95. Pentru opinia sa anterioară, vezi ZUGRAVU 1997, p. 238-242, 364-367.

¹² Întrucât teza reputatului cercetător ieșean poate crea nelămuriri față de unele concluzii ale studiului de față, trebuie făcută o precizare. În istoria Bisericii au existat două feluri de autocefalie: cea socotită *mică* – pe care a avut-o și Tomisul, la un moment dat – și cea *mare* – pe care a avut-o Biserica Ciprului. Scaunele bisericești care au beneficiat de autocefalia mică sunt, în fapt, mitropoliile onorifice, denumite în *Notitiae episcopatum* arhiepiscopii autocefale. Ele au fost înființate pe temeiul prevederilor can. 12 de la Calcedon (451). Din punct de vedere al rangului bisericesc, mitropoliile onorifice (=arhiepiscopiile autocefale) au fost întotdeauna considerate inferioare mitropoliilor pline. Ca atare, transformarea unei mitropolii pline (=mitropolia cu episcopii sufragane) într-o arhiepiscopie autocefală (=o mitropolie onorifică, fără scaune sufragane) însemna nu o ridicare în rang, ci o retrogradare. Pentru distincția dintre autocefalia mică și cea mare și apariția mitropoliilor onorifice (=arhiepiscopiile autocefale), vezi BECK 1959, p. 67-68; CHRYSOS 1969, p. 263-286.

¹³ TURNER 1914, p. 177-178; HONIGMANN 1936, p. 446, cu n. 1; KING 1957, p. 639-640; VINOGRADOV 2010, p. 21, 39-40, 55, 64-65, 155-156; HOLUBEANU 2013, p. 637-650. După cunoștințele noastre, până la momentul studiului de față, nimeni nu s-a ocupat cu cercetarea evoluției ulterioare a acestei mitropolii a Scythiei.

¹⁴ Socotirea episcopiei de la Bospor ca sufragana a Tomisului, alături de cea de la Cherson, a fost presupusă de noi ca ipoteză de lucru, vezi HOLUBEANU 2013, p. 645-646. În plus, prevederile can. 4 al Sinodului I ecumenic (Niceea, 325), privind alegerea și hirotonirea episcopilor într-o eparhie – vezi FLOCA 1993, p. 53-54 –, implică existența și a unei a treia episcopii sufragane a Tomisului. Pentru aceasta din urmă, vezi mai jos, subcapitolul *Encyclia (457-458) împăratului Leon I*.

domnia lui Anastasius. În plus, ea este în deplin acord cu principiile canonice privitoare la funcționarea sistemului de organizare mitropolitan. Nu în ultimul rând, teza relevă un element nou, anume existența a două unități administrative – una civilă, alta bisericească – omonime – Scythia –, dar care aveau întinderi diferite. Cea dintâi, civilă, era, în fapt, provincia romană din ținutul istro-pontic. Cea de-a doua, bisericească, o includea pe cea dintâi, cuprinzând, în plus, și cetățile Cherson și Bospor, precum și teritoriile aflate sub controlul acestora.

Tomisul, singurul scaun bisericesc din Scythia

Așa cum s-a precizat deja, mai multe informații documentare atestă existența în teritoriul acestei provincii a unui singur episcop, cel de la Tomis, care avea sub oblăduire toate comunitățile creștine locale. În cele ce urmează, vom prezenta pe scurt, în ordine cronologică, aceste informații.

Cel dintâi document este *Pătimirea Sf. Mc. Epictet și Astion*. În el se precizează că, la momentul martirizării celor doi mucenici – c. 304 –, episcop al Bisericii din provincie era Evangelicus¹⁵.

Istoricul bisericesc Sozomenos, relatând confruntarea dintre împăratul arian Valens (364-375) și episcopul Bretanion de Tomis din jurul anilor 368-369¹⁶, precizează că cel din urmă era episcop al Bisericii întregului neam¹⁷.

În mod asemănător, Theodoret de Cyr, relatând succint același eveniment, precizează că Bretanion păstorea ca arhiereu cetățile din întreaga provincie Scythia¹⁸.

O mărturie indirectă asupra acestei particularități istro-pontice o oferă și legea împăratului Theodosie I (379-395), din 30 iulie 381. În ea sunt nominalizați ierarhii normativi pentru ortodoxie. Numele fiecăruia, indiferent de rangul lor bisericesc – arhiepiscopi, mitropoliți sau simpli episcopi –, este pomenit alături de cel al episcopiei lor, iar nu de cel al eparhiei. Singura excepție o constituie ierarhul tomitan, al cărui nume este legat de cel al provinciei Scythia: *Terennio episcopo Scythiae*¹⁹.

Deosebirea își poate găsi explicația în particularitatea organizării bisericești din Scythia. Ea reflectă faptul că teritoriul de jurisdicție al lui Gerontius/Terennius (-381-) nu se limita doar la cetatea Tomis, ci includea întreaga provincie civilă Scythia, cu toate cetățile din cuprinsul ei.

Revenind la Sozomenos, acesta confirmă specificul organizării Bisericii din Scythia pentru alte momente istorice. În primul caz, este vorba despre sfârșitul secolului al IV-lea-începutul secolului al V-lea, în timpul păstoriei episcopului Theotim I de Tomis (c. 390-c.407). Sozomenos afirmă că acesta se afla la

¹⁵ EPICTET-ASTION, p. 98: *Cujus provinciae tunc Pontifex et Praepositus sanctarum Dei ecclesiarum, beatissimus Euangelicus habebatur.*

¹⁶ BARNEA 1979, p. 12.

¹⁷ SOZOMENOS, VI.21.3, (GÜNTHER 1995, 263.21-23 = FHDR II, p. 224-225): *εἰσέτι δὲ καὶ νῦν ἔθως παλαιὸν ἐνθάδε κρατεῖ τοῦ παντός ἔθνους ἕνα τὰς ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν. κατὰ δὴ τὸν παρόντα καιρὸν ἐπετρόπευε τούτων Βρετανίων.*

¹⁸ THEODORETUS CYRENSIS, IV.35.1, (PARMENTIER 1911, 273.1-2 = FHDR II, p. 234-235): *Καὶ Βετρανίων δέ ... πάσης δὲ τῆς Σκυθίας τὰς πόλεις ἀρχιερατικῶς ἰθύνειν*

¹⁹ CTH, 16.1.3, (MOMMSEN & MEYER 1905, 834.5-10 = FHDRCh, p. 376-381).

conducerea întregii Biserici din Tomis și din restul Scythiei²⁰. Indirect, istoricul bisericesc își întărește afirmația atunci când îl prezintă pe Theotim I ca itinerant într-o regiune a Scythiei vecină cu pământul barbarilor²¹. Se subînțelege, de aici, că nu este vorba despre teritoriul administrativ al cetății Tomis.

Al doilea moment istoric privește perioada în care Sozomenos și-a redactat lucrarea – anii 439-450²². Istoricul bisericesc afirmă, în două rânduri, că specificul organizării Bisericii din Scythia se păstra și în timpul său²³.

Nu după mult timp, în 457-458, în cadrul anchetei desfășurate în aproape toate provinciile Imperiului de Răsărit la inițiativa împăratului Leon I (457-474), Theotim II al Tomisului (-457/458-) apare ca singur expeditor al scrisorii din Scythia²⁴. Aceasta, în condițiile în care împăratul ceruse mitropoliților ca problemele ridicate de el să fie analizate laolaltă de toți ierarhii fiecărei eparhii²⁵.

În anul 480, binecunoscuta lege a împăratului Zenon (474-475; 476-491), care impunea existența episcopilor în toate așezările cu rang de *cetate* (*civitas*/πόλις), certifică și ea particularitatea organizării bisericești din Scythia. În lege se stipulează, în mod clar, că Bisericile din întreaga eparhie a sciților rămân în continuare doar sub oblăduirea episcopului de la Tomis²⁶.

Relativ recent²⁷, s-a susținut că prevederile legii lui Zenon erau în continuare în vigoare și în 529. În acel an a fost publicat *Codex Iustinianus*, în care paragraful privitor la Scythia a fost păstrat.

Această observație pare într-un totu veridică, în condițiile în care împăratul Iustinian I ceruse în mod expres comisiei de juriști însărcinate cu alcătuirea noului *Codex* să elimine din vechea legislație orice prevedere inutilă sau caducă²⁸. Prin urmare, păstrând prevederea privitoare la Biserica din Scythia, noul *Codex* confirma, indirect, existența *excepției scitice*.

Este necesară, totuși, o corecție în privința datării. Mai precis, 529 este anul publicării primei ediții a *Codex*-ului, care, însă, s-a pierdut. Astăzi se păstrează a doua ediție a colecției de legi – *Codex Repetitiae Praelectionis* –, o revizuire a celei dintâi, considerată imperfectă, și publicată la 16 noiembrie 534²⁹. Această

²⁰ SOZOMENOS, VII.26.6, (GÜNTHER 1995, 341.21-22 = FHDR II, p. 228-229): *Ἐν τούτῳ δὲ Τόμewος καὶ τῆς ἄλλης Σκυθίας τὴν ἐκκλησίαν ἐπετρόπewε Θεότιμος Σκυθης, ...*

²¹ SOZOMENOS, VII.26.7, (GÜNTHER 1995, 341.24-25 = FHDR II, p. 228-229): *λέγεται γοῦν ὡς ὁδεύοντί ποτε παρὰ τὴν ἐνθάδε βαρβάρων γῆν ...*

²² Pentru datarea perioadei în care Sozomenos și-a redactat lucrarea, vezi HEATHER & MATTHEWS 2004, p. 96-97, n. 1 (cu bibliografie).

²³ SOZOMENOS, VI.21.3 (vezi mai sus, n. 17), și VII.19.2, (GÜNTHER 1995, 330.12-13 = FHDR II, p. 228-229): *ἀμέλει Σκυθαι πολλὰι πόλεις ὄντες ἕνα πάντες ἐπίσκοπον ἔχουσιν.*

²⁴ ACO II.5, 31.12-13: *Domino piissimo et Christianissimo imperatori nostro Leoni Theotimus humilis Scythiae regionis episcopus.*

²⁵ A supra informațiilor istorice din cuprinsul *Encycliciei* și a valorii lor în lămurirea cazului particular al organizării bisericești din Scythia vom reveni, pe larg, în subcapitolul *Encyclia (457-458) împăratului Leon I.*

²⁶ CJC 2, I.3.35(36).2, (KRÜGER 1884, p. 24 = FHDR, II, p. 372-373).

²⁷ ATANASSOV 2008, p. 89; ATANASSOV 2012, p. 360-361 (cu bibliografie). Vezi și STAN 1961, p. 88-89, n. 33.

²⁸ Vezi JOLOWICZ & NICHOLAS 1972, p. 479, 493-495; HUMFRESS 2005, p. 163-164.

²⁹ JOLOWICZ & NICHOLAS 1972, p. 479, 493-496; NICHOLAS 1976, p. 257; HUMFRESS 2005, p. 164-166.

observație prelungește, practic, particularitatea organizării Bisericii din Scythia până în noiembrie 534.

De altfel, este greu de crezut că celor mai competenți juriști ai vremii le-a scăpat în două rânduri paragraful despre Scythia din Legea lui Zenon³⁰. În fapt, acest paragraf ar fi fost cu totul inutil dacă situația din provincia istro-pontică s-ar fi schimbat deja în vreun fel³¹.

S-a considerat, apoi, că și Georgios din Cipru, în secolul al VI-lea, a pomenit în lucrarea sa *Descriptio orbis romani* existența în Scythia a unui singur episcop³². Aceasta este, însă, o observație greșită. Georgios din Cipru și-a scris opera prin anii 600-610, descriind, însă, organizarea administrativă civilă a Imperiului, iar nu pe cea bisericească. În plus, descrierea provinciilor din Balcani, inclusiv a Scythiei, lipsește în fragmentele păstrate ale operei sale³³.

În fine, în anumite *Notitiae episcopatum* – 1, 2, 4, 5³⁴ –, redactate între prima jumătate a secolului al VII-lea și prima jumătate a secolului al IX-lea, dar surprinzând, cel puțin în unele cazuri, situații mai vechi ale organizării bisericești³⁵, scaunul de la Tomis este înregistrat ca arhiepiscopie autocefală, fără niciun scaun episcopal sufragan.

Tomisul - scaun mitropolitan

a. Sfârșitul secolului al IV-lea - prima jumătate a secolului al V-lea

Ierarhii tomitani sunt atestați, în mai multe rânduri, în documentele istorice și ca mitropoliți, fie în mod direct, fie indirect. În general, aceste informații au fost neglijate în studiile de specialitate³⁶ sau, în cele mai multe dintre cazuri, au rămas chiar necunoscute. După cum se va vedea, însă, ele sunt aproape la fel de numeroase și, cel puțin în unele cazuri, la fel de clare ca și cele care atestă

³⁰ Sugestive sunt, din acest punct de vedere, și cuvintele împăratului Iustinian I expuse la începutul documentului de promulgare a celei de a doua ediții a *Codex*-ului legislativ : *nihil a nobis coeptum imperfectum relinquatur* (=nimic din ceea ce noi am început nu va rămâne imperfect, trad.n.), CJC 2, *Cordi pr.*, (KRÜGER 1884, p. 4).

³¹ Concluzia este întărită, în mod indirect, și de cazul cetății Leontopolis, a doua excepție a legii din 480, păstrată și ea în *Codex Iustinianus*, vezi CJC 2, I.3.35(36).3, (KRÜGER 1884, p. 24). Prin legea lui Zenon, această cetate a rămas sub oblăduirea episcopului de Isauropolis. În 570, *Notitia Antiochena* nu menționează Leontopolis ca sediu episcopal – vezi HONIGMANN 1925, p. 74. Această situație relevă faptul că juriștii lui Iustinian I au ținut cont de realitățile de acolo.

³² Vezi ATANASSOV 2012, p. 360-361.

³³ See HONIGMANN 1939, p. 49-70; KAZHDAN 1991, p. 837-838 (cu bibliografie).

³⁴ DARROUZES 1981, 1, no. 40, p. 205; 2, no. 43, p. 217; 4, no. 41, p. 250; 5, no. 45, p. 265. În studiul de față, am folosit numerotarea din ediția DARROUZES 1981 pentru *Notitiae episcopatum*.

³⁵ Pentru o prezentare generală a datării acestor documente făcute de cercetători, vezi POPESCU 1994, p. 143-151. Pentru o evaluare recentă a datării lucrării *Notitia episcopatum* 1 (a lui pseudo-Epifanie), vezi JANKOVIK 2011, p. 56-57. Câteva noi aprecieri privind informațiile cuprinse în aceste documente, în special în *Notitiae* 1 și 3, asupra provinciilor de la Dunărea de Jos – Moesia Secunda și Scythia –, vezi și în partea finală a studiului de față, n. 207, 209 și 211.

³⁶ O excepție, din acest punct de vedere, o constituie N. Zugravu. El a semnalat titlul de mitropolit în cazul a doi dintre ierarhii de la Tomis – Theotim I și Theotim II –, fără a oferi, însă, vreo explicație a acestor cazuri, vezi ZUGRAVU 2008, p. 91.

existența în provincia dintre Dunăre și Mare doar a scaunului bisericesc de la Tomis. În cele ce urmează, le prezentăm în ordine cronologică.

Cel dintâi document este lista de semnături a Sinodului al II-lea ecumenic (Constantinopol, 381). În rubrica eparhiei Scythia (Σκυθίας) apar două semnături, a ierarhului de Tomis – Τερέντιος πόλεως Τομέων (poz. 1) – și a celui de la Cherson – Αἰθέριος πόλεως Χερσονήσου (poz. 2)³⁷. Documentul atestă, în fapt, existența unei eparhii a Scythiei (Σκυθίας), iar nu a Sciților (Σκυθίων), în componența căreia intrau în mod cert două scaune episcopale: Tomisul și Chersonul Tauric. Ordinea semnăturilor indică faptul că cel dintâi dintre ele avea întâietate față de cel de-al doilea.

A doua informație privește o mărturie a lui Palladius din Galatia. Referindu-se la un sinod endemic ținut în anul 400, acesta îi menționează pe unii dintre participanți. Cel dintâi pomenit este Theotim din Scythia, urmat de Ammun de Haemimontus și Arabianus de Galatia. Palladius îi caracterizează pe toți trei drept mitropoliți bătrâni – πάντων μητροπολιτῶν γεγηρακότων³⁸. Informația atestă că Theotim I avea rangul de mitropolit. În plus, acest rang nu pare a fi fost cu nimic inferior față de al celorlalți doi mitropoliți. În fapt, ei sunt pomeniți în enumerarea lui Palladius după tomitan³⁹.

Următoarele două informații privesc anii 430-431 și se găsesc în documentele legate de **Sinodul al III-lea ecumenic (Efes, 431)**. La acest Sinod, Scythia a fost reprezentată de Timotei de Tomis⁴⁰.

Prima informație se găsește în lista de semnături de la finalul scrisorii de protest adresate Sfântului Chiril al Alexandriei în 21 iunie 431. Este vorba de șaizeci și opt de semnături, grupate după criteriul ierarhic⁴¹. Mai precis, semnăturile mitropoliților se află în prima parte a listei – nr. 1-22⁴² –, iar cele ale episcopilor sufragani, în partea a doua – nr. 23-68⁴³.

În listă nu există nicio excepție de la aplicarea criteriului ierarhic. În plus, cazul episcopului Euprepius de Bizye relevă faptul că semnatarii au urmărit în mod conștient aplicarea acestui criteriu. În fapt, acest ierarh a semnat documentul

³⁷ Vezi HONIGMANN 1936, p. 446. Reconstituirea părții finale a listei de semnături de la 381, făcută de E. Honigmann, am reprodus-o și noi în HOLUBEANU 2013, p. 638.

³⁸ PALLADIUS, XIII, col. 47. Informația a fost semnalată pentru prima dată de N. Zugravu, vezi *supra*, n. 36.

³⁹ Vezi și POPESCU 1994, p. 120.

⁴⁰ Pentru participarea mitropolitului Timotei de Tomis la Efes, vezi HOLUBEANU 2014, p. 89-96.

⁴¹ La momentul de față, se consideră că începând cu Sinodul de la Efes (431), la întocmirea listelor sinodale s-a urmărit permanent aplicarea principiului ierarhic. Acesta constă în separația dintre mitropoliți și episcopii sufragani, cei dintâi fiind grupați întotdeauna în prima parte a listelor, iar ceilalți în partea finală a acestora. Pentru criteriul ierarhic și aplicarea lui, vezi GERLAND & LAURENT 1936, p. 30, CHRYSOS 1966, p. 151-152, 156, și, în special, CRABBE 1981, p. 394 și urm. (cu bibliografie), urmată de VOGT 1993, p. 431.

⁴² ACO I.4, 28.11-33.

⁴³ ACO I.4, 28.34-30.3.

în două rânduri: prima dată, în rând cu mitropoliții – nr. 5⁴⁴ –, în calitate de reprezentant oficial al mitropolitului său, iar a doua oară, în rând cu episcopii sufragani – nr. 27⁴⁵ –, ca unul care făcea parte din această categorie⁴⁶.

Semnătura lui Timotei de Tomis este plasată aproape la jumătatea grupului mitropoliților – nr. 15⁴⁷ –, fiind urmată de alte șase semnături de mitropoliți. Aceasta sugerează că el avea, la rândul său, acest rang bisericesc, nefiind considerat cu nimic inferior de către ceilalți mitropoliți.

Al doilea document de la Efes este scrisoarea împăratului Theodosie II (402/8-450), privind depunerea lui Nestorie, Chiril și Memnon. Documentul a fost adresat ierarhilor adunați la Efes către sfârșitul lunii iulie-începutul lunii august 431⁴⁸. La începutul scrisorii sunt menționate numele mai multor ierarhi – destinatarii scrisorii –, fără a fi menționate, însă, și scaunele lor episcopale⁴⁹. Cu toate acestea, între destinatari, au fost identificați papa Celestin al Romei, Rufus al Thesalonicului și Augustin de Hippo (+28 august 430). În realitate, aceștia nu au participat la Sinod. Ceilalți destinatari au fost identificați, în cea mai mare parte, cu mitropoliții de la acea vreme⁵⁰, participanți sau nu la Sinod.

Pe temeiul acestor observații, s-a conchis că secretarii imperiali care au expediat scrisoarea, neștiind numele ierarhilor sosiți la Efes, au copiat mai multe nume din lista celor invitați să participe la Sinod⁵¹.

Pe de altă parte, din textul invitației la Sinod adresate de împărat – *sacra* din 19 noiembrie 430 –, reiese că mitropoliții au fost destinatarii direcți ai acestei scrisori. Totodată, lor li s-a cerut să aducă la cunoștința sufraganilor convocarea Sinodului și, în plus, să vină la Efes însoțiți de unii dintre ei⁵². Cei din urmă au fost, ca atare, doar destinatari indirecti ai invitației oficiale⁵³.

Valoarea acestor observații constă în aceea că între mitropoliții invitați la Efes se regăsește și numele unui anume – *Τιμοθέω/Timotheo* –, identificat cu

⁴⁴ ACO I.4, 28.15-16: *Fritillas episcopus Heracliae Europae per Euprepium episcopum Bizae subscripsi*.

⁴⁵ ACO I.4, 28.39: *Euprepius episcopus Bizae Europae subscripsi*.

⁴⁶ Într-un alt caz, episcopul de Ionopolis, reprezentându-l, de asemenea, pe mitropolitul său, a semnat doar în rând cu mitropoliții. Aceasta se explică prin faptul că el a folosit o altă formă de semnătură, care exprimă deopotrivă acceptul său și al mitropolitului pe care îl reprezenta: *Diogenis episcopus Ionopoleos, optinens etiam locum metropolitae Bosforii episcopi Gangrensis Paflagoniae, subscripsi*, ACO I.4, 28.31-32.

⁴⁷ ACO I.4, 28.26: *Timotheus episcopus Scythiae subscripsi*.

⁴⁸ GERLAND & LAURENT 1936, p. 41; CRABBE 1981, p. 369.

⁴⁹ ACO I.1.3, 31.4-11 (versiunea greacă a scrisorii); ACO I.3, 111.28-112.4 (versiunea latină).

⁵⁰ Vezi GERLAND & LAURENT 1936, p. 56 și urm.; și, în special, CRABBE 1981, p. 371-377.

⁵¹ GERLAND & LAURENT 1936, p. 55-56; CRABBE 1981, p. 369.

⁵² ACO I.1.1, 115.23-26; ACO I.2, 32.13-15.

⁵³ A. Crabbe a identificat, alături de numele mitropoliților, și câțiva episcopi sufragani, despre care consideră că au primit invitații personale din partea împăratului, datorită prestigiului lor teologic, vezi CRABBE 1981, p. 370, 394. Poziția ierarhului tomitan în timpul crizei nestoriene și la Sinodul de la Efes, exclude, însă, posibilitatea ca el să fi fost un astfel de caz, vezi HOLUBEANU 2014, p. 89-96.

ierarhul de Tomis⁵⁴. În scrisoarea imperială din iulie-august 431, numele său apare la poziția 45 (versiunea greacă a listei)/44 (versiunea latină)⁵⁵ dintr-un total de 58/52 de nume. Într-o încercare de reconstituire a listei de invitați originale, numele său se află pe penultima poziție, fiind precedat de cel al mitropolitului Dorotei de Marcianopolis (Moesia Secunda) și urmat de cel al mitropolitului Vasile de Larissa (Thessalia)⁵⁶.

Documentul confirmă că în noiembrie 430 ierarhul de Tomis a primit din partea împăratului o invitație personală de participare la Sinod, asemenea tuturor celorlalți mitropoliți din Imperiu. Ca atare, el nu era sufragane al vreunui alt mitropolit, ci avea el însuși acest rang bisericesc. În plus, documentul certifică recunoașterea rangului său de către cancelaria imperială.

Numele lui Timotei de Tomis mai apare în documentele de la Efes în alte două liste de semnături – din 22 iunie⁵⁷ și 22 iulie⁵⁸. În ambele cazuri, poziția semnăturii sale este, însă, irelevantă în stabilirea rangului său bisericesc întrucât ierarhul de Tomis nu a participat la acele ședințe ale Sinodului, ci a semnat hotărârile lor ulterior.

Se poate ridica, însă, și o obiecție. În condițiile în care împăratul le ceruse mitropoliților să vină la Efes însoțiți și de unii dintre sufraganii lor, de ce ierarhul de Tomis nu s-a conformat solicitării oficiale? În fapt, el a fost singurul reprezentant al eparhiei Scythia la Efes.

Mai întâi, trebuie precizat că Timotei nu a fost singurul mitropolit într-o astfel de situație. Senecio de Scodra, mitropolitul de Praevalitana, a fost un caz similar. Însă, mult mai relevant pentru lămurirea acestei probleme este cazul Bisericii din Africa. Ea nu a fost reprezentată la Sinod de niciun ierarh. Singurul participant de acolo a fost diaconul Bessula, trimis al mitropolitului Capreolus al Cartaginei. În plus, într-o scrisoare adresată sinodalilor, mitropolitul african explică motivul acestei absențe în masă: invazia barbară⁵⁹. Din scrisoarea sa reiese, foarte clar, că invaziile barbare constituiau o piedică reală în calea participării ierarhilor la sinoade.

De altfel, aceeași explicație – invazia barbarilor huni –, a fost dată⁶⁰ și în cazul absenței tuturor ierarhilor din Moesia Secunda și a celui de la Tomis la Sinodul de la Calcedon (451). Aceasta, în condițiile în care rata de participare la acest Sinod a fost una record.

Ca atare, absența ierarhilor din Crimeea la Efes își poate găsi aceeași explicație. În fapt, între absența/prezența lor la Sinoadele ecumenice și dependența lor canonică nu pare a exista nicio legătură. Ei sunt atestați la Niceea

⁵⁴ GERLAND & LAURENT 1936, p. 56, 65 (nr. 52); CRABBE 1981, no. 45, p. 376; no. 56, p. 380.

⁵⁵ ACO I.1.3, 31.10/ACO I.3, 112.3.

⁵⁶ CRABBE 1981, p. 380.

⁵⁷ ACO I.1.2, nr. 172, p. 62.

⁵⁸ ACO I.1.7, nr. 173, p. 116; ACO I.2, nr. 170, p. 74; ACO I.3, nr. 175, p. 139; ACO I.5.1, nr. 168, 115.25.

⁵⁹ ACO I.1.2, 52-54.

⁶⁰ Vezi LAURENT 1945, p. 26-27; BARNEA 1968, p. 457; BIERNACKI 2005, p. 1; ZUGRAVU 1999, p. 99; OȚA 2000, p. 370 (cu observația că, uneori, era vorba doar de amenințări neconcretizate).

(325), Constantinopol (381), Efes (sinodul „tâlhăresc”, 449)⁶¹, după cum sunt absenți la Calcedon (451), Constantinopol (553), Constantinopol (680-681) și Niceea (787)⁶². În mod similar, ierarhii tomitani sunt atestați la Niceea (325), Constantinopol (381) și Efes (431), și absenți la Efes (449), Calcedon (451) și Constantinopol (553)⁶³.

Ca atare, este într-un totu plauzibil ca Timotei de Tomis să fi adus la cunoștința sufraganiilor săi convocarea Sinodului de la Efes, dar aceștia să nu fi răspuns invitației din cauza tulburărilor sau, cel puțin, a amenințării unei invazii barbare.

Următorul ierarh de Tomis cunoscut, Alexandru (449-452), este și el menționat într-o listă ierarhică. Este vorba de lista de prezență a ședinței din 13 aprilie a sinodului endemic din anul 449⁶⁴. Sinodul fusese convocat pentru a răspunde contestației depuse de arhimandritul eretic Eutihie.

Și în acest caz, este evident că cei care au întocmit lista de prezență au urmărit respectarea separației dintre mitropoliți și episcopii sufragani. Pe prima poziție este trecut Flavian (446-449), arhiepiscopul Constantinopolului, secondat de Florentius, un oficial civil. Urmează apoi grupul mitropoliților – nr. 3-8 – și cel al episcopilor sufragani – nr. 9-35. La finalul listei, este menționat un alt oficial civil, Mamas. Singura excepție de la principiul ierarhic o constituie cazul mitropolitului Candidian al Antiohiei Pisidiei, menționat între episcopii sufragani – nr. 26⁶⁵. Ultimul ierarh din grupul episcopilor sufragani este Aurelius de Hadrumentum, un episcop din provincia africană Byzacena, stabilit la Constantinopol⁶⁶.

Alexandru de Tomis este menționat pe penultima poziție – nr. 7⁶⁷ – a grupului mitropoliților, fiind urmat de Marinianus, mitropolitul Synnadelor (Phrygia II). Această poziție pledează în favoarea rangului său de mitropolit.

Alexandru de Tomis a semnat și hotărârile Sinodului al IV-lea ecumenic⁶⁸. În acest caz, însă, semnătura sa este irelevantă în stabilirea rangului său bisericesc, întrucât el nu a participat la Sinod, ci a aderat la hotărârile Sinodului ulterior⁶⁹.

⁶¹ Am enumerat aici și sinodul „tâlhăresc”, întrucât el a fost convocat ca sinod ecumenic.

⁶² Vezi LE QUIEN 1740, col. 1327-1332; FEDALTO 1988, I, p. 391-392.

⁶³ POPESCU 1994, p. 202-204, 211-213 (cu bibliografie). Pentru prezența tomitanului la Niceea (325), vezi, mai nou, HOLUBEANU 2013, p. 624-637 (cu bibliografie).

⁶⁴ ACO II.1.1, 148.4-149.20 (versiunea greacă a listei, completă); ACO II.2.1, 56.10-20 (versiunea latină, incompletă).

⁶⁵ ACO II.1.1, 149.5-6. Fiind vorba de o listă de prezență, această excepție poate fi pusă pe seama întârzierii la ședința sinodală a acestui mitropolit. Pentru un astfel de caz, vezi sinodul endemic din anul 400, descris de PALLADIUS, XIII, col. 47.

⁶⁶ Teoretic, și acest ierarh ar fi putut avea rang de mitropolit. În Biserica Africii, însă, niciun scaun bisericesc nu deținea permanent rangul de mitropolie. Aici, funcția de mitropolit era deținută, în fiecare provincie, de ierarhul cu cea mai mare vechime în arhierie, vezi CHRYSOS 1966, p. 173-174.

⁶⁷ ACO II.1.1, 148.12: *Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐν λαβεστάτῳ ἐπισκόπου τῆς Τομέων πόλεως ἐπαρχίας Σκυθίας*; ACO II.2.1, 56.16: *Alexandro Tomeno prouinciae Scythiae*.

⁶⁸ ACO II.3.2, nr. 183, 78.24.

⁶⁹ Vezi LAURENT 1945, p. 24-27. Pentru reconstituirea semnăturii lui Alexandru pe

b. *Encyclia* (457-458) împăratului Leon I

Prin termenul generic de *Encyclia*⁷⁰ este desemnată o investigație (și rezultatul ei) pe teme religioase, demarată la inițiativa împăratului Leon I. Acesta le-a cerut ierarhilor din Imperiu să-și exprime opinia asupra a trei teme majore: 1. oportunitatea convocării unui nou Sinod ecumenic; 2. valabilitatea hotărârilor Sinodului de la Calcedon (451); 3. canonicitatea alegerii lui Timotei II Aelurus (457-460; 475-477) ca arhiepiscop al Alexandriei Egiptului⁷¹.

Adresanții direcți ai scrisorii imperiale⁷² au fost papa, mitropoliții din majoritatea provinciilor răsăritene ale Imperiului, trei reprezentanți de seamă ai monahismului de la acea vreme și un episcop de rând, Iulian de Cius⁷³. Nu au fost consultați ierarhii din Egipt și cei din provinciile Praevalitana, Moesia I și Dacia Ripensis⁷⁴.

Spre deosebire de mitropoliți, episcopii sufragani au fost adresanți indirecti ai anchetei. În scrisoarea sa chestionar, împăratul solicitase fiecărui mitropolit să convoace sinodul eparhial și să dezbată în cadrul acestuia temele ridicate de el⁷⁵.

Ancheta a fost demarată la jumătatea sau în partea a doua a lunii octombrie a anului 457 și s-a desfășurat, în regim de urgență⁷⁶, în principal în timpul iernii dintre anii 457-458⁷⁷.

documentele de la Calcedon, vezi GRUMEL 1945, pp. 124-126.

⁷⁰ Pentru *Encyclia*, vezi SCHWARTZ 1936, p. XII-XVI; SCHNITZLER 1938, *passim*; GRILLMEIER 1987, p. 195-235; SIEBIGS 2010, p. 345-431, 826-837; ALLEN & NEIL 2013, p. 130-137.

⁷¹ Vezi scrisoarea-chestionar specimen a împăratului, în ACO II.5, 11.5-34.

⁷² Lista adresanților se găsește în ACO II.5, 22.32-24.28.

⁷³ Chestionarea directă a lui Iulian de Cius se datorează calității sale de legat al scaunului apostolic în Răsărit. Unii cercetători – vezi GELZER 1886, p. 343, HONIGMANN 1953³, p. 177, cu n. 4; CHRYSOS 1969, p. 278, n. 76; SIEBIGS 2010, p. 521-522; 826, n. 5; 827, n. 12; ALLEN & NEIL 2013, p. 132 – consideră că rang de episcopi simpli aveau la acea dată și Iulian de Tabia și Adelphios de Arabissos, deși au fost adresanți direcți ai împăratului. În schimb, Ed. Schwartz îi încadrează pe acești doi ierarhi în categoria mitropoliților onorifici, vezi SCHWARTZ 1936, p. XIII.

⁷⁴ Neconsultarea ierarhilor din aceste provincii ale Illyricumului a fost pusă de cercetători pe seama dezorganizării provocate în regiune de invazia hunilor, vezi ZEILLER 1918, p. 361; SIEBIGS 2010, p. 358, și 827, n. 14; ALLEN & NEIL 2013, p. 133.

⁷⁵ ACO II.5, 11.21-23. Vezi și GRILLMEIER 1987, p. 196-197; SIEBIGS 2010, p. 349-350, cu n. 293, și p. 359.

⁷⁶ În scrisoarea-chestionar adresată patriarhului Anatolius al Constantinopolului și inclusă în *Encyclia* ca scrisoare specimen a anchetei, împăratul solicită în mod expres: *cum omni celeritate meam facite cognoscere pietatem* (=aduceți-mi la cunoștință în mare grabă, trad.n.), ACO II.5, 11.28-29. Pentru graba anchetei, vezi și ACO II.5, 11.21-23; 39.7-8; 64.32-34. Pentru opiniile cercetătorilor asupra acestei probleme, vezi SCHNITZLER 1938, p. 21-22; GRILLMEIER 1987, p. 196-197; SIEBIGS 2010, p. 359-360, cu n. 329.

⁷⁷ Singurele scrisori de răspuns în care s-a păstrat data expedierii sunt cea a papei (1 decembrie 457) – ACO II.4, 104.19, cf. ACO II.5, 24.29-30 – și cea a călugărului Baradatus (27 august 458) – vezi ACO II.5, 38.25-26. Cea din urmă a fost expediată, însă, cu foarte mare întârziere, așa cum reiese și din cuprinsul ei, vezi ACO II.5, 38.8-9. Pe temeiul unor aluzii la rezultatele anchetei dintr-o scrisoare a papei Leon I expediată la 1 martie 458, T. Schnitzler aprecia că, la acea dată, rezultatele preliminare ale anchetei imperiale erau deja cunoscute, vezi SCHNITZLER 1938, p. 23. Pentru perioada de desfășurare a anchetei și pentru greutățile întâmpinate de ierarhi din cauza asprimii iernii, vezi și SCHWARTZ

Scrisorile de răspuns și alte documente privitoare la temele anchetei au fost adunate la Constantinopol și publicate înainte de sfârșitul anului 459⁷⁸ sub titlul *Encyclia* (τὰ Ἐγκύκλια) sau *Codex encyclicus*. Colecția s-a păstrat parțial în traducerea latină a lui Epiphanius Scholasticus⁷⁹. Fragmente din scrisori s-au păstrat și în alte lucrări, în greacă, latină sau siriană⁸⁰. Unele dintre răspunsuri s-au pierdut în întregime⁸¹.

Theotim II de Tomis a fost adresant direct al scrisorii imperiale, asemenea celorlalți mitropoliți⁸². În schimb, în scrisoarea expediată de el nu apare numele niciunui episcop sufragan. Aceste aspecte au fost interpretate de cercetători drept dovezi ale faptului că el avea rang de mitropolit onorific (=arhiepiscop autocefal)⁸³.

Encyclia ridică mai multe probleme de interpretare privitoare la Scythia și scaunul de la Tomis. Cea mai delicată dintre ele privește nu scrisoarea ierarhului de Tomis, ci un termen din cuprinsul scrisorii expediate de episcopii din Moesia Secunda.

În formula de salut a acestei scrisori sunt înșirate numele a șase expeditori – Marcianus, Martialis, Minofilus, Marcellus, Petrus și Dizas⁸⁴ – care se numesc *episcopi secundae Mysiae*. Ei erau, în fapt, episcopii de Abrytus, Appiaria, Durostorum, Nicopolis, Novae și, respectiv, Odessos⁸⁵.

Cercetătorii au întâmpinat reale probleme de interpretare în cazul semnăturii episcopului de Odessos: *Dizza episcopus ciuitatis Odissae Scythiae similiter*⁸⁶. Problema o constituie interpretarea termenului *Scythiae*, în fapt, forma de genitiv singular a numelui *Scythia* (=a Scythiei/din Scythia/care aparține Scythiei) din cuprinsul semnăturii.

Cei mai mulți cercetători, socotind scaunul de Odessos ca episcopie sufragană a mitropoliei de la Marcianopolis (Moesia Secunda), fie au trecut cu

1936, p. XII; SCHNITZLER 1938, p. 19-20, 22-23, 34-35; HONIGMANN 1953³, p. 184; SIEBIGS 2010, p. 357, 359-360 (cu n. 330), 392 (cu n. 108).

⁷⁸ SIEBIGS 2010, p. 835.

⁷⁹ Epiphanius Scholasticus a tradus *Encyclia* din greacă în latină în jurul anului 555 – SIEBIGS 2010, p. 833-834 – la solicitarea lui Cassiodorus – vezi CASSIODORUS, XI, col. 1123 C/D. Textul traducerii sale s-a păstrat parțial în *Collectio Sangermanensis*, fiind publicat în ediție critică de Ed. Schwartz în ACO II.5, p. 3-98.

⁸⁰ Vezi GRILLMEIER 1987, p. 198-199 (cu bibliografie).

⁸¹ După calculele lui G. Siebigs, partea păstrată din *Encyclia* conține aproximativ 60% din scrisorile de răspuns, vezi SIEBIGS 2010, p. 826-827.

⁸² Pentru mitropoliți ca adresanți direcți ai scrisorii imperiale, vezi ACO II.5, 11.6, 33-34; 22.25-26; 24.28, precum și 25.8-10.

⁸³ GELZER 1886, p. 342; TZUHLEV 1911, III.e; POPESCU 1969, p. 409, 414-415; POPESCU 1994, p. 128, 154; CHRYSOS 1969, p. 267, n. 14; 277-278; NIKOLOVA 1998, p. 94; SIEBIGS 2010, p. 521-522; 826, n. 5; 827. Îl consideră mitropolit, fără alte precizări, SCHWARTZ 1936, p. XIII. Admite rangul de mitropolit, fără alte precizări, ZUGRAVU 2008, p. 91. Plecând de la absența oricărui sufragan în scrisoarea sa, noi înșine am admis inițial că la acea vreme – 457-458 – eparhia Scythiei, înființată în 381, își încetase existența, vezi HOLUBEANU 2013, p. 648-649.

⁸⁴ ACO II.5, 32.1-2.

⁸⁵ Vezi ACO II.5, 32.26-31.

⁸⁶ ACO II.5, 32.31.

vederea acest termen⁸⁷, fie l-au considerat în mod deschis ca fiind o greșeală strecurată în document⁸⁸. Alții s-au abținut de la orice fel de comentarii, dar au exclus, în mod tacit, posibilitatea unei greșeli⁸⁹, ori au semnalat discret curiozitatea acestui termen⁹⁰, sau au recunoscut în mod deschis că nu cunosc semnificația lui⁹¹.

Din semnătura lui Dizzas și locul ei între cele ale celorlalți semnatari, H. Gelzer⁹² a presupus o poziție particulară a episcopului de Odessos între sufraganii Marcianopolisului.

E. Gerland⁹³ a avut în vedere trei aspecte: 1. Scythia nu a fost provincie bisericească, ci doar civilă; 2. Din punct de vedere al administrației bisericești, întreaga Scythie era parte a eparhiei Moesia Secunda⁹⁴; 3. La acea dată – 458 –, atât scaunul de la Tomis, cât și cel de la Odessos, erau arhiepiscopii autocefale în cadrul eparhiei bisericești Moesia Secunda. Pe temeiul acestor observații, E. Gerland a conchis că, prin apelativul *Scythiae*, ierarhul de la Odessos a dorit să

⁸⁷ WILTSCH 1859, p. 185, cu n. 8; PÂRVAN 1911, p. 58-59, 72, (n. 346); TZUHLEV 1911, III.4-e; NETZHAMMER 1918, p. 47-48; ZEILLER 1918, p. 165, 361-362, 600; LECLERCQ 1933, col. 507; SCHNITZLER 1938, p. 39, n. 29; 100, 102; JANIN 1959, p. 139-141; MINČEV 1986, p. 32; FEDALTO 1988, I, p. 348; BIERNACKI 2005, p. 1; ATANASSOV 2008, p. 88-89; ATANASSOV 2012, p. 361.

⁸⁸ LE QUIEN 1740, col. 1225; GAJDOVA 1983, p. 298; SIEBIGS 2010, p. 358-359, n. 324; 834-835, n. 42 și 43. G. Siebigs socotește că explicația găsită de E. Honigmann pentru adaosul *Euphratisiae* se potrivește și pentru termenul *Scythiae*. În fapt, E. Honigmann, explicând adaosul *Euphratisiae*, un termen aflat la sfârșitul scrisorii din Syria Secunda, a conchis că acesta este un adaos al lui Cassiodorus. Din punctul său de vedere, Cassiodor a detașat din *corpus* scrisoarea provinciei Euphratensis și și-a însemnat locul unde trebuie să o reazeze după folosire, vezi HONIGMANN 1953², p. 169-173. Honigmann s-a abținut, însă, de la a extinde aceeași explicație și asupra cazului *Scythiae*.

⁸⁹ Este vorba de Ed. Schwartz și E. Honigmann. Ambii au încercat să ofere propriile explicații în cazul altor două adaosuri similare din document – *Euphratisiae*, ACO II.5, 40.7, și *per secundae Syriae*, ACO II.5, 38.29 –, dar s-au abținut de la orice fel de comentarii cu privire la *Scythiae*, vezi SCHWARTZ 1936, p. XV; ACO II.5, 40, *apparatus* 7; 38, *apparatus* 29, față de 32, *apparatus* 31; HONIGMANN 1953¹, p. 97; HONIGMANN 1953², p. 169-173.

⁹⁰ ZUGRAVU 2008, p. 122, care îl consideră, totuși, pe Dizzas – p. 93, 121-122 – ca episcop în Moesia Secunda, sufragane al mitropolitului de Marcianopolis.

⁹¹ CHRYSOS 1969, p. 266, cu n. 14. El l-a considerat, însă, pe Dizzas ca fiind sufragane al mitropolitului de la Marcianopolis, și a exclus orice legătură între scaunul de Odessos și provincia Scythia. În fapt, prioritatea lui E. Chrysos era aceea de a respinge teza lui E. Gerland, potrivit căreia, la acea dată, scaunul de Odessos avea deja rang de arhiepiscopie autocefală. E. Gerland își argumentase teza legându-se tocmai de termenul *Scythiae*. Pentru interpretarea acestui termen de către E. Gerland, vezi mai jos, paragraful cu n. 93.

⁹² GELZER 1886, p. 342. Un punct de vedere asemănător are și NIKOLOVA 1998, p. 94-95, 97.

⁹³ GERLAND 1912, col. 946-947.

⁹⁴ Această teză a fost susținută înaintea lui E. Gerland de WILTSCH 1859, p. 184-185. Deși greșită în cazul Scythiei și al Tomisului, ea se întemeiază pe o logică corectă: un scaun bisericesc își are propria eparhie bisericească doar dacă are rangul de mitropolie plină, adică are episcopii sufragane – vezi, în acest sens, prevederile can. 12 de la Calcedon (451), FLOCA 1993, p. 85, și explicarea lor detaliată la CHRYSOS 1969, p. 275-277. G. Beck a susținut un alt punct de vedere, potrivit căruia Tomisul, Chersonul și Bosporul, nu au fost integrate sistemului de organizare mitropolit, BECK 1959, p. 175-176. El nu a luat în calcul posibilitatea ca aceste episcopii să fi fost ele însele organizate într-o eparhie distinctă.

evidențiază independența scaunului său față de mitropolia de la Marcianopolis, similară celei a Tomisului, din provincia civilă Scythia⁹⁵.

G. Siebigs a admis și posibilitatea⁹⁶ ca termenul *Scythiae* să fi fost parte a semnăturii originale. Pe temeiul lui, el a conchis că, la acea vreme – 457-458 –, granița dintre provinciile Moesia Secunda și Scythia se modificase, cetatea Odessos fiind integrată Scythiei⁹⁷.

A. Grillmeier, analizând punctele de vedere ale episcopilor din *Encyclia* față de Sinodul de la Calcedon, observa că: „Nur eine Gruppe von Bischöfen, die der *secunda Mysia* und *Scythia* (CE 19), macht den anderen gegenüber eine Ausnahme”⁹⁸. Așadar, el vorbește de *un grup de episcopi* și face trimitere la o singură epistolă – *Ep. 19* (a Moesiei Secunda) –, dar socotește că acest grup era format din episcopii a două provincii – Moesia Secunda și Scythia. Alte explicații, A. Grillmeier nu a oferit. Din exprimarea sa, se poate deduce, însă, că el l-a considerat pe Dizzas drept un episcop al Scythiei, nu al Moesiei Secunda.

În fine, K. Ilski⁹⁹ a considerat că Odessos era o cetate de pe teritoriul provinciei civile Moesia Secunda, dar că episcopia ei făcea parte din eparhia bisericească Scythia. Ca atare, ierarhul de la Odessos era sufragane al mitropolitului de la Tomis, și nu al celui de la Marcianopolis. Pe temeiul informațiilor din *Notitiae episcopatum*, unde Odessos este înregistrat în eparhia Moesia, K. Ilski a conchis că ulterior momentului *Encyclia*, acest scaun bisericesc a fost transferat Moesiei Secunda. În viziunea sa, acest proces era deja în derulare în 458¹⁰⁰.

În ceea ce ne privește, evidențiem, înainte de toate, că termenul *Scythiae* apare în ambele manuscrise – *Parisinus Latinus* 12098 și *Vindobonensis* 397 – ale *Encycliei*. În plus, el apare în ambele documente în aceeași formă – *Scythiae*¹⁰¹. Ca atare, pe temeiul acestor prime observații, se poate conchide că acest termen a existat, în aceeași formă, și în sursa comună a celor două manuscrise.

Pe de altă parte, termenul se află în interiorul semnăturii ierarhului de Odessos, iar nu la sfârșitul ei, precum în cazul *Euphrtisiae*¹⁰², sau la finalul scrisorii, precum în cazul *per secundae Syriae*¹⁰³. În plus, între semnătura ierarhului

⁹⁵ Ulterior, E. Chrysos a demonstrat că această concluzie este greșită, la acea dată Odessos având rang de episcopie sufragane, vezi CHRYSOS 1969, p. 266-267, cu n. 14. Pentru evoluția istorică a rangului bisericesc a episcopiei de Odessos, vezi și mai jos, paragrafele cu n. 202-207.

⁹⁶ Pentru o altă explicație a lui G. Siebigs, vezi *supra*, n. 88.

⁹⁷ SIEBIGS 2010, p. 627-629, și n. 27.

⁹⁸ GRILLMEIER 1979, p. 239.

⁹⁹ ILSKI 1994, p. 132-134. Ulterior, K. Ilski a mai publicat un volum – ILSKI 1995 – dedicat organizării bisericești din provinciile Moesia Secunda și Scythia de-a lungul secolelor IV-VI. Întrucât această lucrare nu mi-a fost accesibilă, nu cunosc dacă el și-a păstrat acest punct de vedere și nici dacă a venit cu precizări suplimentare.

¹⁰⁰ În studiul din 1994 – ILSKI 1994, p. 129-136 –, K. Ilski nu s-a ocupat de momentul la care episcopia de Odessos a devenit sufragane a Tomisului și nici de istoria acestei eparhii a Scythiei, în general.

¹⁰¹ Vezi ACO II.5, 32, *apparatus* 31.

¹⁰² ACO II.5, 40.7: *Magnus episcopus Mariammae similiter. Euphratisiae EXPLICIT.*

¹⁰³ ACO II.5, 38.26-29: *saluto uestram diuinitatem ... et in futuro saeculo coram deo. per secundae Syriae EXPLICIT.*

de Odessos și termenul *explicit*, trecut la finalul tuturor epistolelor din *Encyclia*, se află o mențiune a lui Epiphanius Scholasticus în care acesta își informează cititorii că scrisoarea ierarhilor din Moesia Secunda a fost redactată în limba latină, tradusă la Constantinopol în greacă și retradusă de el în latină¹⁰⁴. Această frază a lui Epiphanius are valoarea unui sigiliu, indicând unde se termina scrisoarea ierarhilor din Moesia în manuscrisul grecesc al *Encycliei* de care el s-a folosit în anul 555. Dacă termenul *Scythiae* ar fi fost adăugat în textul traducerii latine într-un moment ulterior traducerii sale, precum în cazul *Euphratisiae*, atunci el ar fi trebuit să apară între fraza lui Epiphanie și termenul *explicit*.

Ca atare, se poate conchide că termenul *Scythiae* apărea în manuscrisul grecesc folosit de Epiphanie în 555 și era parte a semnăturii ierarhului de Odessos.

Cât privește semnificația lui, din punctul nostru de vedere, interpretarea corectă este cea oferită deja de K. Iliski. În fapt, având în vedere că eparhia religioasă Scythia se întindea spre nord dincolo de limitele provinciei civile omonime, prin includerea celor două episcopii din Crimeea, posibilitatea ca aceeași Scythia bisericească să depășească și în sud granițele provinciei civile pare întru totul plauzibilă. De aici se poate deduce că în anul 381, atunci când a fost creată această mitropolie a Scythiei, împăratul Theodosie I cel Mare¹⁰⁵, în dorința de a asigura funcționarea întru totul canonică a acestei eparhii nou create¹⁰⁶, și negăsind în Crimeea o a treia episcopie, și-a îndreptat atenția asupra scaunului bisericesc de la Odessos¹⁰⁷.

În fapt, eparhia bisericească Scythia – cuprinzând episcopiile din Crimeea și pe cea de la Odessos –, reflecta realități civile sau militare din trecut sau contemporane. Când spunem aceasta, avem în vedere că, în plan civil și militar,

¹⁰⁴ ACO II.5, 32.31-33: *Dizza episcopus ciuitatis Odissae Scythiae similiter / Et haec Latine quidem data est in Graeco interpretata et iterum translata de Graeco in Latinum. EXPLICIT*

¹⁰⁵ Este evident că numai sub patronajul unui împărat putea fi creată o eparhie bisericească cu o astfel de întindere geografică. Vezi și vechile noastre aprecieri asupra acestei teme în HOLUBEANU 2013, p. 643-645.

¹⁰⁶ Vezi *supra*, n. 14.

¹⁰⁷ Aceasta presupune că episcopia de Odessos, fie exista de ceva vreme în 381, fie, cel puțin, a fost organizată chiar în acel an. În fapt, la Varna, au fost descoperite ruinele unei bazilici, considerate catedrala vechii cetăți, cu *synthronos* și baptisteriu, ale cărei începuturi au fost datate în a doua jumătate sau spre sfârșitul secolului al IV-lea, vezi MINČEV 1986, p. 34-35. Surprinzător, însă, atât Al. Minčev, cât și B. Nikolova, au considerat că episcopia de Odessos a fost înființată abia în prima jumătate a secolului al V-lea, fie în primul, fie în al doilea său sfert, vezi MINČEV 1986, p. 41; NIKOLOVA 1998, p. 94. Pe de altă parte, la 381, în Moesia Secunda trebuie să fi existat, în afară de Odessos și Marcianopolis, alte trei centre episcopale. Altfel, ar fi greu de crezut că cei care au avut în vedere existența canonică a eparhiei Scythia ar fi afectat existența canonică a eparhiei vecine – Moesia Secunda. Dintre aceste presupuse scaune sufragane ale Marcianopolisului, două – Durostorum (vezi ATANASSOV 2008, p. 81f.; ATANASSOV 2012, p. 352f. – cu bibliografie) și Appiaria (vezi HONIGMANN 1936, p. 440-449, HONIGMANN 1937, p. 341) – sunt atestate documentar, în jurul anului 380 și, respectiv, în anul 381. Și în acest caz, predomină, însă, opinia potrivit căreia rețeaua episcopală din Moesia Secunda s-a dezvoltat abia de la începutul secolului al V-lea, vezi ATANASSOV 2008, p. 81-84; ATANASSOV 2012, p. 352, 354-355 (cu bibliografie, dar care nu cunoaște studiile lui E. Honigman pomenite în această notă).

teritoriile din Crimeea controlate de Imperiu erau considerate o prelungire a diocezei Thracia. În mod asemănător, istoria cetății Odessos fusese strâns legată de cea a Tomisului și a celorlalte cetăți vest-pontice¹⁰⁸. Așadar, tocmai aceste realități civile și militare au inspirat crearea primei mitropolii a Scythiei.

Că Odessos avea o dublă apartenență – civilă și bisericească –, se poate deduce și din poziția episcopului Dizzas în cadrul scrisorii din *Encyclia*. În fraza de salut introductivă, el s-a prezentat, alături de ceilalți ierarhi, ca fiind un episcop de pe teritoriul Moesiei Secunda. Prin aceasta trebuie înțeleasă provincia civilă, iar nu cea bisericească. Atunci când a semnat documentul, în mod oficial, el a ținut, însă, să precizeze că, din punct de vedere bisericesc, scaunul său era parte a eparhiei Scythia, iar nu a Moesiei Secunda.

Encyclia este, așadar, documentul care permite aflarea celei de a treia episcopii sufragane a Tomisului. În plus, prin reconstituirea integrală a întinderii acestei prime mitropolii a Tomisului, se poate înțelege și semnificația denumirii sub care eparhia Scythiei este menționată în *Notitia episcopatum* 3 (a lui Carl de Boor): *ἐπαρχία Σκυθίας παραθαλασσία τοῦ Πόντου*¹⁰⁹ (=eparhia Scythiei, a litoralului Mării [Negre], trad. n.). În respectivul document, denumirea este atribuită celei de a doua mitropolii a Tomisului, care cuprindea doar teritoriul provinciei civile istro-pontice – cea cu paisprezece scaune bisericești. Este evident, însă, că titulatura era o moștenire de la vechea mitropolie a Scythiei, care cuprindea aproape tot țărmul de vest și de nord al Mării Negre aflat sub controlul Imperiului. În plus, în cadrul acesteia, toate scaunele bisericești – Odessos, Cherson, Bospor – erau situate chiar pe țărmul Mării Negre.

În același timp, *Encyclia* are valoarea de a confirma existența chiar și la 457/458 a eparhiei Scythia, create în 381. Totodată, ea confirmă rangul metropolitan al ierarhilor tomitani din intervalul 381-457/458 – Gerontie, Theotim I, Timotei și Alexandru – și, bineînțeles, pe cel al lui Theotim II.

Referitor la celelalte probleme de interpretare ridicate de *Encyclia* în privința Scythiei și a Tomisului, ele își găsesc explicații relativ simple. Una dintre ele privește termenul *regio* folosit de Theotim II de Tomis în formula de salut a scrisorii sale¹¹⁰. Întrebarea care se poate pune este: de ce ierarhul de Tomis nu a folosit termenul *ἐπαρχία* (*provincia*)? În mod greșit, unii cercetători¹¹¹ au afirmat chiar că Theotim II este singurul ierarh din întreaga *Encyclia* care a folosit termenul *regio* (*χώρα*) pentru a desemna teritoriul său de jurisdicție. În plus, pe

¹⁰⁸ Vezi POPESCU 1976, p. 35, 147; ZAHARIADE 2013, p. 198; HOLUBEANU 2013, p. 647-648 (cu bibliografie); MADGEARU 2013, p. 41-43 (cu bibliografie).

¹⁰⁹ DARROUZÈS 1981, *Notitiae episcopatum*, 3, 40.642, p. 242.

¹¹⁰ ACO II.5, 31.12-13: *Domino piissimo et Christianissimo imperatori nostro Leoni Theotimus humilis Scythiae regionis (s.n.) episcopus*. Foarte probabil, *regio* este traducerea grecescului *χώρα*, vezi ADAMANTIOU 1908, p. 650. G. Siebigs nu exclude posibilitatea ca ierarhul de Tomis să-și fi redactat scrisoarea în limba latină, SIEBIGS 2010, p. 828, n. 15. Chiar și așa, este presupus că la Constantinopol scrisoarea sa a fost tradusă în limba greacă, din care Epiphanius a retradus-o în latină. Pentru scrupulozitatea traducerii lui Epiphanius Scholasticus, vezi observațiile lui SIEBIGS 2010, p. 826.

¹¹¹ SIEBIGS 2010, p. 358-359, n. 324.

temeiul aceluiași termen, au fost emise și interpretări greșite, le considerăm noi, privind situația teritoriului istro-pontic la acea vreme¹¹².

În realitate, termenul *regio* a fost folosit și în formulele de salut ale epistolelor din alte patru provincii – Mesopotamia, Pamphylia, Hellespontus și Paphlagonia¹¹³. Pe de altă parte, ierarhii din Hellespontus¹¹⁴, citând canonul 4 de la Niceea (325), au folosit și termenul *provincia* (ἐπαρχία)¹¹⁵. Mai important pentru lămurirea acestei teme este, însă, cazul mitropolitului de Paphlagonia. Deși în cuprinsul scrisorii sale fusese folosit în două rânduri termenul *regio* (χώρα)¹¹⁶, în observațiile finale ce însoțesc semnătura sa, el a folosit termenul *provincia* (ἐπαρχία)¹¹⁷, prin care desemnează propria eparhie.

Concluzia ce se poate emite pe temeiul acestor observații este aceea că, cel puțin unii dintre ierarhii vremii considerau cei doi termeni ca fiind sinonimi¹¹⁸.

Totuși, trebuie evidențiat că, în cazul Scythiei, sinonimia *regio* (χώρα)-*provincia* (ἐπαρχία) nu era deplină¹¹⁹. În fapt, termenul *provincia* avea o dublă semnificație. Prin el se putea înțelege fie provincia civilă, situație în care termenul era sinonim cu *regio*/χώρα, fie provincia religioasă (=mitropolia Scythiei). În acest din urmă caz, el desemna un spațiu geografic mai extins decât teritoriul Scythiei civile. Ea includea teritoriul acesteia din urmă, alături de partea de răsărit a provinciei civile Moesia Secunda – cetatea Odessos și teritoriul dependent de ea –, Chersonul cu teritoriul lui și Bosporul cu teritoriile aflate sub controlul său. În cazul Bosporului, eparhia bisericească Scythia depășea chiar granițele Imperiului bizantin¹²⁰.

¹¹² Vezi, MAENCHEN-HELFEN, p. 159, n. 792; SIEBIGS 2010, p. 358-359, n. 324, care văd în termenul *regio* un indiciu că Scythia pierduse statutul de provincie a Imperiului.

¹¹³ ACO II.5, 41.12: *Mesopotamiae regionis*; ACO II.5, 58.4: *Pamphyliae regionis*; ACO II.5, 67.4: *Hellispontinae regionis*; ACO II.5, 86.10: *Paflagoniae regionis*. Ierarhii din Paphlagonia au folosit termenul și în cuprinsul scrisorii: *episcopi Paflagoniae regionis*, ACO II.5, 86.24-25.

¹¹⁴ ACO II.5, 67.39.

¹¹⁵ Acesta este, de altfel, și termenul original folosit în canon, vezi COD, p. 7.

¹¹⁶ Vezi *supra*, n. 113.

¹¹⁷ ACO II.5, 87.31-32: *episcopis nostrae prouinciae*.

¹¹⁸ Folosirea deopotrivă a celor doi termeni poate fi sesizată și mai târziu, în prima jumătate a secolului al VI-lea, în lista de semnături a sinodului endemic din 518 – vezi ACO III, 65.18-19; 66.13-14, 17-18 – și în *Novelele* 24-31, privitoare la reorganizarea administrativă a Imperiului, emise de Iustinian I între 18 mai 535 și 18 martie 536, CJC 3, p. 189-239.

¹¹⁹ Precum în cazul provinciilor Mesopotamia, Pamphylia, Hellespontus și Paphlagonia din *Encyclia* și a celei mai mari părți a provinciilor de la acea vreme, în care cele două unități administrative – civile și bisericești – erau identice și ca întindere geografică.

¹²⁰ Regatul Bosporului și-a încetat existența abia între 497 și 523, când teritoriul său a intrat sub controlul direct al Imperiului. O garnizoană militară bizantină este atestată în cetate în 527, vezi KAZANSKI 1991, p. 508-512; VINOGRADOV 2014, p. 11; MADGEARU 2013, p. 45, 47-48, 50-51, 55-56 (cu bibliografie). Cu toate acestea, trebuie precizat că episcopia de Bospor apare în mod repetat prezentă în viața bisericească a Imperiului, vezi mai jos, paragrafele cu n. 187-199. Unii cercetători presupun că episcopia de Bospor, deși dependentă de Biserica constantinopolitană, nu a fost inițial integrată în sistemul de organizare mitropolitan, vezi ZEILLER 1918, p. 601; JANIN 1937, col. 1331; BECK 1959, p. 175-176.

În schimb, termenul *regio* (χώρα) avea la cea vreme – sec. V-VI – o semnificație mult mai precisă. În fapt, analizând terminologia folosită de Iustinian I în *Novellae*, se poate observa că împăratul privește populația unei provincii civile drept un *neam* (*gens*/ἔθνος), iar teritoriul locuit de aceasta drept *țară* (*regio*/χώρα) a acelui *neam*¹²¹. Din acest punct de vedere, *regio*/χώρα este identic cu *provincia* civilă și capătă chiar sensul de *patrie* (ἡ πατρίς)¹²² a acelei populații autohtone¹²³.

Aceeași semnificație trebuie să o fi avut *regio* și în cazul Scythiei. Ca atare, termenul desemna, cel mai probabil, Scythia civilă, privită ca spațiu tradițional de locuire al *neamul sciților* (τὸ Σκυθῶν ἔθνος)¹²⁴, adică al populației autohtone de aici¹²⁵. Spre deosebire de *regio Scythia*, eparhia bisericească omonimă, prin întinderea ei, era, din acest punct de vedere, un spațiu poli-etnic, în care se găseau sciți, moesi, chersoniți și bosporani.

Analiza de mai sus aduce o lumină suplimentară și asupra semnificației cuvintelor *Scythiae regionis episcopus*, folosite de Theotim în formula de salut a epistolei sale. Ele pot indica fie originea – *episcop în/din provincia civilă Scythia* –, precum în cazul formulei de adresare a episcopilor din Moesia Secunda¹²⁶, fie teritoriul de jurisdicție al episcopiei sale – (*singurul*) *episcop al provinciei civile*

¹²¹ Vezi, în acest sens, *Novella 27*, unde apare sitagma: *in Isaurorum ... regione/κατὰ τὴν Ἰσαύρων ... χώραν* (=în țara/regiunea isaurilor), CJC 3, 210.7 și unde *regio*/χώρα privește, în mod clar, provincia civilă Isauria, înțeleasă ca teritoriu tradițional de locuire al isaurilor.

¹²² Vezi, în acest sens, corespondența legată de mutarea moaștelor Sf. Sava de la Buzău în Cappadocia. Atât Sf. Vasile cel Mare – *Ep.* 55, 64, 65, (GIRARDI 2009, 30.15; 38.11; 48.16, 19) –, cât și autorul *Actului martiric al Sf. Sava* – cap. 8, (GIRARDI 2009, 106.7) – folosesc termenul *patria* (ἡ πατρίς), prin care desemnează nu Imperiul roman, ci doar provincia civilă Cappadocia. În acest caz, prin *compatrioți* sau *neam* trebuie înțeleși capadocienii, adică cei originari din provincia Cappadocia.

¹²³ Împăratul Iustinian I însuși menționează în *Novella 29* cazul unui *neam* (*gens*/ἔθνος) – *Paphlagonum gens*/τὸ Παφλαγόνων ἔθνος (=neamul paphlagonilor) – al cărui teritoriu tradițional de locuire – în fapt, provincia lor civilă –, a fost micșorat ca întindere, CJC 3, p. 218 și urm. Împăratul nu folosește termenul χώρα, dar identifică provincia lor civilă cu neamul în sine: *Igitur Paphlagonum gentem ... imminutam/τὸ τοίνυν Παφλαγόνων ἔθνος ... ἐλαττωθέν* (=acest *neam* al paphlagonilor a fost micșorat, trad.n.), CJC 3, 218.30-31, sensul cuvintelor sale fiind: *vechiul teritoriu al provinciei Paphlagonia* (=țara Paphlagonilor) *a fost micșorat ca întindere*. Evenimentul se petrecuse în timpul împăratului Theodosie I, când a fost înființată provincia Honorias. Aceasta din urmă includea regiuni ale vechilor provincii Paphlagonia și Bithynia.

¹²⁴ De semnalat că ideea de *neam al sciților* (τὸ Σκυθῶν ἔθνος) apare și în referirile lui Sozomenos – vezi *supra*, n. 17, 20, 23, și, asemănător, SOZOMENOS, VI.21.6, (GÜNTHER 1995, 264.2-6 = FHDR II, p. 224-225) –, precum și în legea lui Zenon din 480 – CJC 2, I.3.35(36).2, (KRÜGER 1884, p. 24 = FHDR, II, p. 372-373): *ὕπὸ Τόμιν τῆς τῶν Σκυθῶν (s.n.) ἐπαρχίας/sub Tomi in Scytharum (s.n.) provincia; ... ἐπισκόπου Τόμεως, ἥτις ἐστὶ καὶ τοῦ ἔθνους (s.n.) μητρόπολις/episcopi Tomis, quae etiam caput gentis est*. Ca atare, informațiile din aceste două izvoare scrise – Sozomenos și legea lui Zenon – trebuie raportate strict la teritoriul provinciei civile Scythia, iar nu la cel al eparhiei bisericești omonime.

¹²⁵ Aceasta nu trebuie confundată cu goții sau cu oricare alt *neam* migrator. Pentru semnificația termenului *scit* aplicat locuitorilor ținutului istro-pontic, vezi BARNEA 1960, p. 364; POPESCU 1994, p. 118, 195. Pentru componența etnică a locuitorilor Scythiei Minor, în general, vezi ZAHARIADE 2006, p. 127-129 (cu bibliografie).

¹²⁶ Vezi mai sus, paragraful cu n. 84-85 și cel cuprins între n. 108 și 109.

Scythia –, precum în cazul legii emise de împăratul Theodosie I în anul 381¹²⁷. Însă, chiar și în cazul interpretării din urmă, nu înseamnă că el era singurul episcop din eparhia bisericească *Scythia*.

O altă observație privește faptul că Theotim II nu își atribuie rangul de mitropolit¹²⁸. O explicație plauzibilă a acestei situații se poate deduce din analiza frazelor introductive ale celorlalte epistole. Astfel, din cele treizeci și unu de răspunsuri păstrate ale mitropoliților, doar în patru fraze de salut se face referire la rangul bisericesc: într-un caz apare termenul *arhiepiscopus*¹²⁹, în altul, formula *metropolitanus episcopus*¹³⁰, iar în două cazuri este menționat rangul de metropolă al cetății de reședință¹³¹. În schimb, șapte mitropoliți se recomandă fiecare drept *episcopus*¹³², iar șaptesprezece își pomenesc doar numele, fie singuri¹³³, fie alături de cele ale sufraganiilor lor, recomandându-se laolaltă cu aceștia, fără nicio altă distincție, drept *episcopi*¹³⁴. În alte trei scrisori, la capitolul expeditor, este menționat sinodul provinciei¹³⁵.

Ca atare, nu este nimic neobișnuit că Theotim II nu își indică rangul bisericesc în formula de salut. În fapt, exemplele de mai sus arată cât de riscant este să se emită concluzii în privința rangului bisericesc al unui ierarh, pe temeiul acestor formule de adresare.

Făcând o paranteză, nici în rubrica semnăturilor – fără a fi aici cazul tomitanului – situația nu este foarte clară. Aici, paisprezece mitropoliți precizează

¹²⁷ Vezi mai sus, paragraful cu n. 19 și cel următor. Pentru o astfel de interpretare, vezi și GELZER 1886, p. 342; CHRYSOS 1969, p. 267, n. 14; POPESCU 1994, p. 125, n. 11; 154; SUCEVEANU & BARNEA 1993, p. 175.

¹²⁸ Vezi ZUGRAVU 2008, p. 91, care face referire la „semnătura” lui Theotim II. În realitate, este vorba de formula – *Theotimus humilis Scythiae episcopus* – din fraza de salut a scrisorii sale. Semnătura lui Theotim II nu s-a păstrat în *Encyclia*.

¹²⁹ Mitropolitul de Dyrrhachium (Epirus Nova), ACO II.5, 95.16: *Lucas archiepiscopus*, dar cu semnătura: *Lucas episcopus Dyrrachenus*, ACO II.5, 96.28.

¹³⁰ Mitropolitul titular de Bizye (Europa), ACO II.5, 28.17-18: *Lucianus humilis Byzae metropolitanus episcopus*. Semnătura lui nu s-a păstrat.

¹³¹ ACO II.5, 51.2: *Pergamius episcopus Antiochiae Pisidiae metropolis*; ACO II.5, 88.32: *Petrus episcopus metropolis Corinthi*. Se poate considera că acești ierarhi și-au pomenit titlul de mitropolit, întrucât în limba greacă, greutatea titulaturii cade pe rangul de metropolă al cetății de reședință. Vezi, spre exemplu, semnătura: *Στέφανος ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Νικομηδέων μητροπόλεως*, ACO III, 65.3, (Constantinopol, 518). Foarte probabil, Epiphanius Scholasticus a tradus mot-à-mot din greacă în latină titulatura ierarhilor. Pentru scrupulozitatea traducerii lui Epiphanius, vezi, mai sus, precizările din finalul n. 110 și trimiterea bibliografică.

¹³² ACO II.5, 75.22-23: *Alypius episcopus Caesareae Cappadociae*. Asemănător: ACO II.5, 26.20; 30.11; 58.1-2; 63.38-39; 93.18; 96.37-38.

¹³³ Cazul mitropolitului de Philippopolis (Thracia): *humilis Valentio*, ACO II.5, 28.38, dar, în semnătură, cu titulatura: *Valentinus episcopus Philippopolitanae metropolis sanctissimae ecclesiae ...*, ACO II.5, 30.6.

¹³⁴ ACO II.5, 32.35-36: *Basilus Maximus Theoctistus Domnus Gerontius Flavianus Sabas Cyrus et Petrus episcopi primae Syriae*, în care Basilus este chiar patriarhul de Antiohia. Asemănător: ACO II.5, 40.9-10; 41.11-12; 42.40-41; 44.31-33; 46.13-15; 50.12-13; 69.13-14; 71.11; 77.21-23; 79.21; 84.13-14; 86.10-11; 88.2; 90.3-4.

¹³⁵ ACO II.5, 67.2-4; 60.25-26; 56.12.

că cetatea lor de reședință are rang de metropolă¹³⁶. În schimb, alți cincisprezece nu fac referire nici la rangul lor și nici la cel al cetății de reședință. În fapt, unul își intitulează cetatea de reședință *civitas*¹³⁷, șapte îi pomenesc numele fără alte precizări¹³⁸, trei menționează doar numele provinciei, nu și pe cel al metropolei¹³⁹, iar patru nu pomenesc nici numele metropolei și nici pe cel al provinciei¹⁴⁰. Ca atare, privite izolat, nici semnăturile nu sunt concludente în stabilirea cu certitudine a rangului bisericesc al unui ierarh.

Cel mai puternic argument împotriva existenței unor sufragani ai Tomisului la acea dată a fost considerat, însă, nementiunea niciunui alt ierarh în textul scrisorii expediate din Scythia de Theotim II¹⁴¹. Aceasta, în condițiile în care împăratul solicitase în mod expres analizarea temelor ridicate de el de către toți episcopii fiecărei provincii, în cadrul sinodului mitropolitan local¹⁴².

Această obiecție își găsește explicația în precizările din scrisoarea expediată de mitropolitul Agapitus de Rhodos (Insulae). Ca și tomitanul, acest mitropolit a răspuns în nume propriu. În plus, el a expus și motivele acestei situații¹⁴³. Agapitus precizează că a convocat sinodul mitropolitan în două rânduri, prima dată înainte de primirea scrisorii imperiale, a doua oară, după sosirea acesteia. Cu toate acestea, continuă el, niciunul dintre sufraganii săi nu a răspuns invitației. El a pus această situație pe seama iernii¹⁴⁴ și a distanțelor mari dintre centrul mitropolitan și reședințele episcopilor săi sufragani. În unele cazuri, a precizat Agapitus, este vorba de 3000 sau chiar 4000 de stadii depărtare (aproximativ 600-800 km)¹⁴⁵. În plus, mitropolitul a lăsat să se înțeleagă și faptul că agentul imperial era foarte grăbit¹⁴⁶. Ca atare, pentru a nu deveni o piedică în calea îndeplinirii misiunii pe care acesta o primise de la Constantinopol, mitropolitul a preferat, în cele din urmă, să răspundă în nume propriu, fără să mai aștepte sosirea vreunuia dintre sufraganii săi.

Aceste explicații se potrivesc întru totul și pentru cazul eparhiei bisericești Scythia. Distanțele dintre Tomis și episcopiile sale sufragane – Cherson și Bospor, aproximativ 450 și, respectiv, 830 de km¹⁴⁷ –, erau similare cu cele menționate de

¹³⁶ ACO II.5, 30.6: *Valentinus episcopus Philippopolitanae metropolis....* Asemănător: ACO II.5, 41.3; 49.32; 63.13; 68.36; 70.39; 75.14; 77.17; 79.9; 84.6; 85.36; 87.29; 89.22; 93.6. Vezi și precizările de la n. 131.

¹³⁷ ACO II.5, 60.7: *Epiphanius Pergenae ciuitatis episcopus.*

¹³⁸ ACO II.5, 44.21: *Dorotheus episcopus Tyri.* Asemănător: ACO II.5, 50.33; 55.32; 57.17; 65.39; 96.28; 97.31.

¹³⁹ ACO II.5, 42.27: *Maras episcopus uestrae Mesopotamiae.* Asemănător: ACO II.5, 88.26; 95.4-14.

¹⁴⁰ ACO II.5, 28.12: *Iohannis episcopus.* Asemănător: ACO II.5, 34.38; 40.1; 45.37.

¹⁴¹ Pentru opiniile cercetătorilor asupra acestei probleme, vezi *supra*, n. 83.

¹⁴² Vezi *supra*, paragraful cu n. 75.

¹⁴³ ACO II.5, 64.26-34.

¹⁴⁴ Vicișitudinile iernii sunt pomenite și de ierarhii din Epirus Nova, ACO II.5, 95.34: *et maximam propter hiemis uehementiam* (=și mai ales din cauza asprimii iernii, trad.n.). Pentru perioada derulării anchetei, vezi și *supra*, n. 77 și paragraful ei.

¹⁴⁵ Vezi SCHNITZLER 1938, p. 22.

¹⁴⁶ Pentru regimul de urgență în care s-a desfășurat ancheta, vezi și *supra*, n. 76.

¹⁴⁷ Vezi ORBIS. *The Stanford Geospatial Network Model of the Roman World*, internet: orbis.stanford.edu.

mitropolitul de Rhodos. În plus, Scythia era cea mai nordică eparhie bisericească chestionată de împărat și, în mod cert, iarna constituia în regiunea Mării Negre un obstacol mult mai serios în calea legăturilor dintre cetățile porturi, decât în Marea Egee. Sugestive sunt, în acest sens, și cuvintele Sf. Ioan Hrisostom care, pentru a amâna cât mai mult hirotonirea unui succesor al episcopului Unila al goșilor din Crimeea, invocă tocmai imposibilitatea călătoriei pe mare spre Bosporul Cimerian și spre regiunile de acolo pe timp de iarnă¹⁴⁸.

Ca atare, se poate crede că presiunea timpului și imposibilitatea de a-i convoca pe sufraganii săi din Crimeea din cauza anotimpului nefavorabil, au fost principalele cauze care l-au determinat și pe mitropolitul de Tomis să răspundă în nume propriu.

Cât privește participarea sufraganelui său de la Odessos în sinodul eparhiei bisericești vecine – Moesia Secunda –, ne limităm aici la două scurte observații: 1. Punctul de vedere al lui Theotim II și cel al episcopilor din Moesia Secunda referitor la valoarea hotărârilor dogmatice de la Calcedon sunt aproape identice și, în plus, diferite de ale tuturor celorlalți episcopi din Imperiu ale căror răspunsuri s-au păstrat¹⁴⁹. Aceasta sugerează o consultare între Tomis și episcopii sufragani ai Marcianopolisului, în care ierarhul de la Odessos trebuie să fi fost veriga de legătură; 2. Mitropolitul de Marcianopolis murise de curând, iar succesorul lui nu fusese încă ales¹⁵⁰. Ca atare, nu este exclus – ca ipoteză de lucru –, ca episcopul de Odessos să fi primit din partea mitropolitului de Tomis sarcina de a îndruma redactarea unui răspuns de către ierarhii sufragani ai Moesiei Secunda, rămași la acea dată fără mitropolit. Aceasta și în condițiile în care Moesia Secunda nu fusese reprezentată la Calcedon și, în plus, niciunul dintre ierarhii de acolo nu semnase măcar ulterior hotărârile Sinodului¹⁵¹.

¹⁴⁸ JEAN CHRYSOSTOME, *Ep. IX (XIV)*, p. 151: *οὐδὲ γὰρ δυνατόν αὐτοῖς πλεῦσαι εἰς τὸν Βόσπορον νῦν, οὐδὲ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα* (=căci nici măcar nu le este cu putință acestora [=goșilor din Crimeea sosiți la Constantinopol] să navigheze acum [=iarna de la sfârșitul anului 404] la Bospor, și nici în ținuturile acelea – trad. n.). Pentru o înțelegere și mai bună a acestei situații, pomenim și cazul episcopului Aitherius de Cherson, primul sufragani al Tomisului (anul 381), care a murit chiar în urma unui naufragiu în Marea Neagră, vezi HOLUBEANU 2009, p. 241-252; VINOGRADOV 2010, p. 62-63.

¹⁴⁹ Pentru comparația dintre punctul de vedere al episcopilor din Moesia Secunda și al celorlalți ierarhi din imperiu, vezi GRILLMEIER 1987, p. 211. În schimb, din scrisoarea lui Theotim II lipsesc câteva cuvinte, cel mai probabil, din cauza unei greșeli de copist. Ed. Schwartz a reconstituit posibilă formă a frazei originale în ACO II.5, 31, *apparatus* 23. Dacă propunerea lui Schwartz este corectă, atunci poziția lui Theotim II față de Calcedon este similară celei a episcopilor din Moesia Secunda. În FHDRCh, p. 428, reconstituirea lui Ed. Schwartz lipsește, deși indicele notei sale (**) a fost trecut în textul în limba latină al scrisorii. Fără reconstituirea lui Ed. Schwartz, poziția lui Theotim II față de Calcedon pare oarecum illogică și chiar suspectă de monofizitism.

¹⁵⁰ Numele mitropolitului Valerian de Marcianopolis apare în lista adresanților scrisorii imperiale – vezi ACO II.5, 24.15 –, dar nu apare în scrisoarea de răspuns expediată din Moesia Secunda. Acest fapt a fost pus pe seama morții sale, vezi ZEILLER 1918, p. 165, n. 7; 362, n. 1; SCHWARTZ 1936, p. XIII; NIKOLOVA 1998, p. 94, cu n. 7. Un caz similar este cel al mitropolitului Ibas de Edessa (+28 Octombrie 457). Numele său apare în lista adresanților – ACO II.5, 23.5 –, dar, în scrisoarea de răspuns a provinciei Osroene, apare numele succesorului său, Nonnus, ACO II.5, 41.3.

¹⁵¹ În schimb, Alexandru de Tomis, deși nu a fost prezent la Calcedon, a semnat,

O a doua posibilă explicație ar putea fi amenințarea unei incursiuni barbare locale la Tomis sau a unei revolte a trupelor de foederați din Scythia¹⁵². În acest caz, mitropolitul de Tomis va fi considerat că este mai bine ca sufragantul său să meargă la sinodul vecin, pentru a nu-i pune în niciun fel viața în pericol. Chiar și în acest caz însă, consultarea dintre Tomis și Odessos pare foarte probabilă¹⁵³.

În fine, o ultimă observație legată de *Encyclia* privește poziționarea ierarhului de Tomis pe ultimul loc în lista adresaților circularei imperiale¹⁵⁴. Despre această listă se crede că a fost redactată chiar la cancelaria imperială, reflectând poziția inițială a fiecărei scrisori în cadrul corpusului original¹⁵⁵.

În cadrul listei, episcopii au fost grupați după diocesele civile din care făceau parte¹⁵⁶. Excepție de la această regulă fac mitropolitul de Tomis și mitropolitul onorific de Bizye (Europa), ambii plasați în afara secțiunii rezervate diocezei Thracia¹⁵⁷.

În general, cercetătorii care s-au ocupat de cazul Tomisului, au pus această excepție pe seama schimbării situației administrative a teritoriului istro-pontic, în urma atacurile repetate ale barbarilor¹⁵⁸. Acest punct de vedere este infirmat, însă, de o analiză recentă, ale cărei concluzii au relevat că doar spre sfârșitul domniei lui Leon I situația din Scythia s-a înrăutățit¹⁵⁹.

Nu este exclus, însă, ca cei care au întocmit această listă să fi avut în vedere întinderea geografică a eparhiei bisericești Scythia. După cum s-a arătat deja¹⁶⁰, în zona Bosporului, ea depășea, practic, la acea vreme, granițele Imperiului și, bineînțeles, și pe cele ale diocezei Thracia. Aceasta ar putea fi o posibilă explicație a poziționării Tomisului în afara paragrafului destinat diocezei Thracia. Însă, oricum ar fi, această observație privește într-o măsură mai mică rangul bisericesc al Tomisului.

c. Secolul al VI-lea

Encyclia este ultimul document din secolul al V-lea care oferă informații privitoare la rangul bisericesc al Tomisului. Următoarele documente care atestă

totuși, ulterior, documentele Sinodului, vezi și *supra*, n. 68-69 și paragraful lor.

¹⁵² Pentru federații barbari din Scythia și revolta lor în timpul lui Leon I, vezi OȚA 2000, p. 371-372 (cu bibliografie).

¹⁵³ În opoziție cu noi, K. Ilski a presupus existența unui conflict între ierarhii de la Tomis și Odessos, ILSKI 1994, p. 134. Ne propunem să revenim, într-un studiu viitor, asupra acestei teme.

¹⁵⁴ ACO II.5, 24.27.

¹⁵⁵ SCHWARTZ 1936, p. XV; SIEBIGS 2010, p. 826-829. Din forma păstrată a listei, lipsesc doi ierarhi: mitropolitul Euippus de Neocaesarea (Pontus Polemoniacus) și mitropolitul titular Sebastianus de Beroe (Thracia), ale căror scrisori de răspuns s-au păstrat, vezi ACO II.5, 79-84; 30-31. Omisiunea a fost pusă pe seama greșelii unuia dintre copiiști, vezi SCHWARTZ 1936, p. XIII; SIEBIGS 2010, p. 826, n. 2.

¹⁵⁶ Vezi și SIEBIGS 2010, p. 827-828.

¹⁵⁷ Vezi ACO II.5, 24.26-27.

¹⁵⁸ Vezi MAENCHEN-HELFEN 1973, p. 159, n. 792; SIEBIGS 2010, p. 358-359, n. 324; 627-629, cu n. 27; 827. În viziunea lui Ed. Schwartz, ierarhul de Tomis a fost așezat la sfârșitul listei întrucât provincia sa aparținea goților, SCHWARTZ 1936, p. XIII.

¹⁵⁹ OȚA 2000, p. 366-373 (cu bibliografie).

¹⁶⁰ Vezi *supra*, paragraful cu n. 120.

rangul de mitropolit în cazul unor ierarhi tomitani – Paternus (498-520) și Valentinian (550-553) – provin din secolul al VI-lea.

Cazul celui dintâi – Paternus – este binecunoscut. Em. Popescu are meritul de a fi demonstrat rangul de mitropolit al acestuia pe temeiul mai multor referiri documentare¹⁶¹. Cea mai importantă dintre ele este scrisoarea legaților papali de la 5 iulie 519. Valoarea acestei informații constă în aceea că certifică existența în *provincia Scythia* a mai multor episcopi, fără îndoială, sufragani ai mitropolitului Paternus¹⁶². Pe temeiul ei, se poate conchide că ierarhul de Tomis avea rang de mitropolit plin, nu doar de mitropolit onorific (=arhiepiscop autocefal).

Paternus este atestat ca mitropolit și în actele sinodului endemic din anul 520. În semnătura sa de la finalul scrisorii adresate de sinodali papei Hormisdas la 9 iulie 520, el a folosit formula *episcopus metropolitanus*¹⁶³. În plus, în același document, atât în formula de salut¹⁶⁴, cât și la semnături¹⁶⁵, el este pomenit și, respectiv, a semnat în rând cu mitropoliții. Aceste din urmă informații, nu sunt, în sine, o dovadă că Paternus avea vreun sufragani. Ele se potrivesc, la fel de bine, și unui mitropolit onorific (=arhiepiscop autocefal). Însă, ele trebuie corelate cu referirile din scrisoarea legaților papali de la 5 iulie 519¹⁶⁶.

În schimb, în inscripția de pe binecunoscutul disc de argint al Bisericii din Tomis, datat în 498¹⁶⁷, Paternus este menționat ca *reverentissimus episcopus*¹⁶⁸. Această inscripție este, însă, neconcludentă pentru stabilirea rangului lui Paternus de la acea dată¹⁶⁹, întrucât, înainte de Sinodul al V-lea ecumenic (Constantinopol, 553), astfel de formule de adresare nu erau specifice doar episcopilor simpli¹⁷⁰.

¹⁶¹ Vezi *supra*, trimiterile de la n. 6.

¹⁶² AVEL.COLL, 678.4-5 : *isti [monachi de Scythia] de sua prouincia episcopos accusant, inter quos est Paternus Tomitanae ciuitatis antistes*. Pentru călugării sciți și implicarea lor în disputele teologice din prima jumătate a secolului al VI-lea, vezi HOLUBEANU 2015, *passim* (cu bibliografie la n. 23).

¹⁶³ AVEL.COLL, 714.3-4: *Paternus misericordia dei episcopus prouinciae Scythiae metropolitanus*.

¹⁶⁴ Vezi AVEL.COLL, 710.28.

¹⁶⁵ Și în acest caz este vorba despre o listă de semnături ierarhice. Singura excepție o constituie cazul episcopului Ioan de Claudiopolis (Isauria) care, deși simplu episcop, a semnat în rând cu mitropoliții. O posibilă explicație ar putea fi aceea că el avea mandat din partea mitropolitului de Seleucia de a-l reprezenta la sinod. În fapt, episcopia de Claudiopolis apare ca *protothronos* (πρωτόθρονος) în cadrul eparhiei Isauria, vezi HONIGMANN 1925, p. 74.

¹⁶⁶ Mai nou, G. Atanasov a contestat rangul de mitropolit al lui Paternus. Reputatul cercetător bulgar a trecut cu vederea, însă, tocmai informațiile din scrisoarea legaților papali. În plus, el a interpretat în mod evident forțat și celelalte informații privitoare la Paternus, vezi ATANASSOV 2008, p. 91, n. 9; ATANASSOV 2012, p. 360 (cu bibliografie).

¹⁶⁷ Vezi BARNEA 1979, p. 28; BARNEA 1992, p. 278.

¹⁶⁸ POPESCU 1976, nr. 64, p. 97-99. Pentru istoria acestui disc, vezi, mai nou, MADGEARU 2011, p. 65-71 (cu bibliografie).

¹⁶⁹ Al. Suceveanu, în mod greșit, înclina să creadă că la acea dată Paternus nu avea încă rangul de mitropolit, vezi SUCEVEANU 2007, p. 141.

¹⁷⁰ Vezi cazul papei Leon I cel Mare (440-461), care este pomenit în corespondența dintre Galla Placidia și împăratul Theodosie II ca *reuerentissimus Leo episcopus*, ACO II.3.1, 14.24, *a reuerentissimo episcopo Romae*, ACO II.3.1, 14.35, sau, simplu, *a reuerentissimo episcopo*, ACO II.3.1, 16.18. În cazul Tomisului, aceeași titulatură a fost folosită la sinodul

Suspiciuni în stabilirea rangului bisericesc există și în cazul lui Valentinian. O posibilă dovadă în sprijinul existenței unor sufragani ai săi este considerată¹⁷¹ mențiunea de la finalul epistolei pe care papa Vigilius (537-555) i-a adresat-o. Aici sunt pomeniți *cei care țin de cârmuirea lui Valentinian*¹⁷².

Ca și contraargument a fost invocat faptul că în toate documentele în care apare numele său, Valentinian este menționat ca simplu episcop, iar nu ca mitropolit¹⁷³.

Există, însă, un argument cert în favoarea rangului mitropolitan al lui Valentinian. La Sinodul de la Constantinopol (553) toate epitetele din formulele de adresare sunt precise. Cea rezervată mitropoliților – fie ei mitropoliți plini sau onorifici (=arhiepiscopi autocefali) – era *religiosissimus*¹⁷⁴. În cadrul ședinței a șaptea a Sinodului, unul dintre oficialii de la curtea imperială, pomenind numele lui Valentinian a folosit tocmai acest termen¹⁷⁵. Aceasta dovedește că ierarhul de Tomis avea la acea dată cel puțin rangul de mitropolit onorific, iar nu de episcop simplu. Pe de altă parte, având în vedere că Paternus este atestat cu sufragani, este pe deplin justificat să se creadă că situația era aceeași și în timpul lui Valentinian. Altfel, ar însemna să se admită că scaunul de la Tomis a fost retrogradat de la rangul de mitropolie plină la cel de mitropolie onorifică (=arhiepiscopie autocefală) în timpul domniei lui Iustinian I. Ori, așa ceva este cu totul improbabil, având în vedere situația prosperă a ținutului istro-pontic în timpul acestui împărat.

În fine, *Notitia episcopatum* 3 (așa zisă a lui Carl de Boor)¹⁷⁶ atestă existența unei mitropolii a Scythiei, dar cu structură diferită de cea veche. Tomisul este înregistrat ca mitropolie, dar episcopiile sale sufragane – paisprezece la număr –, sunt situate doar pe teritoriul provinciei civile omonime. Aceasta presupune că, la un moment dat, vechea mitropolie a Scythiei a fost reorganizată.

Reorganizarea eparhiei bisericești Scythia

Existența în Scythia a unui singur scaun episcopal este atestată, așadar, în 304, 368/369, 381, în timpul păstoririi Sf. Theotim I (c. 390-c.407), între anii 439-450,

endemic din 449 pentru mitropolitul Alexandru – vezi mai sus, n. 67. Numele său apare însoțit, în greacă, de titulatura *εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος*. Aceeași titulatură este folosită, de altfel, pentru toți ierarhii menționați în acea listă de prezență alături de Alexandru, indiferent că este vorba de mitropoliți sau episcopi sufragani. Echivalentul ei în limba latină este tocmai *reuerentissimus episcopus*, vezi JERG 1970, p. 99. Pentru titulaturile ierarhilor de-a lungul timpului, vezi CHRYSOS 1966, p. 51-75; JERG 1970, *passim*; vezi și *supra* – paragrafele cu n. 128-140 –, analiza formulelor de salut și a semnăturilor folosite de mitropoliți în scrisorile din *Encyclia*.

¹⁷¹ Vezi POPESCU 1994, p. 132, și n. 51; ZAHARIADE 2006, p. 206; ZUGRAVU 2007, p. 19.

¹⁷² ACO IV.1, 196.30-31 (=FHDR II, p. 404-405): *sed et uniuersos ad tuam pertinentes ordinationem commoneas*.

¹⁷³ DUVAL 1980, p. 314; ATANASSOV 2008, p. 91, n. 9; ATANASSOV 2012, p. 360, 363. Teza a fost respinsă, fără argumente, de BARNEA 1992, p. 278. O posibilă explicație a oferit SUCEVEANU 2007, p. 141.

¹⁷⁴ Vezi CHRYSOS 1966, p. 51-52 și urm.

¹⁷⁵ ACO IV.1, 186.7-8: *ad Valentinianum religiosissimum episcopum Scythiae*.

¹⁷⁶ Pentru o prezentare generală a acestui document, vezi POPESCU 1969, p. 405-407.

posibil în 457-458¹⁷⁷, în 480 și, foarte probabil, în 534. Pe de altă parte, rangul metropolitan al ierarhilor de Tomis este atestat în 381, în 400 (=păstoria lui Theotim I), în 430-431, în 449, în 457-458, în 519-520 și în 553¹⁷⁸.

Foarte important, în trei rânduri – 381, 457-458 și 519 – ierarhii de Tomis sunt atestați ca având sufragani. În primul caz – 381 –, este vorba de episcopul de Cherson, în al doilea caz – 457-458 –, de episcopul de Odessos, iar în al treilea caz de unii episcopi a căror identitate nu este precizată nicăieri. Aceasta presupune că, în toate aceste trei cazuri, Tomisul era o mitropolie plină, iar nu una onorifică (=arhiepiscopie autocefală).

La fel de important este și faptul că, în mod clar, în două cazuri – anul 381 și păstoria lui Theotim I –, cele două tipuri de informații – un singur episcop în Scythia și, respectiv, rangul de mitropolit al ierarhului de Tomis – se suprapun din punct de vedere cronologic. Ca atare, nu este vorba despre realități care s-au succedat sau au alternat în timp, ci de unele contemporane și, ca atare, complementare. Singura explicație posibilă a acestui din urmă fapt este aceea că primul tip de informații – existența unui singur episcop în Scythia – se referă strict la teritoriul provinciei civile Scythia, pe când al doilea tip de informații se referă la o unitate administrativă bisericească, iar nu civilă, mult mai extinsă decât cea dintâi. În fapt, atât Sozomenos, cât și legea lui Zenon din 480, leagă, în mod clar, existența unui singur episcop de teritoriul locuit doar de *neamul sciților* (τὸ Σκυθῶν ἔθνος)¹⁷⁹. Ca atare, informațiile oferite de ei privesc strict provincia civilă Scythia. În plus, afirmațiile lor nu exclud cu nimic posibilitatea ca Tomisul să fi avut sufragani în afara acestei provincii civile. După cum s-a arătat deja¹⁸⁰, eparhia bisericească Scythia nu cuprindea între granițele sale doar *neamul sciților*, ci includea și moesi, chersoniți și bosporani.

Ca atare, se poate conchide că din 381 și, în mod cert, până în anul 553 cel puțin, Tomisul a avut permanent rangul de mitropolie plină, nefiind niciodată arhiepiscopie autocefală.

Rămân de lămurit două probleme: 1. când a fost reorganizată eparhia Scythia; 2. când a fost retrogradat Tomisul la rangul de mitropolie onorifică (=arhiepiscopie autocefală).

Plasarea celui dintâi moment în timpul lui Anastasius nu mai este certă. Sufraganii lui Paternus puteau, la fel de bine, să fie în continuare episcopi de

¹⁷⁷ În cazul în care acceptăm ca valabilă interpretarea *Theotim*, singurul episcop al regiunii (=provinciei civile) Scythia, vezi *supra*, paragraful cu n. 126-127.

¹⁷⁸ Dintre ierarhii de Tomis cunoscuți astăzi în intervalul 381-sfârșitul secolului al VI-lea, doar doi nu sunt atestați cu rangul de mitropolit: Petru (c.485-c.498) și Ioan (c.530-c.550). Această situație își găsește explicația în puținele informații istorice care s-au păstrat despre ei. Pentru mitropolitul Petru de Tomis, vezi HOLUBEANU 2015, notele 58-59, 76 (cu bibliografie). Pentru mitropolitul Ioan, vezi DUȚĂ 2003, p. 245-266 (cu bibliografie), cu precizarea că, din punctul nostru de vedere, existența unui alt ierarh de Tomis cu numele Ioan la jumătatea secolului al V-lea – c. 448 – este puțin probabilă. Ne propunem să revenim asupra acestei din urmă teme într-un studiu viitor.

¹⁷⁹ Vezi *supra*, precizările de la n. 124.

¹⁸⁰ Vezi *supra* – paragrafele cu n. 119-120 și 124-125 –, observațiile pe marginea termenului *χώρα*.

Cherson, Bospor și Odessos. În fapt, această datare este contrazisă direct de *Codex Iustinianus* (534)¹⁸¹.

Un element suplimentar în datarea reorganizării eparhiei Scythia l-ar putea oferi evoluția istorică a rangului bisericesc a scaunelor de la Cherson, Bospor și Odessos. Este de presupus că, o asemenea reorganizare regională s-a repercutat și asupra rangului bisericesc al acestor scaune episcopale.

În cazul Chersonului¹⁸², episcopul Longinus este atestat ca episcop sufragane la sinoadele endemice din 448 (22 noiembrie)¹⁸³ și din 449 (13 aprilie)¹⁸⁴, și la sinodul „tâlhăresc” (8 august 449)¹⁸⁵. Nu poate fi stabilit rangul bisericesc al episcopului Ștefan, care a semnat hotărârile Sinodului al V-lea ecumenic (Constantinopol, 553), dar cu întârziere¹⁸⁶. Alți episcopi de Cherson nu se cunosc în secolul al VI-lea.

După cum se poate observa, evoluția episcopiei de Cherson nu ajută la datarea momentului reorganizării eparhiei Scythia. Totuși, trebuie evidențiat că, spre deosebire de Tomis, care apare permanent atestat ca mitropolie, Chersonul apare ca episcopie sufragane, cel puțin până la jumătatea secolului al V-lea.

În cazul Bosporului¹⁸⁷, episcopul Eudoxius este atestat ca episcop sufragane la sinoadele endemice din 448 (22 noiembrie)¹⁸⁸ și din 449 (8¹⁸⁹ și 13¹⁹⁰ aprilie), la sinodul „tâlhăresc” (8 august 449)¹⁹¹ și la sinodul constantinopolitan din anul 459¹⁹². În secolul al VI-lea, episcopul Ioan de Bospor apare tot ca episcop sufragane la sinodul endemic din 518 (15-16 iulie)¹⁹³ și la cel din 536¹⁹⁴ (prima ședință, 2

¹⁸¹ Nu pare lipsită de importanță nici prezența episcopului de Odessos la Constantinopol în anul 518. Este singurul caz în care un episcop sufragane de Odessos este atestat în afara eparhiei sale. Este posibil ca el să fi fost convocat atunci în Capitală pentru a răspunde acuzelor aduse lui și celorlalți episcopi din eparhia Scythia de călugării sciți, vezi mai sus, n. 162. De altfel, tot atunci, este menționat la Constantinopol și episcopul Ioan de Bospor, vezi mai jos, n. 193.

¹⁸² Chersonul a fost ocupat de romani în anul 62 p.Chr. În această cetate este atestată o garnizoană romană după anul 375 și, cel puțin, până în 488. Acest fapt a fost privit ca un indiciu al apartenenței Chersonului la Imperiu. Pe de altă parte, conducerea exercitată de reprezentanții aristocrației locale a sugerat un statut de semi-independență a acestei cetăți față de Constantinopol, vezi MADGEARU 2013, p. 43-45, 50 (cu bibliografie).

¹⁸³ Listă de semnături ierarhice, ACO II.1.1, 146.1.

¹⁸⁴ Listă de prezență ierarhică, ACO II.1.1, 148.19.

¹⁸⁵ Listă de prezență ierarhică, ACO II.1.1, 81.7. Vezi și HONIGMANN 1942-1943, p. 36 (nr. 107), 40-41.

¹⁸⁶ ACO IV.1, 231.7. Vezi și PRICE 2009, I, p. 138, n. 107.

¹⁸⁷ Pentru istoria Bosporului, vezi *supra*, n. 120.

¹⁸⁸ Listă de semnături ierarhice, ACO II.1.1, 146.19-20. În numele episcopului Eudoxius a semnat, în rând cu episcopii sufragani, preotul Basiliskos.

¹⁸⁹ Listă de prezență ierarhică, ACO II.1.1, 150.27.

¹⁹⁰ Listă de prezență ierarhică, ACO II.1.1, 148.31.

¹⁹¹ Listă de prezență ierarhică, ACO II.1.1, 81.8. Vezi și HONIGMANN 1942-1943, p. 36 (no. 108), 40-41.

¹⁹² Listă de semnături ierarhice, MANSI, VII, col. 917-918D.

¹⁹³ Listă de semnături ierarhice, ACO III, 65.21.

¹⁹⁴ Despre sinodul endemic din 536, vezi GRILLMEIER 1995, p. 351-355 (cu bibliografie).

mai¹⁹⁵). În schimb, în a doua ședință a sinodului din 536 (6 mai¹⁹⁶), el este menționat cu rangul de mitropolit. Cu același rang apare și în următoarele trei ședințe ale sinodului (10 mai¹⁹⁷, 21 mai¹⁹⁸ și 4 iunie¹⁹⁹).

Așadar, între 2 și 6 mai 536, Bosporul, care până atunci a fost o episcopie simplă, ca și Chersonul, a fost ridicat la rangul de mitropolie. Nu se precizează ce fel de mitropolie a devenit atunci Bosporul, plină sau onorifică (=arhiepiscopie autocefală). Cel din urmă rang – mitropolie onorifică – pare, însă, mai probabil²⁰⁰. Oricum ar fi, ridicarea episcopiei de Bospor în rang este un indiciu clar că reorganizarea vechii eparhii Scythia era în plină desfășurare la acea vreme. De semnalat și faptul că tot în mai 536, prin *Novella* 41 (18 mai 536), a avut loc și o reorganizare regională a administrației civile, prin crearea unei *quaestura exercitus*²⁰¹. În plus, reorganizarea bisericească a avut loc la doi ani după 534, anul în care *Codex Iustinianus*, pentru ultima dată, menționa Tomisul ca unic scaun bisericesc al provinciei civile Scythia.

Cât privește scaunul bisericesc de la Odessos, episcopul Dizzas, după cum s-a văzut deja²⁰², este atestat în 457/458 ca episcop sufragane al Tomisului. Episcopul Ioan apare ca episcop sufragane, fără să-și menționeze eparhia, la sinodul endemic din 518²⁰³. În schimb, Martinus de Odessos, menționat în *Novella* 65 (1 aprilie 538), avea, foarte probabil, rang de mitropolit al Moesiei Secunda²⁰⁴.

¹⁹⁵ Listă de prezență ierarhică, ACO III, 126.26: *Ἰωάννου Βοσπόρου*.

¹⁹⁶ Listă de prezență ierarhică, ACO III, 155.3: *Ἰωάννου τῆς μητροπόλεως Βοσπόρου*.

¹⁹⁷ Listă de prezență ierarhică, ACO III, 162.27: *Ἰωάννου τῆς μητροπόλεως Βοσπόρου*.

¹⁹⁸ Listă de prezență ierarhică, ACO III, 171.1: *Ἰωάννου τῆς μητροπόλεως Βοσπόρου*, și listă de semnături ierarhică, menționat în grupul mitropoliților, ACO III, 183.35: *Ἰωάννης ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος Βοσπόρου ὀρίσας ὑπεσημνήσμεν*. De semnalat că, deși devenit, în mod cert, mitropolit, ierarhul de Bospor nu și-a menționat în semnătură titlul mitropolitan, probabil din smerenie. Și acest caz arată cât de riscantă este stabilirea rangului bisericesc al unui ierarh pe temeiul unei semnături sau mențiuni izolate.

¹⁹⁹ Listă de prezență ierarhică, ACO III, 27.32: *Ἰωάννου τῆς μητροπόλεως Βοσπόρου*, și listă de semnături ierarhică, menționat în grupul mitropoliților, ACO III, 115.14: *Ἰωάννης ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος Βοσπόρου ὀρίσας ὑπεσημνήσμεν*.

²⁰⁰ Spre deosebire de noi, J. Zeiller și A. Vinogradov consideră că Bosporul a devenit mitropolie plină în 536, cu episcopii sufragane. J. Zeiller a presupus că acestea erau cea de la Cherson și cea a goșilor din Crimeea, ZEILLER 1918, p. 412. A. Vinogradov și-a îndreptat atenția asupra episcopiilor de Phanagoria și de Nikopsis, vezi VINOGRADOV 2014, p. 11. Asupra acestei teme, ne propunem să revenim într-un alt studiu.

²⁰¹ Pentru *quaestura exercitus*, vezi MADGEARU 2009, p. 189-194 (cu bibliografie).

²⁰² Vezi mai sus, paragrafele cu n. 86-107 și trimiterea bibliografică de la n. 95.

²⁰³ Listă de semnături ierarhică, ACO III, 66.23: *Ἰωάννης ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ὑδητῶν (sic!) πόλεως ὑπέγραψα*. Identificat ca episcop de Odessos de LE QUIEN 1740, col. 1226; ZEILLER 1918, p. 166; LECLERCQ 1933, col. 507; GAJDOVA 1983, p. 298-299; FEDALTO 1988, I, p. 348; MINČEV 1986, p. 32; ILSKI 1994, p. 133; NIKOLOVA 1998, p. 95.

²⁰⁴ Martinus a reprezentat atunci în fața împăratului Iustinian I interesele Bisericii din întreaga provincie Moesia Secunda, nu doar pe cele ale scaunului său bisericesc. Aceasta reiese din titlul noilei – CJC 3, Nov. 65, 339.2: *De alienatione rerum ecclesiae Mysiae relictarum...* – și din cuprinsul ei – CJC 3, Nov. 65, 339.22-23: *permittimus et venditionem hac speciali lege in memorata provincia fieri, ...* În schimb, GAJDOVA 1983, p. 299, și NIKOLOVA 1998, p. 97-98, consideră că, în 538, Odessos era arhiepiscopie autocefală. La rândul său, ZUGRAVU 2008, p. 93, consideră că Odessos a devenit arhiepiscopie autocefală în mai 536.

Același document lasă să se înțeleagă și faptul că el deținea această poziție bisericească de oarecare vreme²⁰⁵. Ulterior, în *Novella* 120 (9 mai 544), scaunul de Odessos apare chiar ca având întâietate față de cel de la Tomis²⁰⁶. Este o dovadă clară că, la acea dată, Odessos era mitropolie a Moesiei Secunda și moștenise poziția acestei eparhii de la Marcianopolis²⁰⁷ în ierarhia bisericească de la constantinopolitană.

Ca atare, cu ceva vreme înainte de 538, scaunul de Odessos a fost scos de sub jurisdicția Tomisului și a devenit noua mitropolie a Moesiei Secunda în locul Marcianopolisului. Semnificativ este și faptul că în mai 536, prin organizarea unei *quaestura exercitus*, Odessos a devenit capitala acestei noi unități administrative.

Corelând toate datele de mai sus privitoare la Bospor, Odessos și *quaestura exercitus*, concluzia firească este că reorganizarea eparhiei Scythia a avut loc în mai 536, în timpul domniei lui Iustinian I²⁰⁸. Tomisul a pierdut atunci fostele sale scaune sufragane de la Odessos, Bospor și, foarte probabil, și Cherson. În compensație, el a primit ca episcopii sufragane, cele paisprezece scaune bisericești organizate, foarte probabil, tot acum, în principalele cetăți ale provinciei civile Scythia. Din acest moment, granițele eparhiei bisericești Scythia și cele ale

Ne propunem să revenim pe larg asupra evoluției istorice a scaunului de Odessos, într-un studiu viitor.

²⁰⁵ Vezi, CJC 3, Nov. 65, 339.7-9.

²⁰⁶ Nov. 120.9, în CJC 3, 588.4-5: *Ταῖς δὲ ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις Ὀδησσοῦ καὶ Τόμεως τῶν πόλεων .../Sanctissimas vero ecclesias Odessi et Tomeos civitatum ...*. Întâietatea Odessosului față de Tomis este sugerată de ordinea în care sunt pomenite cele două scaune bisericești.

²⁰⁷ Unul dintre paragrafele din *Notitia episcopatum* 3 – vezi DARROUZÈS 1981, nr. 36, p. 241 – înregistrează Odessos ca mitropolie în *Μυσία α'* (sic!), cu Marcianopolis ca scaun sufragane. În mod cert, acest paragraf din *Notitia* 3 reflectă organizarea bisericească din Moesia Secunda în anul 544, o situație apărută, foarte probabil, în mai 536.

²⁰⁸ Această datare este sprijinită și de unele descoperiri arheologice. Astfel, ridicarea *bazilicii de marmură* de la Tropaeum Traiani la rangul de catedrală episcopală și construirea baptisteriului de lângă ea au fost datate în timpul domniei lui Iustinian I, vezi PÂRVAN 1912, p. 109-112; BARNEA 1968, p. 470-471; BARNEA 1979, p. 160, 162; RĂDULESCU 1979, p. 93, 95-96; LUNGU 2000, p. 73-74. Este, de asemenea, foarte posibil, ca și catedrala Histriei să fi fost ridicată în timpul aceluiași împărat. O astfel de datare este susținută de BOUNEGRU 2007, p. 83-84, și, la un moment dat, ea era susținută și de SUCEVEANU 2002, p. 292-293. Se poate constata, însă, la nivelul cercetărilor române, tendința de a forța plierea rezultatelor arheologice pe datarea înființării episcopiiilor sufragane din Scythia în timpul lui Anastasius. Aceasta este evidentă în cazul lui BARNEA 1979, p. 162, și, probabilă, în cazul lui SUCEVEANU 2007, p. 29-30, 105; SUCEVEANU 2011, p. 60. Pe de altă parte, chiar dacă activitatea edilitară din Scythia a cunoscut un mare avânt în timpul lui Anastasius – vezi BARNEA 1960, p. 363-374 –, aceasta nu înseamnă și faptul că tot atunci unele dintre bazilicile provinciei din teritoriu au devenit catedrale episcopale. Este la fel de bine posibil ca ele să fi fost ridicate la acest rang ulterior, în timpul lui Iustinian I, și abia atunci să fi fost adaptate pentru satisfacerea cerințelor noului lor statut. Un exemplu în acest sens ar putea fi bazilica de la Dionysopolis, care a fost mărită în timpul lui Iustinian I, vezi ZAHARIADE 2006, p. 215.

provinciei civile omonime sunt identice. Noua situație bisericească din Scythia este înregistrată într-unul dintre paragrafele din *Notitia* 3²⁰⁹.

Rămâne ultima întrebare: când a devenit Tomisul arhiepiscopie autocefală? Ne limităm, pentru moment, doar la a aprecia că o astfel de retrogradare nu a putut avea loc decât în urma mării invazii slavo-avare. Prin dispariția episcopiiilor sale sufragane odată cu distrugerea cetăților lor de reședință²¹⁰, Tomisul nu mai putea funcționa ca mitropolie plină. Foarte probabil, în încercarea de a salva existența acestui scaun și a organizării bisericești locale, Constantinopolul a hotărât transformarea lui în mitropolie onorifică (=arhiepiscopie autocefală). Fiind vorba, însă, de o retrogradare de necesitate, Tomisului i-a fost acordat un rang de onoare – poziția a 2-a²¹¹ – între celelalte mitropolii onorifice (=arhiepiscopii autocefale) deja existente. Prima poziție a fost rezervată scaunului de la Odessos, care, foarte probabil, s-a aflat la începutul secolului al VII-lea în aceeași situație ca și Tomisul. Ca atare, Odessos și Tomis sunt trecute în fruntea arhiepiscopiiilor autocefale nu pentru că sunt cele mai vechi scaune cu acest rang din cuprinsul Patriarhiei ecumenice²¹², ci pentru că au fost mitropolii pline, retrogradate din motive obiective. Ca arhiepiscopie autocefală, scaunul de la Tomis și-ar fi putut continua existența cel puțin până în 681²¹³.

Concluzii

În urma analizei noastre se pot emite următoarele concluzii finale:

1. Între 381 și mai 536 a existat o eparhie a Scythiei, care avea ca mitropolie scaunul bisericesc de la Tomis, iar ca episcopii sufragane, pe cele de la Odessos, Cherson și Bospor.
2. În mai 536, în timpul împăratului Iustinian I, eparhia Scythia a fost reorganizată. Teritoriul ei a fost redus la cel al provinciei civile omonime. Scaunul de la Tomis și-a păstrat rangul de mitropolie, dar a pierdut fostele sale episcopii sufragane. În jurisdicția lui au intrat paisprezece scaune bisericești înființate, tot acum, în principalele cetăți ale provinciei istro-pontice.
3. Cea de-a doua mitropolie a Scythiei a funcționat, foarte probabil, până la marea invazie slavo-avară (c. 614). În urma dispariției episcopiiilor sufragane din provincie odată cu dezintegrarea vieții urbane în regiune, mitropolia

²⁰⁹ DARROUZÈS 1981, nr. 40, p. 242. Din toate acestea se poate deduce că *Notitia* 3, prin două paragrafe – DARROUZÈS 1981, nr. 36, p. 241; nr. 40, p. 242 –, surprinde, alături de alte informații, și organizarea bisericească de la Dunărea de Jos – Moesia Secunda și Scythia – de după momentul mai 536.

²¹⁰ Pentru această temă, vezi MADGEARU 2010, p. 145-150 (cu bibliografie).

²¹¹ În acest caz, *Notitiae episcopatum* 1, 2, 4 și 5 – DARROUZÈS 1981, 1, no. 39-40, p. 205; 2, no. 42-43, p. 217; 4, no. 40-41, p. 250; 5, no. 44-45, p. 265 –, în care Tomisul și Odessos sunt înregistrate ca arhiepiscopii autocefale, reflectă situația acestor scaune bisericești de după marea invazie slavo-avară (*post* c. 614). Ne propunem să revenim într-un studiu viitor și asupra interpretării informațiilor din *Notitiae episcopatum*, în lumina noilor date din studiul de față.

²¹² Teza „dezvoltării cronologice” a ierarhiei arhiepiscopiiilor autocefale de sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol a fost susținută de GELZER 1886, p. 341-353, și GERLAND 1931, p. 10-12, dar respinsă cu argumente de CHRYSOS 1969, p. 263-286.

²¹³ Unele aprecieri privind situația scaunului bisericesc de la Tomis după marea invazie slavo-avară, vezi la BARNEA 1992, p. 281.

Tomisului a rămas fără sufragani. Ca atare, ea a fost retrogradată la rangul de metropolie onorifică (=arhiepiscopie autocefală). În compensație, Tomisul a primit un loc de onoare – poz. a 2-a – între arhiepiscopiile autocefale de la acea dată.

BIBLIOGRAFIE

- ACO – *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, ed. Ed. Schwartz, t. I.1.1, Berolini; Lipsiae: de Gruyter, 1927; t. I.1.2, 1927; t. I.1.3, 1927; t. I.1.7, 1929; t. I.2, 1925-1926; t. I.3, 1929; t. I.4, 1922-1923; t. I.5.1, 1924-1925; t. II.1.1, 1933; t. II.2.1, 1932; t. II.3.1, 1935; t. II.3.2, 1936; t. II.4, 1932; t. II.5, 1936; t. III, 1940; ed. J. Straub, t. IV.1, Berolini: de Gruyter, 1971.
- ADAMANTIOU 1908 – M.-H. Adamantou, *Λεξικόν ἑλληνο-λατινικόν*, Athena, 1908.
- ALLEN & NEIL 2013 – P. Allen & B. Neil, *Crisis Management in Late Antiquity (410-590 CE): a survey of the evidence from episcopal letters*, Leiden, 2013.
- ALEXANDRU 2013 – N. Alexandru, *Creștinismul în lumina unor documente arheologice de la Callatis (Mangalia) în secolul al IV-lea, în: Cruce și misiune. Sfinții Împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, vol. II (ed. Em. Popescu & V. Ioniță), București, 2013, p. 679-696.
- ATANASSOV 2008 – G. Atanassov, *Християнският Дуросторум-Дръстър (The Christian Durostorum-Drīstor)*, Veliko Tărnovo, 2007.
- ATANASSOV 2012 – G. Atanassov, *Christianity along the Lower Danube Limes in the Roman Provinces of Dacia Ripensis, Moesia Secunda and Scythia Minor (4th-6th c. AD)*, in: *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th C. AD)* (ed. L. Vagalinski, N. Sharankov & S. Torbatov), Sofia, 2012, p. 327-380.
- AUNER 1920 – Ch. Auner, *Dobrogea*, DACL, IV/1, Paris, 1920, col. 1231-1260.
- AVEL.COLL – *Epistulae imperatorum pontificum aliorum inde ab a. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae Avellana quae dicitur Collectio*, CSEL 35/2, Pragae; Vindobonae; Lipsiae, 1898.
- BARNEA 1960 – I. Barnea, *Contribution to Dobruđa history under Anastasius I, Dacia, N.S.*, 4 (1960), p. 363-374.
- BARNEA 1968 – R. Vulpe & I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968.
- BARNEA 1979 – I. Barnea, *Arta creștină în România*, vol. I, București, 1979.
- BARNEA 1991 – Al. Suceveanu & Al. Barnea, *La Dobroudja Romaine*, Bucarest, 1991.
- BARNEA 1992 – I. Barnea, *Noi date despre Mitropolia Tomisului*, Pontica 24 (1991), p. 277-282.
- BECK 1959 – H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Byzantinisches Handbuch 2.1, München, 1959.
- BIERNACKI 2005 – A.-B. Biernacki, *A City of Christians: Novae in the 5th and 6th C AD*, ArchBulg 9 (2005), 1, Sofia, p. 53-74.
- BOUNEGRU 2007 – O. Bounegru, *Analogies, utilisation et répartition de l'espace sacré*, în SUCEVEANU 2007, p. 72-84.
- CASSIODORUS – Cassiodorus, *De institutione divinarum litterarum*, Migne, PL, vol. 70.
- CHRYsos 1966 – E. Chrysos, *Die Bischofslisten des V. ökumenischen Konzils (553)*, Bonn, 1966.
- CHRYsos 1969 – E. Chrysos, *Zur Entstehung der Institution der Autokephalen Erzbistümer*, BZ 62 (1969), p. 263-286.
- CJC 2 – *Codex Iustinianus (Corpus Iuris Civilis, vol. 2, edit. de P. Krüger, Berolini, 1884)*.
- CJC 3 – *Iustiniani Novellae (Corpus Iuris Civilis, vol. 3, edit. de R. Schöll, Berolini, 1912)*.

COD – *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*³ (ed. G. Alberigo et alii), Paderborn; München; Wien; Zürich: F. Schöningh, 1973.

CRABBE 1981 – A. Crabbe, *The Invitation List to the Council of Ephesus and Metropolitan Hierarchy in the Fifth Century*, JThS, N.S., 23 (1981), p. 369-400.

CTH – *Codex Theodosianus (Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et Leges Novellae ad Theodosianum pertinentes)* (ed. Th. Mommsen & P.-M. Meyer), I/2, Berolini, 1905).

DARROUZÈS 1981 – J. Darrouzès, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981.

DUȚĂ 2003 – Fl. Duță, *Noi considerații asupra identității teologilor sciți: „Ioan, episcop de Tomis”*, în: *Izvoarele creștinismului românesc* (ed. L. Naclad), Constanța, 2003, p. 245-266.

DUVAL 1980 – N. Duval, *L'archéologie chrétienne en Roumanie à propos de deux livres récents de I. Barnea*, RA 2 (1980), p. 313-340.

EPICET-ASTION – *Despre Sfinții Epictet Preotul și Astion Monahul, martiri almirideni din Scythia*, trad. David Popescu, MO, 41 (1989), 1, p. 75-117.

FEDALTO 1988, G., *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, vol. I-II, Padova, 1988.

FHDR II – *Fontes Historiae Dacoromanae*, vol. II (ed. H. Mihăescu et alii), București, 1970.

FHDRCh – *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis* (ed. N. Zugravu), Iași, 2008.

FLOCA 1993 – I.-N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1993.

GAJDOVA 1983 – L. Gajdova, *Zum Problem über die Einbeziehung der Odesser Kirchengemeinde in die Rangliste der autokephalen Archiepiskopate*, Pulpudeva 4 (1983), p. 296-300.

GELZER 1886 – H. Gelzer, *Zur Zeitbestimmung der griechischen Notitiae Episcopatum*, JPrTh 12 (1886), 3, p. 337-372.

GERLAND 1912 – E. Gerland, *Rezension: J. Weiss, Die Dobrudscha im Altertum*, BPhW, 32 (1912) (no. 30), col. 945-948.

GERLAND 1931 – E. Gerland, *Corpus notitiarum episcopatum ecclesiae orientalis Graecae. I. Die Genesis der Notitia episcopatum. 1. Einleitung*, Istanbul, 1931.

GERLAND & LAURENT 1936 – E. Gerland & V. Laurent, *Corpus notitiarum episcopatum ecclesiae orientalis Graecae. I. Les listes conciliaires*, Istanbul, 1936.

GIRARDI 2009 – M. Girardi, *Saba il Goto - martire di frontiera. Testo, traduzione e commento del dossier greco*, Iași, 2009.

GRILLMEIER 1979, A., *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, II/1, Freiburg; Basel; Wien: Herder, 1979.

GRILLMEIER 1987 – A. Grillmeier, *Christ in Christian Tradition*, II/1, trans. by P. Allen, J. Cawte, 2nd ed., Atlanta, 1987.

GRILLMEIER 1995 – A. Grillmeier, *Christ in Christian Tradition*, II/2, trans. by P. Allen, J. Cawte, Atlanta, 1995.

GRUMEL 1945 – V. Grumel, *Note sur „pagas(s)enae civitatis”*, EB 3 (1945), p. 124-126.

HEATHER & MATTHEWS 2004 – P. Heather & J. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, 2nd ed., Liverpool University Press, 2004.

HOLUBEANU 2009 – I. Holubeanu, *The Death Place of the Holy Martyr Aetherius, Bishop of Cherson (The 4th Century A.D.)*, în: *The Christian Mission on the Romanian Territory during the First Centuries of the Church - 1600 Years since the Falling Asleep in the Lord*, Constanța, 2009, p. 241-252.

HOLUBEANU 2013 – I. Holubeanu, *Dependența canonică a Tomisului în secolul al IV-lea*, în: Em. Popescu & V. Ioniță (ed.), *Cruce și misiune. Sfinții Împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, vol. II, București, 2013, p. 615-654.

HOLUBEANU 2014 – I. Holubeanu, *Urmările hotărârilor Sinodului al III-lea ecumenic (Efes, 431) asupra învățăturii soteriologice a Bisericii din provincia romană Scythia, Pontica* 47 (2014), p. 89-96.

HOLUBEANU 2015 – I. Holubeanu, *Circulația informației teologice prin oameni și prin cărți. Studiu de caz: Sf. Ioan Casian și călugării sciți*, în: *Omăgiu I.P.S. Casian Crăciun*, (sub tipar).

HONIGMANN 1925 – E. Honigmann, *Studien zur Notitia Antiochena*, BZ 25 (1925), p. 60-88.

HONIGMANN 1936 – E. Honigmann, *Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople*, Byzantion 11 (1936), 2, p. 429-449.

HONIGMANN 1937 – E. Honigmann, *Sur les listes des évêques participant aux conciles de Nicée, de Constantinople et de Chalcedoine*, Byzantion 12 (1937), p. 323-347.

HONIGMANN 1939 – E. Honigmann, *Le Synekdèmos d'Hiéroklos et l'opuscule géographique de Georges de Chypre: texte, introduction, commentaire et cartes*, Bruxelles, 1939.

HONIGMANN 1942-1943 – E. Honigmann, *The Original Lists of Members of the Council of Nicaea, of the Robber-Synod and the Council of Chalcedon*, Byzantion 16 (1942-1943), p. 20-80.

HONIGMANN 1953¹ – E. Honigmann, *The monks Symeon, Jacobus and Baradatus (434, 457-8 AD.)*, Patristic Studies, ST 173 (1953), p. 92-100.

HONIGMANN 1953² – E. Honigmann, *Stephan of Hierapolis in Euphratesia and the alleged „episcopus Meneudis” (458 A.D.)*, Patristic Studies, ST 173 (1953), p. 169-173.

HONIGMANN 1953³ – E. Honigmann, *Theodoret of Cyrrhus and Basil of Seleucia (the time of their death)*, Patristic Studies, ST 173 (1953), p. 174-184.

HUMFRESS 2005 – C. Humfress, *Law and Legal Practice in the Age of Justinian*, în: *The Age of Justinian* (ed. M. Maas), Cambridge, 2005, p. 161-184.

ILSKI 1994 – K. Iłski, *Korespondencja biskupów Mzyjskich*, Studia Moesiaca, Poznań, 1994, p. 129-136.

ILSKI 1995 – K. Iłski, *Biskupi Mezji i Scytii IV-VI w.*, Prosopographia Moesiaca 3, Poznań, 1995 (inaccessibilă mie).

JANIN 1937 – R. Janin, *Bosporos*, DHGE, 9 (1937), col. 1330-1331.

JANIN 1953 – R. Janin, *Chersonnèse*, DHGE, 12 (1953), col. 636-638.

JANIN 1959 – R. Janin, *La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace*, REB 17 (1959), p. 136-149.

JANKOVIK 2011 – M. Janković, *Byzance sur la mer Noire sous Constant II (641-668): la date de la première notice du patriarchat de Constantinople*, Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Sofia, 22-27 august 2011, vol. III, p. 56-57.

JEAN CHRYSOSTOME – Jean Chrysostome, *Lettres à Olympias*, introduction et traduction de A.-M. Malingrey, Sources Chrétiennes, vol. 13, Paris, 1947.

JERG 1970 – E. Jerg, *Vir venerabilis. Untersuchungen zur Titulatur der Bischöfe in den ausserkirchlichen Texten der Spätantike als Beitrag zur Deutung ihrer öffentlichen Stellung*, Wien, 1970.

JOLOWICZ & NICHOLAS 1972 – H.-F. Jolowicz & B. Nicholas, *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, 3rd ed., Cambridge University Press, 1972.

KAZANSKI 1991 – M. Kazanski, *Contribution à l'histoire de la défense de la frontière pontique au Bas-Empire*, TM 11 (1991), p. 487-526.

KAZHDAN 1991 – A. Kazhdan, *George of Cyprus*, The Oxford Dictionary of Byzantium, vol. 2, New York; Oxford: Oxford University Press, 1991, p. 837-838.

KING 1957 – N.-Q. King, *The 150 Holy Fathers of the Council of Constantinople 381 AD. Some notes on the Bishop-lists*, Studia Patristica, vol. I (ed. A. Kurt & F.-L. Cross), Berlin, 1957, p. 635-641.

LAURENT 1945 – V. Laurent, *Asistat-a arhiepiscopul de Tomis la Sinodul din Chalcedon?*, RI 31 (1945), 1-12, p. 19-27.

LE QUIEN 1740 – M. Le Quien, *Oriens christianus*, t. I, Paris, 1740.

LECLERCQ 1933 – H. Leclercq, *Mésie*, DACL, XI/1, Paris, 1933, col. 498-508.

LUNGU 2000 – V. Lungu, *Creștinismul în Scythia Minor în contextul vest-pontic*, Sibiu-Constanța, 2000.

LUNGU 2013 – V. Lungu, *L'evoluzione tipologica delle basiliche della Scythia Minor*, în: Em. Popescu & V. Ioniță (ed.), *Cruce și misiune. Sfinții Împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, București, 2013, p. 655-678.

MADGEARU 2009 – Al. Madgearu, *Un eșalon logistic din armata romano-bizantină din secolul al VI-lea – quæstura exercitus Iustiniani*, GMR 4 (2009), p. 189-194.

MADGEARU 2010 – Al. Madgearu, *The Church in the Final Period of the Late Roman Danubian Provinces*, în: *Antiquitas Istro-Pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu* (ed. M.-V. Angelescu et alii), Cluj-Napoca, 2010, p. 145-153.

MADGEARU 2011 – Al. Madgearu, *The Plate of Paternus from the Malaja Pereșčepina Treasure: Booty or Gift?*, EBPB 6 (2011), p. 65-71.

MADGEARU 2013 – Al. Madgearu, *Expansiunea și decăderea puterii romane în bazinul Mării Negre*, în: *Marea Neagră. State și frontiere, de la sfârșitul Antichității la Pacea de la Paris (1856)*, (ed. S. Iosipescu et alii), București, 2013, p. 37-97.

MAENCHEN-HELFEN 1973 – O.-J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*, (ed. Max Knight), Berkeley/Los Angeles/London, University of California Press, 1973.

MANSI – *Conciliorum nova et amplissima collectio* (ed. Ph. Labbeus & G. Cossartius), t. VII, Florentiae, 1762.

MINČEV 1986 – Al. Minčev, *Ранното християнство в Одесос и околностите му*, ИИМБ 22 (37), 1986, p. 31-42.

NETZHAMMER 1918 – R. Netzhammer, *Antichitățile creștine din Dobrogea*, trad. de G. Guțu, București, 2005 (= *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest, 1918).

NICHOLAS 1976 – B. Nicholas, *Codex*, The Oxford Classical Dictionary, 2nd ed., Oxford, 1976, p. 257.

NIKOLOVA 1998 – B. Nikolova, *The Church of Odessos-Varna between Byzantium, the Bulgarian Tsardom and the Patriarchate of Constantinople*, Études Balkaniques, 1998, 1-2, p. 93-109.

OȚA 2000 – L. Oța, *Hunii în Dobrogea*, Istros 10 (2000), p. 363-386.

PALLADIUS – Palladius, *Dialogus historicus*, Migne, PG, vol. 47.

PĂCURARIU 1991 – M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. a II-a, București, 1991.

PÂRVAN 1911 – V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911.

PÂRVAN 1912 – V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum. Considerații istorice*, București, 1912 (studiu publicat inițial în Buletinul comisiei monumentelor istorice, IV, 1911).

PÂRVU 1954 – C. Pârvu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, ST 6 (1954), 9-10, p. 511-529.

POPESCU 1969 – Em. Popescu, *Contributions à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve-VIIIe siècles*, Dacia N.S., 13 (1969), p. 403-415.

POPESCU 1976 – Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976.

POPESCU 1994 – Em. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994.

PRICE 2009 – R. Price, *The Acts of the Council of Constantinople of 553 with related texts on the Three Chapters Controversy*, vol. I-II, Liverpool: Liverpool University Press, 2009.

RĂDULESCU 1979 – A. Rădulescu, *Bazilicile creștine de la Axiopolis, Callatis și Tropaeum Traiani*, în: *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1979, p. 90-97.

SCHNITZLER 1938 – T. Schnitzler, *Im Kampfe um Chalcedon. Geschichte und Inhalt des Codex Encyclius von 458*, Analecta Gregoriana 16 (1938), Romae.

- SCHWARTZ 1936 – Ed. Schwartz, *Praefatio*, ACO II.5, Berolini; Lipsiae: de Gruyter, 1936, p. V-XXII.
- SIEBIGS 2010 – G. Siebig, *Kaiser Leo I. Das oströmische Reich in den ersten drei Jahren seiner Regierung (457-460 n.Chr.)*, Berlin; New York: de Gruyter, 2010.
- SOZOMENOS – Sozomenos, *Historia ecclesiastica* (Kirchengeschichte) (ed. C.-H. Günther), GCS, N.F., 4, Berlin, 1995.
- STAN 1961 – L. Stan, *Obârșia autocefaliei și autonomiei. Teze noi*, MO 13 (1961), 1-4, p. 80-113.
- SUCEVEANU 1993 – Al. Suceveanu, *Contribuții la istoria orașelor romane din Dobrogea. Note de geografie istorică*, HU 2 (1993), 1, p. 137-148.
- SUCEVEANU 2002 – Al. Suceveanu, *Cercetări recente în Histria creștină*, în: *Omagiu Virgil Cândea la 75 de ani*, II (ed. P.-H. Stahl), București, 2002, p. 281-295.
- SUCEVEANU 2007 – Al. Suceveanu, *Histria. Les résultats des fouilles. XIII. La basilique épiscopale*, Bucarest, 2007.
- SUCEVEANU 2011 – Al. Suceveanu, *La basilique épiscopale d'Histria*, EBPB 6 (2011), p. 57-63.
- SUCEVEANU & BARNEA 1993 – Al. Suceveanu & I. Barnea, *Contributions à l'histoire des villes romaines de la Dobroudja*, Dacia N.S., 37 (1993), p. 159-179.
- THEODORETUS CYRENSIS – Theodoretus Cyrensis, *Historia ecclesiastica* (Kirchengeschichte), ed. L. Parmentier, GCS, 19, 1911, Leipzig.
- TURNER 1914 – H. Turner, *Canons attributed to the Council of Constantinople A. D. 381, together with the names of the bishops from two Patmos MSS POB', POT', JThS 15* (1914), p. 161-178.
- TZUHLEV 1911 – Д. Цухлев, *История на Българската църква*, t. 1, Sofia, 1911, (http://www.pravoslavieto.com/history/BPC_history_864_1186_Tsouhlev.htm).
- VINOGRADOV 2010 – A.S. Vinogradov, «Миновала уже зима языческого безумия...» *Церковь и церкви Херсона в IV веке по данным литературных источников и эпиграфики*, Moscova, 2010.
- VINOGRADOV 2014 – A.S. Vinogradov, *Some Notes on the Topography of Eastern Pontus Euxinos in Late Antiquity and Early Byzantium*, Basic Research Program. Working Papers, series: Humanities, 82/2014, p. 2-21.
- VOGT 1993 – H.-J. Vogt, *Unterschiedliches Konzilsverständnis der Cyrillianer und der Orientalen beim Konzil von Ephesus 431*, Logos. Festschrift für Luise Abramowski (ed. H.-C. Brennecke), Berlin; New York: de Gruyter, 1993, p. 429-51.
- VULPE 1938 – R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938.
- ZAHARIADE 2006 – M. Zahariade, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284-681)*, Amsterdam, 2006.
- ZAHARIADE 2013 – M. Zahariade, *Fresh Thoughts on Old Subjects: From Ora Maritima to Litus Scythicum. The Coastal Defence of Lower Moesia and Thrace in the 1st-3rd Centuries AD*, Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millennium BC-5th Century AD), Proceedings of the Fourth International Congress on the Black Sea Antiquities, Istanbul, 14th-18th September 2009 (ed. G.-R. Tsetschladze et alii), Oxford, 2013, p. 197-206.
- ZEILLER 1918 – J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918.
- ZUGRAVU 1997 – N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.
- ZUGRAVU 1999 – N. Zugravu, *Erezii și schisme la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul I*, Iași, 1999.
- ZUGRAVU 2007 – N. Zugravu, *Itineraria ecclesiastica în Scythia Minor*, StudiaUBB-ThC 52 (2007), 3, p. 9-29.
- ZUGRAVU 2008 – N. Zugravu, *Studiu introductiv*, FHDRCh, Iași, 2008, p. 17-132;

WEISS 1911 – J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum. Historische Landschaftskunde*, Sarajevo, 1911.

WILTSCH 1859 – J.-E.-T. Wiltsch, *Handbook of the Geography and Statistics of the Church* (trans. by J. Leitch), vol. I, London, 1859.

Balkanistic

Forum 15

БАЛКАНИСТИЧЕН
ФОРУМ 2

МЪЛЧАНИЕТО НА БАЛКАНИТЕ

SILENCE ON THE BALKAN

Balkanistic

BF **zum '15** **БАЛКАНИСТИЧЕН 2** **ФОРУМ**

ИЗДАВА МЕЖДУНАРОДНИЯТ УНИВЕРСИТЕТСКИ
СЕМИНАР ЗА БАЛКАНИСТИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ И
СПЕЦИАЛИЗАЦИИ ПРИ ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
“НЕОФИТ РИЛСКИ” - БЛАГОЕВГРАД

Година XXIV

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

проф. Михаел Митерауер
проф. Карл Казер
проф. Мария Тодорова
проф. д-р Надя Данова
проф. Любинка Търговчевич
проф. Елена Сюпур
проф. д.ф.н Костадин Динчев
доц. д-р Евелина Келбечева

ГЛАВЕН РЕДАКТОР

доц. д-р Петър Воденичаров

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Елена Тачева
доц. д-р Илия Недин
доц. д-р Кристина Попова
доц. д-р Маринела Младенова
доц. д-р Стилян Стоянов
д-р Милена Ангелова
д-р Нурие Муратова
Дончо Георгиев

СЪСТАВИТЕЛ

Нurie Муратова

ЕЗИКОВА РЕДАКЦИЯ

Маринела Младенова

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА

България, 2700 Благоевград
Международен университетски
семинар за балканистични
проучвания и специализации при
ЮЗУ "Неофит Рилски",
ул. "Иван Михайлов", № 66, УК-1,
стая 433
Тел./факс (++359 73) 88-55-16
e-mail: bforum@swu.bg
www.bf.swu.bg

EDITORIAL BOARD

Michael Mitterauer
Karl Kaser
Maria Todorova
Nadia Danova
Ljubinka Targovchevich
Elena Supur
Kostadin Dinchev
Evelina Kelbecheva

EDITOR-IN-CHIEF

Petar Vodenicharov

EDITORS

Elena Tacheva
Iliya Nedin
Kristina Popova
Marinela Mladenova
Stiliyan Stoyanov
Milena Angelova
Nurie Muratova
Doncho Georgiev

EDITOR

Nurie Muratova

LANGUAGE CHECK

Marinela Mladenova

EDITORIAL ADDRESS

Bulgaria, 2700 Blagoevgrad
International University Seminar
for Balkan Studies and Specializa-
tion at the South-West University
"Neofite Rilski", Ivan Mihailov str. 66,
Room 433
Tel./Fax (++359 73) 88-55-16
e-mail: bforum@swu.bg
www.bf.swu.bg

На корицата: картина на художника Атанас Дафинов.

ISSN 1310-3970

<http://www.bf.swu.bg/BF-eng.html>

www.cceol.com

МЪЛЧАНИЕТО НА БАЛКАНИТЕ

Съставител: Нурие Муратова

SILENCE ON THE BALKAN

Editor: Nurie Muratova

Contents

INTERVIEW

Liliana Deyanova

The silenced in stories. History and historical sociology
of collective memory иляна Деянова..... 13

OUR GUEST

Ramaz Surmanidze

“I would not say that there is nostalgia about communist regime –
one should feel sorry about that time...” 22

ARTICLES

Petr Stehlík

The Pitfall OF False Objectivity or what Foreign Balkan Scholars Should
not Remain Silent about..... 28

Tsvetana Georgieva

There is "time to silent, time to talk": To the concept `silence` in
Bulgarian culture from the beginning of the 20th century..... 35

Corneliu-Dragoş Bălan

Values of Silence in Theology and Philosophy..... 43

Nicuşor Tucă

The Ritual between Verbal and Non-Verbal - The Value of The Symbol
in The Orthodox Divine Service..... 53

Ionuț Holubeanu

The Silence of the Christian Martyrs..... 62

Petko Petkov

About silence. To the interpretation of two texts of St. Gregory of Sinai..... 72

Aleksandar Atanasovski

Silence of women in Byzantium between the canons law and the reality..... 87

Yanko Hristov

The Prisoners of War in Restored Bulgarian State (1186 – 1207)..... 97

Vladimir Janev

Praying and praising the Messiah in silence (the movement of
Shabbatai Zvi and its influence to the Jews in Ottoman Empire)..... 107

Veselka Toncheva

The Women from Golo Bordo Region, Albania: voice and muteness..... 112

Tatyana Nevskaya

Silence of women and culture of “avoidance” on the North Caucasus..... 119

Kristina Popova

The Value of the Peace: the Pacifist Movement and the
Russo-Ottoman War 1877–1878. Bertha von Suttner and her memoirs..... 126

Milena Angelova, Anastasiya Pashova

The Russo - Ottoman war 1877 - 1878 as a symbolic capital
in the female biography..... 148

Simone Flad

The Bulgarian Evangelical Society (1875-1958) – one of the oldest

and over a long period of time existing voluntary societies of Bulgaria.....156

Olga Chernyshova

The question of Russian emigration in Bulgaria.....169

Georgeta Nazarska

(Self) imposed Silences: “Rewriting” of Biographies of Bulgarian Women

Intellectuals after 1944..... 176

Petar Vodenicharov

Behind the facade of the state feminism. The silenced women

in the newspaper “Workers’ mission” 1976.....185

Elena Krejchova, Mirna Stehlikova-Djurasek

Is Silence Gold or What Does the Press of

Minorities Keep Silence About?..... 193

Evgenia Ivanova

The Pomaks: A Broken Silence..... 200

Vencislav Bozhinov

A silenced identity (biographical narratives of Bulgarian Turks converted

to Christianity after 1912)..... 212

Pavel Pilch

Silence of the Partisans – Silence in the Yugoslav Partisan Comics..... 220

Svetlana Hristova

The silence of the stones: visual discourses on the graveyards..... 224

Stanislav Filipov

The silence of history or history of silence

The archives of the State Security in Bulgaria after 1989.....	239

Olga Kharlan

Topic of a silent hero in the literature of totalitarian society (based on the prose of Valerian Pidmohyl'ny).....	249

Elena Azmanova–Rudarska

The Great Reticence: Ivan Grozev Literary Documents and Secret Communities in the Biography of the Writer.....	254

Mariya Chorbadzhieva

The Impossible Silence OR How Banquet in Blitva by Miroslav Krleža Communicates with The World.....	265

Marina Vladeva

Outlines of (lapsing into) silence and utterance in the Face novel by Blaga Dimitrova.....	270

Elena Stojanova

Silenced reformers of the Serbian Cyrillic.....	278

Hanna Vusik

The Strategic Resources of the Silence in the Language Policy (Socio-Linguistic Aspect).....	287

Alla Serdiuk

The Field Structure of Concepts <i>Мълчание</i> / <i>Silence</i> : Comparative Aspect (On The Phraseological Materials).....	290

Nadezda Kostova

Lexical Semantics of Verbs for Keeping Silence in Bulgarian Language.....	297

Adelina Çerpja, Rafaela Marteta

Euphemism about Death: Cultural and Linguistic

Considerations..... 305

Pavel Krychi

From the explication to the silencing or about the changes in the

introduction texts of Croatian, Serb and Bosnia linguistic guides..... 314

Olga Sienicheva

Internal Speech and Silence as a Way of Communication..... 320

Nela Martinkova

Elections without words..... 327

REVIEWS

Milena Kirova

From the shadow of canon : women in the Bulgarian history of literature..... 334

Elena Tacheva

A new contribution to the Revival studies..... 339

Vencislav Bozhinov

Coming back in the literature or about the meaning of literature research..... 343

Zhorzheta Nazarska

“Feminist tour” around Sofia: a step to creating herstory..... 348

AUTHORS..... 360

Ionuț Holubeanu

The Silence of the Christian Martyrs

Abstract: *Examining a few Acts of the Balkan Christian martyrs of the 4th century CE, the present investigation focuses on the confines of the Christian silence in hostile societies. As it appears in the hagiographical documents investigated, the silence played a prominent part in the Christian martyrs' behavior. Actually, until the time of their arrest, silence emerges as a background in attaining their main goal, i.e., a deeper connection with God in prayer. Yet, in some respects, their silence continues even after the time of their arrest. As a rule, the confine of a martyr's silence is abjuring the faith either directly or indirectly.*

Keywords: *Christian silence, Martyrs, Persecutions*

Persecution of Christians started in the apostolic age. The first Christian martyr was St. Stephen, the archdeacon¹. Subsequently, most of the apostles suffered martyrdom, persecuted either by their countrymen or by Roman or other heathen authorities.

In the centuries that followed Christians were persecuted in various hostile societies. Actually, even today, anti-Christian violence exists in some countries around the world. Therefore, this investigation is a work replete with present interest.

To understand the proper Christian conduct in persecutions and the confines of their silence, there will be examined the *Acts* of St. Agapê, Irenê, and Chionê of Thessalonica (today's Thessaloniki, in Greece), of St. Irenaeus of Sirmium (today's Sremska Mitroviça, in Serbia), of St. Emilian of Durostorum (today's Silistra, in Bulgaria) and of St. Saba the Goth of Buzău (in Romania). When choosing these *Acts* of Balkan martyrs, two main aspects have been considered: first, the preservation of their original form or, at least, one very close to it; second, their relevance on the matter.

a. St. Agapê, Irenê, and Chionê of Thessalonica

The martyrs **Agapê, Irenê, and Chionê**² originated in Thessalonica. They were blood sisters. Their parents were pagans, not Christians. Shortly after 24 February 303, when the first edict against Christians was issued by Diocletian (284-305), the sisters left the city, taking refuge in a mountain. Eventually, after having returned to Thessalonica, they were arrested, judged and sentenced to death by being burnt alive. The sentence was executed near the city, in 304.

Their *Acts* consists mainly in three official-reports of the Court of Thessalonica. An anonymous Christian copied them, adding the preface, the end, and few remarks inserted in the official-reports³.

The three sisters' conduct has to be related to the time of their arrest. The author pointed out in his preface that shortly after the persecution had been onset and before they were arrested, the three sisters *abandoned their native city, their family, property, and possessions because of their love of God*⁴. As stated in their *Acts*, they thus tried to save their life.

There is an author's explanation regarding this run for life, significant on the matter: *they fled the persecutors according to the commandment*⁵ – *κατὰ τὴν ἐντολήν*. He did not indicate what commandment he had in mind. Yet, this statement, very common in many *Acts* of the martyrs, was always linked to Jesus Christ's words: *When they persecute you in one town, flee to the next* (Matt. 10: 23)⁶.

Subsequently, the sisters returned to Thessalonica. Yet, they still tried to keep the conduct they had adopted before, hiding their faith from all those who could denounce them. During the arrest, while Irene was asked if her parents had known about the Christian writings they owned, she declared that she and her sisters had tried to hide the holy books from all those who were against Christian faith⁷.

Actually, her words shape the way of life practiced by the Christians in persecutions in a hostile society. They kept silent, trying to conceal their faith and their holy relics even from their heathen relatives.

However, as results from author's account, the Christians of the age considered that such a life was fully consistent with the gospel precepts. Fleeing persecutions was not a sin, but rather a feature of the proper Christian behavior and even a duty of every Christian. The last assertion, it has to be pointed out, had been clearly stated by other earliest *Acts*. *The Martyrdom of Polycarp of Smyrna* (d.155) urged: *brothers, ... we do not approve of those who come forward of themselves: this is not the teaching of the Gospel*⁸, while in *The Martyrdom of Cyprian of Cartage* (d.258), when the inquirer asked the African bishop about his priests, he replied: *our discipline forbids anyone to surrender voluntarily*⁹.

There is another important reference on the matter in the preface of Thessalonian martyrs' *Acts*. Its author asserted that the Christian sisters led a life of prayer in the mountain, having their souls established in heaven. This is a piece of evidence that their main concern was a deeper connection with God even after the persecution had been onset. Actually, everything that prevented achieving this spiritual goal, even the persecution itself, was not worthy to be taken into account. Therefore, the silent in prayer was the best thing that they could follow at least until the time of their arrest.

There are unclear the circumstances under which the three sisters were arrested¹⁰. However that may be, the sisters certainly refused to eat meats sacrificed to the gods and always confessed their Christian faith before the heathen investigators. Therefore, the silence of the persecuted Christians had to cease when the believers were put in a position to deny their faith, either by simply refusing to rec-

ognize their religious identity or by taking part in any action contrary to gospel principles.

Yet, it should be noted that even after their arrest, there was another kind of silence they adopted. When the governor Dulcetius, i.e., the judge, asked them about any kind of Christian writings they had, the sisters denied having such writings. Moreover, Chionia, answering on behalf of all sisters, maintained that their holy books had been taken from them by the heathen authorities¹¹. Eventually, the authorities found the writings they had asked before, probably in a search in the sisters' house. This happened after Agape and Chionia had suffered martyrdom. Yet, Irene, who was still alive, acknowledged the Christian books, parchments, codicils, and papers of the scriptures only when the heathen authorities displayed them before her. At the same time, she pointed out the reason that she had repeatedly denied before having such writings, namely her fear of betraying God, discovering the holy writings¹².

The sisters refused also to denounce any other Christians they knew. When the authorities asked them about those who converted and taught them the Christian faith, they simply maintained that God induced them to embrace the faith¹³. Even after her sisters' martyrdom, Irene refused to disclose any information that could expose other Christians. She refused to say where she and her sisters had taken refuge in the mountain and with who others they had lived before their arrest, who had supplied bread to them in the mountain, who had known that they were preserving the Christian writings, and who others had listened to the Christian writings they were reading¹⁴.

It seems that in these two last cases, i.e., their refusal to surrender the Christian writings and to inform the heathen authorities against other Christians, the sisters were guided by the main gospel commandments: *You shall love the Lord your God with all your heart, and with all your soul, and with all your strength, and with all your mind; and your neighbor as yourself* (Lk. 10: 27; cf. Mk. 12: 29-34)¹⁵.

Therefore, if the sisters had surrendered the Christian writings they would have betrayed God itself, as Irene clearly asserted. It would have also meant to violate the commandment to love God. Likewise, to betray other Christians would have meant to violate the second main gospel commandment, i.e., to love the neighbor as yourself.

It should be noted that when Irene was inquired into her Christian neighbors by the governor, she simply replied: *"Go and question our neighbours, and inquire about the area to see whether anyone knew where we were"*¹⁶. The answer reflects her conviction that the proclaiming of the faith must be personally assumed by everyone and that informing against other Christians was a violation of the gospel principles. Actually, her conception is entirely conformable to statements of the Cyprian's *Acts* also mentioned above. When the inquirer asked the bishop of Cartage about his priests, the African bishop answered: *I may not reveal or report them [i.e., the Christian priests of Cartage]. They will be found living in their communities. ... if they are sought out by you they will be found*¹⁷.

b. Saint Irenaeus of Sirmium

St. Irenaeus was a bishop of Sirmium, the capital of the Roman province of Pannonia Secunda. He was martyred in the reign of Diocletian on 6 April 304.

His *Acts*, written in Latin, were preserved in the original form. They consist mainly in a copy of the official report of the Court of Sirmium. Someone, a presumed eyewitness of Irenaeus' martyrdom, copied out the official-report, adding the preface, the end and few remarks on martyr's conduct in the torture¹⁸.

The *Acts* did not indicate the circumstances of Irenaeus' arrest. Yet, the Latin verb *comprehendo*, -ere¹⁹ used by the author²⁰ suggests that the bishop of Sirmium had also tried to save his life, like other Christian martyrs. Certainly, he did not give himself up to the persecutors.

After having been arrested, Irenaeus refused categorically to forswear the Christian faith, sacrificing to pagan gods²¹. He was put to the rack and, eventually, Probus, i.e., the governor of Pannonia Secunda, sentenced him to death by beheading.

There is in his *Acts* an incident that must be highlighted. In the torture, Irenaeus was perseveringly asked by his wife, children, parents, other relatives and servants of his house, friends and neighbors to save his life, abjuring the Christian faith. Yet, he rather abjured all them, declaring to Probus that he had one relative, the Father in heaven, i.e., God²².

It is of no less of importance the fact that Irenaeus also declared to Probus that his children were Christian too²³. At first sight, it seems that the bishop, denouncing his children, violated the Christian rules already noted above. Yet, his words appear to have a deep ground. It seems that, in reality, Irenaeus tried to mend his children's ways and, in the same time, to put other Christian onlookers, i.e., his spiritual sons, on their guard.

Actually, those who urged on an arrested Christian to forswear his faith were in the service of the Devil and violated God's will.

Therefore, it seems that there was no place for silence in such a scene. And the bishop, as a leader of the Christian Church of Sirmium, taught his Christians for the last time, pointing out that only God had the power to save them²⁴.

c. Saint Emilian of Durostorum

St. Emilian suffered martyrdom on 18 July 362, near Durostorum, in the reign of Julian the Apostate (361-363). While the Emperor endeavored to stimulate the cause of paganism, Emilian went into a temple of Durostorum and broke all the idols with a hammer. Yet, the martyr did not assume the act from the outset, trying to remain unknown at the beginning. Subsequently, seeing that an uninvolved countryman was arrested and beaten instead of him, Emilian gave himself up to the heathen authorities. Eventually, he was sentenced to death by being burnt alive²⁵.

Emilian's conduct is of no less of importance on the matter. Given that at that time the proclaiming of the Christian faith was not properly a crime²⁶, his silence got a new face. He went in the heathen temple when no one was there, i.e., in silence. After having broken the idols, he left the temple and waited also in silence to see the consequences of his act. Only after having seen that an uninvolved person suffered from his act, Emilian gave up and took it publicly upon himself, proclaiming his faith.

There are two main aspects that must be stressed: on the one hand, Emilian's enterprise into the heathen temple; on the other hand, his initial step of running away from the place of the incident.

The former seems to have been the result of his zeal for God²⁷. There appear to be a kind of uncontrollable expression of the love for God²⁸ that is on no account blameworthy.

At the same time, Emilian's zeal for God argues for the very importance of the Christian silence before arresting. Although the martyr was consumed by such a love for God, he did not surrender to the heathen authorities as long as there was no need to do it. Actually, he avoided giving up to the suffering for as long as possible. The confine meant capturing the uninvolved person. As understood from the *Acts*, Emilian interpreted that arrest as a kind of divine sign, asking him to end the silence and to proclaim the Christian faith publicly.

d. St. Saba the Goth of Buzău

St. Saba the Goth's *Acts*²⁹ have a great value on the matter since they have been entirely preserved in the original form, and have revealed Christians' behavior in a barbarian society.

St. Saba lived in the second half of the 4th century in Gothia Romana³⁰, dominated by the Thervingian Goths. He was martyred in the persecution – 369-372 – of Athanaric (d.381), being drowned in the river Mousaios (today's Buzău), on 12 April 372. Shortly after his martyrdom, the saint's relics were sent to Cappadocia to St. Basil the Great (d.379). His *Acts* were composed on that occasion³¹, pursuant to the testimony of an eyewitness³².

There are three main lines of conduct that arise from Saba's *Acts*: most of the Gothic Christians' from Saba's village; priest Sansalas'; finally, Saba's himself.

With regard to most of Gothic Christians, the *Acts* denounce them without reserve. Actually, they had a duplicitous behavior. In the presence of their heathen relatives, leaving in the same village but not harboring anti-Christian feelings, they assumed their faith. Yet, when the persecutors arrived in the village, they rather avoided doing so.

As a matter of fact, their heathen relatives tried to protect them from the harm of the agents of persecution, deceiving the latter. It happened two times. First time, in a public heathen observance, the local pagans planned to secretly give the Christians unconsecrated meat instead of sacrificial meat. At the beginning, none of Christian Goths repelled the proposal, except for Saba.

Subsequently, in a second raid of persecutors, the local pagan swore that there were not any Christian believers in their village, but Saba. All other local Christians consented to the lie³³.

This kind of silence was denounced by both Saba and the author of the *Acts*. Before all other Christians, Saba himself declared that those who would eat even immaculate meats would deny their faith. The author of the *Acts* also characterized this attempt to flee persecution as Devil's snare³⁴. From both Saba's and author's standpoint, a true Christian never abjures his faith either directly or indirectly, by any collusion. Actually, by accepting such compromises and keeping silent even in the latter case, a Christian repudiates God.

Sansalas' conduct is also important on the matter. As result from the *Acts*, he was the priest of the Christian community wherein Saba himself lived. After the leaders of the Goths had undertaken the persecution, Sansalas left Gothia Romana, taking refuge on the other bank of the Danube, in the Roman province of Scythia Minor (today's Dobruja, in Romania and Bulgaria)³⁵. Actually, he followed the gospel commandment noted above – Matt. 10: 23.

The *Acts* did not blame him for leaving his community at such difficult time. Therefore, it is reasonable to assume that Christians of the time considered the gospel commandment of avoiding persecution in any circumstances entirely valuable. Yet, it is of no less of importance the fact that not all Christians followed it. As a matter of fact, Saba and other Christian believers of that village remained in Gothia and none of them was blamed for violating the commandment. Thus, it seems that the *Acts* interpreted Jesus Christ's words rather as commandment to avoid giving oneself up to persecutors than leaving hostile societies by flight.

Eventually, Sansalas returned to his community to celebrate Easter and was arrested together with Saba. Yet, he did not suffer any martyrdom, but was released by the persecutors.

In his imprisonment, Sansalas was tortured and required to eat the sacrificed meats. He refused, and even asked persecutors to pass a death sentence upon him and Saba. Yet, when Atharidus, i.e., the local head of the Goth persecutors, sentenced to death only on Saba, Sansalas kept silent. He did not protest against the sentence and did not ask to be himself sentenced to death anymore. It seems that the persecutor's sentence gave him expression to God's will. This assumption is confirmed by Saba's words in response to Atharidus' decision. He asked Sansalas: *What has the presbyter done wrong, that he does not die with me?*³⁶.

Saba's conduct has to be observed in his relation to his Christian fellow-villagers, and to the agents of persecution. In the former case, his silence gradually increased, while in the latter it decreased.

Author's *Acts* pointed out that Saba had been a zealous and active Christian of the village before the persecution. He had devoted his whole life to the service of God, *speaking peaceably to all on behalf of truth, reproaching the idolaters, and subjected all men to his good example*³⁷, but, at the same time, *[being] not impetuous in speech*³⁸.

He kept this role even after the heathen Goth authorities had undertaken the persecution. As noted above, before the first raid of the persecutors on his village, he had openly condemned the first collusion. Moreover, the *Acts* made evident that, besides his proclaiming of the faith, one of his main concerns was to put other Christians on their guard on Devil's snare and to mend their ways. By his act, he angered local pagans who banished him from the village. Yet, none of local Christians interceded for him.

It seems that this was the score when Saba ceased to speak openly to other Christians of the village, embracing a kind of silence. As a matter of fact, he abode pagans' verdict, leaving the village without any protest. Subsequently, when the pagans got back on their decision, permitting his return, Saba just came back, saying nothing³⁹.

His new conduct is more visible in the second ride of persecutors. After pagans of the village had decided to swear falsely to protect local Christians, Saba came in front of all. Yet, this time, he did not openly call Christians' attention on the snare. By his words – *Let no man swear on my account, for I am a Christian*⁴⁰ –, he proclaimed openly his faith and compelled just indirectly Christians' attention on the danger⁴¹. However, although nobody followed him this time, Saba no longer considered himself responsible for others' decision.

In his relation to the persecutors, Saba's conduct differed thoroughly from that of other Christians. Assuming his stay in Gothia, he also assumed the proclaiming of his Christianity. He always refused to hide his true religious identity behind any lie and condemned openly any kind of collusion. Yet, as long as nobody asked him about his faith, Saba never proclaimed it publicly.

After having undertaken the persecution, it seems that Saba continued undisturbed to pay attention to his usual concerns, i.e., praying to God. As results from the *Acts*, his first contact with the persecutors took place in the second raid on the village. Hearing that there was only one Christian, the head of persecutors summoned him to his presence. After Saba's appearance, he asked other villagers about his wealth. Eventually, the persecutor commanded to throw him outside⁴².

In the hearing, Saba never interfered, waiting only persecutor's decision on him. Even when the persecutor ordered his expulsion from the gathering, Saba neither objected, nor incited persecutor's fury, but simply left the spot, saying nothing. It seems that as long as none of persecutors asked him anything, he forced himself to be silent.

Eventually, after having celebrated Easter, in the third raid of persecutors, Saba was arrested together with Sansalas. From this point forward Saba's conduct towards persecutors radically changed. He gave up any kind of silence and even offended or bantered his persecutors, in this way inciting their fury against him⁴³.

At the same time, there are two episodes which can be regarded as important on the matter that must be pointed out. One night, during his detaining, a woman untied Saba. Yet, he did not run away from his persecutors, but remained on the premises⁴⁴.

The second one happened just before his drowning in the river. Those who were charged by Atharidus to inflict the capital punishment on Saba conferred together to release him. But Saba, overhearing, urged them to do what they were commanded, saying: *Why do you waste time talking nonsense and not do what you are told to? For I see what you cannot see: over there on the other side, standing in glory, the saints who have come to receive me.*⁴⁵

All these suggest that, in Saba's view, both his arrest and sentence expressed God's will. This supposition is also confirmed by Saba's words after having sentenced to death. He burst out in exultation of the Holy Spirit and cried: *Blessed are you, Lord, and glorified is your name, Jesus, for ever and ever, amen: for Atharidus ... sends me to the life that remains for ever; so well pleased are you in your servants, O Lord our God*⁴⁶ (our underline). Shortly after, he was also confirmed in this view by the apparition of the angels who awaited for his soul.

Therefore, it can be surmised that if Saba had fled after having arrested or accepted that dishonest release he would have violated God's will⁴⁷.

At the same time, Saba's radical change of conduct after his arrest suggests that for a Christian martyr this was the sign that God accepted and wanted the public proclamation of his faith. From that time a martyr needed to extol and praise God publicly and, at the same time, to offend and banter the Devil and his servants, i.e., the persecutors.

Conclusions:

The above critical examination allows for the following conclusions:

1. Silence is one of the most important features of the Christian life. It seems to be the shadow under which true Christians carry out their main duty, namely achieving spiritual perfection.

2. Even in a hostile society, Christians have to keep silence, avoiding any persecutions. Thus they observe gospel commandments.

3. The confine of silence is abjuring faith either directly or indirectly. Actually, when Christians are questioned about their faith they must proclaim it whatever the consequences.

4. There is another kind of silence that Christians must embrace even after having been arrested. It concerns the refusal of informing against other Christians or holy relics.

5. Ceasing silence was a decisive moment in the life of the martyrs. They felt it as God's will and always followed it, as a calling from God. Yet, if there is no clear evidence of such a calling, they used to avoid proclaiming their faith, by keeping silent.

6. Christians do not have changing societies as their goal. Their main task is changing their own self, purifying their heart from sin. Yet, by fulfilling the latter they really turn the society they live in for the better.

7. Finally, Christians must express their point of view in accordance with the gospel principles as long as such an enterprise is necessary. As a result, they restore other Christians' ways and put them on their guard.

¹ See Acts 7: 54-60. All English translations of quotations from the Bible will be taken from *Bible. New Revised Standard Version*, oremus B B, 10 Feb. 2011. Web. 24 Mar. 2014. { <http://www.devotions.net/bible/00bible.htm> }

² Excepting the *Acts* of St. Emilian of Durostorum and St. Saba the Goth, all English translations of quotations from the *Acts* of the martyrs will be taken from Herbert Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs. Text and Translations*, Oxford, 1979.

³ On the *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, see Hippolyte Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, 141-3; Musurillo, *The Acts*, 2, xlii-xliii.

⁴ *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 1.2.

⁵ *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 1.2.

⁶ See also Musurillo, *The Acts*, 2, 21, n. 4.

⁷ '...As for our own relatives, we considered them worse than our enemies, in fear that they would denounce us. Hence we told no one', in *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 5.4.

⁸ *Acts of Polycarp of Smyrna*, 4.

⁹ *Acts of Cyprian of Cartage*, 1.5.

¹⁰ The second official-report of the Court inserted in their *Acts* indicates that they were arrested in the city of Thessalonica, see *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 5.7. Yet, it is un-

known whether it was the result of a denunciation or whether they were made known as Christians by their refusal to take part in a public heathen observance.

¹¹ *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 4.2.

¹² *The prefect Dulcitius said: 'Who was it that advised you to retain those parchments and writings up to the present time?' 'It was almighty God,' said Irenê, 'who bade us to love him unto death. For this reason we did not dare to be traitors, but we chose to be burned alive or suffer anything else that might happen to us rather than betray the writings.'*, in *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 5.3.

¹³ *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 4.2.

¹⁴ *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 5.3-7.

¹⁵ See also *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 2.1; 1.2.

¹⁶ *Acts of Agapê, Irenê, and Chionê*, 5.7.

¹⁷ *Acts of Cyprian*, 1.5.

¹⁸ On the *Acts of Irenaeus*, see Musurillo, *The Acts*, 2, xliii-xliv.

¹⁹ Meaning to attack, seize upon in a hostile manner, to seize, lay hold of, arrest, catch, apprehend etc., see Charlton T. Lewis, Charles Short, *A Latin Dictionary*, term. comprehendo, Perseus D L, 27 Feb. 2013. Web. 24 Mar. 2014.

{ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059> }

²⁰ *Comprehensus itaque oblatus est Probo praesidi Pannoniae*, in *Acts of Irenaeus*, 2.1.

²¹ *Acts of Irenaeus*, 2.2.

²² Irenaeus based his answer on Matt. 10: 37, see *Acts of Irenaeus*, 4.6.

²³ *Probus said: 'At least offer sacrifice for the sake of your children!' Irenaeus replied: 'My sons have the same God I do. He can save them. You simply do what you are commanded.'*, in *Acts of Irenaeus*, 4.8.

²⁴ Irenaeus' care for Christians of Sirmium arises also from his last prayer, just before the martyrdom, see *Acts of Irenaeus*, 5.4-5.

²⁵ His original *Acts* are unknown today. Yet, there have survived some later versions of them – see *Acta Sanctorum Iulii*, IV, Bruxelles, 1969, 373-376; François Halkin, *Saint Émilien de Durostorum martyr sous Julien*, *Analecta Bollandiana*, 90, 1972, 27-35, 30-35 –, preserving the main aspects of the original – see Hippolyte Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, *Analecta Bollandiana*, 31, 1912, 161-300, 260-265; Halkin, *Saint*, 25, 27-29.

²⁶ It should be noted that there are some differences between the persecution in the reign of Diocletian and that of Julian. On the one hand, in the former, the simple existence of the Christians was not allowed by the Roman authorities, while in the latter, the acts of the Christians against idolatry and heathen authorities were punishable, see Louis Duchesne, *Early History of the Christian Church*, II, London, 1957, 258-268; Glen W. Bowersock, *Julian the Apostate*, Harvard, 1978, 79-93. On the other hand, the reign of Julian succeeded to that of Constantine the Great (306-337) and his sons, who had supported the spread of the Christian faith. Thus, it is reasonable to surmise that Christians' mentality during the reign of Julian was somewhat different from that of their ancestors under Diocletian. While in the latter case Christians were waiting for their liberty, in the former, they were rather afraid of the resurgence of the idolatry and of losing the positions that they had won in Roman Empire.

²⁷ See *Acts of Emilian*, 7.

²⁸ Actually, his act is very similar to Jesus Christ's into the temple of Jerusalem, see Jn 2: 14-17.

²⁹ All English translations of quotations from the *Acts of Saba* will be taken from Peter Heather, John Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool, 2004.

³⁰ Gothia Romana lied to the north of the lower section of the Danube River, including the southern area of the Moldavia and Bessarabia, and the northeastern area of the Muntenia.

³¹ On St. Saba's martyrdom and his *Acts*, see Delehaye, *Saints*, 25, 216-221, 288-291; Emilian Popescu, *Qui est l'auteur de l'acte du Martyre de Saint Sabas «le Goth»? Quelques*

considérations autour d'une nouvelle hypothèse, *Études byzantines et post-byzantines*, IV, 2001, 7-17; Heather, Matthews, *The Goths*, 29, 102-117.

³² Very likely, the eyewitness was the priest Sansalas who was arrested together with Saba but survived the persecution, as the *Acts of Saba* (VII) suggest.

³³ See *Acts of Saba*, III.1-4. The first time, Saba succeeded in correcting the improper behavior of other Christians. Yet, the second time, all of them kept silent when their heathen relatives swore for them.

³⁴ See *Acts of Saba*, III.2.

³⁵ *Acts of Saba*, IV.1-2.

³⁶ *Acts of Saba*, VII.2.

³⁷ *Acts of Saba*, II.2.

³⁸ *Acts of Saba*, II.1.

³⁹ *Acts of Saba*, III.2.

⁴⁰ *Acts of Saba*, III.4. Although the passages of direct speech of the *Acts of Saba* has been judged sometimes as invented – see Heather, Matthews, *The Goths*, 29, 102 –, their value on the matter are of no less of importance as time as they shape the mentality of the author and, therefore, of the Christians of his age.

⁴¹ In this role, Saba closely followed the conduct of the bishop Irenaeus of Sirmium who indirectly put his Christians on their guard in his hearing. See Irenaeus' case, above.

⁴² *Acts of Saba*, III.3-5.

⁴³ See *Acts of Saba*, V.1; VI.3-5.

⁴⁴ *Acts of Saba*, V.3.

⁴⁵ *Acts of Saba*, VII.4.

⁴⁶ *Acts of Saba*, VII.3.

⁴⁷ God's will is of the first importance for a Christian. See in this respect Matt. 6: 10, or 26: 39.

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCES ON SOCIAL SCIENCES AND ARTS
SGEM 2014

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY, SOCIOLOGY AND
HEALTHCARE, EDUCATION

CONFERENCE PROCEEDINGS
VOLUME II

SOCIOLOGY AND HEALTHCARE

1-10 September, 2014
Albena, BULGARIA

A CHANGE OF THOUGHT AND LANGUAGE IN THE 5TH CENTURY C.E.

Lect. Dr. Ionuț Holubeanu

Ovidius University of Constanța, Romania

ABSTRACT

During the 5th century C.E., two important changes occurred in the Church of the Eastern Roman province of Scythia Minor (today's Dobruja, in Romania and Bulgaria): on the one hand, the original soteriological thought of the local Church was replaced by Augustine of Hippo's (d.430), on the other hand, Latin replaced Greek in theological education.

The present investigation focuses on the context that allowed these important changes. For this task, there has especially been examined the historical information regarding the theological debates of the 5th and early 6th centuries.

Augustine developed his teaching on behalf of the divine grace and human will in his endeavor to combat the Pelagianism. Therefore, promoting Augustinianism must be seen as an effort to eradicate this heresy or, at least, a theological thought suspected of it.

The most relevant ecclesiastical event of the 5th century that could indirectly arouse the Eastern interest in Augustinian thought was the Council of Ephesus (431). The participants in the Council condemned the Nestorianism and also Celestius' theological opinions, i.e., the Pelagianism.

The Church of Scythia Minor was represented at Ephesus by the Metropolitan of Tomis, Timothy (c.431). Although he initially showed himself rather as one of Nestorius's (d.450) allies, Timothy eventually decided to approve with his signature the deposition and excommunication of the latter. Thus, he consented to the decrees of the Council.

Returning to his province, Timothy certainly tried to promote the faith of Ephesus. But, given that the Council did not expose the orthodox faith contrary to Celestius' teaching, it seems that he resorted to Augustine's writings. In this way, the local original faith, which was wrongly reckoned as Pelagianism by Timothy, was replaced by the Augustinian predestination.

At the same time, by promoting the Augustinian writings in the Scythian Church, Latin gradually gained preference over Greek in local theological education.

Keywords: Christian anthropology, Christian soteriology, educational language, Scythia Minor, Council of Ephesus (431)

INTRODUCTION

Scythia Minor was a province of the Roman Empire located in the northeast side of the Balkan Peninsula. It was a part of the imperial diocese of Thrace, retained by the Byzantine Empire after 395 C.E. Until the late 5th century the local Church had been governed only by the bishop of Tomis, the Scythian metropolis.

As attested by numerous inscriptions, during the first six Christian centuries, Scythia Minor was a bilingual province, with both Greek and Latin speakers.

During the 5th century in the local Church two important changes occurred. On the one hand, the original anthropological and soteriological thought was replaced by Augustine of Hippo's teachings. On the other hand, Latin replaced Greek. The former became the language of the theological education – especially in monasteries –, while the latter remained the liturgical language of the Scythian Church [1]. The present investigation focuses on identifying the causes and the context in which these important changes occurred.

THE AUGUSTINIAN PREDESTINATION IN SCYTHIA MINOR

The existence of the predestinarian teaching in the Scythian Church is attested in the first half of the 6th century. In early 519, some Scythian monks directly involved in the Eastern theological debates of the age travelled to Constantinople. Their main purpose was to eliminate the Nestorian interpretation of the dogmatic decrees of the Council of Chalcedon (451). In the Byzantine capital, they found and read Faustus of Riez' *De gratia* which they considered to have been swayed by Pelagian heresy [1].

As results from their booklets, the Scythian monks maintained the strict Augustinian predestination, embracing even the notion of a limited divine will to save. Yet, they deemed it as the real orthodox faith, preached by the Apostles, the Fathers of the Church and professed in the Eastern and Western Catholic Church. They also asserted that it was always confessed in their native province – *secundum quod nobis est traditum* [2], [3].

These words suggest that the predestinarian thought had been spread in Scythia Minor long before the early 6th century. It seems that the Scythian monks of the age were full of convictions that in their province there have never been preached another teaching other than predestination. These require that the remembrance of the original soteriological and anthropological thought did not exist in Scythia Minor at their time anymore. Therefore, it is not unreasonable to assume that the previous generation of Scythian theologians had been educated in this teaching, too. Certainly, the predestination had been spread throughout the province long enough before 519.

At the same time, given that the Scythian monks took their stand especially on Augustine's *De praedestinatione sanctorum* [3], the penetration happened after the year 429, when the African bishop completed the book.

The evolution of the predestinarian thought in Rome is also of no less of importance on the matter. The strict Augustinian view was slowly abandoned even in Rome by Prosper of Aquitaine (d.455), the chief defender of predestination in the Western Church after the death of the African bishop. Actually, from 432 to 435, Prosper had already suggested in his writings that nonpredestination to glory is based on

divine foreknowledge of impenitence [4]. A change of thought that was unknown to the Scythian theologians of the 6th century. This suggests at least that the source of Scythian faith was represented by Augustine's writings themselves.

Finally, evaluating the Pelagian crisis, one can see that this heresy ceased to concern the Eastern theologians' interest after the Council of Ephesus (431), wherein the Pelagianism had been condemned. Actually, in the Eastern part of the Empire, Pelagianism was never a real theme of debate as in the West [5], [6]. Therefore, if an Eastern bishop had been interested in eradicating Pelagianism this could have happened immediately after Ephesus, the latest.

All these suggest that the penetration of the predestinarian teaching in Scythia Minor could begin immediately after the Council by means of the Augustinian writings.

THE METROPOLITAN TIMOTHY OF TOMIS AND THE NESTORIAN CRISIS

The Church of Scythia Minor was represented into the Council of Ephesus by the Metropolitan of Tomis, Timothy. His attitude during the Nestorian crisis was of no less of importance on the matter. Actually, from 428, when the scandal burst in Constantinople, to the first session of the Council of Ephesus – 22 June 431 –, nothing was known about him. Yet, for the Scythian Church, his silence was very suggestive.

Actually, the previous bishops of Tomis had traditionally had a very active attitude during theological debates of their age. They always professed the orthodox faith and, very important on the matter, remonstrated against all – either emperor or saint bishop – whom they considered to be in error. In 369, St. Britannio (c.360-c.380) spoke out against Emperor Valens' (364-378) attempt to attract him and the faithful of Tomis to Arian heresy. Gerontius (c.381) also distinguished himself as a Catholic bishop in the Council of Constantinople (381), his faith being pointed out as worthy of imitation by the Emperor Theodosius I (379-395). Finally, in 402, in Constantinople, St. Theotimus I (c.390-c.407) rebuked St. Epiphanius of Salamis (365/367-403) for his attempt to condemn Origen's writings [7], [8].

In these circumstances, the silence of Timothy was quite unusual.

It is to be noted that towards the end of 429, Dorotheus of Maricanopolis, Metropolitan of Moesia II – the neighboring province of Scythia Minor –, while preaching in Constantinople, publicly proclaimed: *If anyone dares to call Mary Theotokos, let him be anathema*. These words shocked the Catholic believers who were in the cathedral and they were spread in the Eastern and Western Church [9].

However, the byzantine historians that narrated the praiseworthy deeds of Timothy's predecessors did not make mention about any protest of the Scythian Metropolitan against these words or the new heresy. One might suppose that Timothy remonstrated against Dorotheus's statement, but his standpoint was overlooked by the historians. Nevertheless, Timothy's attitude at Ephesus runs counter to such a supposition. There, the Metropolitan of Tomis initially proved himself to be rather one of Nestorius's allies. Together with other sixty-seven bishops, he signed a letter of protest delivered to St. Cyril of Alexandria, urging him to not summon the Council but

to wait for the bishops of the imperial diocese of Oriens [10]. He also refused to take part in the first session of the Council [11].

It is of no less importance the fact that, in the above-mentioned letter of protest, one can also find the notorious Dorotheus of Marcanopolis' signature. This suggests that the Metropolitan of Tomis held fellowship with him at that time [10]. On the other hand, it is to be noted that two other bishops, Theodotus of Ancyra and Acacius of Melitene, which also came to Ephesus as Nestorius' supporters, were very scandalized when they heard his heretical teachings. They abandoned him immediately, did not sign the letter of protest delivered to St. Cyril and, in the first session of the Council, reported the heretical teachings they had heard at Nestorius' lodgings [9].

Eventually, Timothy himself abandoned Nestorius and approved by his signature the deposition and excommunication of the latter [12]. In this way, he saved both his reputation as an orthodox bishop and his Metropolitan position. At the same time, one can infer that after having come back in Scythia Minor, Timothy was very preoccupied to promote the theological decrees of Ephesus, eradicating any possible local Nestorian or Pelagian center. Henceforth any other hesitation could not be excused.

THE ORIGINAL SPIRITUALITY OF THE SCYTHIAN CHURCH

No traces of Pelagianism are known in Scythian Church [13]. And if they had ever existed, then this would have certainly happen before the Council of Ephesus. But, what is certainly known today is that in early 5th century the Scythian anthropological and soteriological thought was entirely similar to that of the Eastern Church.

As already noted, at the turn of the 4th and 5th centuries the Metropolitan of Tomis was Theotimus I. He was described as an ascetic-bishop and a miracle-worker, a well-educated churchman and a writer. Theotimus was also a close friend of St. John Chrysostom (398-404; d. 407) and a supporter of the Origenist spiritual tradition. In the preserved excerpts of his booklets he recommended the discipline of thoughts for attaining the purity of the heart. This is a piece of evidence that the monasticism in Scythia Minor was shaped at that time by the Eastern monastic tradition, following its theology. Actually, it is the same monastic thought that John Cassian himself exposed it in his writings. As a matter of fact, the latter, a native of Scythia Minor himself and a former deacon of John Chrysostom, was to have met Theotimus in Constantinople between 399 and 404 [1].

Certainly, many Scythian monks at the time did not have Theotimus' education level. But, it is reasonable to infer that, by his ecclesiastical position and his intelligible ascetical booklets, he was not influential only in his own right. He is to be considered at least the person who contributed to the growth of the Scythian monasticism. Therefore, the local spiritual tradition must have been strong enough at the end of his episcopate – c. 407 – to prevent the penetration of the Pelagianism or, even more, the Augustinianism. Actually, only a direct intervention of the highest local ecclesiastical authority, i.e., the Metropolitan of Tomis, could have put an end to such a well-established monastic tradition, such as Theophilus of Alexandria's (385-412) oppression against the Origenist monks of the Egyptian desert.

Yet, it also is to be noted that the Eastern anthropological and soteriological thought could have created real confusion if it had not been deeply grasped. And so

happened in the Western Church where Prosper of Aquitaine charged with Pelagianism the thought of John Cassian concerning the divine grace and human agency in salvation by his *Contra collatorem* [4]. And Prosper was just the first of the accusers. Eventually, the Eastern monk was generally classified as a Semi-Pelagian in Western theology.

Therefore, someone uninitiated could easily fall in such a confusion. And Timothy of Tomis seems to have been such a theologian. His highly equivocal attitude during Nestorian crisis is a piece of evidence on this point.

DIFFUSING PREDESTINARIAN THOUGHT INTO SCYTHIAN CHURCH

We do not know how exactly Timothy of Tomis perceived the Scythian spirituality at his arrival from Ephesus. There is no documentary testimony in this regard. But, there is certain that after that Council the local theological thought radically changed. And, as noted above, this happened in the years that immediately followed the event. Therefore, one can infer that Timothy was the Metropolitan of Tomis who consciously and unhesitatingly turned against the local anthropological and soteriological thought wrongly reckoned as Pelagianism by him and replaced it with Augustine's.

We also do not know when and who recommended to Timothy the Augustinian writings as normative for the orthodox faith and the adequate solution against Pelagianism. Yet, those certainly were some Westerns. As a matter of fact, as it is known today, the Augustinian predestination was never professed in the Eastern Church and the Scythian case is rather a singularity on this point. Yet, the context in which Timothy drafted his new view, i.e., the Council of Ephesus, suggests that his advisers were the Papal legates at Ephesus. Actually, the Pelagian heresy was condemned by the Council following the Papal request. Therefore, since the Council did not expose the orthodox faith contrary to the heresy, someone interested in the matter could resort there to get their help. Besides, being a Latin-speaking bishop, Timothy could have been directly in contact with the Papal legates. This also accounts for Scythians' strict Augustinian predestination. At that time, 431, as already noted, this view still prevailed in Rome.

There is also no any clear testimony concerning the opposition of the Scythian monks of the age against Timothy's endeavor. Yet, it is hard to believe that such a deep theological change was accepted without any protest. A possible piece of evidence could be the case of the archimandrite Carosus, one of the Theotimus' disciples who left Scythia Minor and settled in Constantinople [14]. The reason of his leaving remains unknown, but in our context it could have been the effect of Timothy's effort after Ephesus.

Finally, by diffusing Augustine's writings in Scythia Minor after 431, the local theological education, especially in monasteries, relied on Latin texts and lectures heavily. Thus, Latin was promoted to the detriment of Greek in the local instruction. Actually, such a change must have been easily accepted in a bilingual province such as Scythia Minor. But, one of its consequences was that in late 5th century the Scythian theologians were no longer able to understand the sophisticated Greek of the theological treatises [1]. As a matter of fact, if in early 5th century, the Metropolitan Theotimus of Tomis read Origen's writings and wrote his own booklets in Greek, in late 5th century,

Scythian monks read Augustine's and wrote theirs in Latin. Nevertheless, Greek remained the liturgical language of the Scythian Church.

CONCLUSIONS

The year 431 can be considered the outset of a decadence period in the Scythian spirituality. Its most relevant feature is the abandonment of empirical theology for scholasticism's benefit. The original soteriological and anthropological thought was replaced by Augustine's. Its initiator seems to have been the Metropolitan Timothy of Tomis. After the Council of Ephesus, he tried to promote the theological decrees of Ephesus in Scythian Church. Yet, mistaking the original Scythian spirituality for Pelagianism, he destroyed the former.

At the same time, the spread of Western Latin theological writings in Scythian Church after Ephesus forwarded Latin to the detriment of Greek in local theological education. However, the latter remained the liturgical language of the local Church.

REFERENCES

- [1] Holubeanu, Ionuț. *Diffusing Theological Thought Through People and Books. A Case Study: St. John Cassian and the Scythian Monks*, In *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, Chișinău, 11, pp. 7-30, 2014;
- [2] Epistula scytharum monachorum ad episcopos, Fr. Glorie (Ed.), In *Corpus Christianorum, Series Latina* (=CCSL), vol. LXXXVa, pp. 165-172, Brepols, 1978.
- [3] Maxentius Ioannes. Capitula ex libris Fausti et s. Augustini decerpta, In CCSL, LXXXVa, pp. 143-152.
- [4] Harden Wear, Rebecca. *Divine grace and Human Agency. A Study of the Semi-Pelagian Controversy*, Mercer University Press, pp. 117-154, 1998;
- [5] Duchesne, Louis. *Early History of the Christian Church from its Foundation to the End of the Fifth Century*, English translation by Claude Jenkins, London, vol. 3, pp. 140-218, 1960.
- [6] Wickham Lionel. Pelagianism in the East, In *The Making of Orthodoxy. Essays in honour of Henry Chadwick*, Rowan Williams (Ed.), Cambridge University Press, pp. 200-213, 1989.
- [7] Socrates Scholasticus. *Historia ecclesiastica*, VI, 12.
- [8] Sozomenus. *Historia ecclesiastica*, VI, 21; VII, 9; VIII, 14.
- [9] Russel, Norman. *Cyril of Alexandria*, London, pp. 46-50, 2000.
- [10] See *Acta Conciliorum Oecumenicorum* (=ACO), Schwarts Ed. (Ed.), I.4, p. 28, no. XV and XII, 1922-1923.
- [11] 154 bishops took part in the first session of the Council, see Ohme, Heinz. *Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2): Councils and Church Fathers*, In *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, Hartmann

Wilfried, Pennington Kenneth (Eds.), *The Catholic University of America Press*, p. 54, 2012. Timothy's signature is located at position no. 172 – see below note 12 –, a piece of evidence that he subsequently signed the Απόφασις of the session.

[12] ACO, I.1.2, p. 62, no. 172, 1927.

[13] Zugravu, Nelu. *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis*, Iași, pp. 106-126, 2008.

[14] Dură, Ioan. Sfântul Teotim, episcopul Tomisului, invocat drept autoritate a dreptei credințe în cadrul lucrărilor Sinodului IV ecumenic (451), In *Biserica Ortodoxă Română*, CVI/5-6, pp. 92-96, 1988.